

శ్రీశ్రీధరాచార్యునమః.

శ్రీవేంకటాచార్య వరప్రసాద ప్రసాదిత కవితావిలాసుండును
లక్షణకవివర్ణుండును

గణపరాస్వయాంబునిధికైరవ బాంధవుండును
అగు

వేంకటకవిచే రచియింపబడిన

శ్రీ

ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసము

అను

లక్ష్యగ్రంథము.

ఇయ్యది

“శ్రీమదముద్రితగ్రంథచింతామణి” పత్రికాధిపతిచే

బరిష్కరింపబడి

శ్రీమత్సరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రితమై

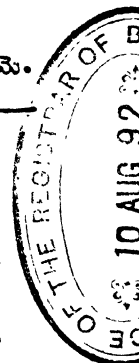
పత్రికాధిపతిచే బ్రకటింపబడియె.

నెల్లూరు.

1—8—92

క్రయంబు, రూప్యద్వయంబు.

కాపిరైటు-రిజిష్టరుచేయబడినది.

ప్రకటన.

మహారాజరాజశ్రీ శ్రీగవర్నరుజనరల్ గారు కౌన్సిలులో నేర్పటచిన 1867 సంవత్సరము నె 25 రు ఆక్టుప్రకారము యీ ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసమును మేమురిజిష్టరుచేయించితిమి గాన దీని మఱియెవ్వరును ముద్రింపఁగూడదు.

1—8—92 }
సెల్లారు.

పూండ్ల-రామకృష్ణయ్య,
* “ఆముద్రితగ్రంథచింతామణి”
పత్రికాధిపతి.

ఈ బంధ రాజముపై నితరుల యభిప్రాయంబులు.

మహారాజరాజశ్రీ “శ్రీమదముద్రితగ్రంథచింతావణి” పత్రికా
ధివతిగాలైన పూండ్ల-రామకృష్ణయ్యగారికి.

ఆర్య!

ఈనడుమ రాజమహేంద్రవరమునకుఁ బోయినపుడస్సద్గురువుల
గు మహారాజశ్రీ బ్రహ్మశ్రీ - శ్రీమద్వడ్డూది సుబ్బరాయనింగారితోఁడ
మపత్రికా పుత్రికవిషయమై ముచ్చటించుటలో వారిదిగొవ నుదహరించి
న విషయమును దమకు విశదపఱచమని నన్ను నియమించిరి. వీమియనిన,
ఇప్పుడు తమ పత్రికయందుఁ బ్రకటింపఁబడుచున్న “శ్రీప్రబంధరాజవేం
కశ్రీశర్వర విజయవిలాసము” అను అపూర్వప్రబంధ ప్రకటనమువలన
నాంధ్రవధూటికిఁ గ్రాత్తయాభరణము నలంకరించుచున్నట్లుండెననియు
నందు ముద్రింపఁబడిన 808 సీసపద్యమునందలి బంధములను బ్రతిమలతో
ముద్రింపించిన మెఱుఁగుబెట్టునట్లుండుననియును నెలవిచ్చిరిగాన విన్న
వించితి. చిత్తగించుడు.

22—1—92
ఏలూరు.

}

ఇట్లు,
సత్తిరాజు- శ్రీకారామయ్య,
వక్కిలు.

శ్రీశ్రీధరాయనమః.

శ్రీప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసపీఠిక.

(1.) ఈప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వరవిజయ విలాసమును గణపవర వేంకటకవి రచించెను. ఇక్కవితల్లజునితల్లిమంగమాంబ.తండిఅప్ప యార్కుండు. నందవరీకి. అమాత్యశిఖామణి, అనంగానియోగి. వసిష్ఠ గోతుండు. ఆశ్వలాయనసూతుండు. శ్రీవేంకటనాథ వరప్రసాద ప్ర సాదితకవితావిలాసుండు. కాటెపలీమజరా గ్రామమును గణపవర గ్రా మునివాసుండు. ఈకవి గ్రామణి తనపదిరెండవయేటఁ దారావల్లులు, ముని ముని మీసము మొసయునేటయమశతకము, యిరువదవయేట శృంగారరసమంజరి, యిరువదియేనవయేటఁ గృష్ణమల్లకథ, యౌవనమునందు బాలరామాయణ ద్విపదము, చాటుపద్యములు, పాణినిలింగానుశాసన ము, రామలింగకవి నిర్ణయమునుజేర్చి యొకగ్రంథము, తెలుఁగుప్రీతాప రుద్రీయము, తెలుఁగురసమంజరి, అభినవాంధ్రనిఘంటువు, (యిదేవేంక టేశ్వరనిఘంటువు), ఆంధ్రకాముది, గణయతిప్రాసలక్షణసీసమాలిక, ఆంధ్రప్రయోగరత్నాకరము, రేఫఅకార నిర్ణయపద్ధతి, షట్ప్రత్యయము లుప్రస్తారసరణి, యిర్వదాఱుఁగందములవచనము, అలంకారసారము, ప రమభాగవతచరిత్రము, ఆంధ్రద్విరూపకోశము, కల్పితకల్పలత, తెలుఁ గువసంత తిలకభాణము, కతినప్రాసశతకరాజము, ఆంధ్రప్రక్రియాకా ముది, జాంబవతీ విలాసమును చిత్రకావ్యము, చండవిద్యావతీదండకరా జము, చక్రవాళితారావళి, పురాణసారమును పేర్లంబరంగు (25) నిరు వదియైదు గ్రంథములరచించినట్టును, యిట్టిగ్రంథ రచనవలనఁదనజి హ్వాంఘరింబుతనివినొంద దనుకారణముచేఁగులజేవతా వంతసముగు వేం కటేశ్వర చరణారవిందమహిమనవనవోన్మేషలేశ వర్ణనలచేనొప్పునీప్ర బంధరాజవేంకటేశ్వర విజయవిలాసమును రచించినట్టుగా నవతారి కా పద్యములయందు వ్రాయఁబడియున్నది. ఇక్కవి కృతకృతులలోనా క్క వేంకటేశ్వర నిఘంటువునప్పుఁ దక్కినగ్రంథములు నామావశిష్టము

లైయున్నయి- ఈకవిచే రచియింపబడిన గ్రంథజాలమునకై ప్రయత్నించఁగా వేంకటేశ్వర నిఘంటువుమాత్రములభించినదిగాని తక్కినప్రబంధములు “ ప్రాచ్యభాషానిఖితగ్రంథ సరస్వతీభండారము ” (ఓరియంటల్ లైబ్రరీ) లోఁగూడా నేత్రములకగోచరములైయున్నవి- నేత్రగోచరమైనవేంకటేశ్వర నిఘంటువునుజూడఁగా నీప్రబంధరాజముననవతారికయందలి 49 వ పద్యమునఁజెప్పియుండురీతి “ విరుదుగద్య ” అనిఘంటు కడపట నివ్వధముగా వ్రాయఁబడియున్నది.

“ ఇది శ్రీమత్సైగుంబూరి యతిరాజాచార్యవర్య కరుణాకటాక్ష సంప్రాప్తాంధ్రీకవితా సామ్రాజ్య ధురంధర, నీతియగంధర; నందవరకుల కలశజలధిపూర్ణిమాచంద్ర, సత్యహరిశ్చంద్ర; వాసిష్ఠగోత్రప్రవిత్ర, ప్రశస్తాశ్వలాయనసూత్ర; కార్యఖడ్గప్రవీణ, కామినీజనపంచబాణ, కర్ణాటకుండీర పాండ్యమండలాధీశప్రముఖాఖిల మహీమండలాఖండల దత్తమత్తసింధుర సైంధవాందోళికా చిరత్నరత్నాంబరాదివస్తుప్రశస్తమందిర, నిరంతరవసంతేందిదిర; సకలకలాపితక్షణ, నిఖిలశుభలక్షణ; లక్షణకవి వేంకటపత్యమాత్య వరవిరచితమ్మును, మంగమాంబాసమేతగణనవరాప్యమంత్రమణివిఖ్యాతవజ్రచక రూపాల్లేలమంగాసనాథ తిరువేంగళనాథాంకితంబును, నగువేంకటేశ్వరనిఘంటువు ”

(2.) ఈగ్రంథకర్త అధునాతనకవి వర్గములోనివాఁడు. శ్రీకృష్ణరాయల సభాసదులగుముక్కుతిమ్మనాదులఁదానవతారికయందలి 34వ పద్యమున నుదహరించిన కారణముచే నితను శ్రీకృష్ణరాయలకు నీవలివాడగుటకు సందియములేదు. అనేకగ్రంథ శోధకుండగు కాకునూర్యప్పకవి వర్మిండు తనలక్షణగ్రంథమగు “ అప్పకవీయమున ” నిట్టిగ్రంథమునుగూర్చి యెచ్చటనుదహరించనందున నితను అప్పకవికిని యీవలివాఁడని యూహకట్ట నవకాశమిచ్చుచున్నది. తనకుముందే వ్రాయఁబడియున్న “ హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమును ” నప్పకవి తనగ్రంథమున నుదహరించలేదని యొకకళంకమును నప్పకవీందునియందుఁ జూపుదు రేమో,

దానికేదేని మఱియొందు కారణముండుగాని, యిట్టిగొప్ప లక్షణగ్రంథమొకటితనకుముందే యుండియుండిన నప్పకవి దానిచాకకమానఁడు గదా. ఇంతియిగాదు. అప్పకవి తనగ్రంథమునందు ననేకలక్ష్యలక్షణాంశములఁబ్రశంసించుచుఁటి నిదితనకుఁ బ్రాచీనగ్రంథమేయైయుండిన దీనిను దహించియుండునని మఱియొక యాహాకట్టుచున్నది. అప్పకవికి నీవలి లాక్షణికులగు కూచిమంచితిమ్మనాదులు వ్రాసిన లక్షణగ్రంథములయందు దీనించేర్పొనిరో లేదోనిర్ణయించి వ్రాయుటకు మాకాగ్రంథములఁబంపవనందున మాయభిప్రాయముఁ బ్రస్తుతమువ్రాయ విరమించి మామిత్రసమితికిదీనిదీర్చినిచ్చుటకుఁగా విడిచిపెట్టుచున్నాము. శ్రీమాన్ - బ. సీతారామాచార్యులవారు తమనిఘంటువున “అప్పయ వేంకటపతి- ఇతండు ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వర విజయవిలాసమును నొకపెద్ద లక్షణగ్రంథమునువ్రాసిగాఁడు. ” అనివ్రాసియున్నారు. ఇదిలక్ష్యగ్రంథముగాని యాచార్యులవారు వ్రాసినరీతిలక్షణగ్రంథముగాదు.

(3.) నన్నయ. పెద్దన- యెఱ్ఱన- తిక్కన- వీరన- తిమ్మన- పెద్దనాచలవలె నొక్కవిరాజా శ్రీయుండై తనగ్రంథముల నరాంకితములు శేయక నారాయణాంకితములుగాఁజేసి మనినధన్యుండు.

౧. “ఉ॥ ఇమ్మను జేశ్వరాధములకిచ్చి, పురంబులువాహనంబులుకా
సొమ్ములుగొన్నిపుచ్చుకొని, సొక్కె, శరీరమువాసి, కాలుచే
సమ్మెటవేటులంబడక, సమ్మతికీహరికిచ్చిచెప్పెనీ
బమ్మెరపోతరాజొకఁడు, భాగవతంబుజగద్ధితంబుగన్”॥

౨. “ఉ॥ నాలరసాలసాలనవపల్ల వకోమల కావ్యకస్యకా
గూళికిచ్చియపుడుపుగూడుభుజించుటకన్న, సత్కృతల్
హళికులైన నేమి, గహనాంతర సీమలఁగండమాలగౌ
ద్దాళికులైన నేమి, నిజదారసుతోడరపోషణార్థమై”॥

అనిశాసించినబమ్మెరపోతనయు నొకానొక కారణముచే శ్రీవేంకటగిరిప్రభువులలో నొక్కరగు సర్వజ్ఞునినసింగమనాయక డుంచుకొన్నవేశ్యనుగుఱించి “ భోగనిదండకము ” వ్రాసిత ద్రాజాంకితము శేసినట్టెనగును

పడుచున్నదిగాని, యిక్కవి తనగ్రంథములనన్నిటినివేంకటేశ్వరస్వామికినర్పించినమహాపురుషుండు. అత్యుసరస్వతులొక్కఁడోనుండరనునానుడియిక్కవిపట్టునదబృహదైనది - ఎట్లనఁగానీగ్రంథమందలియవతారికయందు వ్రాయఁబడిన 27వది యగువచనమందుఁజూడ “అనితలంపుచునొక్కఁనాఁడు... సత్యవాక్యప్రతిష్ఠాగరిష్ఠుండును, కాశీసేతుమధ్యస్థలప్రసిద్ధనిజవరిత్రుండును, కృతసుధీజనస్తోతుండనగు నేనునిత్యకృత్యంబులుదీర్చి... బహువిధభోజనామూల్యజాంబూనదాంబరసారగంధసార రుచిరవిచిత్రేల ఘనసారతాంబూల ప్రియకామినీసంగీతగోష్ఠీ సుమశయ్యాష్టభోగాభోగ సంగతుండనై హంసతూలికా తల్పంబున వేకువఁ దేకువసుఖసుప్తినున్న సమయంబున. ” అనివ్రాసియుండుటఁబట్టి యిక్కవి మహీమండలా ఖండలుండని జెప్పవొప్పుచున్నది. మనమువిన్నంత కన్నంతఁ దనుక కేవులనిపేరుఁ బెట్టుకొన్నవారందఱు నశనవసనములకు దూరస్థులైయుండుకారణముచేత నిక్కవి తనవిషయమైవ్రాసుకొన్న విషయమునుగూర్చి కొందఱికి సందియంబుగలుగఁగనేమో అట్లుసందియముపడబనిలేదు ప్రస్తుతమిక్కవివృత్తాంతము మనకు కర్ణగోచరముగానుండినను బ్రత్యక్షముగ నేత్రగోచరముగనుండున కాల్పు పండిత పామరులయెదుటనిట్టిబద్ధులగు సుద్దులువ్రాసి తానులోకము ముఖమెట్లుఁజూచు చుండును. ఇట్టి బొంకులొకవేళఁ దాఁదెంపరితనముతోవ్రాసినను నూటికొక్కఁడైన దీని నిజమును బయలుపరచియుండఁడా? ఎటులదానినిజము బయలుపఱచియుండురందురేమో , భోజ శరిత్రమును, కృష్ణరాయలచరిత్రమును, వారివారి యాస్థానకవుల చారిత్రములను, వారువారుచేసినచాటువులను జాటువులకు సంబంధించినకథలనుమనమిప్పుడెటుల “ గతానుగతికోలోకః. ” అనుసామెతరీతి వంశపారంపర్యముగాఁదెలిసికొనుచున్నామో యటులనే యిక్కవి వ్రాసినది నిజముగానిపక్షమున నితనికింతప్రసిద్ధిరానేరదు. అట్టిచాటువులుగాని కథలుగాని యితనిసంబంధమైనవి మనము వినియుండలేదు. కాఁబట్టి యితనువ్రాసినదంతయు నిజమనినమ్మవలసియు

న్నది. ఇతనియొక్కర్థమేనిజమని యొకవేళనొప్పుకొన్నపపక్షమున నిట్టిభోగాభోగమదాలభునకు విద్యతైటుల సంభవించినదంచురేమొ, యంతకన్నమిన్నగ సుఖమనుభవించు రాజ్యపరిపాలకులగు వేంకటాచార్యుడు శ్రీభోజరాజు రేచెల్లమాధవరాజు, శూద్రకుడు, శ్రీకృష్ణరాజులు, శ్రీబొబ్బిలిశ్వేతావలపతి రంగారాయులలోనగువారు తాముపండితులుగా గవులుగానుండుటమనకు దెలిసినవిషయమేకదా. కాబట్టి యిక్కవియు నట్టివారిలో నొక్కడని నిస్సంశయముగఁజెప్పనొప్పు. ఇంతియగాక నితఁడు ద్వాదశీవ్రతనిష్ఠాగరిష్ఠుండు- శ్రీదర్శికరేంద్రాద్వారాయ నికింబ్రీతిగ బ్రాహ్మణ సమారాధనము జేయువాఁడు. ఇట్టిశుభలక్షణలక్షితమనకుఁగాక సితరులకిట్టి కవిత్వం బబ్బునన్న నబ్బుగఁబుగదా.

3. “చ॥ నిరుపహతిస్థలంబు, రమణీప్రియదూతిక తెచ్చియిచ్చుక
పృథవిడమాత్మకిం పయినభోజనముయ్యెలమంచ మొప్పుత
పురయురగజ్జులూహఁదెలియంగలపాఠక శేఖికోత్తమల్
దొరకినఁగాకయారక, కృతుల్రచియించుమటన్నశక్యమే”॥

అని యల్లసానిపెద్దకవి నుడివినరీతి నీకవి యిట్టియొక్కర్థవఁతుఁడు గనుకనే యిట్టిప్రబంధలలామము నొనరించికీర్తిచే మించియున్నవాఁడు.

(4.) ఇక్కవి తనగ్రంథమునందుఁడననివాస గ్రామముతప్ప నితర వృత్తాంతమును వ్రాయనందున సితనిదేశమెద్దియైనదియు నేనంవత్సరమున సీప్రబంధమును వ్రాసినదియఁజెప్పుటకుఁ గించిత్తైనను నాస్పదముగ నుపడలేదు. గ్రంథమున నవతారికలో 41 వ, పద్యసీసపాదమందు “కాటెపలీ ముఖ్య గణపవర గ్రామశేఖర శిష్టవసిష్ఠగోత్ర ” మనిమాత్రము వ్రాయఁబడియున్నందునఁ గాటెపలీమజరా గ్రామమగు గణపవరమితని స్వ గ్రామమని యేర్పడుచున్నది. ఈగణపవరమెచ్చటనున్నదిని విచారింపఁగా నీమండలములో నుడయగిరి తాలూకాలోనున్నట్టునునచ్చటఁబూర్వము కవులెవ్వరో నుండినట్టు కొందఱుబట్టాజులు చెప్పెదరేగాని, యిక్కవి యచ్చటజీవించియున్నట్టు వారుచెప్పుటఁగానము- ఇంతియగాక

కొన్ని తాళప్రతులయందు “ గామెపలీముఖ్యగణపవరగ్రామ ” మనివ్రాసియున్నది. ఆపక్షమునఁ గామెపలియనుగ్రామము అప్పకవి నివాసగ్రామమైయున్నది. ఇదిమామండలములోని కందుకూరు తాలూకాలోనిది. ఇందైనను నిక్కవి వృత్తాంతముఁ జెప్పువారులేదు. వెండియు గోదావరిజిల్లా తణుకువీరవాసమునందు గణపవరమని యొక గ్రామమున్నది గాని యచ్చటను నీవృత్తాంతమేమియుఁ జిక్కినదికాదు. బట్టురామరాజభూషణకవి వసుచరిత్రమునందుఁ దనవృత్తాంతమునువ్రాయక హరిశ్చంద్రనల్లో పాఖ్యానమున వ్రాసినట్టుగా నిక్కవియుఁ దిక్కిన తనగ్రంథములయందుఁ దనయుదంతమేమైన వ్రాసియుండునో విచారించుడు.

(5.) ఈగ్రంథముయొక్క అవతారిక, 13 వ పుటయందలి “వత్స్య మాణలక్ష్మ్యవిశేషోద్దేశవచనము” నందువహరించినగ్రంథములును లోకమునకుఁ దనగ్రంథోపయోగమును జూచిననప్రతిహతముగా నిట్లువ్రాయుచొరకొన్నవారేమి నగుపడలేదు. ఇంతయేల. వచనాంతమునందు “ఇదానీంతనసత్కవి నికాయంబునకుసహాయంబును, భవితవ్యకవికలాపంబునకు నాచార్యరూపంబును, సకలభాషావిశేషంబులకు స్నేహణంబును, మూఢజాతులకు బోధమేతువును, ప్రాథతతికి సమ్మతియును, సర్వజనకరంబునకాశ్చర్యకరంబును” అనులోనగు సమాసకలాపములచేత వచనవితాకన్యనలంకరించి యున్నాడు. కావ్యరత్నమనిపేర్కొనిన వసుచరిత్రత్రయందు రామభూషణుడు “సనాతనాధునాతనాఖిలమహాకవి జనానుగ్రహంబునఁ బురాతనపుణ్యశ్లోకరాజుర్నివర్తనాకర్ణనోత్కంఠిత సకలజనసేవ్యంబగు నొక్కమహాకావ్యంబు రసోచిత వమత్క్రియాకల్పనాకల్పభవ్యంబుగా నొనరింపఁబూని” అనియు, నరసభూపాలీయమునందు మూర్తిగారు “ ఉదంచితవిరించి సంవితప్రప్రంచ చరదభంగబుధపుంగవహృదయంగమంబు, గంభీరరససమజ్జుంభిత కవితాంభోధిత రణకరణ ప్రగుణోపకరణపరిణత తరణిప్రకాండంబు నశేషగుణదోషవిశేషమరారసీరక్షీరవివేచనోచిత | పశంసితహంసాయ మానప్రతిభాను

బంధంబగు నొక్కప్రబంధంబు నిర్మించువానియన్న సమయంబున నని యువాసి యున్నారుగాని, యీప్రబంధరాజములోని వచనమువలెనే వ్వరును శాసించియుండలేదు. ఈగ్రంథద్వయమిప్పుడు మీకహస్తామల కముగాన నిందలి గుఱొగుణములను మీరేగ్రహించునది.

(6.) ఈగ్రంథముయొక్క అవతారికయందలి 28 వ, పద్యము నందు నిక్కవి సుఖసుప్తినున్నసమయంబున వేకువజామువేళ బాలవేంట శౌరి ప్రత్యక్షమై నీహానరింపఁబూనిన ప్రబంధరాజమును దనకంకితముఁ జేయుమనినట్లునునందునకిక్కవి సమ్మతించి శ్రీవేంకటేశ్వరునికి గ్రంథం బంకితంబిడినట్లు వ్రాయఁబడియున్నది- ఇట్లుసుఖసుప్తిసమయములఁ దమ తమ యుపాసనాదైవములు ప్రత్యక్షమైనట్ల నేకగ్రంథకర్తలు వ్రాసియు న్నారు-విరాటపర్వమునందుఁదిక్క-నయజ్ఞయు, విష్ణుచిత్తీయమునందుశ్రీ కృష్ణరాయలు, మొదలగువారు వ్రాసియున్నారు- ఇదంతయునిక్కాలపు వారికి హాస్యాస్పదముగానున్నందుకు మిగులఁజింతిల్లుచున్నాము- ఇది యొకరినిజూచియొకరు వ్రాసెదరేకాని నిక్కపుభక్తి తాత్పర్యముగా దని కొండఱిదవఱకేవ్రాసి యచ్చొత్తించియున్నారు- అదిచూచినప్పు డెల్లను మామన మెఱియుచున్నది- ఎంతటిభక్తి పరత్వములేనిదే, యెంతటి దైవోపాసనలేనిదే, కేవలవిద్య కవితాంభోధిఁ దరింపలేదనియుఁ గించితైనను దైవోపబలమవశ్యకమని మాయభిప్రాయము. ప్రశస్తలైన కవులందఱు తమకొకయుపాసనాదైవమున్నట్లు వ్రాసియేయున్నారు- ఇట్లువ్రాసినవారివ్రాంత యంతయునన్యతవ్రాతమని వ్రాసినవారికెట్లుచే యాడెనోతెలియదు. ఇంతయేల- ఇకసముఖమునరాణుబారమెందుకు, శ్రీమాన్ బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులవారు తమనిఘంటువగు “ శ బ్దరత్నాకరమున ” భాషావిషయమై ప్రశంసించుచు “ అయినను వీరు కవిత్వంబుజెప్పఁబ్రారంభించినచో గతానుగతికోలోకః అన్నట్లందఱు నొక్కమార్గమవలంబించియున్నారు- అయ్యదిహాస్యాస్పదంబుగనున్నది. అదియనఁగా స్వప్నంబుగాంచుటలోనగునది- వారిభక్తితాత్పర్యమెట్టి

చో అది యటుండనిండు " అని వాసియున్నారు. ఆరయుండు.

(7.) ఆంధ్ర ప్రబంధములలో నాశ్వాసములనియును చ్ఛ్వాసములనియు నుల్లసములనియుం దరంగములనియు సంశములనియు ననేకవిధములుగాఁ బ్రతికృత్యమువిభజించఁబడియున్నదిగాని యీప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయ విలాసమువలె గ్రంథమునంతయు నేకాశ్వాసముగా విరచింపఁబడినది యిదివరకు దృష్టిగోచరముగాలేదు- అనేకవార్త ప్రతులఁబూచితిమిగాని యెన్నిప్రతులుజూచినను నేకాశ్వాసమనివాసి యేయున్నది. ఈగ్రంథమునందు 882 పద్యములున్నవి. ఇన్నిపద్యములను నొకయాశ్వాసమని చెప్పుటకంటే వీనివిభజించి వాసియుండిన జదువువారలకుఁ గొంతగ్రక్కఁద్రిప్పుటకు వసతిగల్గియుండును. అట్టివసతి నినుమొత్తైన నిక్కవి కల్పించినవాఁడుకాఁడు. కారణమెయ్యదియో విచారించుకొనుండు.

(8.) తెలుఁగుఁ గట్టములలో నాశ్వాసాంతములయందుఁ దమ తమ వృత్తాంతమును దెలుపు గద్యములను గవులువాసియున్నారు. అట్టిమార్గ మవలంబించక యిక్కవి యేకాశ్వాసమగునీగ్రంథాంతమందు. 883 పద్యమగు " చ॥ గణపరాత్వయాంబునిధికైరవచాంధవుండు " అనిపద్యమువాసి గద్యమును వ్రాయనందున నితనికి నిట్లువ్రాయుట కుశరణమెయ్యదియని విచారించఁగా శ్రీకృష్ణరాయవీరచితమగు " ఆముక్తమాల్యద లేక విష్ణుచిత్తీయమును " కావ్యలలామమునందును, నాశ్వాసాంతములయందుఁ బద్యములే వ్రాయఁబడియున్నందున గణపవర వేంకటకవిగామణికి నాధారమగుపడినది- ఇట్లువ్రాయుటకు వీరికేమియార్థారమో విచారించునది- ఈవల మామండలములోని శ్రీవేంకటగిరి సంస్థానమునందు సూతనముగ వెలువడిన " శ్రీరాధా కృష్ణసంవాదమును " నొక ప్రాథకావ్యమందు బ్రహ్మశ్రీ మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిలవారు, వారిగ్రంథమునందు గద్యమునువ్రాయుట విరమించియీక్రిందవాసినవిధముగఁబద్యమునే వ్రాసియున్నారు.

౪. “ మ॥ ఇదిశ్రీబొబ్బిలిరంగరాయవసుధాధీశోత్తమాకారశౌ
రిదయానుండిత మండపాకకులజ శ్రీపార్వతీశాఖ్యను
ద్వదనావిష్కృతగద్యపద్యమయరాధాకృష్ణ సంవాదసం
జ్ఞ దిదృక్షుపీయకృత్కృతందనరునాశ్వాసంబుదానాద్యమై”॥

(9.) ఇక్కవి యొకగొప్ప లాక్షణికుడు - తానునేర్చినలక్షణ
ములకన్నెంటికి లక్ష్యముల సీగ్రంథమునం దుదహరించియున్నాడు. ఆం
ధ్రభాషలో లక్ష్యలక్షణములను దెలుపుగ్రంథములాండు రెండుగానివిశే
షములులేవు - అవియనగా “ కావ్యాలంకార చూడామణియు, నరస
భూపాలీయము ” అనునవి. ఇందు మొదటిగ్రంథమును విశ్వేశ్వరుండను
ప్రభువుపై విన్నకోటపెద్దనయను మహాకవి యంకితంబిచ్చియున్నాడు -
ఇద్ది బహుపురాతనగ్రంథము-ఇయ్యది పోతన శ్రీనాథాదుల కాలమునకు
శ్రీకృష్ణరాయలవారి కాలమునకుం బూర్వమునవ్రాయఁబడినది - ఇందు
వ్యాకరణవిషయము, అలంకారవిషయము, ఛందశ్శాస్త్రవిషయము, కా
వ్యలక్షణము, నాయక నాయికాది గుణములు, బంధకవిత్వ గర్భకవిత్వచి
త్రకవిత్వాదివిషయము వ్రాయఁబడియున్నది - ఇకరెండవగ్రంథమున
రసభూపాలీయ మిప్పుడు ముద్రితమైయున్నదిగాన దీనిగుఱించి మే
ము విశేషముగ వ్రాయఁబనిలేదు - ఈ రెండులక్షణగ్రంథములును నరాం
కితములగుటచే నెక్కవి తానొక లక్షణగ్రంథమును వ్రాయఁదలపెట్టి
యు నిదివఱకే యిద్దఱులాక్షణికులు లక్ష్యలక్షణములు వ్రాసియున్నను
లక్ష్యములగు పద్ధియములు నరస్తుతులనియెంచి వానిని నోరగుచ్చుచున
సురాక. తాను మరలఁగొత్తలక్ష్యములగు పద్యములనుమాత్రమువ్రాసి,
వానిని శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామికి సంకితంబిచ్చి యీగ్రంథమునువ్రాసియు
న్నాడు - ఇదికవియభిప్రాయముగానినాడు తాఁదిరుగ లక్షణమును
గ్రంథమునందు వ్రాసియేయుండును - కాఁబట్టి యీగ్రంథమంతుండుల
క్ష్యములగు పద్యములకన్నెంటికి లక్షణమిదియని కవియేవ్రాసియున్నాడు
గాని, యాలక్షణమును వివరించియుండలేదు - కానమఱియొక గ్రంథ
మునుంచి లక్షణమును దెలిసికొని యిందలిలక్ష్యమును గ్రహించవలయును-

(10.) ఈగ్రంథమునందు గర్భకవిత్వము బంధకవిత్వము చిత్రకవిత్వము - విశేషముగ వ్రాయఁబడియున్నది - ఆంధ్రగ్రంథములలోనీకవిత్వసంబంధమగు పద్యములనేకములు వ్రాయఁబడి యున్నవిగాని వానికన్నింటికి లక్షణమెచ్చటను గానఁబడదు - కావ్యాలంకార చూడామణి యందుఁ గొన్నిబంధములకు లక్షణమువ్రాయఁబడియున్నది - ఈగ్రంథమిప్పటికి నముద్రితమగుటచే దీనియందలి విషయములు లోకమునకందని మ్రాని పండ్లైయున్నయవి - ఇంకముద్రింపఁబడియుండు నరసభూపాలీయమునందైనను నాలవ యాశ్వాసమునందు “ అష్టదశపద్యబంధచక్రబంధములకుఁ ” దప్పఁదక్కిన బంధములకు లక్షణమెచ్చటను గనుపడదు. ఈప్రబంధరాజమునందు బంధములన్నియు నఱువడికి (60) మించియున్నయవి - ఈబంధముల నన్నిటిని యీకవి వానివాని స్వస్వరూపములతో లిఖించియున్నాఁడు. అయ్యవిముందు ముందుఁ బ్రకటింపఁబడు. ఈకవిత్వలక్షణము పండితులకే తెలిసికొనుట కసాధ్యమగు పనియైనందున “ బంధములు ” అనిపేర్కొనినపుడెల్లఁ బామరులు “ రతిబంధములు ” అనివాని నన్వయించుకొనుచున్నారు . మనుచరిత్రయందు నల్లసాని పెద్దన్నగారు గద్యమునందు “ చతుర్విధకవితా మతల్లికాల్లసాని చొక్క యామాత్య పుత్రపెద్దనార్యప్రణీతము ” అనియు, వసుచరిత్రమునందు రామరాజభూషణకవి “ సంస్కృతాంధ్రభాషా సామ్రాజ్యసర్వం కషచతుర్విధకవితా నిర్వాహకసాహిత్య రసపోషణ రామభూషణప్రణీతము ” అనియువ్రాసుకొనియున్నారేగాని వారు వారివారి గ్రంథములందొక్కతైనను బంధకవిత్వ గర్భకవిత్వములను గూర్చి యొకపద్యమైనను వ్రాయెనుండరైరి. ఇందుకుఁ గారణము విచారించుకొనునది.

(11.) ఈగ్రంథము కథాప్రారంభము మొదలుకొని వెంకటాచల పట్టణవర్ణనము, నలివిలిగోపురాదివర్ణనము, స్వామిపుష్కరిణీవర్ణనము, బయకానికోనపాండు తీర్థాకాశగంగాదుల వర్ణనమును, వేంకటశైలవర్ణనమును, శ్రీవేంకటేశ్వర స్వామివర్ణనమును, శ్రీవారివాహ్యాభి

వర్ణనమును, తిరునాళ్లమృత్యువాదివర్ణనమును, మొదటి 50 పద్యములవరకు వ్రాయఁబడియున్నది. అది మొదులు సాయంతనవర్ణనాదులు, జాతివార్తలు, స్వామివారియెదుట జరుగుసంగీతము మేళములవర్ణనములు, లోనగువృత్తాంతములు 112 పద్యములవరకు వ్రాయఁబడియున్నది. తర్వాత ప్రభాతవర్ణనాదులు చెంచునాయకులతో శ్రీవారిపేటసన్నాహవర్ణనాదులు 240 పద్యములవరకు వ్రాయఁబడియున్నవి. అవ్వలశ్రీవారికేలిడేగ యాకాశరాజవందుని సుతయగు నాంచారుదేవియుపవనమునవ్రాలుటయుఁ దోడ్పొందినశ్రీవారచ్చటికి మంత్రిసహితుఁడైవిచ్చేసియవ్వెలంది యుదంతమరయుటకు ముత్రిబంపఁగా నతనివలనఁ దానామెచ్చుతాంతమువిని యవ్వెలందినిజూచి వర్ణించుటయుఁ దర్వాత నాకాశరాజ మంత్రివలన వేంకటేశ్వరస్వామివారి యభిప్రాయమెఱింగి తనసుతనిచ్చి వివాహంబొనర్చి స్వగృహమునకునగతనయయగు దనతనయనుఁబునపుడు తోవలోస్వామివారికిని నాగదత్తుఁడను చోరునకునుయుద్ధము సంపాద్యమగుటయుఁజోరవ్రజంబు స్వామిపుష్కరిణింబడి సారూప్యంబందుటయు నష్టదిక్పాలకులు శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామిని స్తుతించుటలో నగుపద్యములచేఁ దక్కినగ్రంథంబంతయునొప్పుచున్నయది. ఈగ్రంథమునందుగళవిశేషముగవ్రాయఁబడియుండలేదు - అయినను తననేర్పఱిగతనమును లోకమునకుఁ దెలుపుటకై కవి యిదిమొకవ్యాజముగల్పించుకొని యిట్టిలక్ష్యగ్రంథమును వ్రాసియున్నాఁడు.

(12.) ఈగ్రంథమునందు దచ్చటచ్చట రేఫ శకటరేఫములకుయతిపాసములయందు మైత్రిజెప్పఁబడియున్నది. ఇక్క-వి “నిఖిలరేఫఱకారనిర్ణయపద్ధతి” అనుగ్రంథమును దావ్రాసి నట్లవతారికయందలి 37 వ పద్యమందు వ్రాసియున్నాఁడు. నిఖిలరేఫఱకార నిర్ణయపద్ధతియను గ్రంథము మాకుఁజిక్కనందునఁ గవియభిప్రాయమిదియని నిర్ణయించి వ్రాయుటకుననువుపడలేదు. అయినను సీగ్రంథమాద్యంతమునుబరిశీలించగా నచ్చటచ్చట రేఫ శకటరేఫములకు యతిపాసములయందు మైత్రినిగలుఁ

గఁజేసేయుండుటఁబట్టి వీనిసాంకర్యమున కిష్టపడినవారిలో నీయనయునొక్కఁడనితోచుచున్నది. ఈవిషయమై మనమితని నిందింపఁబనిలేదు. గజకచ్ఛసపోరుంబోలిన దీనిపొరు మొదటినుంచి మించియేయున్నది - “ రయోస్తునిత్యంస్యాత్ ” అనినన్నయసూత్రము వ్రాసినదిమొదలుగ వేములవాడ భీమకవి దానికి మొదటిశత్రువుగ నేర్పడె - అది మొదలుకొని యిప్పటివఱకును రెండువిధంబులుగఁ గవులువ్రాయనవలంబించిరి . భీమమార్గావలంబకులు దీనిసాంకర్యమునకెష్టపడిరి. తదితరులునన్నయతోవంద్రొక్కిరి - కొందఱలాక్షణికులు వీని నియమమవలంబించుట కష్టతరంబగుటఁబట్టి భారతమునందు

“ క ॥ తెంపునుజెంపునుగదురని । లింపులువెఱగందిజూడరిపునైన్యములుకా

గంపింపఁదమబలంబులు । అంపినిచిట్టార్చిసింధురాజుండాఁకెక్కి ”

యీపద్యమున్నదనియుఁగూడావ్రాసియున్నారు - ఈపద్యముభారతమునందేపర్వముననున్నదియోవారుస్పష్టముగవ్రాయలేరై - మేమెన్నిపర్యాయములు భారతమువెతకినను వ్రాతయందిదిగనుపడలేదు-ఒక వేళనున్నదనుకొన్ననుసూత్రమువ్రాసిననన్నయవ్రాసినపద్యముకాదుఇదితిక్కనవ్రాసినభాగములోనిదైయున్నది. సూత్రవిరోధముగ నన్నయరేఫసాంకర్యముజేసెననుమాట లోకులునమ్మరనికవిత్రయ మతమునందెందున్నదియాదరణీయముగనుక యీపద్యము నితరులెవ్వరోవ్రాసి భారతమునఁజేర్చి యుందురు. అట్లుగానిచోఁజలలకు యతులయందొకపద్యమునందే సాంకర్యమగుపడుట మాకుమిగుల నబ్బరముగనున్నది . కొన్నితెలుఁగుప్రబంధములయందువీనిసాంకర్య మగుపడు కతన నిట్టివివాదసమయమున వానినుదహరించి వ్రాయుట యొక పాండిత్యాతిశయముగాదు - సూత్రవిరోధముగనుండు ప్రయోగములమిగులసూర్జితపరుచుటకన్నసూత్రానుసారముగనుండు ప్రయోగముల సూర్జితపరుచుటమేలు. ఇక్క-వియును 442 వ పద్యమునందు వ్రాసిన యనిశ్చయతయతినిగుఱించి చింతించి యింతదూరము వ్రాయవలసివచ్చినది. ఇక్కాలపు పండితులలో నొకరిద్దఱు దీనింగూర్చి యివిధముగవ్రాసియున్నారు - ఎట్లనిన.—

౫. “తే.గీ॥ అరసములకబ్బచిత్రంబులనియతద్వి | రేఖవృత్తులుదుష్కవికృతకృతితతు
తెండినకొలంకులంబు తెనింపుంగనమి | సుకవివారంబువానిఁ గాంచు నెయొకింత॥”

౬. “క॥ అయ్యుద్వీగేఖశోజులు | చయ్యనవిగతద్వీరేఖచర్చలగుదుర
య్యయ్యలు ససులోచనులై | యొయ్యననుద్వీరేఖనిష్ఠనాండునురిందుకా ॥”

(13.) ఇక్కవి శబ్దములు ప్రయోగించుటయందు సర్వతంత్రస్వ
తంత్రుండైనందునఁ గొన్నియప్రశస్తప్రయోగములు గ్రంథమునందగుచు
చున్నవి. 511వసీసపద్యమునందు “బుధులునుగురులునుపుణ్యులుమునులును
నుతులుంచుమరువుకు శ్రుతులుగులుతు” అనుపాదమున “మురువుకు”
అనిపట్టివిభక్తియందు నజ్ఞనువిడిచిపెట్టి వాఁడబడియున్నది. “మురు
వుకు” అనియుండవలెను - అట్లయినచో మాతృధికమయ్యెడి - ఇదివి
చార్యము - వెండియు 49గె పద్యమున “పెలుచగుశ్రీలువీలు” అనిప్ర
యోగింపబడియున్నది. “కుత్రచిన్నలోపశ్చ” యనుసూత్రవిధిఁజెప్పి
యున్నది - వీనులనియుండవలెను - ఇదియువిచార్యము - వెండియున్దిట్టియ
ప్రశస్తప్రయోగము లచటవటఁగనుబడుచున్నను పీఠికావిస్తరభీతిచేసిండు
వివరించలేదు.

(14.) రెండవకలమునందుదహరించిన విధముగా శ్రీకృష్ణరాయ
లవారి యాస్థానకవులకు నిక్కవి యీవలివాఁడుగనుక నక్కాలపు కవి
చక్రవర్తియగు బట్టుమూర్తిగారివిరచితమగు “నరసభూపాలీయము”
అను కావ్యాలంకారసంగ్రహమును నిక్కవి పూర్ణముగఁజదివి యందలి
లక్ష్యములగుపద్యములంబోలిన పద్యములిందనేకములు వ్రాసియున్నాఁ
డు. ఇంతయేల. కొన్నికొన్ని పద్యములంబోల్చి యంకితాంకములువిడిచి
చూచినచోసిండుకయైనను భేదములేకయున్నవి. ఇదిచూచునప్పుడిక్కవికి
సామర్థ్యములేక వానిని స్వీకరించివాఁడని యనవలసివచ్చుచున్నది. అట్లు
నుటకు మాకిండుకయైనను ధైర్యముచాలదు - గుణగ్రహణపారీణులకుఁడె
లియుటకు గా నాయొప్పుపద్యముల సంఖ్యను నిందుబోల్చిచూపుచున్నా
ముగాన నయ్యయిపద్యములను బోల్చిచదువుకొనుఁడు.

(నరసభూపాలీయము.) (ప్రబంధరాజము.) * (నరసభూపాలీయము.) (ప్రబంధరాజము.)

అర	పర	పర౩౯	*	అ౨	పర౪౪	పర౪౦
౪	౪౧	౧౪౧	*	౨	౯౨	౧౪౬
౪	౭౬	౧౪౭	*	౪	౨౨	౧౪౯
౨	౮౯	౧౪౨	*	౨	౬౩	౧౯౨
౪	౨౨౪-౯	౨౧౨	*	౩	౨౪	౨౧౪
౪	౧౫౧	౨౯౮	*	౩	౩౧	౩౦౬
౪	౮౩	౩౪౧	*	౪	౭౭	౩౪౨
౨	౧౩౧	౩౪౩	*	౫	౧౦౨	౩౪౬
౪	౨౩౨	౩౪౭	*	౪	౧౬౪	౩౪౯
౪	౪౯	౩౬౨	*	౪	౪౯	౩౬౩
౪	౯౮	౩౬౮	*	౪	౧౬౦	౩౬౯
౪	౨౩౪	౩౭౦	*	౪	౪౯	౩౭౧
౨	౧౨౯	౩౮౮	*	౨	౮౨	౪౨౩

పైపద్యముల సంఖ్యలనుమాత్రము పోల్చికొన్నింటిబూపితిమి. తక్కినవాని నిమిరేపోల్చిచూచుకొనుడు. మఱియొకచిత్రము. కొన్నినరసరాజీయము లోని పద్యములవలె యతిపాసములువిడువకనే యిందును వ్రాయఁబడి యున్నవి. ఎట్లునఁగాఁజూడుడు. నరసరాజీయము చతుర్థాశ్వాసమునం దలి ౮౨ వ, వృత్త, కంద, గర్భ, సీసము

౭. సీ|| “ మహితవిద్యజ్ఞనమండలీనిత సాహిత్యప్రియంభావుకాత్యుదార
 వితతభీమాహవవిక్రమక్రమసముద్యద్వైరినిర్భేదనాభిరామ
 వినుతవిశ్రాణనవిభ్రమాపహసితా నూనామరక్కెరుహస్యశేంఢ
 వినతభూపాలకవిస్ఫురస్ఫుకుటరత్నద్యోతితాంచత్పదామహత్మ్య
 నిరుపమదయాపయోనిధినిరతభరిత । చారుచరితనిర్మలతరసత్యరుచిర
 తరణికులమణినరసింహధరణిరమణ । ఘనతరగుణనిధీమనుజనులువాగడ”||

ఇంక యీ ప్రబంధరాజములోనిపైపద్యమునుంబోలినపద్యమును జూడుడు!

౮. సీ|| “ మహితనానామనిమండలీ విరచితాహీనాతిశేల్ల త్తనానుపంగ
 వితతజన్యాంగణవిక్రమక్రమ లసత్కృష్టాదసంహరకానుభావ
 వినతబద్ధిర్ముఖవిస్ఫురన్తకుటరత్నశ్రేణి రాజత్పదాభిరామ

విగతవిశ్రాంతినవిస్మయస్థయ దివౌకశ్యాభిజైవాత్మకాదిదాన
నిరుపమకృపాపయోంబుధినిరతశుభద । ధీరచరితనిర్మలతరదేహరుచిజి
తసజలజలదాయురగేంద్రధరణిధరవ । రయరుసుగుణనిధిపక్షిరాజవాహ”॥

ఈపైపద్యములోని “మహిత, వితత, వినత” అనుమాడువ
దంబులు నరసరాజీయునందు సీసపద్యములో 1, 2, 4 సీసపాదాదుల
యందుగూర్చబడియున్నవి. నరసభూపాలీయుమునందలి సీసపద్యము
లోని “విద్వజ్జనమండలీ” అను సమాసమును “నానామునిమండలీ” అ
నుసమాసముగాను “భీమాహవవిక్రమక్రమ” అను సమాసమును “జ
శ్యాంగణవిక్రమక్రమ” అనుసమాసముగాను “భూపాలకవిస్ఫురన్మకుట
రత్న” అనుసమాసమును “బర్హిర్ముఖవిస్ఫురన్మకుటరత్న” అనుసమాస
ముగా నిందు మార్చబడియున్నవి. ఇంతియకాదు. నరసరాజీయుములో
నిసీసతేటగీతియందలి “నిరుపమదయాపయోనిధినిరతభరిత” అనువాక్య
మును “నిరుపమకృపాపయోంబుధినిరతశుభద” అనువాక్యముగాను “ఘ
నతరగుణనిధి” అనుపదమును “ఉరుసుగుణనిధి” అనుపదముగాను మార్
చబడియున్నవి. ఇంకపైసీసములలోని గర్భితములను వ్రాసి పోల్చి
చూపినమిగులస్పష్టంబగునని యిందువ్రాయుచున్నాము.

౯.మ॥ “హితవిద్వజ్జనమండలీ వినతసాహిత్యప్రియంభావుకా
తతభీమాహవవిక్రమక్రమసముద్వైర్విరినిర్భదనా
నుతవిశ్రాంతినవిభ్రమాపహసితానూనామరత్నోదహః
నతభూపాలకవిస్ఫురన్మకుటరత్నద్వ్యోతితాంచత్పదా” । (నరసరాజీయుము)

౧౦.మ॥ హితనానామునిమండలీ విరచితాహితీనాతిశేల్లత్తనకా
తతజన్యాంగణవిక్రమక్రమలసత్క్రవ్యాదనంహరకా
నతబర్హిర్ముఖవిస్ఫురన్మకుటరత్నశ్రేణిరాజత్పదా
గతవిశ్రాంతినవిస్మయస్థయదివౌకశ్యాభిజైవాత్మకా”॥ (ప్రబంధరాజము)

౧౧.క॥ “నిరుపమదయాపయోనిధి । నిరతభరితచారుచరితనిర్మలతరస
త్యుచిరతరణికుటమణీ । నరసింహధరణిరమణఘనతరగుణనిధి” (నరస)

౧౨.క॥ “నిరుపమకృపాపయోంబుధి । నిరతశుభదధీరచరితనిర్మలతరదే
హరుచిజితసజలజలదా । యురగేంద్రధరణిధరవరయరుసుగుణనిధి”॥ (ప్ర
వేండియు నరసభూపాలీయుము నాలవయాశ్వాసములోని పాదము

మకమగు 81 వ, పద్యమునందలి 2-4 పాదములగు “మా రామనుమదన సమరమాధుర్యుడవై” అను పాదములే యీ గ్రంథముయొక్క 730 వ, పద్యమునందు 2-4 పాదములు గాఁ జేకొనఁబడియున్నవి. మఱియును నరసఘాపాలీయమున నాలవ యాశ్వాసములోని 86 వ పద్యమగు అష్టదశ పద్మబంధస్సగ్ధరంగనుఁడు.

౧౩|| “ రామాక శ్రీసమ గాఁగిరణకృతభయము ద్రాససక్తారమారా
రామారక్తాసన ద్రాప్త్యభరణపటిమాత్రాసకు స్త్రీకుమారా
రామాకు స్త్రీకుసత్రాప్రకటతరవిదిత్రాపవిత్రాసమారా
రామాసత్రాపవిత్రాశ్రయనరసరుచి గాఁగి మసశ్రీకమారా” ||

ఇంక ప్రబంధ రాజములోని అష్టదశ పద్మబంధమగు 870 వ, సగ్ధ రావృత్తముగనుఁడు.

౧౪|| “ రామారక్షోదలపాగ్ధ్యదరకదనసత్రాసపథ్యారమారా
రామారథ్యాపసత్రాప్రకటగుణసముద్రా పవిత్రాసమారా
రామాసత్రాపవద్రావినిభకరచక్రాశరణ్యగమారా
రామాగణ్యారశక్రారథితఖగవరాపాలదక్షోరమారా” ||

ఈపైవృత్తమును నరసఘాపాలీయమునందలి వృత్తముయొక్క యతిపాఠాసములరీతిగా నిందుఁబొందుపరచియున్నాఁడు. వెండియు “పవిత్రాసమారా” అను నరసరాజీయములోని సమాసమే యిందును వ్రాయఁబడియున్నది. అరయఁగా నరసఘాపాలీయమును ముందిడుకొని యీ గ్రంథమునందు కొన్ని పద్యములు వ్రాసినట్టెంచవలసియున్నది.

(15) ఈ గ్రంథమునందు బంధకవిత్వ గర్భకవిత్వ చిత్రకవిత్వములు విశేషముగ వ్రాయఁబడియున్నవి. ఇందుదహరింపఁబడిన గర్భకవిత్వ చిత్రకవిత్వ బంధకవిత్వములలో 808 వ, సీసపద్యమును బోలినపద్యమిది వఱకు నాంధ్రగ్రంథములలో నెచ్చటను వ్రాయఁబడియుండలేదు. ఈ పద్యమునందు గర్భితములన్నియు నలువదికిఁబయి గానున్నయవి. ఈయలు వదిగర్భితములును రకారపాఠసఘటితములై యున్నయవి. ఇందుఁగందములు, తేటగీతులు, ఆటవెలదులు, శోభానమంగళారతులు, శ్లోకములు, చౌపదములు, వృత్తములు, అష్టకములు, ధవళములు, అర్థచంద్రికలు,

ఉత్కృతికలు, రగడలు, చరువులు, ఉభయభాషాకందములులోనగు గర్భితములు వ్రాయఁబడియున్నవి. ఇంతియగాక యీసీసతేటగీతియంతయు సర్వలఘువులతోఁ గూర్చఁబడియున్నది. వెండియు నీసీసములోనుంచి వింశతిబంధకందముకూడా వ్రాయఁబడియున్నది. ముంజేతికడియమునకద్దమేల! ఇప్పడీపద్యము ముద్రింపఁబడి మీయెడటఁబెట్టఁబడి యన్నచిగాన మేము విశేషము దీనింగుఱించి వ్రాయఁబనిలేదు.

ఇట్టిపద్యమిదివఱకుఁ దెలుఁగుఁగబ్బములలో నెవ్వరును వ్రాసి యుండలేదు. గర్భకవిత్వముచే నలంకరింపఁబడియున్నపద్యమిది యొక్కటియగాదు, 807 - 809 - 810 - 817 - 818 - 821 - 822 - 825 - 826 - 827 - 831 - 832 - 847 - 850 - 863 - 870 లోనగుపద్యములు గర్భితములచే వెలయుటచూడఁగా నిక్కవిని జతుర్విధకవిత్వా నిర్వాహకుండనిచెప్పుటకు నించుకయైనను సందియములేదు. బంధకవిత్వ చిత్రక విత్వాదులకుఁ గొన్నిలక్షణములగుపడుచున్నవిగాని గర్భకవిత్వాదులకు లక్షణము బొత్తుగఁగనిపింపదు. అప్పకవి గర్భకవిత్వమునకు లక్షణమును వ్రాయకనే తానుకొన్ని గర్భితవృత్తములు వ్రాసియున్నాఁడు. ఒక్కచతుర్విధకందమునకుఁ దప్ప మఱిదేనికిని నప్పకవీయమునందు లక్షణము గుపడదు. గర్భకవిత్వ చిత్రకవిత్వములు కవియొక్కపాండిత్యాతిశయముపై నెక్కినినట్లున్నయవి. అట్లుగానిచో వైనుదహరించిన సంఖ్యగల యీగ్రంథములోని గర్భితపద్యములు వ్రాయుటకీకవికి లక్షణమెట్లుండునని యూహఁజేయఁగలము. అటువదిన్మాల్గుగర్భితములుమాత్రము వ్రాయవలసినట్లు లక్షణముండునా! ఉండదు. కాబట్టివారివారి పాండిత్యప్రగల్భ్యతననుసరించి గర్భకవిత్వమును వ్రాయవచ్చునని యూహఁజేయుచున్నారము. ఇక చతుర్విధకంద లక్షణమునకుఁగావ్యాలంకార చూడామణియందు వ్రాయఁబడినవిధమును జూడుదుః—

౧౫. తే॥ “ప్రథమకందంబురెండవ పాదయుగము! నందురెండవగణపర్ణమాదిగాఁగఁగడయు మొదలునువరుసతోఁగలిపిచదువ | నగుఁజతుర్విధకందమైయార్యధర్మ”॥

ఇక అప్పకవీయములోని పద్యమునుగనుఁడు.—

౧౬.క॥ రెండవచరణంబునకుఁ | రెండవగణమాదిగాఁగనిర్మించినచో
బండిచతుర్విధకందము | పాండవపక్షమెలంగుఁదాజ్ఞలసభలకా”॥

ఈగ్రంథమునందలి 220 వ పద్యమగు గూఢచతుర్థపాదిపద్యము
నకు లక్షణము కావ్యాలంకారచూడామణియందు నీక్రిందివిధముగ వ్రా
యఁబడియున్నది.

౧౭.క॥ “మొదలిచరణత్రయములోఁ | బదిలముగాఁగవితసంత్యపాదాక్షరముల్
గదియొకగ్రమముననిల్చిన | నదిగూఢచతుర్థమనఁగనద్యుతమయ్యెకా”॥

(16.) ఇక చిత్రకవిత్వవిధమెట్టిదనఁగా ననులోమవిలోమము, ఓ
వ్యనిరోవ్యము, తలకట్టులు, గుడులు, శృంగములు, అక్షరవిలోమము, ప
దభ్రమకము, పద్యభ్రమకము, ఏకపది, ద్విపది, త్రిపది, యేకాక్షరి, ద్వి
క్షరి, త్ర్యక్షరి, నిస్థాలవ్యము, నిష్కల్యము, నిర్దంత్యము, నిర్మూర్త్యము, ని
రంత్యము, నిరూప్యకాదులచేఁబద్యములువ్రాసిగేసి యదిచిత్రకవిత్వ మ
నుపింఁచుకొనును. ఈచిత్రకవిత్వమును నిక్క-వియు నీగ్రంథమునందు 75-
214 - 221 - 222 - 223 - 230- 366- 392 - 807 - 808-(832లో
1—2) 849 - 877 - 878, యీపద్యములలో వ్రాసియున్నాఁడు- వీని
కిలక్షణములు అప్పకవీయాది తెలుఁగుగ్రంథములయందును సాహిత్యర
త్నాకరములోనగు సంస్కృతగ్రంథములయందునువ్రాయఁబడియున్నవి.

(17.) ఈగ్రంథమునందు గోమాత్రికాబంధము, ఛత్రబంధము,
నాగబంధము, ఖడ్గబంధము, చక్రబంధము, గుచ్ఛబంధము, హలబంధము,
అష్టదశపద్మబంధము, రథబంధము, పట్టెనబంధము, త్రిశూలబంధము,
మూరజబంధము, పాదుకాబంధము, చతుర్దశగర్భితద్వాదశదశపద్మబంధ
ము, పుష్పమాలికాబంధము, మహానాగబంధము, లోనగుబంధములు
వ్రాయఁబడియున్నవి. ఈబంధస్వరూపములు వ్రాయఁబడిన తాలీదశ
సంపుటములు మాకుహస్తగతమై బంధస్వరూపములు తెలిసినను బంధల
క్షణములు తెలిసికొనుటకై ప్రయత్నించఁగాఁగావ్యాలంకార చూడామ

ణీ, నరసభూపాలీయములయందుఁ గొన్నిబంధములకు మాత్రమీక్రింద వ్రాయఁబడినవిధముగ లక్షణమువివరించియున్నది.

(a) కావ్యాలంకారచూడామణియందలి చక్రబంధలక్షణము.

౧౫.తే॥ “వలయదశకంబునాటురేఖలులిఖించి | యందుశార్దూలవిక్రీడితాక్షరములు
కెట్టనడుచుట్లంగవికృతిపేర్లురెండు | చక్రబంధమృగకనిడిచదువవలయు”॥

౧౬.క॥ “పదిచుట్లునాటుతేకులు | పదిలపటిచిగుకవిపేరుపతిపేరునులొక

బొడలంగనేవంవిధగుణ | విడితెంబగుచక్రబంధవిధమానెట్లక”॥

అని నరసభూపాలీయమునందును, వ్రాయఁబడియున్నది. ఈచక్రబంధమును వ్రాయుటకుఁబడిచుట్లు నాటుతేకులు లిఖించి దానిలోఁబతిపేరు సుకవిపేరునువ్రాసి, మధ్యను చుట్లను శార్దూలవిక్రీడితాక్షరములుంచి చదువఁగా నదిపద్మబంధమానని వ్రాసిన పైలక్షణకారులపద్యములు చక్రస్వరూపమును తెలిసికొనుటకు చాలదని విచారించి సాహిత్యరత్నాకరమును చూడఁగాఁ దద్వ్యాఖ్యానకర్తయగు బ్రహ్మశ్రీ మల్లాదిలక్ష్మణసూరి విరచితమగు మందరమనుపేరుగల వ్యాఖ్యానమునఁ జక్రబంధవ్యాఖ్యానమునందు నీ క్రిందిలక్షణమును శ్లోకరూపముగ వ్రాసియున్నది.

శ్లో॥ “బద్ధతేషడరంజకృంప్రత్యరంతన్నవాక్షరం
త్రయాణామపిపాదానాందశమంకర్ణికాక్షరం
ఆదితస్సప్రతుర్యాతైత్త్రయఃపాదాశ్చతుర్థగాః
వల్లాష్టస్థాంత్యమారభ్యసంవదంతేతిమాక్షరైః
మధ్యద్వౌద్వౌవిసంవారౌషడరేషకృమాద్యవేత్
చతుర్థస్సప్తమైర్వశ్చైర్వర్ణసంకవివర్ణయోః॥

అని వ్రాసియుండుటవలనఁ జక్రబంధమునకు లక్షణము పూర్ణముగాఁ దెలిసినది. బంధములలోఁ గృతిపతిపేరు, కృతికర్తపేరు నిమిడియుండు బంధమిది యొకటియగాని మఱిగనుపడదు. బంధస్వరూపమునఁ దెన్నినియమము లగుపడుచున్నవో యవియన్నియు శ్లోకమునఁ గావ్యబడియై న్నువి. ఈచక్రబంధమునందు శార్దూలకృత్తము వ్రాయుట తేకులు ప్రతితేకునకు మధ్యరెండేసి చరములు లింగి.

చుట్టికొడ్డాల వృత్తములోని మొదటి మూడుపాదములను మొదటినుంచి తుదవఱకు మూడురేఖలలోవ్రాసి, మిగిలిన నాలవపాదమును మూడవ పాదాంతాక్షరముమొదలు ప్రథమపాదాక్షరము వైపునదశమునకు రెండేసి యక్షరములుంచి చదివినచోఁ జక్రబంధమవుచున్నది. ఇట్లు వ్రాసినపక్షమున మొదటిమూడుపాదములలోని పదియవ యక్షరము మూడుపాదములకు సమానాక్షరమగుచున్నది - వెండియు నాలవపాదములోని 1 - 4 - 7 - 10 - 13 - 16 - 19 - యాయక్షరములు, సంవాదాక్షర సంజ్ఞగలిగి మొదటి మూడుపాదముల నాద్యంతాక్షరముల గుచున్నవి - తక్కిన - 2 - 3 - 5 - 6 - 8 - 9 - 11 - 12 - 14 - 15 - 17 - 18 - వ యక్షరములు విసంవాద సంజ్ఞగలవి గనుక యాయక్షరములందును గలియక కేవలపాదపూరకములై ప్రథమవలయమునదశమునకు రెండేసి యక్షరములైయుండును - ఇంతియగాక తృతీయపాదాంతాక్షరమును జతుర్థపాదాద్యంతాక్షరమును సమానాక్షరములై యుండవలెను - ఈవిధి ప్రకారమువ్రాసి చదివినయెడల మూడవవలయమునఁ గవిపేరును, ఆఱవవలయమునఁ గృతిపతిపేరును గోచరించును. ఈనియమము మఱికొన్ని చక్రబంధములలో మఱియొకవిధముగాఁ గనుపించుచున్నదిగాని నాలవవలయము నందెక్కడను గృతిపతిపేరగుపడదు. ఇది, బ్రహ్మశ్రీ వావిలాలవాసుదేవశాస్త్రిలు బి. యే. గారు విరచించిన “ ఆంధ్రరఘువంశము ” లో ముద్రింపబడియుండుచక్రబంధమునందు “ గ్నిగ్ధారపతి ” యని నాలవ వలయమున నగుపడుచున్నది. పారిజాతాపహరణములోని చక్రబంధమునందు మూడవ వలయమున “ కృష్ణరాయకృతి ” యనియు, ఆఱవ వలయమున “ నందింమకవి ” యనియు ; కవిరాజమనోరంజనమున 3 - 6 వలయములయందు శ్రీగోపాలాంకితం - సుకవి. బన్నయనియు, నరసభూపాలీయమున 3 - 6 వలయముల నారసింహాంకితం - మూర్తికవికృతియనియు; ముకుందవిలాసమున 3 - 6 వలయములయందు పైవంనాద్యకృతి - కేశవవినుతి

యనియు; ఆంధ్రభీల్లజీయమున 3 - 6 వలయములసింగరాశ్యకవి - చ
న్నభూపకృతియనియు ; రామరాజీయమున 3 - 6 వలయముల కోదం
డరామాంకం - సూరయ వేంగనయనియు ; శకుంతలాపరిణయమున
3 - 6 వలయములయందు నారసింహకవి - రామదైవాధీనం యనియు;
చమత్కారమంజరియందు 3-6 వలయముల భావ్యకారకృతి - వేంకటా
ఖ్యాకవియని వరుసగావ్రాయఁబడియున్నవిగాని ఆంధ్రరఘువంశమునం
దలి చక్రబంధమువలె గ్రీగ్లదొరపతియని కృతిపతిపేరు నాలవవలయము
ననెవ్వరునువాసియుండలేదు. పైనుదహరించిన చక్రబంధలక్షణశ్లోకము
న“చతుర్థైస్సప్తమైర్వర్ణై ర్వర్ణనంకవివర్ణయోః” అనివాసియుండుటవ
లన నాలుగవవర్ణము, ఏడవవర్ణము మొదలుగఁజదివిన కవియొక్క కా
వ్యముయొక్కపేర్లగుపదునని శ్లోకమునందుఁ జెప్పియుండుటను విచారిం
చఁగా, సంవాదాత్మరమగు ప్రథమవలయములోని పద్య ప్రథమాత్మరము
ను రెండుగఁజించినయెడల మూడవవలయమునందలి యక్షరము నాల
వ సంఖ్యగలయత్మరమగుచున్నది. ఆత్మమున నాలవయత్మరము మూడ
వవలయమునందును ఏడవయత్మరము ఆఱవవలయమునందును నేర్పడు
చున్నది. ఇట్లుగఁజించినచో 3-6 వలయములయందు 4-7 సంఖ్యలుగల
వర్ణములు నిలుచుచున్నవిగనుక “చతుర్థైస్సప్తమైర్వర్ణైః” యని శ్లోకము
నందు వ్రాసియున్నది సార్థకమగుచున్నది - పైనవ్రాయఁబడిన చక్రబం
ధపద్యములయందన్నిటను 3-6 వలయములయందే కవికృతులపేళ్ళగుప
డుచున్నవి - వాసుదేవశాస్త్రులవారి చక్రబంధమునందు నాఱవవలయ
మునఁ గవిపేరగుపడుచున్నను కృతిపతిపేరు 3 వలయమునందగుపడు
టకు బహులుగ 4 వ వలయమునంగుపడుచున్నది - వెండియు సమస్తపు
స్తకములయందఁ జక్రబంధమందలి కృతిపతి కృతికర్తలపేర్లు ప్రదక్షిణ
ముగఁ గనుపడుచుండనేలకో వాసుదేవశాస్త్రులవారు కృతిపతి నామమ
గు “గ్రీగ్లదొరపతి” యనిప్రదక్షిణంబుగను “వాసుదేవకృతి” యని తమ
పేరప్రదక్షిణముగను బంధమున నెలకొల్పియున్నారు. ఇదిచింత్యము.

ఈప్రబంధరాజములోని 861వ, పద్యమును చక్రీబంధమునందు
 మూడవవలయమున “కవివేంకటాద్రి” యనియు, నాఱవవలయమున
 “ప్రబంధరాజము” యనియు వ్రాసియున్నది. ఇట్లు వ్రాయుటకుఁ గారణ
 మూహించునది. సాహిత్యరత్నాకరములోని యీక్రింద నుదహరించిన
 చక్రీబంధశ్లోకమున మూడవవలయమునందు “ధర్మసూరికృతిః” యని
 యు, ఆఱవవలయమున “రామగుణనుతిః” యనియు, యెనిమిదవవలయ
 మున “రథపదబంధ” మనియు వ్రాయఁబడియున్నది. ఇదిచూడఁగా నీచ
 క్రబంధమును నేర్పలుచుటయందుఁబాండిత్యముననుసరించి చిత్రముగాఁ
 గవితనకిచ్చవచ్చినట్లు నేర్పలుపవచ్చునని తోచుచున్నది.

ఇంక సాహిత్యరత్నాకరములోని చక్రబంధశ్లోకమునుజూడుఁడు.

శ్లో॥ “దర్పాంధప్రసరాసురస్థిరమదప్రాణప్రహరక్రియో

విష్ణుర్మన్మథమస్తథస్థిరశివంభానుతపాకృత్ప్రభాః

దత్తాత్రేయాస్యతగుర్విపద్ధరవిధస్సాతిః ప్రహేతిఃపరం

రమ్యోమేదయయావిరాధదమనోయోగీంద్రభావ్యశ్చరం”॥

అత్రతృతీయవలయే “ధర్మసూరికృతిః” షష్ఠే “రామగుణనుతిః” అష్టమే “రథపద
 బంధః” ఇతిచ ప్రతీయతే. బవయోరథేదాత్ ॥ అనిసాహిత్యరత్నాకరములో వ్రా
 యఁబడియున్నది.

ఈచక్రబంధమును “పడరచక్రబంధము” అని మఱియొకనామ
 మునఁబిలుచుచున్నారు. 808వ, సీసపద్యములోని వింశతిభేదబంధకంద
 ము చక్రబంధముతోనిమిచ్చి వ్రాసియున్నది. ఇందులకుఁ గారణము వృ
 గ్యము- వెండియు, ద్విచతుష్క-చక్రబంధమనియు, చతురస్ర చక్రబంధమ
 నియు, గురువసంతకబంధము, అష్టాక్షరచక్రబంధమనియు నీపేర్లం
 దును కొన్నింటియు వానివాని స్వరూపములను బల్కొరిజిల్లాలోని
 చిట్టాపుర రాజస్థానము శ్రీమాన్ గోపాలాచార్యులవారు గురుచూ
 డ్రి నామనింగూర్చి వ్రాసియున్నారు. ఈబంధభేదములకు లక్షణమువిచా
 రించునది. శ్రీమాన్ గోపాలాచార్యులు విరచించిన బంధములన్నియు
 భానినిజరూపములతో 1872 సంవత్సరమునందు ముద్రింపఁబడియున్నవి

గాన వాని స్వరూపముల శాపటమునందుఁజూచుకొనునది.

(b) ఇంక గోమూత్రికాబంధలక్షణము కావ్యాలంకార చూడఁ
మఱియందు నివ్వధముగా వ్రాసియున్నది.

౨౦. తే॥ “వర్ణములు మూడుపల్కులవరుసవ్రాసి | మూడుండోలిగోమూత్రికాబంధమును
నుక్తపద్యముదానగుచుండెనేనిం | దనయెడల గోమూత్రికాఖ్యాబంధమునన్”॥

ఈగోమూత్రికాబంధమునకు లక్షణమితరగ్రంథములయందు దగుపడదు. సాహిత్యరత్నాకరమునందు గోమూత్రికాబంధ చక్రబంధ, మురజబంధ, అష్టదశపద్యబంధ, తురికాబంధ, పల్లవిబంధ, ఖడ్గబంధ, హలబంధ, చాపబంధ, గుచ్చబంధ, మత్స్యబంధములు వ్రాయఁబడియున్నవిగాని వ్యాఖ్యానమునందు లక్షణసూరిగారు అష్టదశపద్యబంధ, నాగబంధ, చక్రబంధములకుఁడప్పఁచికిన బంధములకు లక్షణమువ్రాయరైరి. ప్రతాపరుద్రీయవ్యాఖ్యానమునందును నిమ్మూటికిమాత్రమే లక్షణము వ్రాయఁబడియున్నది.

(c) ఇంక అష్టదశపద్యబంధమునకు నరసభూపాలీయముననివ్వధముగ లక్షణము వ్రాయఁబడియున్నది.

౨౧. చ॥ “కనుఁగొనతేకులెన్నిదియుఁగర్జికచుట్టిడిప్రగ్ధరాంఘుల
న్మనుపటియేడువర్ణములునుంగజయేడుఁబ్రవేశనిర్గతు
ల్మనుపడనాల్గుదిగ్దశములన్నిభియుంచివిదిగ్దశంబులం
దెనయఁగఁచాదమధ్యగములేడును వ్రాయఁగఁబడ్డపంధమా”॥

ఇందుకు సమమగు శ్లోకము సాహిత్యరత్నాకరవ్యాఖ్యానమునందు నివ్వధముగ వ్రాయఁబడియున్నది.

శ్లో॥ “కర్ణికాదిలిఖేద్వర్ణాన్ ప్రమాదిత్సువిదిత్సుచ
సకర్ణికాంతేప్రదిత్సు విదిత్సుతువికర్ణికాన్
ప్రవేశనిర్గమాభ్యాంచదిత్సుతేమ్యుశ్చతుర్దశ
వ్యవధానేనతానాద్యేదశేనృత్రత్వనంతరాన్”॥

నరసభూపాలీయమున దీనిని స్రగ్ధరావృత్తముతో వ్రాయవలయునని నిధించినను కావ్యప్రకాశికయందు నీయష్టదశపద్యబంధము స్ర

శ్లోరావృత్తముతో వ్రాయఁబడక అనుష్టుప్ శ్లోకముతో నివ్వధముగ వ్రాయఁబడియున్నది - ఎల్లనఁగా:—

శ్లో॥ “భాసతేప్రతిభాసార । రసాభాతాహతావిభా

భావితాత్మాభావాదే । దేవాభావతతేసభా”॥

సాహిత్యరత్నాకరప్రతాపరుద్రీయములయందు స్రగ్ధరలతోఁ గూర్చబడియున్నది.

(d) ఇక సాహిత్యరత్నాకరవ్యాఖ్యానముందు నాగబంధలక్షణము:

శ్లో॥ “రేఖాధ్యాంవతురశ్రాణి చతుష్కృష్టానికల్పయేత్
రేఖాద్వయాంతరాశేన్యా ద్యధాకోత్తేగృహవృక్షం
విదిత్సుకుండలికుర్యాత్తద్రేఖాన్త్రైర్యధాక్రమం
దిగ్రేఖాగ్రాణిపాహ్యని యోజయేద్దిక్రయేమిథః”॥

శ్లో॥ “ఏకత్రతుఫణాపుచ్ఛ మేఘసంకల్పయేత్తథా
అంతరాణ్యక్షయీకుర్యాత్సందంశాస్సృగ్ధర్యధామిథః
వర్ణావృత్తిస్థలాన్యత్ర కోఠకోణానిషోడశ
సందంశానాంచతుష్కంచ కంఠశ్చేత్యేకవింశతిః”॥

శ్లో॥ ఆవృత్తిర్యగ్గవర్ణానాం నేతరేమామిహాకృచితే
అక్రేశానదశబ్రహ్మ వర్ణాఃపాతచతుష్కఁగాః
ఆవర్తేకస్మైరృతానికుండలేష్వప్రదక్షిణం
యత్రైవంసాన్త్రథావర్ణా నృణాతోషన్యసేత్క్రమాత్”॥

శ్లో॥ “త్రింశదష్టావింశతిశ్చపద్వింశతిరనుక్రమాత్
షేష్టనత్రితయేవర్ణా స్సమాప్తిస్త్రగ్ధాంతరే
సర్వమేతన్నిధాయాంతస్సంగృహీతంమహాత్మనః”॥

శ్లో॥ విదిక్ష్నతేకుండలితం స్వమంగంస్వనత్రిరాషేష్ట్యవిభంగిభంగం
ఊహ్యైగ శేషపుష్పమహేఘీతస్యపాఠ్యఃకాతఃఫణిబంధమీనా”॥

అని నాగబంధలక్షణము సాహిత్యరత్నాకరమున వ్రాయఁబడియున్నది: ఆంధ్రలక్షణగ్రంథములలో నెవటను దీనిలక్షణముగుపడనందున సంతస్కృత శ్లోకమునేవ్రాసినది. వాసుకిద్వయబంధమనియుఁ గృష్ణసర్పబంధమనియు నాగలింగబంధమనియుఁ గొన్ని భేదములగుపడుచున్నవి. వీనికిని లక్షణము విచారించునది.

(e) రథబంధ కందమునకు సంస్కృతాంధ్రములయందు లక్షణముగపడదు. ఈగ్రంథమునందలి 804 వ పద్యమును రథబంధ కందమునందలి 1-3-7-21-29-35-39-40 యీసంఖ్యలుగలయక్షరములనుజేర్చి చదివినచో “శ్రీవేంకటేశ నీవేగతీ” అని బంధమధ్యమునందేర్పడుచున్నది. ఈరథబంధమును సీసపద్యముతోఁగూడా బ్రహ్మశ్రీ గోపినాథము వేంకయగారి కృతముగు శిశుపాలవధ మహాకావ్యమున వ్రాయించి డియున్నది. అందలి నడిమియక్కరముల జేర్చిచదివినయెడల “శ్రీరాజగోపాలకృష్ణయాచేంద్రమహీరమణ” అని చిత్రము గనుపడుచున్నది. ఈరథబంధములు చిన్నవిగను పెద్దవిగను నానావిధములుగఁ గవులు వ్రాసియున్నవి పెక్కులు గనుపడుచున్నవి. వీనికన్నిటికి లక్షణము విచారించునది.

(18.) ఇతరగ్రంథములలోని బంధకవిత్వ చిత్రకవిత్వ గర్భకవిత్వ పద్యముల నామములఁ దెలుపునట్టి పట్టిక.

౧. పెద్దన ముకుందవిలాసమునందు వృత్త కంద గర్భితసీసము, ద్విపద శాపవిలాసోభాస మంగళారతి గుచ్ఛాలభవళాదివిభధభేదసీసము, కందద్వయ గర్భిత చంపకమాలికా వృత్తశేషబంధచిత్రము, శైలబంధచిత్రకందము, శుష్కగుచ్ఛ బంధచిత్రపంచచామరవృత్తము, చక్రబంధచిత్రశార్దూలము, ఛత్రబంధచిత్రకందము, గోమూత్రికాబంధచిత్రగుంగధివృత్తము, నిరోష్ఠ్యద్వివిధకందము ౨. కనుపత్రిఅబ్బయకవి కవిరాజమసారంజనమలోనఁ గందద్వయరుగ్గవతీ కమలవిలసితగర్భకాంచపద వృత్తము, గోమూత్రికాబంధ కందము, గోమూత్రికాబంధ ఉత్సాహవృత్తము, ఛత్రబంధకందము, చక్రబంధశార్దూలము, ఖడ్గబంధకందము, శుష్కమాలికాబంధచంపకమాల, నాగబంధచంపకమాల పాదభ్రమికకందము, ఓవ్యేకం దము, నిరోష్ఠ్యమహాస్రగ్ధర, సర్వతోభద్రబంధశ్లోకము, ద్వ్యక్షరకందము, ఆంధ్రగీర్వాణభాషాశ్లేషకందము, 3. పారిజాతాపహరణమునందుఁబాదభ్రమికకందము, గోమూత్రికాబంధకందము, నాగబంధచంపకమాల, ఛత్రకాబంధకందము, చక్రబంధశార్దూలము, ద్వ్యక్షరకందము, ద్వికందకాంచపదవృత్తము, గర్భితఘటంగప్రయాతప్రగ్విణి. ౪. బట్టుమూర్తిగారి సరసభూపాలీయమునందు ఆష్టదశపద్మబంధము, వృత్తకంద గర్భసీసము, చక్రబంధము. ౫. భరతాగ్ర్యయమునందు

దుఃఖుష్టమాలికాబంధనీసము, శుష్కగుచ్ఛబంధవిద్యున్నావాప్యత్రము, మత్తేభమణి
గణనికరవృత్తద్యయగర్భితనీసము, కండపద్యగర్భితచంపకము, చక్రబంధతరళవృ
త్తము, నిర్దోష్యకండము, సర్వాష్ట్యకండము, అచలజహ్వాత్రిగీతము, పాదభ్రమిక
కండము. ౬. ఓగిరాల జగన్నాథముగారి శుభమసౌమసౌభిరంజనమునందు నాగ
బంధచంపకమాల, ఛత్రబంధకండము, మర్దలబంధకండము, శుష్కమాలికాబంధ
చంపకము, గోమూత్రికాబంధకండము, శుష్కగుచ్ఛబంధమాణవక వృత్తము.
౭. సూరయ వేంగనగారి రామరాజీయమున చక్రబంధశార్దూలము, నాగబంధ
చంపకమాల, గోమూత్రికాబంధకండము, చతుశ్చరణగర్భకండము, ద్వికండగర్భ
క్రాంచపదవృత్తము, నవగ్రహవృద్ధిక్పాలక దశావతారనామగర్భకండము. ౮.
కూచిమంది తిమ్మన్నగారి రసికజనమసౌభిరామమునందు గండమణినికరవృత్తము,
సగర్భ స్రగ్వణి భుజంగప్రయాత ద్భ్రతవిలంబిత వృత్తనీసము, సగర్భమత్తేభకండ
నీసము. ౯. పిండిపూర్తి లక్ష్మణకవిగారి లంకావిజయమున నాగబంధసృగ్ధరావృ
త్తము, కండమణిగణనికరవృత్తము, చతుర్విధకండము, శుష్కగుచ్ఛస్రగ్ధరావృత్తము,
ఉభయభాషాకండము. ౧౦. అడిదము సూరన్న కవిజనరంజనమునందు జతుర్విధ
కండగర్భిత మణిగణనికరవృత్తము, చతుర్విధకండగర్భితప్రమితాక్షరవృత్తము.
౧౧. సుబ్రహ్మణ్యవిజయమును విద్యత్కర్తావృత్తమున చిత్రగర్భిత వచనములో
నీసగర్భితభాగము శుష్కమాలికాబంధభాగము నాగబంధభాగము లోనగున
వియు, ముక్తపదగ్ర స్రకండద్యయగర్భితచంపకమాలికానాగబంధము, శైలబంధకం
దము, మణిగణనికరగర్భితకండము, భుజంగప్రయాతగర్భితసృగ్వణి, తరుహాశనమ
పాదోత్సాహ వృత్తావతంశ భుజంగప్రయాత సృగ్వణివృత్త ద్విపదమంజరీ గర్భిత
దండకరూపచిత్రనీసానుచర చతురంగతురంగ సకలగృహవారప్రచార దేశికచిత్రగీ
తనీసము, మణిగణనికరగర్భితకండశుష్కమాలికాబంధము, కాంభోజీరాగపదగర్భ
తచిత్రనీసము, సహనాఖ్యరాగపదగర్భితనీసము, హుస్సేనిరాగచరణద్యయవర్ణగర్భ
తనీసమాలిక, ఆనందమైరవిరాగకీర్తనాగర్భితనీసము, ముఖారిరాగపదగర్భితనీసమా
లిక, చతుర్థపాదగోపనకండము. ౧౨. బహుజనపల్లినీతారామాచార్యులవారి సుంద
రరాజశతకమునందు ఖడ్గబంధకండము. ౧౩. మచ్చ వేంకటకవిగారి శుద్ధాంధ్రనిరో
ధ్య నిర్వచనకుశల రాట్పత్రికమునందుఁబుష్పబంధచంపకమాల, కండగర్భచంపకమాల.
౧౪. వావిలాలవాసుదేవశాస్త్రులవారి “రుక్మిణీస్మరణము” ఆనుగ్రంథమునందుగో
మూత్రికాబంధకండము, ఆంధ్రరఘవంశమునందుఁజక్రబంధశార్దూలము. ౧౫. గోపి
నాథము వేంకయ్యగారి శకుపాలవన మహాకావ్యమునందుఁ బుష్పమాలికాబంధచంప
కమాల. ౧౬. కంకంటినారసింహకవిగారి ద్విపద విష్ణుమాయా విలాసమున నుత్తర

భాగములో నైదవయాశ్వాసమునందుఁగఁడగర్భితము, సీసగర్భితము, అనుష్టుప్ శ్లోకగర్భితము. ౧౭. కాకునూర్వపుకవిగారి అప్పకవీయమున వృత్తకందగీతగర్భసీసము, కందద్వయరుగ్భవతీ కమలవిలసితగర్భకౌంచపదవృత్తము, కందగీత, గర్భచంపకమాలవాణీపద్మాంబారతీదరధ్వనితాశమధరగతిగర్భోత్పలమాలికావృత్తము. ౧౮. కంకంటి పాపరాజగారి యుత్తరరామాయణమున మత్తేభగర్భితసీసము. ౧౯. పుష్పగిరితిమ్మన్నగారి సమీరకుమారవిజయమునందుఁగఁడగర్భిత శార్దూలవిక్రీడితము, స్రగ్వణీఘజంగప్రయాతగర్భితవృత్తము, కందగర్భిత మణిగణనికరము, నాగబంధచంపకమాల, అనులోమవిలోమకందము, కందద్వయగర్భితసరసీజవృత్తము, కందద్వయగర్భితభాస్కరవిలసితవృత్తము, మత్తేభకందగర్భితసీసము. ౨౦. కందుకూడిపీఠేశలింగముగారిరసీకజనమనోరంజనమునందుగోమూత్రికాబంధకందము, కందగర్భిత మణిగణనికరము. ౨౧. ఆంధ్రబిల్వణీయమునందుఁ జక్రబంధము. ౨౨. కూచిమంచి సోమసుందరకవిగారి లక్ష్మీప్రియవిలాసమునందుఁ జతుర్విధకందము. ౨౩. పక్కిపెంకట నరసయ్యగారి శకుంతలా పరిణయమునందు శకట బంధకందము, ప్రాసాదబంధసీసము, చక్రబంధశార్దూలము, ఖడ్గబంధగుగంధివృత్తము, సగర్భకందమణిగణనికరవృత్త తేటగీతి, సగర్భ మత్తకోకిలవృత్తసీసము, శకటబంధకందము, అనులోమవిలోమ కందము. ౨౪. సీంహాద్రిపేంకటనామధేయ విరచితమగు చమత్కారమంజరియందుఁబుష్పబంధస్రగ్ధరావృత్తము, చక్రబంధ శార్దూలము. ౨౫. రామకృష్ణోపాఖ్యానమున శ్లేష కావ్యమునందుఁగఁడగీతగర్భిత చంపకమాల, పుష్పమాలికాబంధచంపకము, స్రగ్వణీగర్భఘజంగ ప్రయాతవృత్తము, కందగర్భ మణిగణనికరవృత్తము. ౨౬. ధరణిదేవుల నాగయ్య విరచితమగు దశావతారచరిత్రమున వోష్ట్యాచలజిహ్వద్వ్యక్షరీకందము, పుష్పమాలికాబంధచంపకమాల, గోమూత్రికాబంధచంపకమాల, చక్రబంధ కందము, నాగబంధస్రగ్ధరావృత్తము, పాదగోపన చంపకమాల, అనులోమవిలోమకందము, ఆప్టదశపద్మబంధ స్రగ్ధర, నంజుభాషిణీ గర్భయుత్పలమాల. ౨౭. వేదాంతదేశిక విరచితమగు పాదుకాసహస్రమునందుత్తరభాగమున గోమూత్రికాబంధము, మురజబంధము, శరబంధము, గరుడగీతచక్రబంధము, ద్విశృంగాటక చక్రబంధము, ద్విచతుష్కచక్రబంధము, చతురరచక్రబంధము, ఆప్టదశపద్మబంధము, సకర్ణికషోడశేదశపద్మబంధము, చతురంగతురంగపదబంధము, సగ్వతోభద్రబంధము యివి వ్రాయఁబడియున్నవి. పెండియు బ్రహ్మశ్రీ వల్లభము పరబ్రహ్మశాస్త్రులవారనేకబంధములు సంస్కృతాంధ్రములయందు వ్రాసియున్నారు. వానిలోఁ గంకణబంధము మిగులఁజిత్రముగనుక నిందుఁబొందుపఱచుచున్నాము. ఈకంకణబంధమున నైచటనారంభించి చదివినను శ్లోకమేర్పడుచున్నదిగాన నందు

శ్లో॥ “వ్యాసాద్యావాకామాన్యాయా! పాల్వ్యాత్యాగాత్రీలాత్యాశా
ప్రాధారాభాటిక్యాభ్యాప్యా! లీనామేహవైస్సాన్యాభా॥”

(విద్యున్మాలావృత్తాని ౬౮. కంకణబంధోదత్తాని.)

ప్రస్తుతహరించిన గోమూత్రికాబంధ పుష్పమాలికాబంధ పుష్పగుచ్ఛబంధ ఛత్ర
బంధ నాగబంధములు తెలుఁగుఁగబ్బములలో నానావిధపద్యములతో వ్రాయఁబడి
యున్నవి. — ఎట్లనఁగా, గోమూత్రికాబంధము సుగంధివృత్తమునందును ఉత్సాహ
వృత్తమునందును చంపకమునందును గండమునందును; పుష్పమాలికాబంధము సీస
మునందును స్రగ్ధరయందును చంపకమునందును; రథబంధము కండిమునందును సీస
మునందును; పుష్పగుచ్ఛబంధము పంచచామరవృత్తమునందును విద్యున్మాలావృత్త
మునందును మాణవకవృత్తమునందును స్రగ్ధరావృత్తమునందును; నాగబంధము చం
పకమాలయందును స్రగ్ధరావృత్తమునందును నిమిచ్చివ్రాసియున్నవి. ఒకబంధమునే
వివిధపద్యములతో వ్రాయుటకులక్షణమెయ్యెనియో విచారించునది.

(19.) సర్వలఘుసీసము, అవకలివడిసీసము, అక్కి-లివడిసీసము
సర్వతః పాసీసము, విషమసీసము, వడిసీసము, సవ సీసము, అను
సప్తవిధసీసములలో నీ గ్రంథమునందుఁగొన్ని భేదములు 1-12-47-75-
221-224-547-802 806-813-814 పద్యములలో వ్రాయఁబడియున్న
వి. వీనికన్నింటికీలక్షణముప్పకవియమువ్రాఁబడియున్నది. చూడుఁడు.

(20) హయప్రచారరగడ, తురగవల్లనరగడ, విజయమంగళరగ
డ, ద్వీరదగతిరగడ, విజయభద్రీరగడ, మధురగతిరగడ, హరిగతిరగడ,
హరిణగతిరగడ, వృషభగతిరగడ, అననీతోమ్మిదివిధములరగడములలో
నీ గ్రంథమునందు వైదివిధములరగడలు మాత్రమే యుపయోగించియు
న్నాఁడు. అవియనఁగా ముప్పైతొమ్మిదవ పద్యమునందు హరిగతిని, 253
వ పద్యమునమధురగతిని, 256-263 పద్యములలో వృషభగతిని, 369-
808 లోగర్భితము (25) పద్యములలోఁ దురగవల్లనమును, 877 వ
పద్యములో ద్వీరదగతినిమాత్రము నుపయోగించియున్నాఁడు. కొన్నిప్ర
బంధములలో వీనిభేదములుగల పద్యములు వ్రాయఁబడియున్నవి. ఆ
యాయి భేదములకు లక్షణము అప్పకవియమునందు వ్రాయఁబడియున్న
ది. ఇంతియకాక నీ గ్రంథమునందు 805 వ పద్యమును శృంఖలిత వచన

రగడమని వ్రాయఁబడియున్నది గాన నీదాని లక్షణమువిచార్యము. దీనిలక్షణ మప్పకవీయమునఁగనుపడదు.

(21.) కందము, పథ్య, విపుల, చపల, ముఖచపల, జఘనచపల, అని యప్పకవీయమునందుఁ జెప్పఁబడిన కందభేదములలోఁ గందముతప్పఁ దక్కిన కందభేదము శీగ్రంథమునం దొక్కటియైననుపడదు. 372 వ పద్యము మాత్రము యన్నకందమని వ్రాయఁబడియున్నది. దీనిలక్షణమెచ్చటను గన్పట్టదు గాన నిదివిచార్యము. ఈకందపట్కమునకు నప్పకవీయమున లక్షణము వ్రాసియున్నది. ఈకందభేదము లెచ్చటనుప్రయోగింపఁబడనికతన వానిలక్షణములనునిందువ్రాయుట ననుపయోగమనియెంచి పీఠికా విస్తరభీతిచే విరమించుచున్నాము.

(22.) ఈగ్రంథమునందు 144 వ పద్యము ఆర్యాగీతిరూపకం దమని వ్రాయఁబడియున్నది. అప్పకవీయమున నుద్గీతి, యుపగీతి, ఆర్యాగీతి, కమలనగీతి, పవడగీతి, యని వ్రాయఁబడియున్నవి. ఈగీతిభేదము లెందును బ్రయోగింపఁ బడియుండుట గానము. ఇందుఁ బొందుపఱపఁబడిన ఆర్యాగీతికి మాత్రము లక్షణము వ్రాయుచున్నాము-

౨౨. “॥ సముదీరితపథ్యాకం । దముకన్నను నెక్కుగురువుఁ దాకించినచో
క్షుమనార్యాగీతియగుకా । గమలాప్రాణేశసహజకందంబదియే ॥
ఇకపథ్యాకందలక్షణముజూడుదు.

౨౩. “॥ ధరలోఁబథ్యాకందము । హరియగు నాటవయెడనలమాటింటింజై
విరలియుఁగూడఁగ మాటను । నెరయుఁజను ర్గణములుగమనిలిచినచోటకా ॥

(23.) నరసభూపాలీయమున నరసరాజామూర్తి కవించంద్రుని

౨౪. శీ ॥ బాణవేగంబునుభవభూతిసుకమారతయుమాఘశైత్యంబుదండినమత
యలమయూరసువర్ణకలనచోరునియర్థసంగ్రహమ్ముమురారిత్యునేర్చు
సోమప్రసాదంబుసోమయాజునియమంబుభాస్కరునిసన్మార్గముటన
శ్రీనాథునిపదప్రసిద్ధధారాశుద్ధియమలేశ్వరునిసహస్రముఖద్వీప
నీకలదటుగానననేకవదన । నదనసంచారభేదంబునడలుపఱచి
భారతీదేవినిజిహ్వఁబాదుకొనియె । మూర్తికవించంద్రవిఖ్యాతకీర్తిసాంద్ర ॥
అనివర్ణించినట్లుగా శీగ్రంథమున వేంకటేశ్వరుం డీకవిని యీక్షించి

పద్యముచే వర్ణించినట్లు గాఁ గవి వ్రాసుకొని యున్నాఁడు. ఎద్దియనిన

౨౫. || సీ॥ అలవిన్నకోట పెద్దనలక్షణ జ్ఞతశబ్దశాసనకవిశబ్దకుద్ధి
ప్రాబంధికపరమేశ్వరునర్థమహిమంబుభయకవిమిత్రునిపదలలితము
శ్రీనాథువారాప్రసీద్ధినాచనసోముభూరికాతన్యంబుపోతరాజు
యమకవిధముమల్లయమనీపి. చిత్రంబుపింగళసూరికవివరుశ్లేష
నాంద్రకవికాపితామహునల్లికవిగిరి । ముక్కుతిమ్మనతేటయు భూషణంబు
లంకృతియునీకలదౌతలంపలత । ణకవియప్పయవేంకటసుకవిచంద్ర॥

ఈపోల్కించొలినపద్యము లీరెండుగ్రంథములయందుండపుడక్కిన గ్రంథములయందగుపడవు.

(24.) ఈప్రబంధరాజములోని 806 వదియగు నాదిద్విప్రాసదళమధ్య త్రిప్రాసనియమాంశ్య ద్విప్రాసదళచరణాక్కిలి వడిసీసమును బోలినపద్యము దశావతార చరిత్ర రివ యాశ్వాసమున వ్రాఁయఁబడియున్నందున నిందు సూచించుచున్నారము.

సీ॥ “ స్ఫురహరాదికసురాసురమరాసదధరాధరవరాతిగరభోత్తరముతోడ
మదవదాయతనదాస్పదపదావదఘనాంగదమదావళరాజఘటలతోడ
మృగహయాదికరయాహృతిజయాహతభయావహహయాత్యుత్తమావళులతోడ
నలికులాసలవలాహకబలాహితబలార్థవకులాచలభద్రతతులతోడ ॥ ” ౨౬.

ఈపద్యమునకును బైనుదహించినప్రబంధరాజమునందలిపద్యమునకునించుకపోలికయగుపడుచుండినందున దీనినిందుఁబొందుపరచితిమిగాని వేఱొందు యభిప్రాయముచేఁ గాదు.

(25) ఈగ్రంథమున 789వ పద్యము ప్రాసభేదమని స - శలకుఁ బ్రాసముజెప్పఁబడియున్నది. భారతాదులయందు నీప్రాసమగుపడదు. అప్పకవీయమునందును స - షలకు ప్రాసమైతియున్నట్లు చెప్పియున్నదిగాని స - శలకుఁజెప్పియుండలేదు. అయినను నీప్రబంధరాజమునందు దహరింపఁబడిన “ అశలద్రువ ” అనుపదమును “ అసలద్రువ ” నని వ్రాసినచో లక్షణవిరుద్ధములేకయుండును. వ్రాతప్రతులయందన్నిటను నీపద్యమునకుఁబ్రాసభేదమని నామమిడి వ్రాఁయఁబడియున్నందున సశలకు నెచ్చటనైన ప్రాసముండునా యని విచారించఁగ మూర్తికృతమగు నర స

భూపాలీయము తృతీయాశ్వాసమున నీక్రింది పద్య మగుపడుచున్నది.

౨౬.౪॥ “అనీచజెందాడివిపతవృక్షములశౌర్యాన్నిచ్చటంజేల్చిత
 స్త్రుశరచ్చేదములనణోర్వితలమున్నంతఘట్టముంచేసివై
 ర్యస్యగార్ద్రాంబానరించిపోడిదిగొనకుద్యతీర్తిసస్యాఘమల్
 వెససిద్ధించు నెయంచుబల్కునరసోర్వినాథుయోధావతుల్”॥

మఱియు నల్లసాని పెద్దన్నగారి చాటువు అని చెప్పఁబడు యీక్రిందిపద్యము
 నను గానఁబడుచున్నది. ఎట్లనిన.

౨౮.౬॥ “కాశీయనీకరాసికెనగాదున్యసంహులకృష్ణరాయయా

కాశీనిజచ్చువారలకుఁగల్గెనుజేతికిఁబుట్టెను హా

గ్రాసినీఖండతుండములుగాఁబడిగూలినవైరికోట్లకుఁ

భాగురరంభకుంభపరి”॥

(ఇంతా ఇట్టి ప్రాసపద్యములు పెద్దన్నగారి గ్రంథములయందెచటఁగనుపడవు.)

౨౯.౫॥ ఈసరణిఁగామతంత్రా । భ్యాసపరిశ్రాంతిమిగులఁబరవశమైనకా
 నాశివిధాతుతుయమైఁమాసములోపలనవాఁడుమరణమునొందుకా”॥ (జై.భా.)

అని ప్రయోగద్యయమగుపడుచున్నందున వీని కాధారమెయ్యదియని
 విచారింపఁగా వేములవాడ భీమకవి విరచితమగు నీక్రింది చాటుపద్యము
 మాత్రమగుపడుచున్నది. ఎద్దియన.

౩౦.౪॥ “విసమహాగర్భవాత్రయనువిష్టునిచక్రము వజ్రవజ్రముకా
 దెసలనురామబాణముయధిష్ఠిరుకోపముహానిశాపముకా
 మసకపుఁబాముకాటునుగుమాచునిశక్తియుఁగాలుదండముకా
 బకుపతికంటిమంటయును బండితవాక్యమరిత్రవోపునే”॥

అనునీపద్యము భీమనచెప్పినట్టు తెలియుచున్నది గాఁబట్టి పైచాటువు
 ను సాధారముజేసికొని సకలకుఁ బ్రాసమును గల్పించియున్నారు. అ
 యి నను నిట్టిప్రయోగములు భారతాదులయందగుపడని కారణమునుబట్టి
 దీనిఁబ్రకృతప్రయోగమని జెప్పటకు సంకోచించుచున్నాము.

(26.) ఈగ్రంథమున 684 - 778 పద్యములు ప్రాసభేదమనివా
 యఁబడియున్నవి. క్రొరవట్టువసుడులకుఁ బ్రాసము భారతాదులయంద
 గుపడుచున్నది.

౦౩౧.౬॥ క్షత్రియపంశుతైధరణిఁగావఁగఁబుట్టినవారుబ్రాహ్మణ

ఉత్రియై శృణుమ్రులనఁగాఁదగు నాలుగుజాతులన్ స్వచా
రిత్రముదప్పుకుండఁగఁబరితీతు కాచినయట్లు రామమాం
ధాత్మరఘుపతీశులునుదుంబునఁగా చిరయేయుగంబునకా ॥

అని ప్రయోగమగుపడుచున్నది- మఱియు 688 వ పద్యము ప్రాస
భేదమని వ్రాయఁబడియున్నది. ఈ ప్రాస భేదమున కప్పకవీయమున
32. తే॥ “రలలుతమక్రిందనుండఁజై గ్రాలుచాలు। ప్రాసపర్థంబులై వానిఁబాఠియైన
గూడియైనను జెఱయడుగులనునిలుచు । ॥”

అని లక్షణము వ్రాయఁబడియున్నదిగాన నీగ్రంథమునందలి 688 వ
పద్యములోని నాలవపాదమగు “నీక్రియసత్పుత్రకులు చరింతురుపుత్రా”
అను ప్రాసమును సాధువని గ్రహించునది. వెండియు నిందు 781 వ ప
ద్యము ప్రాసభేదమని వ్రాయఁబడియున్నది. ఈలకారశ్లిష్ట ప్రాసమునకు
రాఘవపాండవీయమునఁ బ్రయోగమగుపడుచున్నది. ఎద్దియనిన.

33. కా॥ “లోకత్రాణరతిందదాదిమమహిలోకప్రవేశోత్కథా
పాశ్చాత్రప్రథమద్వితీయపదగుంజన్తంబుమంజీర గ
జ్జాకల్పమలరామభారతకథానర్గంబులన్నించువా
మ్మీకివ్యాసులఁగొల్చెదండమభయశ్లేషార్థసంసిద్ధికికా॥”

అని ప్రయోగమగుపడుచున్నందున 781 వ పద్యమునందలి “నాశ్చ
ప్రకాంచుడంచును” అను నీప్రయోగము సాధువని గ్రహించునది.

(27.) ఈగ్రంథములోని 876వపద్యము అష్టభాషాసీసమని వ్రా
యఁబడియున్నది. సంస్కృతము- ప్రాకృతము- శౌరసేని- మాగధి- పై
శాచి. చూలిక. అపభ్రంశము- ఆంధ్రీము- యివిఅష్టభాషలనఁబడును.
వీనిలో సంస్కృతంబు పృథ్వితియనియుఁబ్రాకృతంబు వికృతియనివ్యవహా
రింపఁబడుచున్నది. ఇందు భారతీదేవిశైవభాషితంబు ప్రాకృతమునాఁ
బడు. ప్రాకృతంబు- శౌరసేని. మాగధి పైశాచి. అపభ్రంశము అని
ప్రాకృతంబు ఆయిమవిధములైనది. పైశాచిభాషయందు భేదమించుకొం
తగలిగిచూర్చికాపైశాచియననొప్పె. ప్రాకృతాదులుగెడితద్భవములగుచు
ననేక విధములుగఁదమలోఁ గలిసియుండు కతనసీయాంధ్రంజెర్పడె

గాఁబట్టి సంస్కృత ప్రాకృతాదులురెండును, ప్రాకృతభేదములగు శౌరసేన్యాదులైదును నాంధ్రభాషయొకటియును జేరియవ్వభాషలునాఁబడు. చక్కఁగ సంస్కరింపఁబడినది గాన సంస్కృత మనఁబడును. ఇదియెల్ల భాషలకుఁ దల్లియగు కతన స్వర్లోకప్రశస్తము. మహారాష్ట్రదేశీయంబు ప్రాకృతంబు. శూరసేనిదేశీయంబు శౌరసేని. మగధదేశీయంబుమాగధి. పాండ్యదేశీయబాస్తికానూపగాంధార నేపాళకుంతల సుధేష్ఠభోజకన్నోజకంబులఁ బొసఁగుమాటలు మైశాచిచూళికలనంబడు. ఆభీరవిషయజాతము అపభ్రంశము. ఇయ్యంద్రదేశములోనిభాష ఆంధ్రమనంబడు. కావ్యనాటకాదులయందొక్కక తెగవారికి నొక్కకభాష విధింపఁబడియున్నది. అవ్యయమివుడివటఁ బ్రస్తావింప ననావశ్యకమనియెంచి యివట నుదహరింప విరమించుచున్నాము. మైనుదహరించిన భాషాష్టకోత్పత్తివివరణము అప్పకవీయము అఘోబిల పండితీయమునుంచి యిందువ్రాయఁబడెఁగాన నందుఁజూచిన విశదముగఁగోచరించును. దశావతారచరిత్రయందుఁ బ్రాకృతభాషాగ్రథితమగు నొక సీసపద్యముమాత్రము గనుపడుచున్నది. ఇన్యష్టభాషా మిళితమగు పద్యములుగ్రంథములయందగుపడుటయరుదుగనున్నయది.

(28.) ఈగ్రంథమందలి 880 వ, నమస్కారశబ్దలక్షితకందద్వయగర్భితవచనమున నూటయెనుబది దివ్యతిరుపతులను గుఱించి వ్రాయఁబడియున్నది. ఇవ్వచనమునందు నమస్కార-శబ్ద పర్యాయములుభయభాషల్లోనివి శేర్పఁబడినవి. ఇట్టి విషయములను దెలుపు పద్యములెవటను గన్పట్టవుగాని యయ్యలు రాజనారాయణా మాత్యునిచేరచియింపఁబడిన “ హంసవింశతి ” పద్యకావ్యమచతుర్థాశ్వాసమున మంజుగతిరగడయందు దివ్య తిరుపతులను గుఱించి వ్రాయఁబడియున్నది. ఈగ్రంథద్వయములోని నమస్కార శబ్దలక్షితములను దివ్యతిరుపతుల నామములను పోల్చిచూచిన నింపుమించుగాసరిపోవుచున్నవిగాన నీగ్రంథముల పార్యపర్యచూరయునది. దివ్యతిరుపతియనఁగా వైష్ణవ యాశ్వాదారుల

చే మంగళాశాసనముచేయబడిన శ్రీ వైష్ణవ తేత్రమునకుఁబేరు. అనఁ గాఁ దీర్థప్రసాదాదులకర్తృత్వము.

(29.) ఈగ్రంథమునందు 288వ పద్యము మొదలు 321 వఱకు ను, మఱియు 393 మొదలు 510 వఱకు నలమేలు మంగభీష్టర్థనము వివిధాలంకారములతో వ్రాయఁబడియున్నది. సమష్టిమీద నూలు నూట యేఁబది స్త్రోవయవపద్యమునకై వినియోగింపఁబడియున్నవి. తెలుఁగు ప్రబంధములయందన్నిటను నిట్టిపద్ధియములు కవులు వ్రాసియున్నారు. ఒక తెలుఁగుఁ గల్పములయందేగాదు. సంస్కృతమునందును వ్రాయఁబడియున్నవి. ఇట్టిపద్యనాంశములనుగుఱించి కొందఱు నవనాగరికు లొక విధమగు యసూయతను గనుపరచియున్నారు. ప్రబంధ రచనాది విషయమునందేగాక లలితాదిస్తోత్రములయందును దూర్వాసమహర్షి ప్రణీతమగు “ ఆర్యాద్విశతి ” యందును నివిధముగ వర్ణింపఁబడియున్నది. ఇట్టివిషయమును దెలిసియుండియు శ్రీమాన్ బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులవారు తమనిఘంటువగు శబ్దరత్నాకరమున నివిధముగావ్రాసి ప్రకటించియుండుట మిగులఁ దెంపరితనము. “వఱి యొక్కవిశేషంబు వినుండు. వీరు తర్జనలునేయ మొదలుపెట్టిరా మీరునమ్ముదురో నమ్మరో తల్లి నేని కేశాది సఖపర్యంత మొక్కయంగ మైనఁజిక్క నీవమెత్తినట్లు వర్ణింపకమానరు. అదియెట్టి పారవశ్యమో యెఱుంగరాదు. మతస్థాపకుడైన యాచార్యులో యిందులకును నాచార్యులే. ఇదియిప్పుడువచ్చినదిగాదు. పారంపర్యముగ సంస్కృత భాషా మహాపండితుల నన్నిధానమునుండికచ్చిన సంప్రదాయముగనున్నది.” అని ప్రకటించియున్నాడు. పండితులారా చూడఁడు. ఆంధ్రకవులనేగాక సంస్కృతకవులనుసహా ఆచార్యులవారు తృణీకరించిరి. ఎల్లభాషలకుఁ దల్లియగు సంస్కృతమున నిట్టిపద్యన బన్నతని యాచార్యులవారొప్పుకొనుచు సంస్కృత కవులను పహా నిరశించినపుడిక యాచార్యులవారికి శరణమెద్దియో విచారించఁదగ్గది. సకలకళాసంస్కృతమునుంచి నేర్చికొనుచు దత్సంస్కృతకవితా

కన్యాజనకులగుకవుల నాక్షేపించుట విచారించఁగా “ పాలేత్యాగిఁజ్ఞా
మృగ్యుగ్నిద్రివాఁడు ” అనుసామెతంబోలియున్నది.

(30) ఈగ్రంథమును మేము ప్రకటించ నారంభించినది మొదలుగ
సనేకయంతరాయములు సంభవించినను దైవానుగ్రహంబున నీదినము
తోఁ బూర్ణముగా ముద్రింపించి ప్రకటించితిమి. ఇయ్యదియొక గొప్పప్రా
థికావ్యమగుటచేఁ బ్రతులు సమగ్రముగాఁ జిక్కినవికావు. మహారా
జరాజశ్రీ నూజవీడు రాజుగారనిచినప్రతిలోఁ గొన్నిపద్యములేలేవు. మ
తీయు నయ్యదియసమగ్రముగనుండె. తక్కినవి యెల్ల సమగ్ర ప్రతులె
యైనను మామండలములోని వేంకటగిరి ప్రభువుగారనిచిన ప్రతివలన
ను మతీయు బుచ్చిరెడ్డి పాలెము జమీన్దార్ తొలగించిన గ్రంథమువలనను
బరిపూర్ణముగా ముద్రింపఁ గడఁగితిమి. ఇట్టియ్యుద్గ్రంథములు ముద్రించు
నపుడు ప్రథమమున నెట్టివారికైనఁ బొరబాట్లుండుననఁగా నావంటియ
లంతికిఁ దెలియక సనేకవిషయములు జాతీయుండుఁగానవానినెల్లఁ బం
డితులు దయయుంచి తెలిపినమరల గ్రంథమును ద్వరలో ముద్రింపఁ
బోవుచున్నాను గాన దానియందైన సవరించి ప్రకటించునని పంథితమం
డలమునకు విన్నవించునట్టి

సెల్లారు. } పూండ్లరామకృష్ణయ్య,
1—7—92 } శ్రీ “అమరతగ్రంథచింతామణి” ప్రకాశకుఁడు.

ఈగ్రంథమాత్మకలిచ్చిన వారి నామములు.

1. మహారాజరాజశ్రీ శ్రీ వేంకటగిరిప్రభువుగారు.
2. ,, శ్రీ నూజవీడు రాజుగారు.
3. ,, శ్రీ బుచ్చిరెడ్డి పాలెము జమీన్దారుగారు.
4. ,, సీ. వెంకటరామానుజరాజుగారు. చి.ఎ. గారు.
5. ,, గురుజాడశ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు, కాకినాడ.
6. ,, పొన్నాడభానుమూర్తిగారు (రాజోలు) గోదావరిజిల్లా.

శ్రీ శ్రీకరాయనమః.

శ్రీ ప్రబంధరాజవిజయవేంకటేశ్వరవిలాసము.

ఏకాశ్వాసము, సవ్యాఖ్యానము.

అవతారిక.

౧. ఉ || శ్రీలనామణిముఖవిశేషవికర్షణలోచనాజ్ఞప్తి త్రాళిమ
దాళిమేచక విభాన్వితమై తగుపారిజాతపు । న్నాలికగల్వపూసరమునూ
టిక్కుభుజాంతరిపాలిమీఱుచు । ద్వేలదయాసనాధుడగు వేంకటాచార్యుడు
మమ్ముఁబోవుతఁక ||

* ద్రాక్షాపాకము *

౨. సీ || రతికిభారతికిమేరలునియొగించనెచ్చరికనెచ్చుదిగొన్నగరిత
మిన్న । గారాబమునచాలకడలినుద్దలనేయనలరు నిల్లింట్లఁపుఱుచు
బిడ్డ । కలుములవెడచల్లుకడగంటిచూపులమగని తొలక్కినమామలాడి ।
చెలికత్తెయగుమంచుమలప్పిపోగామీరిఁగొప్పినగాయశేస్తుగాలు । తన
కడుపునల్లగా జగత్రయముగన్నతల్లిజాగ్గిఁగొనిచెల్లెలయనమం
గళాకారియలమేలుమంగచాడు । తలఁపులీదేవునియింటనిఁచుగతె ||

3. సీ॥ శ్రీకరభోగంబుసింహాసనంబుగాఁజాట్టుకొమ్మగఁజాలఁజెట్టుగాఁ
గ । ఘనఘనాశ్రేణిముక్తాభత్రరాజిగాఁజెలఁగుతన్మణులు హైకలశములు
గ । వెలయునిట్టార్చులువీచోపుగములుగా వినుతులుకాహళధ్వనులుగాఁ
గ । మేనితళ త్తళల్వేలుకట్టుబగనానందాశ్రులభిషేచనంబుగాఁగ । సీలసీ
లాంబరముశముకాశముగను । జలరుహాక్షునకెల్లరాజసములాసఁగఁగఁ
జాలిసురసుతిగనుభోగిసార్వభౌము । శేషశ్రీభాష్యరచనా విశేషఁగొలు
తు ॥ ౪. సీ ॥ వినతాప్తచిరదాస్యవిశ్రాంతిదగ్గనిష్ఠరాహితకవినిగర
ణములు । సద్యోతిగమనవేళోద్యతతగ్రావతీవ్రసంస్కృతభిదురవ్రణము
లు । మహానీయతర మేరుమందరోపమగజకచ్చపగ్రహణకర్కశకిణములు ।
శక్రనియంత్రితావక్రయత్రాధ్యక్షరక్షితైకసుధాహరణచణములు । దను
జరాణ్ణీరసారణ్యదావశిఖలు । దాసజనకల్యకల్యాణదాయకములు । ప
న్నగశయానరథరాజపన్నగములు । దురితపత్రభిదాక్రీడఁబరఁగుఁగాఁత॥
౫. ఉ ॥ చిత్రచరిత్రుఁడైనసరసీరుహనేత్రునియాజ్ఞచేమణి । వేత్రముపద్మ
జాండములువేగలిగింపనణంపబ్రహ్మగాఁ । బాత్రముఁజేసిమించినకృపాజ
లరాశినినైవ్యనాయకు । స్ఫూత్రవతీకళత్రునివిశుద్ధచరిత్రుఁబవిఁఁగొల్చె
దక॥ ౬. చ ॥ శ్రితహితభోగదగ్గదనుసేవకశంఖముశంఖమున్నము । న్న
తదిగధీశనందకమునందకముస్థుణజాతటంక్రియా । సతతహతోగ్రదైత్యవ
రశార్జముశార్జముఁబాలిశత్రయా । శతధృతిముఖ్యదేవమునిచక్రముఁజక్ర
మునాశ్రయించెదక॥

... * *

* ఆశీర్వచనము *

2. ఉ॥ తమ్ములకెల్లవిందగునిధానముఁదమ్ములయిండ్లకొమ్మకున్దమ్ముఁ
దుకన్నులైన గుణధన్యునిపొక్కిటఁబుట్టినట్టిపాం । దమ్మిఁజనించుమించినవి
ధాతకృపారసమొలుకుదచ్చికం । దమ్ములమాకునీవుతనుదారతమీఱఁజి
రాయరున్నతుల్॥

... * *

౩. క ॥ వీణాసరోజపుష్పక । పాణిశుకవాణిబద్ధభవురాణి
సు । శ్రోణిబ భరవేణి । న్వాణిన్విసుతితుమిగుల వాన్వైఖికిక॥ *

* పరికరాలంకారసహితాశీర్వచనము. *

౯౦. క || గిరిజయురోజదుగ్ధములు శ్రీవలకాటంగగోగ్రీవిబాజ్జపై | వజ్ర
దలుబాటుచాటలహివల్లభ హారముజోడుకోడెగా | మెఱయంగబాలరీ
లలన మేలములాడుచుముద్దుఁజూపునా | కరిముఖుఁజూచినవృత్తితికంఠుఁ
డుమాకొనఁగూర్చునంపదల్|| ... *

{ భ్రాంతి మదద్యుక్తి సంబంధాతిశయో }
{ క్తి రూపకాలంకార సంస్పృష్టిసీసము }

౧౦|| లఘుపదాహతినిర్దళద్రసాతలరవాశనిసద్భ్రమజపద్భుజంగరా
జ | ముక్తి ప్రకృత్తివాతోత్పతతా-తుకీకంతుకీభవదద్రిగణరవమ్ము | మం
డలక్రమచరన్తకుటగంగావర్తమార్గభ్రమన్తమండలంబు | హస్తవిన్యా
సవేగాభిగాళాకుంభిమక్షికాక్రాంతేందుమధుపదంబు | సప్తపాతాళ
సుగుణవజ్జలధిపటహ | మంబికాధవతాండవాడంబరంబు | పుత్రపాత్రా
యురాశోగ్యభోగభాగ్య | శాశ్వతైశ్వర్యములుమాకొసంగుఁగాఁత|| *
౧౧. సీ|| జానకీరఘురామచంద్ర ఘోరవియోగకాండాకరప్లవదండవరము |
మాల్యవదాదినమస్తదానవపత్రరథకంఠపటువాగురాగుణంబు | సంజీవ
నిగ్రావజలరుహేతాత్పటననిరుపమగంధసింధురకరంబు | లంకాపురీమ
హాలంకారమణిగృహహతిసమిద్ధరపీతిహూత్రముఖము | శస్త్రశౌర్యప్ర
శస్తప్రహస్తతనయ | ధారుణీధరనిదళనోద్ధతభిదురము | వాయుతనయ
మహూత్తాలవాలమెపుడు | దండనాధారదండమైదనరుఁగాఁత|| ౧౨.
క|| రతిరాజజనకతుల్యుని | మతిరాజీవప్రభవునిమహనీయగుణా | రతిరా
జదంతరంగునియతిరాజాచార్యుఁగొలుకునన్నచ్చునికా|| ౧౩. క || స్మరి
యింతునారదుఁబరా | శరురుక్మాంగదువసిష్ఠశానకుదాల్చుచి | స్మరుఁ
బుండరీకుశుకునం | బరీషుఁబ్రహ్మాదుభీష్టువ్యాసు దనుజపుత్ర || ౧౪. సీ||
వాగ్వధూధోగిని వల్మీకు వాల్మీకు వరపురాణాగమ వ్యాసు వ్యాసు | సవ
వచశ్చతురీ భవభూతి భవభూతి శారదా హృద్ధనచోరుఁచోరు | సూ
రినీలాభ్రమ యూరు మయూరు సత్ప్రజ్ఞాసతీపంచ బాణబాణ | సా
తథీలోల మురాతి మురానిసుద్దండవిలోకన దండి దండి | గావ్యరచనాకు

హేమాల్లానుఁగాలిదాసు । బహువిచిత్రకళాహస్తుభట్టహర్షు । సత్యవీశ్వ
రసంతతశ్లాఘుమాఘు । నభినవప్రీతినెంతయునభినతుంతు॥ ౧౫. క॥ అన
వద్యశబ్దశాసను । ఘనునన్నయభట్టునుభయకవిమిత్రునిదిక్కునమఖిల
బంధపరమే । శునెజ్జప్రగడనుదలంతుసూక్తిప్రాశ్నిక॥ ౧౬. సీ॥ జల్లిమా
టలనపశబ్దములును జజ్జుటల్లిల్ పావలండుకుంబలుకు । లునుపునరుక్త
ములును వట్టిపూదెలుఁగాకుదెనుంగులుఁగటువుచిఁచ । లునుపాల్లుమాలి
కలును సందియములేమఱుపులు మఱుంగులు వ్యర్థపదములుర । వణమీటు
బదునైదు వాక్యదోషములుగనకయవి సరవిగనకమిరుకులు । జిగిబిగిమెల
వడియు వడి సొగసులంద । చందములునంద చందముల్పడులుతెలి । య
కవితాకవితలరాజహంస కవులఁ । గదసీకావుకావసేడికాకవులకవుతె॥

—* ప్రతిజ్ఞాదికము. *

౧౭. వ॥ అనినిశిలదైవతాచరణంబును, ఆచార్యచరణస్మరణంబును, సుక
విబహూకరణంబును, కుకవినిరాకరణంబునుం గావించి॥ ౧౮. క॥ సాహ
సమునఁగృతసేయఁగ । నూహించితి రిసికసుకవియాధమువినిసం । జేహ
ముగలిగిననధిక । స్నేహామ్మునచ్చి మేలుఁజేకొనవలయు॥ ౧౯. తే. సీ॥
తప్పగలిగినచోట నెయ్యెప్పుగలుగు । సరసకవితాచమత్కార సరణియం
దుఁ । గప్పగలిగినసీహాదకరునివలన । నమృతధారప్రవృద్ధమై యలరినట్లు॥
౨౦. తే. సీ॥ తప్పలనితోచునవియెల్లయెప్పులగును । మధుమధురమత్క
విత్సవమత్కృతిఁగన । రీతిరీతిగఁగనుపట్టుజాతికనక । మొరయఁబదియా
టువన్నెయొన్నయట్లు॥ ౨౧. క॥ ప్రతిపద్యంబుఁజమత్కృతి । బ్రతిపద
మునుజాగ్రీభిమవుల. బరగినకృతిస । త్కృతిగాకజల్లిమాటల । యతకడఁపుం
దడికసభలకర్హంబగునే॥ ౨౨. క॥ మునివచనంబులులెస్సగఁ । దెనుగిందె
దమనుచువానిఁదెలియక బెనుప । నైనుఁగును సంస్కృతమునుగా । కెనసి
నకబ్బములునుకవులెంతురెసభల॥

...

* ఉపమాలంకారసీసము. *

౨౩. బహువిధాలంకారపరిపూర్ణిజెలువొంది కమనీయశబ్దసం
గతులనలరి । వృత్తసౌభాగ్యసద్వృత్తిరాశిగఁజెందిబహుశార్థసంగ్రహ

భావమలరి । చిత్రబంధమ్ములచేసోయగముమించిలలితకలధ్వనులనుజెలం
గిఁజాతివారై వాకరీతశయ్యలమీతినయమునుజవరదనమ్ముగలిగి । నట్టికవి
తాంగనారత్నైలయవార । కాంతకైవడి బ్రోధిను కతనదనదు । తలఁపు
గీల్కొల్పిబుధులను వలవఁజేయ । మేలనిరసజ్జలగునారు మెన్గురెపుడు॥
౨౮. క॥ చెఱుకుతుదనుండి మొదటికిఁ । బరగఁగరుచిగొన్నయట్టిభంగిని
గృతియున్ । సరణివినఁ జియుమఱియును । సరసతమధురిమముమీతిన
పులీపలయున్॥ ౨౯. క॥ తోచినవగరఁచియింఁచెదఁ । దోచనిచోఁజిలువ
గట్టుదొరతోఁడైనా । యాచక నెయానతిఁగొగఁ । దోచదసాధ్యంబుకవ
నధోరణిపట్ల॥

...

...

*

* పంచపాదినీసము. *

౨౬. శ్రీకరంబుగఁబదిరెండవయేఁటఁదాగావఘల్లుటియించిప్రీ
ధిఁగన్న । మునిమునిమీసంబు మొనయునేఁట నె యనుశతక మొనర్చి కాశ
లముఁగన్న । నిరువదియేఁటనుశృం గారమంజరియునుగాహరణఁజేసిఘన
తఁగన్న । నిరువదేనవయేఁటఁగృష్ణమల్లకథచతుర్బుద్రజెప్పినఁ తుష్టిఁగన్న ।
మఱియునుచాలరామాయణద్విపదపాసంగించిబహువిదచాటుకవిత । నతి
శయముఁగన్న నాడుఁజిహ్వంచలంబు । తనివినిొందను కులదేవతావతంస ।
వేంకటేశ్వరచరణారవిందమహిమ । నవనవోన్నేషలేశవర్ణనలఁగాక॥ *

౨౭. వ॥ అనితలంపుచు నొక్కనాఁడు కర్ణాట తుండీర చోళ
పాండ్యదేశాధీశ ముఖనిఖిలధరణీవర మణిదత్త మత్రేభ ఖత్తలాణిక ప
ల్యంకి కాందోర్లికాది చిరత్నరత్నఖచిత రుచిరాభరణ గణప్రకాశిత వి
భవుండును, సద్గుణప్రభవుండును, కార్యఖడ్గపటిమధురీణుండును, చతు
ష్టవిద్యాప్రవీణుండును, సనత్కతాత్రినేత్రోద్భవోపమానాభ ముక్తా
గుళుచ్చచ్చవి సంకీర్ణకర్ణభూషావిశేష వదనుండును, దిగంతాయాతవిద్య
త్కవి వాక్రీతబంధు జనావన సదనుండును, నిరంతరాభ్యాగతభూసుఖా
న్నదాన నిష్ఠాతురుండును, ధర్మరహస్య పరిశీలన కళా విఖ్యాతుండును,
దైనందినాజ్ఞానప్రాప్తిత పాపహరణ చుంచు చంచ దష్టాక్షురమంత్ర పత
నాసారుండును, ప్రభుసందేశ సకలలోకోపకార కృత్ప్రచారుండును, స

శ్రీప్రబంధరాజవిజయవేంకటేశ్వరవిలాసము.

త్యువాక్యప్రతిష్ఠా గరిష్ఠుండును, సదాచారనిష్ఠుండును, అసాధారణమే
 తాముచేత మంత్ర తంత్ర సుధానాబంధన గంధవాహ బాంధవనిర్గంధ
 త గంధాంధ దండనాధ యూధ స్కంధాపార పారా వాడుండును,
 శారదా శారద నారదా నారద పారదా పారద శార సారాహారహ
 రాజల నీహార మంచార వనీసార వనివంచిత సమంచిత శాశ్వత విశ్వజ
 నీనక్తిర్తి విహారుండును, పరస్త్రీపరధన పరాఙ్ముఖ శీలుండును, దీనద
 యాళుండును, కాశీసేతువాధ్యస్థల ప్రసీద్ధనిజవరిశ్చిండును, కృతసుధి
 జనప్రాతుండి సగు నేను నిత్యకృత్యంబులఁ దీర్చి, నిశానమయంబునఁ గ
 ర్తుమకర్తుమన్యథాకర్తుమితనమర్థ పారికృపాపాణింధిమాపాంగ లబ్ధ బ
 హువిధ భోజనామూల్య జాంబూనదాంబర సారగంధసారరుఃర విచి
 కిల ఘనసార శాంబూల ప్రియకామినీ సంగీతగోష్ఠీసుమశయ్యిష్టభోగా
 భోగ సంగతుండనై హంసతూలి కాతల్పంబున వేకువఁ జేకువగలసుఖ
 సుప్తిన్ననమయంబున ॥ ౨౮. సీ॥ చక్రిదంష్ట్రాద్భుత సర్వసహా చక్రి
 చక్రివిదారణాశ్వంబువాఁడు । దానిరమావధూమానధనాదాని దానిరా
 డ్వరద సద్గతిమవాఁడు । మాలితనుద్యుతి వర్దితఘనమాలి మాలిన్య విర
 హితమహిమవాఁడు । హరినీలాహ్వయధారుణీ ద్రవహరి హరిద్రరుచిని
 చయంబువాఁడు । పాలమున్నటిదోలఁకులఁజేలువాఁడు । లీలఁబొందిడి
 మూఁకలఁదోలువాఁడు । వేలుపులచాలునేవేర నేలువాఁడు । బాలవేం
 కటశారినామోలనిలిచె॥ ౨౯. శే. సీ॥ నిలచిజలధరగంభీరనిస్వనమునఁబ
 లికనాతోడవీనులపండువుగను । మాకునంకితమొనరింపు మా కుమారు!
 యీవిలాసంబునకు సాటి యెందులేదు॥

...

* శబ్దచిత్ర సీసము. *

౩౦. సుకవిరాజులుగాని సుకవిరాజులుగారు పోలికనయభూరి
 భూరి గరిమ । గురుచంద్రములుగాని గురుచంద్రములుగారు తరముబు
 ద్ధినిదానదానపటిమ । సచ్చధేంద్రులుగాని సద్బుధేంద్రులుగారు ప్రతి
 యుక్తిసాధాగ్యభాగ్యమహిమ । రాజభద్రులుగాని రాజభద్రులుగారు
 తాటిగీర్తనుభావభావకలన । క్షిరినితనికనిఘనులెంచఁబ్రతిభగాంచి శౌ

రలమణ లత్యశద్ధార్థచిత్ర। రాజతాంధ్రకవిత్వ సామ్రాజ్యసతత। పాల
నాప్పయవేంకటపతికవీంద్ర॥ ...

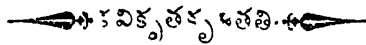
{ నవగ్రహ వనరత్న నవనిధి నవరస }
{ ప్రతిపాదక ప్రతాపసత్త్వి-ర్తిసీసము. }

30. పద్మాప్తవిద్రుమప్రభంగరుణంగనిహిమ కరతశృంగార ఈ
హిమ వెలసి। ఘననీలగురుమణిఖగరౌద్రతనుగేరి శంఖజకపులహాస్యంబు
జేసి। ధ్వాజవిగూరజౌఘముకుందభయమిడి కృతవజ్రవరతమస్థితశమమ
యి। బుధపువ్యరాగసాంస్కృతకచ్ఛబరగించి భానీలకుఁ దభీభాస్యమందఁ,
దగిమహాపద్మగో మేధికగరిమహర। వీరకేతుద్యుతిజయించి జేటు వేటానీప్ర
ణాపంబుసత్త్వి-ర్తినెగడెనార । యప్పయామాత్యకవి వేంకటార్జునవర్య॥
* అనులోమ ప్రతిలోమోపమాన పదపట్క- ఘటితచరణ సీసము. *

31. క్షితిలోనరాజగోపతికృష్ణకృష్ణగో పతిరాజులీడని పలుకవ
చ్చుఁజింతింపసోమకౌశికభద్రభద్రకౌశికసోములెవరనిచెప్పవచ్చు। బా
గొప్పహరిహరి నాగారి నాగారి హరిహరులుద్దనియాడవచ్చు। నలువొం
ద శుక్రవ నవధర్మ ధర్మ వనవశుక్రలెననీకనంగవచ్చు । ధనధృతిభృతిజ
యోక్తిగీతవితరణవి । భవగుణవిలాస శక్తి మూబలరుచిజవ। శౌర్యమతిద
యా శుచితాంగశాంతిసత్య । భావనీతులవేంకట పతికవీంద్ర॥ 33. సీ॥
భూరిశృంగారంబు పొడగట్టినిలచిన పోలిక మనరసస్ఫూర్తిజెలఁగ । వల
పుబోవనినీటిపైఁదేలుపూఁజుఁజప్పరముదెఱంగునభావమలర । వనధివీరక
మీదవచ్చువాలుగవిధంబుననొకమిన్నగమ్ముకొని రాఁగ । నాడెమైననుఁ
గాంచు ననుఁగాంచు మనుచును బాణిముల్లలపదరాజిమెఱయ। మునుపు
నిపుడుఁగవులానర్చుననువుఁడెనుఁగుఁ । గబ్బములలోనఁదెరనాటకంబులె
ప్పు । గావినీకీసేయుగతినలంకారసరణి। వెలయరచియించుయప్పయవెం
కటార్జు॥ 34. సీ॥ (శలలవిన్నకోటపెద్దనలక్షణజ్ఞత) శబ్దశాసనకవిశబ్ద శు
ద్ధి । బ్రాబంధికపర మేశ్వరునర్థమహిమంబుభయకవిమిత్రునిపడలలితము।

(*) ఈమహాకవి “ కావ్యాలంకారచూడామణి ” యను లక్షణగ్రంథమును
దెనుఁగున వ్రాసినయన్నాఁడు.

శ్రీనాథువాక్తాప్రసిద్ధి నాచనసోము భూరికాతిన్యంబు పోతరాజు! యమ
కవిధము నుల్లయమనీషిచిత్రంబుంబింగళసూరికవివరుశ్లేష । నాంధ్రకవి
తాపితామసానల్లికవిగి । ముక్కుతిమ్మన శేటయుభూషణంబ । లంకృతి
యునీకెగలదౌతలంపలయ । ఇకవియప్పయవేంకటసుకవిచంద్ర॥ ... *

౩౫. శే.గీ॥ జగతిఁబాణిలలింగానుశాసనంబు! కామకవిలింగని
ర్ణయక్రమమొకటగఁగి శేప్పి తెనుంగుఁగల్గు బుఁజేసితొర । గణపవరవా
ర్ధిచంద్రవేంకటకవీంద్ర॥ ౩౬. క॥ అతులితవిద్యానాథ! ప్రతాపరుద్రీయ
భాసురసమంజరులక । గృహి లేంచనాంధ్రకృతులుగ । వితముగఁజేసితివి
సరసవేంకటసుకవి॥ ౩౭. సీ॥ అచరమనకబదులభినవాఁ ధ్రునిఘటించు
ముకై నయాంధ్రకౌముదియును । (*గణపతిప్రాసలక్షణ సీసమాలిక)
నాంగ్రాప్రయోగర శ్లాకరంబు । నిఖిలైఫలుకారనిర్ణయపద్ధతి వట్టు
త్యయములప్రస్తారసగణి । దగనిర్వదాఁబుధందములకు వచనంబుసమధికా
లంకారసారమనుమహాకృతుల సేయమా పేరనికెజెల్లుఁ గాక వేటకవు
కునెట్లుగలుఁగనేచ్చు । నొరనిశక్తియొక్కడనైనఁగలదె । గణపవరమః
సార్యవేంకటకవీంద్ర॥ ...

* ప్రతిచరణాత్రిస్తవకయమకై కనియమభాసమానాసమానసీసము* ।
౩౮. కవనమా భవనమా నవనమా నయహరి నయహరి భాషారి
జయముచయము । లవనమా యవనమా నవనమా నలభాతి నలభే క
లరీతి నానుమేను । భవనమా సవనమా న్యవనమా యవికాసి యకాసి
పవిభాసి నదము మదము । జవనమా పవనమా నవనమా సుకృ! సు
కృతిత త్వకృతి విత్సగతి జగతి । వదన మామద మాతుల సదన మేను
ననుచు ఘనులెంచి పొగడఁగ వినుచుఁగవుల! మనుచు దశమీట నప్పయా
ర్జునికుమార । లక్షణకవివేంకటచంద్రా లలిత తంద్ర॥ ... *

మైసద్యంబునకర్థము.

అప్పయార్జునికుమారలక్షణకవివేంకటచంద్రా లలితతంద్రా అనంబుద్ధి!

(*) (గణనీయసర్వోత్తమశిరోమణింబు నని పారాంతరము.

ఓయిశేంకటమంత్రీ! కవనమా-నీకవిత్వము.(ఏలాటిదియనిన)భవన - జగ
ముననున్న. మా - లక్ష్మియొక్క, అనఁగాజగల్లక్ష్మియొక్క. నవన-స్తు
తియొక్క. మా - మానమును. నయ - పొందుటచేతను. హరి - ఒప్పు
చున్నది. నయహరి భయకారి జయము దయము - జయముదయము, జ
యముత్ - జయసంతోషముతోఁగూడుకొన్న. అయము - నీశుభావహవిధి
(ఏలాటిదియనిన) నయ - నీతిని. హ - పోఁగొట్టెడి. అరి - శత్రువులకు.
భయకారి - భయముఁజేయునట్టిది. లవనమా యవనమా నవనమా నల
భాతి. లవనమా - ఖండనము. (ఏలాటిదియనిన) యవన - యవనచేత
జాలయొక్క అనఁగాదుఱకలయొక్క. మాన - గర్వమునే. వన - వన
మునకు. మా - సత్వముఁగల, అనఁగాసూక్ష్మముగాని. అనలభాతి - అ
గ్నియొక్కరీతిఁగలిగినది. నలభాతిఁగలరీతి నానుమేను. మేను - నీశరీర
ము (ఎట్టిదియనిన) నల - నలమహారాజు యొక్క. భా - కాంతివలె
ననఁగాదేహకాంతిరీతి. అతి - మనోహరమైనకళఁగలిగిన. రీతి - ప్రకా
రముగా. ఆనుక - పూనును. ఇచ్చట నలునిసొందర్యులలోఁ జేర్చిచెప్పి
నాఁడు. ఇందుకుఁబ్రయోగము, వసుచరిత్రముఽఆశ్వాసము, రరపద్యము
||నిజమంత్రప్రాశ్నిరప్పింతునా||నలనాసత్యసమానుఁజూడుము|| అనిప్రయో
గము. భవనమానవనమాన్యవనమాయవికాసి - భవనమా - నీగృహము
(ఎట్టిదనిన) సవనమాని- పోమయాజాలయొక్క. అవ - రక్షణమందు.
నమాయ - మాయారహితమునై. వికాసి - ప్రకాశించేటటువంటిది. అ
వికాసిపనిభాసినదముమదము - మదము - నీపొగరు. (ఏలాటిదనిన) అవి
క - రవిని. ఆసి - తిరస్కరించెడి. పవి - వజ్రాయుధము. భాసి (కరమునం
దు) ప్రకాశించెడియిందుని. అదము అఁచునట్టిది. జవనమాపవనమా
నవనమాసుకృతిత - జవనమా - వేగము (ఎట్టిదనిన) పవన - వాయువు
యొక్క. మాన - గర్వమునకు. వనము- స్థానము. అసుకృతిత-అధన్యత్వ
ముఁగలది. సుకృతితత్వకృతివిత్సగతిజగతి - జగతి - ఈభూమియందు. సు
గతి - నీశోభనకరమైనప్రకాశము (ఏలాటిదనిన) సుకృతి - సత్కృతులకు.

భక్త్య - తత్వమును. కృతి - చేయుటను. విత్ - తెలిసినది - వదనమా మద
మాతులసదనమును - వదనమా- ముఖము (ఎట్టిదనిన)మద - మన్నఁగు
నిశీ - మాతుల - మేనమామయగుచంద్రునికి. సదనము - ఉనికిపట్టు గాఁగల
ది-(కడమనుగమము.)

ఇందుకునిఘంటువులును ధాతువులును

ఐస్తుతా || మాక్షమానే || శీఘ్రపాపై || అవరక్షణై || అవయవై
అమేషార్కా || అనిఅమరము || అవిరేవ అవికః, స్వాధేకప్రత్యయః || అ
నుతేపణై || శీనిప్రత్యయః || భాశ్చవిద్యుతిదీప్తయః || అనిఅమరము || హన
హింసాగత్యోః నయమా || విదజ్ఞానే || దుక్పథోకరణై || ఇందిరాలోకమా
తామా || అనిఅమరము || ఈవిధమునఁదక్కుంగలవానినిజూడుడు.

* ద్రాక్షాపాకము *

౩౯. కా || ఔరాహరివచోరసస్థితియహాహాశబ్దదాంపత్యమ | య్యా
రేవాకబ్బుజక్రమంబుభళిశయ్యారీతులోహూచమ | త్కారంబద్దిజా
తివార్తలుపురేధారాసమారూఢిమ | మ్నారాజదలంక్రియత్ కవులలో
మాన్యుండవీవన్నిటా || * *

౪౦. క || అనియానతిచ్చిననుది | గ్గనమేల్కనియద్దిజయ్యగలిగెఁగదా
నేఁ | డనుకులనాయకుఁడుమో | హనమత్కృతియనెడికన్నెకనిముదమం
దకా || ౩౬౬ క || నేనాదేవునిపేరను | నానావిధశబ్దగుంభఘనమత్కృతిఁ
గాఁ | బూనితినొకకృతిఁదదే | వాసుమతిందత్కటాక్షమాధారముగాక ||

—* కవివృత్తాంతము *—

౪౧, సీ || శోభితరామాయణోభయపరమభాగవతచరిత్రముఖప్రబంధ |
అంధురవచనానుబంధనందవరాన్వయాభిచంద్రాయమానప్పనార్య | నం
దనవేంకటనాధిపరప్రసాదప్రసాదితకవితావిలాస | (కామీపలీ) ముఖ్యగణ
పవరగ్రామశేఖరశిష్టవశిష్టగోత్ర | శోభమానాశ్వలాయనసూత్రమంత్ర | వ
ర్యలక్షణకవి వేంకటార్యఘనుఁడ | మంగమాంబామణీగర్భమహితశుక్తి |
మాక్తికప్రతిమానసమానతనుఁడ || ౪౨, క || అమితాశువు మధురముచి |

(కామీపలీ) అని కొన్నిప్రతులలోఁజూపట్టు ఈవిషయమునువిరికలోఁజూడఁదగు.

త్రమువిస్తారము చతుర్విధక వితతనుచి । త్రముగనువింశత్యవధా । నముతి
 స్థుటియించులక్షణకవివరుండక ॥ ౪౩, క ॥ పంకజభవభార్యాకర । కంక
 ణర్పుణర్పుణనినాదకవి తాపతిమక । బొంకంబగులక్షణకవి । వేంకటపతి
 మంత్రియనంగ వెలసినవాండక ॥ ౪౪, క ॥ మునుశ్రీహర్షుడు సంస్కృత ।
 మునఁజేయుద్విరూపకోశమునకుదీనుసుగాఁ । డెనుఁగునద్విరూపకోశము ।
 ఘనులెన్నంగఁ జేసినట్టికవిచంద్రుండక ॥ ౪౫, క ॥ జగతిన్వృత్త చతుష్ట
 య । మగణితముగఁజిత్రకవితలైదిగ్విదిలోఁ । దగమెప్పుగనందగురూఁధి
 గఁగల్పితకల్పలతఘటించినప్రార్థక ॥ ౪౬ క ॥ వాణీవీణానిక్వణ । పాణిం
 ధమపదనిబంధబంధురఫణుతుల్ । రాణింపవసంతతిలక । భాణముఁడెనుగిం
 చి కీర్తిబడసినసుకవిక ॥ ౪౭. క ॥ సకలకవులుపొగడంగమా । తృకలన్ని
 యువరుసనెనంగ నేదోలుదోలుతక । జికిలిగఁగతిసప్రాసశ । తకరాజము
 సేసినట్టిధన్యుఁడఁబుడమిక ॥ ౪౮, తే, శీ ॥ రహిగఁబాణినియాచార్యరచి
 తమైన । ప్రక్రియాకాముచినియాంధ్రరచనచేత । సీసమాలికఁజేసిప్రసిద్ధి
 గాంచినట్టియప్పయకవివేంకటార్యమణిని ॥ ౪౯. క । ఎన్నఁడెనుఁగునకు
 రాజసు । గ్రన్ననయతిరాజునకుసురమణయకునునే । జెన్ననుద్విపదనొనర్చ
 ను । జిన్నన్ననుబిరుదుగద్యఁజెప్పినఘనుండక ॥

* అపూర్వప్రయోగము *

౫౦, సీ॥ (* నవనవముగనుజాంబవతీవిలాసముక జిత్రకావ్యమువిరచిం
 పవశమే) । చండవిద్యావతీదండక రాజంబు సులభమేరసముహెచ్చుగనొ
 నర్ప । తాలితచక్రవాళాకృతిఁదాతాళిఁదరమయస్యలకువింతసుఘటంపు
 సఖిలపురాణసారాంశమిట్లలవియేయిలవిలాసంబుగాఁ డెనుఁగుఁజేయ ।
 వేంకటేశప్రసాదప్రవృద్ధసుప్రసిద్ధసారిస్వతోద్బోధసిద్ధికతనఁ । గలిగె నీ
 భాగ్యమని యెల్లకవులునన్ను । నన్నునే నెన్నుకొనుటెన్నఁజిన్నగాదె ॥ *

౫౧, మ ॥ అనివార్యస్థితిధారుణీసురులు మృష్టాన్నంబు లాదిశ్యనం ।
 దనుపారమ్ములర్చాదశీవ్రతములకదర్శికరేంద్రాద్రిరా । యనికకబీరిగ

*. ప్రాసంబులిర్పడఁబడియతులక్షణంబుగ సీసమాలికఁబూన్పవశమే) పారాంతరము

నారగింతంగనునిత్యాశీర్వచోన్వితశో । భనమంత్రాక్షతవర్ధమాన విభవ
ప్రాప్తుండనైభక్తితో ॥

— ❖ పవ్యంతకందములు ❖ —

- ౧, విద్యాగరిమనిరస్తా విద్యాగతవాసనాత్మ * విద్యాగునకుక్ష
సద్యోగర్భజహృదః ॥ సద్యోగునకవవశేరి * సద్యోగునకుక్ష ॥
- ౨, శరదాగమాబ్జతులితా శరదారుణసేత్రయుగళ * శరదాభునకున్
వరదానవేంద్రనందన వరదానునకున్ఫలప్ర * వరదానునకుక్ష
- ౩, కమలాసనాదివిభునకుక్ష ॥ కమలాసనకార్యమిత్ర * కమలాసనహృ
ప్యమలాకరలీలాకర ॥ కమలాత్సునకుక్షనతైక * కమల కరునకుక్ష
- ౪, నిగనిగచిలువమలవెలుం ॥ గగనిదనరుసంతసంపు * గగనిండినప్రీ
మగనియెడఁ దెగనిమదిగ్ర ॥ మృగనిలిచినచిన్నికల్పి * మగువమగనికిన్
- ౫, పుడమిగరికడుగనితొడుకు ॥ నడగనినడగను నొడయని * నానె
(పుముంజే
కడియంపుదాసగుబ్బలి ॥ నడవడిగలవిడిదినలరు * నలనాయనికిక్ష
- ౬, స్నేహాత్మకత్వవిరహిత ॥ దోగ్ధాశరహరణచండ * దోశ్చక్రనకున్
వాగ్ధావావక్రనకమ ॥ నాగ్ధావలిస్వపదభక్తి * నతచక్రనకున్
- ౭, ఘృణికిన్ఘృణిజితఘృణికిన్ ॥ ఘృణికిన్సతతానువృత్తి * హిత ఘ
గుణికిన్
- గుణికిన్ దురగవిమణికిన్ ॥ మణికిన్ నిత్యసకలనిగ * మవిపణిపణికిన్
- ౮, భాగ్జోపమానకంధర ॥ శార్దూమర్దననిరూఢ * సారభుజబలో
పార్దూసప్రప్రభునకున్ ॥ శార్దూస్థల్యధికశేష * శైలవిభునకుక్ష
- ౯, దత్తాహితరత్నాయిత ॥ పిత్రాయితభువనభరణ * విభవున కసుత
ద్యత్తోధరవత్తోవర ॥ శిత్తోకరభయదబక్ర * శీలభవునకుక్ష
- ౧౦, లంకానాయకలలనా ॥ లంకారాపహజయాక * లంకరతికమీ
నాంకసహస్రాకృతికిన్ ॥ వేంకటపతికిన్ గూర్తు * విభవోన్నతికిన్ ॥

ఈవత్సంతములలో ౧ - ౨ - ౩ పద్యంబులకర్థములు.

౧. (అర్థము.) విద్యాగరిమ. విద్యావిశేషతచేతను. నిస్త-పోగొట్టఁబడినటువంటి. అవిద్య-అవిద్యవలన. ఆగత-వచ్చిన. వాసన - చిత్తవిత్తేపముఁగలిగినటువంటి. ఆత్మవితే - బ్రహ్మజ్ఞానులయొక్క. ఆగునకుఁ పూజగలవానికిని. సద్యోగర్భజ వ్యాసులయొక్క. హృదయ. హృదయమందు. లసత్ - ప్రకాశించుచున్న. యోగునకుఁ - కూటమిఁగలవానికిని. అవనశేలి. రక్షణలీలయే. సద్యోగునకుఁ - సదుపాయముగాగలవానికి.

౨. (అర్థము.) శరదాగమ- శరత్కాలమందలి. అబ్జ- కమలములతోడ. తులిత- సమానమైన. ఆశర-రాక్షసులకు. దారుణ భయంకరమైన. నేత్రయుగళ-నేత్రద్వంద్వముఁగలిగిన. శరదాభునకుఁ - మేఘకాంతివంటికాంతిగలవానికిని. వరదానవేంద్రనందన-రాక్షసేశ్వరునికొమరుఁడైనప్రహ్లాదునికి. వర-వరమును. దాసునకుఁ - ఇచ్చినవానికిని. ఖలప్రవరదాసునకుఁ. ఖల-దుర్మార్గులలో. ప్రవర- శ్రేష్ఠులను. దాసునకున్-ఖండించువానికిని.

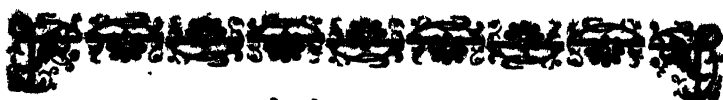
దానంగజమదేత్యాగే శుద్ధిఖండనయోరపి అని నానార్థరత్నమాల.

౩. (అర్థము.) ఘృణికి - దయఁగలవానికిని. ఘృణిజితఘృణికి - కాంతిచేతజయింపఁబడినసూర్యునిఁగలవానికిని. ఘృణికి - నిస్సహుఁడైనవానికిని. సతతానువృత్తిహితఫణిగుణికి. నిరంతరమైనయనురక్తిఁగలిగి హితుఁడైన శేషునిచేతఁజేయఁబడినసారిఁగల యీశ్వరునిఁగలవానికిని. గుణికి - షడ్గుణములగలవానికిని. తురగవిమణికి. తురగ- వాహనమైన. విమణికి - పక్షి శ్రేష్ఠుఁడైనగరుత్మంతునిఁగలవానికిని. మణికి - కౌస్తుభమణిగలవానికిని. నిత్యసకలనిగమవిపణిపణికి. నిత్య- నిత్యమయిన. సకల- సమస్తమయిన. నిగమ- వేదములనెడి. విపణి- అంగడివిధియందు. పణికి - వ్యవహరించుచుండెడివానికిని. పణవ్యవహారే స్తుతౌచ. ఇతిధాతుః.

✽ వత్సమాణలక్ష్మివిశేషోద్దేశవచనము. ✽

అంతేతంబుగాఁబంకజాసన విలాసినికరాంచల మణివివంచికా ఘనము

ఘుమార్చటి నిర్భరసుధాప్రాదుర్భావా స్పద నవరస గర్భసందర్భంబు
 గుభార్చిప విభవంబులకుఁబ్రభవంబును, విద్యాధికులకు హృద్యంబును,
 విస్తృతంబులకుఁ జెన్నును, వింతలకుఁబొంతనంబును, విటవిటిజనంబులు
 ముంబుటపుటయును, విరహులకు మెఱమెఱయును, వీటికినీటును, శబ్దకా
 స్త్రోత్రీతినిఖ్యాతియును, ధ్వనులకునునికేయును, ఉక్తాత్యుక్తాదిగాఁగలయు
 రువదాటుధందంబులకుఁజందంబును, కావ్యాలంకారచూడామణికేఁగా
 వ్యాలంకారసంగ్రహమ్మును, సకలాలంకారమ్ముల కలంకారమ్మును. లక్ష
 ణసారసంగ్రహ సరస్వతీవిలాస సాహిత్యచింతామణి సత్కవిజనసం
 తేవని. భీమానంతః ధోముఖ్యాష్టాదశలక్షణంబులకు లక్ష్యమును, రేఖ
 కారనిర్ణయమ్ములకు నియమ్మును, యమకమ్ములకు గమకమ్మును, అమరా
 మరశేష- విశ్వ- శాశ్వత శబ్దార్ణవ- యాదవ వైజయంతికాకార నానా
 ధ్వరత్నమాలికాకార- హలాయుధ వాగురి కేశవ తారపాల-ధరణి-
 ధన్వంతరి ధనంజయ- రభస విశ్వప్రకాశ- మాధవ- చింతామణి జయ
 ప్రతాప- శుభాంగ - జయపాల - క్షీరస్వామిప్రణీతవతుర్వింశతి వివిధ
 నిఘంటు పదమ్ములకుఁబదమ్మును, వష్టివిధయతివమత్కారములకాధార
 మును, చతుర్వింశతిప్రాసమ్ములకావాసమ్మును, ప్రాధికేఁబ్రాధియును,
 తేటకుఁ జేటయును, చిరంతనాంధ్రప్రబంధ జాలంబుల కాలవా
 లంబును, సనాతనవిద్యత్కవి వితానరచనా విధంబునకు ఘంటాపథం
 బును, ఇదానీతనసత్కవినికాయంబునకుసహాయంబును, భవితవ్యకవి
 కలాపంబునకు నాచార్యరూపంబును, నిఖిలభాషావిశేషంబులకు స్వేష
 ణంబును, మూఢజాతులకు బోధహేతువును, ప్రాధతతికి సన్మతియును,
 సర్వజనకరంబున కాశ్చర్యకరంబును, బహువిధాచుంచితకవితాచమత్కృ
 త్తికి వసతియును, సగర్భార్థవశైలర్తు చంద్రసూర్యోద్యాయోద్యాన సలిలశీ
 తీమధుపాన సురతివియోగ వివాహ కుమారోదయ మంత్రద్యూతప్రయా
 గ రణనాయకాభ్యుదయ వర్ణనాతిశయంబున కాశయంబును, అన్యోన
 ధీన సుధీన వనవస్తవ్య సర్వపధీన పాండితీ మండిత చమత్కారంబుగా
 శారచియింపంబునిన రసికజన హృదయోల్లాసంబైన ప్రబంధరాజవిజ
 యచేరిశేష్వర విలాసంబునకుఁ గథావిధానంబెట్టిదనినః—

శ్రీ శ్రీధరాయనమః.

శ్రీప్రబంధరాజవిజయచేంకటేశ్వరవిలాసము.

వీకాశ్వాసము, సవ్యాఖ్యానము.

ః ధాపా్రంభము.

* వేంకటాచలపట్టణవర్ణనము.*

* అనుపాసనయుక్తాక్తి-లివడిసీసము.*

౧. సింధురచితపాన బంధురాభ్రవితాన సింధురకటరాన గంధలీన |
మారవపవమాన సారవజ్జవమాన గౌరవహయమాన సారమాన | మస
మాన శరమాన లసమాన తేజోనలసమాన ధరణీనరసనిధాన | మమర
నాధవిమాన సమరజయనిధాన సమరభాత్యుద్ధాన కమనయాన | మమిత
గోస్పర్ధిఘనగోపురాగ్రభాగ | నిరతరమణీయహీరమణికదంబ | విశదకాం
తివినిర్మితదశదిశాంత | ఘట్టనమువేంకటాచలపట్టణంబు || ... *

పైపద్యంబునకర్థము.

సింధు- సముద్రములయందు. రచిత- చేయబడిన. పాన- పానముతో
త. బంధుర-బలసిన. అభ్రవితాన- మేఘాఘములవంటి. సింధుర- వీణు
గులయొక్క. కట- గండస్థలములయందలి. దానగంధ- దానమనేమదవా
సనచేత. లీనము- కూడుకొన్నటువంటిదియు. ఆరవ- అంతటద్వనిగలిగి
న. పవమాన-వాయువుయొక్క. సారవత్ సారవత్తైన. జవ-వేగముయొ
క్క. మాన- సమున్నతియొక్క. గౌరవ- ఆధిక్యమువంటి. హయ- గుఱ్ఱ
ములయొక్క. మాన- సంపదచేత. సార- శ్రేష్ఠమయిన. మానము- పొగ్గ.

రుగలిగినదియు. అసమాన- సమానములేని. శరమాన-శరదండముచేత. అసమాన- ప్రకాశించుచున్న. లేజః- లేజముచేత. అనల-అగ్నిరీతి. సమాన- ముఖ్యమయినటువంటి. ధరణీన- రాజులయొక్క. రస-రసములకు. నిధానము- స్థానమగునట్టిదియు. అన రసాధవిమాన - చేవేందునివిమానమువలె. సమరజయనిధాన- యుద్ధజయాదికారణమైన. సమరభాత్యుద్ధాన- సమరభ-సమరభములయొక్క. అత్యుద్ధాన - అత్యున్నతిచేతను. కమనయానము- ఒప్పుచున్నటువంటియానముగలిగినదియనైన. వేంకటా లిప్పణము- (ఏరీతిఁబ్రకాశించుననగా) అమిత విస్తారముగా. గోస్వ స్వర్గముతోవిరోధముగలిగిన. మనగోపుర - పాదపురగలగోపురముల యొక్క. అగ్రభాగ ఉపరితలమందు. నిరతరమణీయ- ఎల్లప్పుడుప్రకాశించునట్టి. హీరమణికదంబ- శ్రవరంపరలయొక్క. విశదకాంతి- నిర్మలశై నకాంతిచేత. వినిర్మిత- నిర్మింపఁబడిన. దశదిశాంత-పదిదిక్కులయందు శేయబడిన. ఘట్టనము- తొక్కుడుగలది.

ఇందలి మానసమానపదములకు నిమింట్టువు.

మానశ్చిత్తసమున్నతిః || సమానస్సత్యమైకేస్యః|| ఇత్యమరః||

{ ముద్రాలంకారయుక్తవింశత్యుత్త }
{ రశతప్తత్రగోపనోదాత్తవచనము. }

౨. మఱియునప్పురవరంబు మందాకాశాంతఫలసదనవనమంజరీమందారసరసిజోత్పలమాలికా సుగంధిసుందరీ కనకలతా మణిభూషణ ప్రభాకలితంబై, రుచిరప్రభాతభాస్కరవిలసిత మణిదీపికామణి వితానకాంతిచామరపుష్పదామచంద్రకళవంశస్థాన మణిమాలికాసుందరంబై, భూతిలక వసంతతిలక కుసుమితలతావేల్లితమనోహర వాతోర్నినదిప్రభావపణవద్యత విలంబితలయ గ్రాహి విహితోజ్జ్వలహరనర్తన వనమయూరముత్తకోకిల భ్రమరవిలసిత హంసశ్రేణిక్రాంతఖచరప్లుతమనోజ్ఞంబై, మేదినిజలధరమాలాశేతు మన్తహానిగ్ధర భాసురోత్తమాంగభద్రక మత్రేభవిక్రీడితంబై, భూసుత విభూతికాంత వినయ కవిరాజవిరాజితంబై,

సింహారేఖోత్సాహ శరభక్రీడాశాస్త్రాలవిక్రీడిత ప్రహరణోత్సవ వివి
లసిత మత్తాపరాజితేంద్ర శ్రీకుమార లలితతురగ త్వరితపదగతి బ
రంభై, మేఘవిస్ఫుర్జిత తరల విద్యున్నాలా సుకాంతి మానినీ మదనవిల
సిత ప్రమదితవదన రతిప్రియప్రియకాంతంబై, చంద్రి కానిశావిచిత్ర భు
జంగప్రయాతంబై, ప్రగుణమృగ నాభిశాలినీ మాలినీ భుజగవిజృంభిత వీ
ణారచన మధురోద్గత గీతాలంబన మణిరంగచిత్రపదంబై, మదరేఖాలస
గతి గజవిలసితాశ్వ లలితరథగమన మనోహరంబై, వంశపత్ర పతత జ
లోద్ధతగతి కమతవిలసిత హరిణీ కవికంఠభూషణ హంసరుత భ్రమరవి
లసిత త్వాహర బింబపద్మ సుకేసరంబై, సింహాన్నతవరవ క్త్రిపలాశ
దళ పృథివీభుజంగంబై, క్షమాలక్ష్మీకళాజిత ప్రతాపపద్మనాభ ప్రియం
దాప్తమూర్తియై, సర్వతోముఖమంగళ మంగళమహాశ్రీకలితంబై, వృ
త్తరత్నాకరంబుంబలై నలరుచుండువెండియు || *

౩. ఉ || జాతులమించి పల్లవరసస్థితియున్ సుమనోవితానని । భాగ్య
తపహింది శాఖలబ్రకాశమునొందు సుభాషితద్విజ । వాక్రముగ గల్గి
కాంచనపరంపరలక్షగణికానికాయసం । భూతవిలాసమున్ వెలయఁ
బొల్పుఁ బురష్కారమురీవనమ్ములున్ || *

* ఉపమాలంకారము. *

౪. సీ || కమనీయయంత్రతంత్రముల చేవిలసిల్లి సన్యాగ్గలంఘన సరణిఁ
దనది । ప్రైశ్చాతవన్నియల్ పవరించియంచిత మణిమాలికాస్ఫూర్తిగణ
నకెక్కి । చిత్రాంశుకనిరూఢి చేసోయగముమించి పరిభ్రాష్టినెంతయుఁ
బరిధవిల్లి । జోకమీటభుజంగ లోకసంగతిఁగాంచి ప్రద్యుమ్నలీల రహి
వహించి । శోభమానకవాటంపుసొంపుమిగిలి సతత ముఖ్యాతిమహిమ
జేసంతసిల్లి । వెలయువిటవర్మరీతి నవ్వీటికోట । కదియుకొమ్మల సాం
గత్యగరిమవలన || *

౫. వ || అట్టివిశాలంబగుసాలంబునకుఁ గొర్రెడంబుఘటించుకొత్త
జంబున || *

• ప్రకృతాప్రకృతశ్లేష. •

౬. సీ || అలన్యసింహునియుద్ధినాగ్రహదశనాందియుగ్రునివలెఁజాల
నుక్కుమీటి । నలినసంభవుచాటికినలుముఖంబులనాని తమ్మియందమున
జాళమ్ముఁగాంచి । సత్ప్రబంధముపోల్కిసారధ్వనినిగుడ్చి శక్తిభృద్గతిశి
ఖయుక్తినొంది । సూకరపతిమేరనేకపద్ధతిఁబూని యలరువిల్చునిభంగినత
నుతఁగని । ద్రుమమువహినున్నచోటఁబాఁడుకొనియుండి, తుఱక కైవడి
నల్లమందుపొడిమెక్కి । రాజువిధముననరిపురిరాజివేచి, వఱలునోడక నె
పరంగివగపిరంగి ||

౭. తే. గీ || అన్నముననున్నమునన్యపుల్బన్నమొంద । నెన్నిమందులి
దుదు రొరయెన్నిమందు । లట్టిదొకశూరకర్తృమె యనుచునెట్టి । యెల్ల
మందులగెలుపొందునల్లమందు || ౮. పంచచామరవృత్తము || కుఱంగట
స్థిరంగిగుండుగుండువారిదారిమే । దురంబునాదురంబులో నెదుర్కొనం
జెనంగుచో । బరస్ఫురత్తురంగపాళిచాళిఁదాఁకిదాఁకితచ్చరీరపారవశ్య
కృత్ప్రసంగిసంగతిందగున్ ||

• ఉత్పేక్షాలంకారము. •

౯. క || పరిఖాబలగతకైరవ । సరసిజములుగగనతార సమితియుఁద
నరన్ । బురవప్రలక్ష్మిపదముల । శిరముననర్పించువిరులచెలువంబనఁగన్ ||

• రూపకాలంకారము. •

౧౦. చ || పరిఖనువార్ధిలోఁగలయపారభరంబగు స్వర్ణముల్ పయో
ధరవరతస్కరుండుగొనిదాటఁగఁదత్పురలక్ష్మిగాంచిభీ । కరమణి గోపు
రోపరి ముఖద్వజహస్తముసాంచిమోదపాం । దురకరకాళిదంతములు దు
ల్లఁగనీరదసంజ్ఞవర్తిలున్ ||

౧౧. క || ప్రిసాదకేతువులుమరు । దాసాదనమునఁజరించననిమత్తు
రికిన్ । వాసవపురియెనయేవివిధాసమవైభవములందుననుగతిఁచెలుపున్ ||

• అక్కిలివడిసీసము. •

౧౨. సురవైరిసోమకాసురహరణాత్తధా సురవేదముఖర భూసురగ

ణంబు । జన్యకుంభిన్య సౌజన్యాభియాతిపర్జన్యోగ్రిపవనరాజన్యకంబు । భవసఖనిధిపరాభవచమత్కృతిపటూభవదమితధనూరుభవకులంబు । ధరవహగ్రజబలోద్ధరణకేలివిధాన ధరశక్తియుతహలధరజనంబు । చతురకవిబుధగాయనసచివరసిక । నటవిటీపీఠరాహుత్తభటచయంబు । దనరునప్పురి మహిమంబుధాతకైన । భుజగకులనేతకైనను బాగడందరమే ॥

ప్రైపద్యమునకర్థము.

సురవైరి - చేవతలకువిరోధియైన. సోమకాసుర - సోమకాసురుని. హరణ - హరించుటచేత. ఆత్త - పొందఁబడిన. భాసుర - ప్రకాశించెడి. వేద - వేదములచేత. ముఖర - మోయుచున్నటువంటి. ధూసురగణంబు - బ్రాహ్మణసమూహముగలది. జన్యకుంభిని-యుద్ధభూమియందు. అసౌజన్య - సౌజన్యరహితులైనటువంటి. అభియాతి - శత్రువులనియెడి. పర్జన్య - శరదములకు. ఉగ్ర - భయంకరమైన. పవన - వాయువులగు. రాజన్యకంబు - రాజసమూహముగలది. భవసఖ - శివునిమిశ్రితఁడగు కుబేరుని యొక్క. నిధి - నవనిధులను. పరాభవ - తిరస్కరించుటయందలి. చమత్కృతి - చమత్కారమందు. పటూభవత్ - సహర్థమగుచున్న. అమిత - అసంఖ్యమైనటువంటి. ధన - ధనముగలిగిన. ఊరుభవకులంబు - వైశ్యసమూహముగలది. ధరవహగ్రజ - గిరిధరుడైనకృష్ణుని అన్నయైన బలకామునియొక్క. బల - బలమును. ఉత్ - ఉన్నతముగా. హరణ-హరించెడియందలి. కేలి - విలాసమును. విధా - చేసుటచేతను. అనధర - కొద్దిపడనటువంటి. శక్తియుత - సామర్థ్యముతోఁగూడుకొన్న. హలధరజనంబు - హలికులనియెడి జనులుగలిగినది. (కడమ సుగమము)

౧౩. తే, శ్రీ ॥ పుష్కరస్ఫుర్తిజెన్నొందిభూరిదాన । పటిమచేమించి వైరిప్రభంజనప్ర । శక్తిగని నీలరుచిబొచ్చిసరసగతుల । ఘనములనమీటునప్పురిజవయంబు॥౧౪. తే. శ్రీ॥ అమరలక్షణములను ఛందములమీటి । యతులగతులను బదచమత్కృతిజెలంగి । కందములమించి సత్క-

వికావ్యసరణిఁ | బొలుచును త్రమహాయములప్పుడమునందు || ౧౫. చ ||
చిలుకపతాణియు న్జైలుకుసంగిణియున్విరియంపకోలలున్ | దొలఁగఁగఁగఁజే
సి తత్పురిముతోయజగంధులతో విహారము | ల్గులుపఁగ వేడ్కతోడ బలు
జాడలరూపులుదాల్చి నట్టిపూ | విలుతునిమూర్ఖులొయనఁగ వీట విటుల్
జరియింతురెప్పుడున్ || * *

* రూపకాలంకారము *

౧౬. చ || అలక లైజాలసూత్రములుహారసమంచితరత్నరాజియ | వ్య
లయము పూసలాత్మచెలువంబగు పుట్టిక గాఁగఁగామిని | కులమనుధీవర
వ్రజము కూరిమిచేష్టల మేఁతనేతఁజూ | పులవలజిక్కిజేయు విటపుంగ
వమత్యములన్ బురాంబుధిన్ || * *

* అపూర్వప్రయోగము. *

౧౭. చ || అలగువహిన్ వెలార్చి పొగరందముమీటుచు స్నేహమా
నుప | ట్టలనొరపైదలిర్చియునుటన్ గనుచున్ నసమాస్త్రకేళిలోఁ | బలు
మొనలాని మాత్రిగలపగ్గెలు తగ్గులుజేసిపోలునన్ | గలసి చరింతురెవ్వి
లువక తైలుమారునికత్తులొయనన్ || * *

* రసప్రాధాన్యరూప ద్విరుక్తిసీసము. *

౧౮. మిలమిలబెఱుకుమాపులుపేరెములుబాఱగలగలగజ్జెలు గులుక
రింప | ఝగఝగహస్తకంఠములుమోయంగ గణగణ మొలనూలు
గంటలులియఁ | దళతళకమ్మలు తళుకుఁజెక్కులుఠాయఁగిలకీల నగవులు
సొలపులీన | గమగమమైకదంబములుగుభాళింపరివరివగుచ్చెలరవణమెన
ఁగ | మిసమిసలరత్నభూషణత్తైటయమెఱయ | రవరవలగుబ్బలాండాం
టి రాయుచుండ | నిగనిగఁగఁడాని కాశెలుజిగిదొలంక | మిసమిసమెఱుం
గురంగునెమ్మేనులలర || * *

౧౯. సీ || తులకించుజేలుఁగుదువ్వలువపైఁటచెఱంగు జాశువాపొళ్లు
వసంతమాడఁ | జెనుటకస్తుతిచొట్టుచెమరిఫాలములపైనలకంబులకువంతచె
లువుఁడెలుప | ఒడలనెచ్చెనవల్లెనరులఘమ్మనితావి మిండతుమ్మెదలకామె

తలు సేయ . బిరుదం దెలర్పు శంఝర వమ్ములు త్రివండిన మితిగుండెలర్పు
 ల్లర్పులు సంగ . సోలపునడపులకొనులు నులివడంగ . బిరుదలకు గాంగ
 నారయుచుంబురమువీధి . మేళములఁగూడి విటులతో మేలచూడి . కొనుచు
 వత్తురు వెలఱాతికొమిరెలెపుడు || ౨౦. ఉ || వాడఁగనీకఁగొవ్వీరులువా
 సనకున్నరువంపుసంపదల్ . పీడఁగనీకఁబుప్పొడుబువేమటుసోవరిగాడ్చు
 సోఁకులన్ . గూడఁగనీకఁబల్లపులకోరిక వీరికలెత్త కేవలన్ . బూడఁగనీ
 క నమ్ముదురుబోటులు దశ్శురిబూపులెప్పుడున్ || ౨౧. సీ || ఇందురచ్చు
 నుచుఁజోటిచ్చి తివాసివైఁజెయివట్టిగూఁగుండఁజేసియతనిఁ . దొడతోడఁ
 దొడఁజేర్చి గడుమంచిబుక్కాముఁజూతుగాకంచు ముంజేతనునిచి . కట్టి
 జవ్వాజిచాక్కమటంచుఁజెపులందుఁజేర్చి చెక్కులగోరఁజేరఁదీసి . గం
 బురాయిట్టిడక్కడలేదుచూడుమాయని రవకునరెప్పలందుఁజరిమి . యి
 ట్టిచెయ్యలఁగూరిమిఁబట్ట . జేసి . పల్లవులచేతిరొక్క మప్పరిమళములు .
 వెలలపేరిటదోచియవ్వీటఁబొల్తు . రలరుసరులమ్ముపొయింపు టలరుఁ
 బోండ్లు ||

* సారి కేళ పాకము.*

౨౨. సీ || సారవత్పారవోజ్జ్వలదంఘ్రిశృంగారనూపురంబలిబిలిగో
 పురంబు . గణనదుర్లభమణిగణఘ్రిణిమంబితగోపురంబలిబిలిగోపురంబు
 ఘనమునిజనచిరంతనపుణ్యసగణికి దాపురంబలిబిలిగోపురంబు . క్రితమా
 క్షులక్షీపక్ష్యలాక్షికిఁ గాపురంబలిబిలిగోపురంబు . కాంతచిత్రవర్ణనతాం
 తకాంతియుతవ . నీపథమధులిట్టుకపిక నికరకలక . లారవావృత వృక్ష
 భావలాగ్రమునకు . మూపురంబైనయలిబిలిగోపురంబు ||

* వృత్త్యనుపాసము.*

౨౩. తే. శీ || హరియుహరియును హరియుఁ గాసరియుఁ గరియుఁ .
 గిరియుఁగరియును బలుసెమ్మిపురియుదరియు . దరియుర్పురియును జమ
 రియు విరియుసురియు . నరియుగంబునుదనరియుండవ్వచరియు ||

౨౪. సీ || కొండలరాయనిఁగొలుచుకపులకు బంగారంపు ముడుపు

మోకాళ్ళముడుపు । పరమదానవాత పాపంబులెల్లనుగడలకుఁడుడుపు
మోకాళ్ళముడుపు । డిటముననెక్కునెంతటివారికొదవించుఁ గన్నంతజడ
పుమోకాళ్ళముడుపు । నానాదిగాగత సరసంతతికిఁబునర్గమనంబు లుడు
పుమోకాళ్ళముడుపు । తడుపులిడనట్టి మేనులువిడుపుఁజూపు । నొడుపు
మది నెంచి తపములుగడుపుమునుల । పొడపు లెటిగించుజీఁకటినిడుపుగుహ
ల । కడుపాలుపలరు నిడుపుమోకాళ్ళముడుపు ॥ * *

యతిభేదము

౨౫. ఉ ॥ స్వామితమోపహారి కురుసారససారససారసారజా । తా
మితభంగచారికి మదానవదానవదానవర్ధిత । శ్యామతనూవిహారికిలిజాల
కజాలక జాలకాతిద । డ్రామలకైరవారికివిసారవిసార విసారధారికిన్ ॥

పైపద్యంబున కర్థము.

స్వామితమోపహారికిఁ - స్వామి - కుమారస్వామియొక్క స్వామి
శబ్దమునకునిడుంటువు, స్వామీ సుందేపి అని నానార్థరత్నమాల. త
మః - అక్షానమును. అపహారికిన్ - పోఁగొట్టెడిదానికిని. కురుసారససార
ససారసారజాతామితభంగచారికిన్ - కురు అధికమైన. సారస - సర
ససంబంధమైన. సారస - తామరలయందలి. సారసంసరసీరుహమనియ
మరము. సారస - బెంగురుపక్షులయొక్క. పుష్కరావాస్తుసారసః అని
అమరము. అర - శీఘ్రముచేత. శీఘ్రంత్వరితంబుఁజ్ఞీప్రమరందుతమని
అమరము. జాత - పుట్టిన. అమిత - అధికమైనటువంటి. భంగ - తరంగ
ములచే. చారికిఁ - సంవలనముగలదానికి. మదానవ దానవ దానవర్ధిత
శ్యామతనూవిహారికిఁ. మద - మదముఁగల, అనవ - నూతనముగాని. దా
నవ - దనుజులను. దాన - పరిశుద్ధిచేయడముచేత. దానంగజమదేత్యాగే
శుద్ధిఖండనయోరపి అనినానా. వర్ధిత - వృద్ధికాఁబడిన. శ్యామ - నల్లవై
న. తనూ - దేహముచేత. విహారికిన్ - ఒప్పుచుండేదానికి. అలిజాలకజా
లకజాలకాతిద డ్రామలకైరవారికిన్. అలిజాలక - తుమ్మెదలసమూహము
లకు. జాలక - వలలుగానుండెడు. జాలక - మొగ్గలచే. అతిదక్ష - మిక్కిలి

పీఠాశ్వాసము, సవ్యాఖ్యానము.

సమర్థమై. అమల - నిర్మలమైన. కైరవ - తెల్లగలువలయందలి. అరికిన్ - చక్రవాకములుకలదానికి. జాలంజాలకమిశ్రేయతేగవాత్రాశాయమార్గజే! డంభకుట్టలయోశ్చాథ || అనినానాధర్మముల. అవిసారవిసారవిసార ధారికిన్ - అవిసార-బలిష్ఠమైన-విసార మత్యములయొక్క-విసారశ్మకతీ అని అమరము. విసార - విశేషమైనబలమును. ధారికే - ధరించినదాని కిని క్రిందిపద్యముతోనన్వయము.

౨౬. క || హరికిరినేత్రపాలిత । వారికినిజదాసదురితవారణరాజీ । వారికిశ్రిత కవిరాజికి । వారికిఁగోనేరికతులమగసిరులిడుచున్ || ౨౭. సి || వెలసిపూదేనెకాల్వలనిగుడ్డును రేపునెత్తావితెమ్మెరల్నినుచుమాపు । వలకారిదొమ్మి తేటలులనల్లడలరేపుమరునకందిచ్చుము తరముతూపు । సంతే వనీముఖౌషధులనెల్లడఁజూపుఁబుణ్యంపుఁద్రోవకుఁబూటకాపు । శుకపిక శారికానికరంబులకుఁబ్రాపుబడలికలన్నియుఁగడలదాపుఁ । జిన్నిచిగురు లనింగినిజేయుతోపు । తేటకొమ్మలకొనలమిన్నేటదోపు । పువులవెలయు చుఁబాపముల్ దివియుతోపు । లుద్దిలేదనఁదగుతోపు పెద్దతోపు ||

* ఉభయస్ఫురణము *

౨౮. చ || కనకనగాధినాయకశిఖాముఖాగ్రదుదగ్రశీఘ్రిలం । ఘనఘనకాంచనాజ్ఞకలికాతిలకాల్లిగరుద్గురుస్ఫటం । జనజనకప్రభాసీతల సత్పితసారససంగభంగమ । జ్ఞనజనకల్పితాభిమతసత్పురుషార్థముపాండుతీర్థమున్ ||

పైపద్యంబునకర్థము

కనకనగాధినాయక - మేరుపుయొక్క. శిఖా - శిఖరములయొక్క. ముఖ- అగ్రములయందు. జాగ్రత్ - ప్రకాశించుచున్న. ఉదగ్ర అధికమైన. శీఘ్రి- వేగముగల. లంఘన- గతిగలిగిన. ఘన- మేఘసదృశములయినటువంటి. కాంచనాజ్ఞకలికా పొందామరమొగ్గలయందు. తిలక- తిలకప్రాయముగానుండే. అల్లి- తుమ్మెదలయొక్క. గరుత్ - తొక్కలయొక్క, గురు- అధికమైన. స్ఫట- వికసించినటువంటి. అంజనజనకప్రభా- కాటు

కనువుట్టిచెప్పిప్రభుజేతను. అసిత- నల్లనై. లసత్ - ఒప్పుచున్నటువంటి. సితసారస- తెల్లదామరలయొక్క. సరగ- కూటమింగలిగిన. భంగ- అలలయందు. మజ్జన మునుగుంచున్న. జన- జనులకొఱకు. కల్పిత కల్పించఁబడిన. అభినుత- ఇష్టమైనటువంటి. సత్పురుషార్థము-ఒప్పుచున్నధర్మార్థకామమోక్షములుగలిగిన. పాండుత్థిర్థముప్రకాశించుననిక్రియలధ్యాహారము.

౨౯. సీ॥ సంతతపవిత్రసజ్జన వృజినవిభంగముహురజహజ్జహద్భహు విహంగ । లసితసముద్ర భటినముద్రవరసంగ సకల తీర్థైక నిజప్రసంగ । యుత్పత్తిధ్వనిదదర్శభయపార్శ్వరథాంగగౌరీశవిశుతమనోరథాంగ । మృదులవాసితగంధకదలికేతులవంగధరణీరుహూగ్రపతప్లవంగ । యూర్ధ్వసారంగసారంగయుక్కుడుంగ । కలితసారంగముఖవిహంగమపతంగ । పుంగవగుర్దణానిలభంగురాంబు । కణమణిఖచితశృంగ యాకాశ గంగ ॥ ౩౦. సీ ॥ కాండపాండిమహారి గగనధున్మృపమానహాటకపంకే రుహప్రసూని । కమనీయనవనీతఖండహాసనశేనమహనీయ తరజీవ మణిని ధాన । నాగాహితప్రామూణకనిమంత్రణమీనపులిసఘానానాగఫలవితా గా । సతతనిజస్నాతసాధుకిల్కిషదానతతవీచికాతిరస్కృతనదీన । దానవా రాతిపాదపద్మభరణీన । మానసానూసనోనూయ మానదీన । మానవా లికిం గూరియు హేమంపుసోన । వానమాపు మొకముబయకానికోన ॥ *

* శబ్దాగ్రోభయశ్లేష *

౩౦. మ ॥ తనులావుల్బ్రకటింపుచుకొ మొగములకొ దట్టంపుకొంపు లీజనింపనుదారమ్ముగ గా జహంసతతిపద్మస్యాహముకొజొచ్చినే । రుప్రసద దద్వాహినియందమందతరివార్కుం మచుకొజోడువీ । డనిమత్తారికులంబు తోరణముజంటకొజేయవీలాగతికొ ॥ *

* గౌడరీతి *

౩౧. చ॥ అగమహిమావలోకనసహస్ర ఘనాఘనఘాటకీభవ । త్పుగ్గుణ ఘనాఘనాఘన నిభ భద్ర ఘనాఘన సంఘ చంకన । ద్దగన ధునీ

పనీపతదఖండర్పురీలహరీపరంపరా । త్యగణితఘంఘుమార్పితగుహాప్ర
తిఘోషముఘోష మొప్పగుక ॥ ... *

ప్రైపద్యంబునకర్థము.

అగమహిమావలోకన. అగ - (వేంకట) గిరియొక్క. మహిమ-
మహిమను. అవలోకన- చూచుటయందు. సహర్ష - సంతోషముతోఁగూ
డికొనిన. ఘనాఘన. దేవేంద్రునియొక్క. ఘాటకీభవత్ - గుట్టములగు
చున్న. ప్రగుణ- ముఖ్యమైన. ఘనాఘనాఘ- మేఘసమూహములకు. ని
భ- సమానమైన. భద్రధనునాఘన- భద్రజాతియేనుఁగులచేత. చంకనత్ -
ప్రకాశించుచున్న. గగనఘనీ- ఆకాశగంగయందు. పనీపతత్ - దుముకు
చున్న. అఖండ- సమగ్రమైన. ర్పురీ- సెలయేలులయొక్క. లహరీ-ప్రవా
హములయొక్క. పరంపర - గుంపులయొక్క. అతి- విస్తారమైన. అగ
ణిత- ఎన్నశక్యముగాని. ఘంఘుమార్పిత-ఘంఘుమధ్వనులచేతనీయఁబడి
న. గుహా- దరులయందు. ప్రతిఘోషము ప్రతిధ్వనులుగలిగిన. ఘోషము-
గొల్లకుప్పము. ఒప్పగుక- ప్రకాశించును. ... *

ఇందుకునిఘంటువులు.

శక్రఘాతుకమత్రైభ వగ్ధుకాబ్ధాఘనాఘనాః. అమరము.

ర్పూరీర్పూరీర్పూలశ్చాపి. అమరశేషము.

౩౩. క ॥ ఏతాదృశవిభవమ్ముల । శీతాచలసేతుమధ్యసీమోర్జితవి
ఖ్యాతావినూతనహరిని । కేతనసువిశేషశేషగిరివరమలరుక ॥ ౩౪. సీ ॥
నకులకులమ్ములుత్సృకఫణిఫలములచాయఁజాయలగొండ్లిసేయువెపుడుగ
న్నెల్లేళ్లకు నెల్లజమ్ములబాలెంతయు చాలెంతపులిసొంపులీలనొసఁగు । నె
మలికిరముబిడారముల మెలఁగుసారెకిరముల్ చిత్రబిడారములును । ముది
నాగములుసింగములుతోపులదోపులజోడుగాఁగూడియే నాడునాడు । భ
యదరభసశరభసముదయముఁబోచు. సాహసోదారభూగారచక్రమచ
ట । జాతివైరంబులేకమజ్జాతిగాఁగఁగి గన్నువిన్నులిది న్నెఱేఁడున్నకతన॥

౩౫. వ॥ అయ్యహిమహీధరంబు హిమధర బునిధంబున సర్వమంగ

శాఖ్యదయనిధానంబును, మేరుశిఖరిగరిమధర్మస్వరూప రంజితంబును, రాజతశైలంబులీలనారూఢనీలకంఠగుహాభిరామంబును, రాఘవనైన్యంబులేవనుగ్రీవనీలగజగవయపనసరమణీయంబును, శ్వేతదీప్తిపంబునుంబలెఁ బ్రధానపురుషశోభితంబును, కృష్ణనిపగిదివేణునాదవిలసితంబును, దానవారివక్షంబుడంబునవనమాలికావీక్షణీయంబును, నలువనలువగునలువదనంబులనలుపునబహుశ్రుతులచేవిశ్రుతంబును, నీలగఘటజటాజూటంబునీటుననాకాశగంగాప్రసీద్ధంబును, ధనదాస్థానంబుపోలికంబుణ్యజనానందకరంబును, పురందరపురంబువై ఖరిసుమనోమందిరంబై, పక్షిరథసంపదుపలాలితంబై యయోధ్యానగరిగరిమఁదనరియు, ఆరామాభిరామంబై విభ్రమబహులతాలక్ష్మణద్యుతినలరియు, శుభశరభరతాస్పదంబై శత్రుఘ్నమహిమనమరియు, ప్రకటరాజసగుణోన్నతంబయ్యులోకేశ్వరశోభితంబై, సత్ప్రబంధంబునువరారోహంగంబునుంబోలె నానావిధాలంకారవస్తుధ్వనిరుచిరంబై విలాసంబులనొప్పుచు, రాకానిశీథియునురంభాకదంబునుంబోలిచంద్రానుగమంబై ప్రసన్నతాకారంబుననమరుచు, మందరాస్థలంబునుశంకరసఖపురంబునువనంబునుంబోలెవిలసద్గంధర్వనికరంబై లతావితానంబునువనేచరమందిరంబును రాజసౌధంబునుంబోలె జాలకావృతంబై, వీణాకల్పనంబునువసంతాగమనంబును సముద్రంబునుంబలెఁబ్రవాళాతతంబై, భాగ్యవంతునిశాంతంబునునందనంబునురాగంబునుంబోలెసంతానకాంతంబై, పద్మాకరంబునుకువలయంబునువిష్ణుపదంబునుంబలెరాజహంసమంజుళంబై, శంఖచక్రాదిసాధనంబునుగురుతరవారివాహినీనివహంబును నిజాంతస్థభూభృద్వారంబును ఘనాగమనంబును రాజాఖ్యదయంబును బాడబోదారతేజంబును మహామందరాగాభంగస్ఫూర్తియునమరి అన్వర్థకమలాధిపాహ్వయంబై, సురశాసనాస్పదంబయ్యున సురశాసనాస్పదంబై, ఏకశరభమహావనధుర్యంబయ్యుననేకశరభమహావనధుర్యంబై, నిశాధికజ్యోతిర్లతాధామరూఢంబయ్యుననిశాధికజ్యోతిర్లతాధామరూఢంబై, నవరతాహీనశృంగారోన్నతంబయ్యుననవరతా

హీనశృంగారోన్నతంబై, వారణగంధంబయ్యునవారణగంధంబై, సమంబయ్యునసమంబై, ఒక్కొక్కదిక్కునశతసహస్రా రామనవనదీర్ఘరీఘతంబును, ఒక్కొక్కచాయననపాయచిత్రవర్ణశ్రీపర్ణకుముద సముదయ సముద్యన్తకరందస్యందిబింషబృందాస్వాదతుందిలేందిదిరసందోహ సంగీత భంగీతరంగితానుషంగాంబులోలనాశీకజాల డోలాందోళనఫేలద్బులమరాళ చంచూపుటత్పటదరాళ మృడాళ విశాల ప్రభానిస్తంద్ర చంద్రికాసారంబులగు కాసారంబులనలరుచు నొక్కొక్కచేంతకాంతలతాంతకుంతాక్రాంతనితాంతతాంతాబ్జ కాంతకాంత వేదికాంతారామరకాంతాకాంతకాంతైకాంతరతాంతశ్రాంతివారకచేలాంచలజాయమానపవమాన వలమాన విటపిపటలంబులంగనుపట్టుచు నొక్కొక్కవంక బాంకంబగునేతాంకపంకజాప్తోపలోపలాలితసారవీరపద్మరాగమరకతప్రముఖ మణిఘృణిరమణీయంబగుచు నొక్కొక్కయిక్కదహరాకాశవిహారమాణపరమాత్మానుసంధానసమింధాన పరమానందానుభవపరిపాక తృణీకృత లోకీకవ్యాపార పారీణప్రసిద్ధులగు సిద్ధులువెలయుచు నిప్పగిదినలరుచుండు వెండియు॥

...

...

*

* చొపదములు. *

౩౬. 1. సతతభక్తియుతసన్మునిజాలా । కృతసుతులమరాగిలుపృథుశీలా
కృతయుగముననుకృతమయిలీలా । క్షితివృషగిరియనఁజేలఁగునుజాలా॥

2. సీతావరుఁడూర్జితముగఁజేరుక । రీతిఁగనినదారినిబొల్పారుక
ద్రేతసుహరినిధరించినచారు । ఖ్యాతినిగరుడనగంబనమీఱుక॥

3. వెలయుజవ్వనఁపువ్రేతలపొందుఁ । గలిగినకృష్ణనికతలెండెందు
దళముకొనఁగనగుద్వాపరమందు । నలశేషాచలమనఁజెలువొందు॥

4. కలియుగమునఁజేకాన్కలనలరుఁ । గొలిచియిచ్చునక్కైలదినిసీరులు
బలువిడినొనఁగెడుబహువైఖరులు । నలువుగవేంకటనగమనవఱులు॥

౩౭. సీ ॥ కలికాలకలుషాంధకారఖండనచండపటిముఖగంబువేంకటన
గంబు సాధ్వారిసాధ్వససర్వదర్పదైకగరుడఖగంబువేంకటనగంబు క

విదీనతాబ్జసంఘాతఘాతానల్పకల్పాశుగంబువేంకటనగంబు । పరతురు
 మ్మోశరహర రాఘవామోఘనటదాశుగంబువేంకటనగంబు । ప్రబలకన
 దీపజిత్రయథావముక్త । సూక్తిసక్తవిరక్తిసచ్చక్తియుక్త । భక్తజనచి
 త్రచింతితముక్తిదఘన । చటులభావనగంబువేంకటనగంబు॥ ౩౮. సీ॥ గు
 రుదరీముఖర్పురీవరలహరీవారఘమఘమనిస్వనక్రమనిగాఢ । మగమాంత
 కాంతనివ్యంబిసన్నీకరంద తుందిలేందిదిరామందగీత । మాపద్మిదోల్లస
 దపవర్గకామినీప్రాప్తకపశీలతాపనగణ । మదితిజేక్షణహర్షకృదదభి
 శుభ్రాభ్రాసఖసుహాభింకషశిఖరనికర । మద్భిన్నస్తద్భిన్నునసత్వహతివిచలద
 భంగరంగమత్తుంగతరంగవర్గ । ఘశఘశార్చితినందర్శకవనకవిజ । నామి
 తతపఃఫలంబు శేషాచలంబు॥ ...

* హరిగతివేంకటశైలరగడ. *

౩౯. 1. శ్రీలసదలమేల్మంగాసంగీ * స్థేమవిశాలమువేంకటశైలము
 నాశీకభవాదివినిర్మితస * స్వణిమయసాలమువేంకటశైలము
2. బలయంత్రమునాఘసధారా * స్రవదబ్జాలమువేంకటశైలము
 కలకలరవయంతశుకపికనికర * గ్రసితరసాలమువేంకటశైలము
3. తాలతమాలక్రముకలకుచముఖ * దాడిమసాలమువేంకటశైలము
 సాలఘమతియతిచింతితశైవ * ల్యఘటనలోలమువేంకటశైలము
4. నానాసూనరసోద్భవకుల్యో * స్మృతకల్లాలమువేంకటశైలము
 మానవనాయకదీయమానస * స్వదశుండాలమువేంకటశైలము
5. జాతపాపనాశనపాపవినా * శనకీలాలమువేంకటశైలము
 ధాతురూపవంశవివరభవశ * బ్రవరాభీలమువేంకటశైలము
6. సంసారచ్ఛలబలవద్దహన * జ్వలనజ్వాలమువేంకటశైలము
 కంసాహితకలహంసకందసం * ఘాతవిఘ్నాలమువేంకటశైలము
7. ప్రకటితకుండముకుండమకరవర * పద్మసునీలమువేంకటశైలము
 మకరధ్వజతోదణచామరపర * మపదోత్తాలమువేంకటశైలము
౮. ...

- గంధదుగ్ధమసంవేష్టితభుజగా * గ్రజకాకోలమువేంకటశైలము
9. శ్యేనానూనాళీఖగకఁఖనఁచిరకాకోలమువేంకటశైలము
దానవభేదనతల్పవికల్పవి* ధాయకతూలమువేంకటశైలము
- 10 కంతుసమింధనచందనపరిమళ * ఖనివాతూలమువేంకటశైలము
సంతతసేవితభాగవతావే * శసువాచాలమువేంకటశైలము
- 11 గంధగజాసురహరణార్పితజా* గ్రద్వృత్తతూలము వేంకటశైలము
అంధుప్రస్ఫుటమర్కటకీటకృ * తాతతజాలమువేంకటశైలము
- 12 మహనీయచతుర్దశభువనావన * మందిరజాలమువేంకటశైలము
గుహపుష్కరణీచరజలకరణీ * గురుతరజాలమువేంకటశైలము
- 13 రాజితరాజీవకుముదసముదయ * రంజకజాలమువేంకటశైలము
నైజపుణ్యభూమ్యపినిర్మితతత * నాళీనాళమువేంకటశైలము
- 14 సారరసాధవకిటిదంతవిభా * సారసతాళమువేంకటశైలము
దారుణకేసరికాసరసంయుత * తతభూగోళమువేంకటశైలము
- 15 కకుబంతనిరంతరపరిమళకృ * తగ్గనదమృతాళమువేంకటశైలము
ప్రకటఫలితకదలీజంబూముఖ * భాసురకోలమువేంకటశైలము
- 16 ధవశిఖిధూమితకౌళికతరుచయ * దారుణకోలమువేంకటశైలము
కవిదారిద్ర్యోద్దదనామకభి* స్థరకుద్దాలమువేంకటశైలము
- 17 అతులపురజనవృజనఘనహననస * దాదిమకోలమువేంకటశైలము
ఫతితయవనపురలంకాపురహృ * త్పావనివాలమువేంకటశైలము
- 18 తాండవికాండతరీకృతసరసీ * ఘనశైవాలమువేంకటశైలము
తాండవవేల్తోద్దండలాసికో * క్తభరతతాళమువేంకటశైలము
- 19 జనభోజనదర్శనభయదసుద * ర్శనకరవాలమువేంకటశైలము
ఘనపులినావృతదీర్ఘర్షుల్లరీ * కల్పితవాలమువేంకటశైలము
- 20 హరిదురువాసితకుంకుమకస్తూ * ర్యతిజంబాలమువేంకటశైలము
పరిపరివిధములఁబెనఁగొనియెడుపా * పంబుసరాళము || వేం
- 21 మకరీపత్రకనద్రామామణి * మంజుసలీలమువేంకటశైలము

- సకలజననికరభవహృద్దివ్యాశక్తికృతైలమువేంకటశైలము
 22 చమరీవాలజపవనరశితవం * శశిలసదైలమువేంకటశైలము
 అమరభ్రమరకచాగీతప్ర * త్యాగరవదైలమువేంకటశైలము
 23 కాకోదరతతిపతినామవిశ్వంశులకృత్కీలమువేంకటశైలము
 లోకేశ్వరనిర్జరవరసన్నత*లోలుపదైలమువేంకటశైలము
 24 ప్రాభవభవమృదుతైత్యహంద్యసౌ * రభయగ్వేలము || వేం
 వైభవహవధూమశ్యామలతా * వాటిస్థూలమువేంకటశైలము
 25 కందరబృందరటన్నిర్ధరలం * ఘనజంఘాలమువేంకటశైలము
 స్యందనకరితురగగరుడవాహన * సంభ్రమహేలము || వేం
 26 అతులబహిర్ద్వారవితానకకృతశోటకచేలమువేంకటశైలము
 గతిసురభీకృతనైకదిగంతర*గంధవిఢామమువేంకటశైలము
 27 కమలభవాకరకలితవిహరణోత్కంఠమరాళమువేంకటశైలము
 అమితవిమతపాషండమదాపన*యననారాళమువేంకటశైలము
 28 వరవనతుందిలభద్రోన్నిద్రా * వనశార్దూలమువేంకటశైలము
 గురుతరశాఖిఖోద్యద్రింఖ * ద్యోలాంగూలమువేంకటశైలము
 29 సింధురకంధరసంఘనోపల * శేఖరకూలమువేంకటశైలము
 సైంధవసింధురచంద్రమణివిలా*సజననమూలమువేంకటశైలము
 30 అనయపుల్లిందపురందరనిర్మిత * హరికుకూలమువేంకటశైలము
 అనయముతపసులకనుపునుకణ్ణా * యఃపుకండోలము || వేం
 31 మొక్కువరాలందిడునువరాలుక * పురతాంబూలము || వేం
 గ్రక్కునతనుబాగడర్థలకొనఁగును * కనకదుకూలము || వేం
 32 తవులఁగఁగ నెరేలుపగల్గుదివిజయదనుజాలయాలమువేంకటశైలము
 అవిరళమృగయోత్సవధావచ్ఛా*గాదిస్యగాలమువేంకటశైలము
 33 సూటిగఁబొగడనిఖలులన్మీలకుఁ * జొక్కఁపుగాలము || వేం
 ఏటను బ్రహ్మోత్సవమున సుజనుల * కిచ్చువిరాళము || వేం
 34 ప్రాకటచతురాస్యోక్తనిగమసా*రంపునిరాళమువేంకటశైలము

- వీకాంగులకును వైష్ణవులకును * లిడుహారాళము వెంకటశైలము
- 35 నాథ్వాదాధిపుపట్టినహరియం * దంపువంటాలము వెంకటశైలము
ఆర్థేలనవర్ణితవిగ్రహమగు * హరిమణిశీలము వెంకటశైలము
- 36 ఎనక మెనఁగ దిశఘూర్ణిలువేలుపు * టింతులమేళము || వెం
వసుధాధీశాంతఃపురకాంతా * వారనిచోళము వేంకటశైలము
- 37 లంబుగ నెలకొనపసులకుఁదాపసు * లకుననుకూలము || వెం
అంబరచుంబికదంబకదంబమ * హాహింతాలము వెంకటశైలము
- 38 శోభితవిద్వత్కవిరచితాకృతి * స్తుతిధారాళము వెంకటశైలము
ఆభవధోన్నతిపెరిగానుకయున్నది పాతాళము వెంకటశైలము
- 39 గజహయపుష్కలముష్కరతారు * స్కంబలపిఠాళము || వెం
భజయింపనిజనులకుఁజూపునుద * ప్పకగోపాలము వెంకటశైలము
- 40 కొలిచినవారలకునువారమునొన * గూర్చుసుమాళము || వెం
తలఁచినభక్తులకభిమతశుభమతి * దయనిడువేళము వెంకటశైలము
- 41 ఇరువుగనుండెడునరులకుఁగోర్కుల * నిడుఫలకాలము || వెం
పరిపరిగతులనుయతులాత్మలఁదల * పఁగఁదగుశీలము || వెం
- 42 హరినతఫాలము వెంకటశైలము హరులదువాళము వెంకటశైలము
దొరువులదాళము వెంకటశైలము దొరలకు మేళము వెంకటశైలము
- 43 వెంకటశైలమువిబుధావాలము వెంకటశైలమువినమితనీలము
వెంకటశైలమువిగతికరాళము వేంకటశైలమువెన్నునిపాలెము||

* అనుప్రాసదళవచనము. *

౪౦|| అట్టిగట్టునఁజదలతుదలమొదలఁసొదలువిరివొదలరొదల వద
లుచుఁగదలెడుకొదమకుమ్రొదకదువులనెదుఁగఁబదిలముగఁగుదురుఁగనిన
నిరుకప్పుకప్పుటకొప్పులగుగొప్పుకొప్పులు, పున్నమవెన్నెలచిన్నెలమిన్నల
మిన్నెల్లఁజెన్నలరన్నెలకొన్నకొన్నెలనెలయింపనెచరుఁసెన్నుదరులు,
రేరాజాలతెలిదాలునగఁజాలు వాలుగన్నులజిగ్గలవాలుగన్నులు, పొం

కంబగుజింకలజంకించు బింకముఁజూపుచూపులు, శంపాలతికలసొంపునిం
పుసంపంగిసంపద గుంపులఁజెంపు పెంపున స్ఫుటమ్ములయిన నాసాపుట
మ్ములు, శ్రీకర్ణ సవర్ణంబులగు కర్ణంబులు, నిర్దఁపుటద్దఁపుటుద్దలతఁఘ
కులఁజెక్కుఁజెక్కులు, నిగరాలమగఁజాలనిగరాలగనుని తాంతకాంతదం
తంబులు, పగడ బులజగడంబులఁజెజగడంబులు సేయ విడంబించుపదవుల
పదవులగు పెదవులు, వలమురిమురువులచలమురితనంబునజయించనగ్గలంబు
గలగళంబులు, చొక్కఁపుఁజక్కఁదనంబులజక్కవకవఁగవకవనవ్వనిబ్బ
రఁపుసిబ్బెఁపుటుబ్బుగబ్బిగుబ్బలు, బిసమ్ములవసమ్ముగాని వెక్కసమ్ములా
డనారజమ్మగుఘజమ్ములు, ఆకసంబుఁగేకసల్లాట్టి కాకుసేయుటకొనను
కొనులు, అవక్రచక్రంబునాక్రమింఁనఘనజఘనంబులు, రంభాస్తంభసం
రంభంబువెడలంగడలకుగడలుకొలుపుదొడలు, నాకెంబులగుతూణంబు
లకాణతనంబులాడి ధికిరించునిక్కులకిక్కులొప్పక్కలరుప్పిక్కలు, సర
ససారసవిసరంబులపసదనంబులనిరసించు టాసపరి మిసమిసలుఁజెసల నె
సఁగనాస్తదంబులగు పదంబులుగలిగి వాలుగంట్లపడగకొమరమరు మరు
వెలిదమ్మివాలుగంట్లకై పుసాలపుమెలపులవలపుగొలుపు వాలుగంట్లకింపు
లునింపు నవ్వనంబుసురపతియాస్థానంబుకైవడిసుమనోవిగాజితంబై, రా
జానుగహంబులీలనపరిమితఫలానుకూలంబై, అనుకూలాంగనారత్నం
బువిధంబున ననవరతోత్సవకరంబై, పారావంగంబుమేర వాహినీసమా
గమస్థలంబై, మార్తాండునిరీతిఁగమలానందకరంబై, కంఠీరవంబుచాడ్పు
నఁగఁదరమావిలసితంబై, భాగతంబుచందంబునభీమార్జుననకులసహజే
వకోభితంబై, వినాయకునిపగిది సువర్ణపత్రమంజుళంబై, మహానటునిజ
టాజూటంబువై ఖరియహీనభోగాస్తదంబై, నిగమనికరంబుతేవ నిరదవ్య
జటాధరంబై, కుకవిప్రబంధంబుమగ్యానజాతివార్తాశూన్యంబై, దూతి
కలతెఱంగునఁబల్ల వగాగం బొనగూర్చుచు, సాదిపోలిక తావులమావుల
బోధిసేయుచు, సౌరభావరణంబునకళికామితోత్కర్షణలంబున కరంబు
సొంపుసంపాదించుచు, భాసురకేసరంబులురాజితాక్షతలును, అసమాన

సారలసమాన పరాగపవమానడింభములు చెలువలరుచలువతెరలును,
 శారికావారసుకరకలకలరవంబులుక్రితముత్తైదువ పాటలును, ఫలాపే
 డ్రాయాతనూతన రాజకీరావళులునిచ్చలఁపులచ్చలతోరణంబులును, కేకి
 కేకారావంబులు వందిమాగధబృందిమంగళాష్టకంబులును, కోకనదన
 ముదయంబులుమెట్టుఁబుట్టికలును, కింశుకముకుళంబులు సురుచిరదీపంబు
 లును, పికకులకలకుహూకారంబులనార్యతూర్యగావంబులును, కిసలయ
 విశానంబువితానకఁపుఁదానకంబును, కుందకలికానందోహంబు మీసరఁ
 పుసేసముత్తైంబులును, జనులుప్రియంపడి చూతమనుజూతంబునవకఁపుఁ
 బెండ్లిచవికయును, తత్స్వర విసరరగలుబ్ధంబులై చుట్టుపోలివాఁలినమదా
 లినిశ్రేణిన్ల సూసలచాలును, తన్మృగ్యభౌగలఁబమానఫలగుచ్చంబుతారి
 యుంగా వసేది రామాధవుకల్యాణమందిరంబుతెఱంగునందుఱంగలించు
 మఱియును॥ ... *

* ద్వంద్వపాఠానుకందము *

౪౦. వనమునిఖిలజనసంజీ । వనముసక్ష్మద్దర్శనాభివృద్ధితపుణ్య । వన
 మునిరంతరమునిసే । వనముపగతజీవనమునువనపావనమై॥ ... *

౪౧. వ॥ వెలయుఁదత్ప్రదేశంబున॥ ... *

* ప్రకృతాప్రకృతశ్లేషయుక్తసాగరోపమాన వనవర్ణనసీసము *

౪౩. అశ్రాంతసౌమనస్సామోదకృద్రససారముచ్చవరస కారణంబు ।
 తారప్రవాళశితదుప్రవాహసగ్రాహభ్రమోత్కలికాకరంబు । గోధి
 కాహరిశంఖకోలపోతస్థలరాజీవరాజీవరాజితంబు । బ్రహ్మకళాగూఢబూ
 డబరాగప్రకాండవిఘ్నావరంగత్తటంబు । నగుచుశంకరవరదాణహరిపవ
 న । శశధరాభ్యుదయాన్వితశ్యామలాభ్రా । సహితకమలాదిజనగురుస్థానమ
 య్యో । సంగురంగుగవనరాశిసరణీవనము॥ ... *

* రూపకాలంకారము *

౪౪. సీ॥ వనమహీస్థలికొల్పినునకింశుకప్రసూనంబులంగారవారంబు
 లచటి । యల్లిసమూహంబునల్లులుమందపచనుండుచక్కని సీకమానిగను

ముతలారు । టాకుజొంపములు తీవ్రానలక్ష్మాలలు వనపక్షిరవముతజ్జనితే
రవము । క్షమలకర్ణికతాయుకడునొప్పుకేతకీప్రసవదళంబులుపట్టుగార్లు ।
గాఁగనామనియనులోహకారకుండు । మదనునకుజిగురువాలునుమంచివి
రుల । శరములునువాడిగాఁజేసివిరునుపదును । పువ్వుదేనియనించెనాఁ
బొల్చునచట॥ ...

— మధుమాసవర్ణనము

* సప్తానుప్రాసచరణసీసము *

౪౫. ఒక మేరమృదు సారభక్తిశోరకసమీర మొకయోరవరకీరపికవిహా
ర । మొకచోటనాభేటసకలాటపికకూట మొకచాటవనఘాటకకులక్షూ
ట । మొకపాంతసులతాంతనిక రాంతరప్రాంత మొకచెంతఫలసంతకజ
తాంత । మొకలోయఖగనాయకకుదాయసముదాయ మొకచాయసుర
గాయకకృతగేయ । మమితసారససారసకుముదనికర । మధురసాసార
మధురసామధురసార । భృంగసంగీతభంగీతరంగితాభి । లాగమంబుదలి
ర్చుచైత్రాగమంబు॥ ...

* లయగ్రాహివృత్తము. *

౪౬. అంతముచితప్రసవకుంతము విచిత్రసులతాంతము నిరస్తము ని
శాంతము తరుశ్రీ । మంతము గళస్తధు వసంతము పికోల్లసదుదంతము ము
నర్తురసవంతము రసాలా । కాంతమువిటీవృత్త వనాంతము హితానిల
నిశాంతము కనచ్చుక శకుంతము నికుంజో । ద్భ్రాంతము కరాళికుల
కాంతలసమంచిత వసంతము తనంతన నితాంతము చెలంగెక॥ ... *

* ప్రాససీసము *

౪౭. ఔరగంధపుమెట్టుచారిండా రెడుపాఁపకోరసోఁకినగుకయూరు
టకునుతీరైనపాండ్యరాణ్ణారీకుచోదారహారావధీయుక్తచారుగంధ । సా
రపంకవిహారహరియైనిబిడశృంగారవనంబులంజేరిమీటి । సారససారససా
రసారభములుచూరలుగొనుచుగర్వాములదు । మారములుదూటిహిమవా
రిపూరమాని । పేరెములుబాటిమిగులగంభీరముగను । సారెపురవీధిగడిచే
టిస్వారిదిరుగు । మేరనందందమందసమీరణంబు॥ ... *

* రూపకాలంకారము, అపూర్వప్రయోగము *

౪౮. ఉ || అనన శేఠిమోతయెయుపాంగము గాఁగఁచి కాగ్రనాడ
మే । గానముగాఁగనామగిశుకస్సుటపత్రరవంబువర్దశ । ధ్వానముగాఁ
గలేఁజిపురుచాహులుద్రిప్పలతాంగనాభినేం । తేనియునాడఁజేయుఁబురితె
మైరనట్టువపూవుఁదోఁటలక ॥ ...

* శబ్దచిత్రసీసము *

౪౯. తనసుచర్యనలీలతనసుచర్యనలీలకరణిపుణ్యజనవర్గంబుబెంపఁ । ద
నవిగ్రహాన్నతిదనవిగ్రహాన్నతివలెననమాయుధపటిమజేలఁగఁ ।
దనదుశ్రీవత్సంబుతనదుశ్రీవత్సషట్లఘనమాసంగతిలించిదలిర్పఁ । దనదుదర
స్ఫూర్తితనదుదరస్ఫూర్తిగతితరజాతాచ్చకాంతులెనఁగఁ । బరిధవిలుసిద్ధ
సాధ్యసుపర్వశర్వ । విధివిధుబ్రథ్నపాథోధివిబుధసాధ । భావనుతిరూఢి
గూఢపాత్పరిబృథాఖ్య । భూరిధరణీధరవిహారహరిశౌరి ॥ ...

౫౦. క || తురగావరూఢుడైభూ । భరముడిపెడునవయశంబుపరి
హారముగా । నరలోకరక్షణార్థము । తురగమునెక్కిననిజనులుతొడరిసు
తింపక ॥ ౫౦. సీ || ప్రణవంబురమణీయమణిః శీనముగాఁగఁబ్రొద్దునిద్దా
మొగముట్టుగాఁగ । దపసికన్పాపముత్రైపుఁదలాటనుగాఁగఁ బండువెన్నె
లదృష్టిదండగాఁగ । బలుసంజడంబుకెంబట్టుపల్లముగాఁగ మొదటిపల్కు
లుమువ్వపడువుగాఁగ । వినువాఁకతరగలువెల్లజల్లులుగాఁగనాల్పించుశౌం
పుహఁబాయిగాఁగ । శోడనలమీటిలేచెందుజోడనంగఁ । బరగుచున్నట్టిగ
రుడుఁడకగరుదునిపయిం । జేరినందితధారావిహారహరి । సరణివాహ్య
భిజేంకటస్వామిదలఁచి ॥ ...

* షడ్రుతూపమానాద్యంతయమకవచనము *

౫౧. అప్పుడప్పన్నగనగవిభుండానందమందిరంబైన యానందమంది
రంబుప్రేమందిరంబుగానొయ్యనవెడలికడలికడతెత్తిమొరయు వదువున
నడవడిగలనడవడిని యదుగడుగువెంబడి బొడముబడలికలదంచి తడబడ
కబుడిబుడిమొక్కులిడి యెడనెడఁబొగడుపారజన జయజయనినదంబు

మతకరించు భూరిభేరివృద్ధంగ కాహళపటహ డెంకణధక్కాహుడుక్కా-
 దినాదంబులలోఁ గొనునిద్దఁపుఁబెద్దమడైలల మొజపఁపుటుములకు నెఱి
 మెచ్చి పురివిచ్చియాడు నెప్పికోస్తుతి యొమ్మికసమ్ముఖంబునంగమ్ముకము
 మ్మరమ్ముగా వరుసబురుసాకాశలాశలంబునఁడిపొడివసంతంబులాడ జో
 దులకోలాటంబులుజేయుకై లాటకపుమిటుకులాండ్రజాటుజడల నల్లినను
 ల్లెఱుసరులవఱుగమగ నవలపులవిటులకుఁదలచిమ్ముపుట్టించునట్టి వెట్టది
 నంబులయ్యును పార్శ్వనిస్త్రందచంద్రశిలామయచంద్రశాలోపరి భాగా
 భోగవలభిదుపలవలభిపాశీకిలితచిరత్నరత్నకోరకవారక ఫలదీబహుధా
 వనసమాగతంబులగు కలికిచిలుకలకులుకు పలుకుల కుటుకులరవంబుల
 కలరవముల కింకుర్వాణమానసలై మనుతలంపులు నుంకించు పోషితభ
 ర్తృకలదృక్కారకంబుల కీలెటింగి తదుచితశయ్యాతలంబునకుండాచ్చి కూ
 ర్చునెచ్చెలులు నేర్చుకై వడికెలన నమర్చిన తేటవన్నీటి ధూమ్రంపుభస్మి
 కలముంపున నసమయ హేమంతసమయంబయ్యును, సుహృత్సవాలోకన
 కుతూహల నిఖలచిశానిశాయాత మనుజపరంపరాప్రయత్నసంపాదితా
 లేపనాపకరణక్రియోపార్జితగ్రామీణ కుమార కటితటలంబమానంబులై
 యుత్తిలిరుగుత్తిగుత్తంపుమొత్తంబులతో నెత్తంబులఁదత్తరంబుల తత్తద్గ
 తులనత్తమిల్లకొత్తదళుకొత్తు మెత్తనితన్నీరు తిత్తులయొత్తులధారాశంబు
 లగు సలిసారంబుల నకాండకాండదాగఁబయ్యును, సుధ్యరంగప్రదే
 శపురోగామిగణికాపాళిగల్లపాళికాశ్రమకణిగ్వాపణ రసికకరనికరచ
 లద్వృంతోశీర తాలవృంతసంజాత సుగంధబంధుర వాతపోతసంచారం
 బున నవ్వేళ వసంత వేళయయ్యును, అధికారినియమితంబులై యప్రతిప్రతి
 తప్రతిభవనద్వారంబుల కురుంజులక్రిందరంజిల్లునవరంజికొప్పెరలదెప్పు
 రంబుగు నిరంతరపరిమళవంతంబైన కుంకుమనవంతంబుకాంతావిజయో
 దంతంబున నింతింతనకానిసంతసంబున మంతకెక్కినకంతుని కరాంతం
 బున సెంతయువితగాని లతాంతకుంతంబున సంతసంపుదాంతర పికిలి
 పూబంతుల నతవిచిత్రంబులగు నేత్రంబుల మెండగు నందెల యొప్పెన

చిన్ననగ్రోవులమించిన యగ్గలికలముంచినతడిసిజడిసి కడానినీరుచాపల
 రూపులనొంటిజిగురుతడివలువలంటవడవడవడంకుకామిశీకాముకులవల
 న సకాలశీతకాలంబయ్యును, కౌశికాగరుకర్పూరసామ్రాణిధూపమ్ములు
 ఘమ్మునగ్రమ్ముకొను పూచప్పరంబులనుప్పరంబులునిగనిగ వెలుంగలజి
 లుగుజిగవగవిగసరుగనిగుడినెగడుపొగరువగలమిగులమదిదిరుగదిరుగుతే
 టిమగువతితెగలతగులుగతగినజిలివిలి తేటపాటలవాటిలు సొంపుసంపా
 దించుతెలిదామరగుంపులనింపునింపుచికిలి మకరతోరణంబుల ధోరణిగా
 మిటారింపునిద్దంపుటద్దంపుంజకచకల మొలకవెన్నెలలవలన ననవసరశర
 దవసరంబయ్యును నొప్పనట్టిబ్రహ్మాత్సవంబునదత్సేవాపరాయణ
 భూపాలకకుమారకాగ్రభాగసంస్థాపితనూతనశేతనవ్రాత పటపటా
 త్కారగంధసింధురఘంటికాఘణఘణాత్కారదుర్దమ సమ్మర్దోన్నమిత
 సుభటపటలిహస్తాగ్రవిన్యస్తశాతకుంభశుంభత్సరుప్రభాసమానాసమా
 ననానావిధాయుధసంఘర్షణోత్కర్షణ జాయమాన ఘణఘణాత్కారా
 దిశబ్జ కోలాహలంబున సకలలోక లోచనానందకరుండయ్యెద తత్సమ
 యంబున॥

...

...

✽

జాతిసీసము.

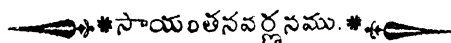
౫౩. || జంపునూరెవుటంపుకెంపునిద్దంపుతేవగుత్తంపుబంగరుకొమ్ము
 కట్లు । డంబుమించినపగడంపుతలచూర్చిగనాణెంపుపెద్దకట్టాణిగడ్డె । జా
 తిరీటిపచ్చలరావిరేకలుగమకపుపొలాతిగంటజోళ్లు । నిండుచందురునిగ్గు
 వెండిమేలందెలుకప్పురాసంతనయొప్పుటారిజ । సానదీతినవజాంకుశం
 బుబారి । నిగళమప్తవదములుగుడుగుటయేక । సరముంగంబాటమునునిజ
 చాయలప్రతి । కరులనిగరిబడుటగల్గుగంధకరులు॥

...

✽

౫౪. ఉ॥ ఆవులుదివ్యవస్త్రములునాభరణంబులు వెండిపైడియై ।
 గావడినేతులుబునుగుకప్రముకస్తురిగంధమింతులు । బూవులువీవన
 ల్ముకురముల్ముడుపుల్గొటియల్పలావళుల్ । దేవశిఖావతంసునకుదె
 చ్చిరికానుకలెల్లవారలు॥ ౫౫. క॥ కోరితలయిండ్లుదాల్చిన । వారు

నునడుగడుగు మ్రోక్కువారునుపాగ్రా । చారములెల్లెడ నొరిగెడు । వారిలుత్తరములువచ్చువారై రెందు ॥ ౫౬. సీ ॥ అభయంబులిచ్చుమాయిభరాజవరదునకుభయంబులొనరించున్నవారు । వెటవులుమాన్పుమావేంకటేశ్వరునకుఁజరుపులుభయభక్తిజరుపువారు । ఘనయోగిజనసమావనయోగికనుమ్రోలవినియోగములుసేయుపనులవారు । దురితరుజొఘవైద్యునికిహృద్యంబుగానునివేద్యములాసంగఁగనెడువారు । పరులఁబొరిగొనుజోదుకుపరులునరుల । దోసములుదోసునయ్యకుదోశలరు । నప్పనికినప్పములతిరసాధిపతికి । నతిరసంబులిచ్చువారైరివరుస ॥ ౫౭. సీ । బడలినవారికిపడఁపపానకాలనఁటిపండ్లొపినయన్నిగలవు । యెళనీరుపీసనీరులెందుహేరాళంబునీరుచల్లయుఁబెరుగపారమచటఁగప్పురగంధంబుకైరవల్పట్టిలుతట్టుపునుంగునుజాట్టుపూవు । లెందువేడినవెల్లయేచప్పరంబునవిప్పైనగొడుగులువిసనకట్టి । లేలకులుశొంతియునులవంగాలువనస । తొలలుచెటుకులుఖడ్గారఫలములెన్ని । వేడిననుగొండనుచుజాటువేంకటేశు । భక్తజాలంబుతిరునాళ్ళప్రజకునవుడు॥ . . . *

౫౮. మ ॥ ఆపరాహ్ణంబను వర్ణకారుడు ప్రతీచ్యంభోజపత్రాక్షి క । చ్చుపడఁ జందురుకావి యంబుద పటస్తామంబు నన్నించఁగా । నపరాభిస్థలి నుంచు కుంకుమ రస వ్యాకీర్ణ కుంభంబునాఁ । దపనుం డస్త వసుంధరా ధరము చెంత నిల్చి గ్రుంకెన్వడి ॥ ౫౯. సీ ॥ గలులుచుటుక్కననెఱసంజకాకసోఁకిన వెఱగందియాకియలుముడుచు । ముడిచికొంగిలిపెంటిసడలించినిట్టార్పునిగుడమోమీక్షించిదిగులుఁజెందుఁ । జెందివాపోవుచుఁజెంతఁద్రిన్పురుపెంటిదటిమిమెట్టగఁజేరి వెఱచిమరలు । మరలివిల్పుచుతొల్లి మమతఁగూడినతననెలవులుమూర్కొనికలఁకెయ్యెరలు । యొరలితూటలుకసిగాల్లకొటికినిలచు । నిలచిపెనగొన్ననాచుతగలనుడాఁగు । డాఁగివిరహభరమ్మనఁగాఁగికుందు । కుందియబ్బర మొందెనుగోకమొకటి ॥ ౬౦. సీ ॥ అఖిలప్రపంచమహాభూత

మోహినిమునిజనానుష్ఠానమ్యువేళ । స్వైరిణీపుణ్యసాక్షాత్కారజై
 వంబుచోరావళీభావిశోభనంబు । కలితనిశీధిని శాశికాజనయిత్రికమలామ
 యావహక్షతజపూర్తి । మండేహగృహకుంకుమస్థానకసమ్మద్ధియస్తాగ
 దావానలాభివృద్ధి । ఘనపలాశకుసుంభకోకనదబాల । కింబంధూకహ
 ల్లకవిసరైరి । కచపలాదాడిమీసుమకాంతియనఁగ । గగనతలమునసాం
 ద్యరాగంబుదనరై॥

... *
 * యతిభేదకందము *

౬౧ ॥ వలసిన మేవులుగొనికా । స్లూపులునునిక్కులించిడుక్కెగనిప
 యిక్ । బులుగులుచట్టుపలార్చుచు । గొలకొలమనికూతలిడుచుగూడు
 లుసేరెక్॥

... *
 * ఉత్పేక్షాలంకారము *

౬౨. క ॥ అరచాలుసంజకెంపున । నిరవైదనగారికడపయిరులనుసా
 బాల్ । కరిఖరగుచుఁజదలత్తటి । గరిగలగురువిందగింజకై వడిదనరెక్॥

౬౩. క ॥ కాకోలఘనామనఘన । కాకోలఘనాఘనాఘకలహంస
 శిఖి । శ్రీకంఠకంఠభానిభ । ఘూకప్రియతనుతమమలఘుచిశలంబర్యైక్ ॥

* స్వరూపోత్పేక్ష *

౬౪. సీ ॥ ఇనుఁడుగన్నడనిసుల్వైటిగిమండేహులు కొంచకనిలనల్లు
 కొనిరనంగ । సకలంబునాక్రమింపుకనొక్కరూపమైపరఁగినమాయాప్ర
 పంచమనఁగ । జారవాంఛితమహితాతముల్ శోభిల్లఁచాపించుదోహద
 ధూపఘనఁగ । విరహులపైదాడివెడలవేయించినమారుని నీలగుఁడారహ
 నఁగఁగ । గటికివీడకటిపుడిమియాకసముజతయె । నర్చికాటుకబరిణచంద
 మునఁజేసి । చెలఁగునభిసారికలదీవనలనఁబెరిగి । సూది మొనకెడమీకహే
 చ్చుననునెరసె॥

... *
 ౬౫. తే. గీ ॥ రాజుచనుడెంచుననినిశారమణి యప్పు । డింద్రనీలఁపు
 మణిపాత్రనిడినసోబ । నంపుటారితెలిముత్తియంపుగుంపు । లనఁగనభ
 మునఁదారకలతిశయిలై ॥

... *

• అపూర్వప్రయోగము, స్వరూపోత్పేక్ష •

౬౬. సీ || నిక్కుతమశ్శాఖినెగసీయంతటనుండిపొడచూపుమిడుగురు
పురువులనఁగఁ గాలకృష్ణమృగాంకకలితమైగనుపించుబెడిదంపు తెలిచాయ
పొడలనంగ । యజ్ఞవరాహదేహనిశాతరోమజాతస్మృతగగనరంధ్రము
లనంగ । దట్టంపుతీవలుచుట్టుకయున్నట్టిపొదతిపైఁజూపట్టుపూవులనఁగ ।
దేవతలవీటివాకిటదివ్వపండు । వులకుఁబెట్టినదీపాలకల్పికలనఁగ । నా
కసంబెల్లమెల్ల నయావరించి । మినుకుమినుకునఁజుక్కలు మెఱయదొనగె॥

• అపూర్వప్రయోగము, ప్రకృతాప్రకృతశ్లేషసీసము •

౬౭. || నీలాంబరాన్వితలీలచేరాణించి సద్బలాధ్యతనునిచ్చలువహించి ।
యాశ్రితద్విజరాజననయమ్ముఁబోషించిపాండుతనూజసంపత్తిగాం
చి । పరచక్రభేదనపటిమనుగనుపట్టినంకజాతమ్ములబసనడంచి । అతులి
తోత్తూలంకగతినిచాలఁజెలంగశీతోల్లనత్కరఖ్యాతిఁదనరి । రేవతీపతి
సంజ్ఞాధరించిమఱియుఁ । గమలజాంతునుహరియుశంకగుండనంగ । బుధ
భృతిఁదగిసుదర్శనస్ఫురణజెందికృత్తికాయోగమునమించియిందుఁడలరె॥

• హేత్వాలంకారము •

౬౮. క॥ కమలములకుఁగుముదఁబును । గుముదములకుముదముమదచ
కోరవితతికై । బ్రమదంబుకోకములక । ప్రమదంబునుగాఁగఁదుహినభా
నుఁడువొడమె॥ ...

౬౯. క॥ తనయుఁడుగలిగినముదమున । వినుముట్టెనుధాబ్ధియందువిల
సిల్లెడియ । వ్వనజాయతాత్ముఁడోయనఁ । గనుపట్టిన చందునందుఁగందు
జెలంగె॥ ...

• సమాసోక్త్యలంకారము •

౭౦. మ॥ రవియస్తాద్రికిఁజేరెనంతశశియున్ గరాగాత్ముఁడైతమ్మిలేన
వలాశీతకరంబులన్ దొడరినన్ నాధుండుగామీసుదోఁ । చువిధంబున్ దగ
మోడ్చెదమ్మివిరులచ్చనవ్వెనాఁబూచెన్ । రవిణుల్ తానవమానియై
నగతిరేరాజొప్పవెల్లెలై॥ ...

* ప్రకృతాప్రకృతశ్లేషవ్యతిరేకయుక్తిహేతుత్పేక్షాలంకారము *

౭౧. సీ॥ పద్మాప్తతనయాకబంధరోచులమించి నీలాంబరద్యుత్థినికర
మడచి । పటుతరానంతభాపాభిబిట్టదలంచి నారదస్ఫుటకాంతినగుముచ
దుించి । నీలకంఠప్రభాజాలమంతయుంకేరిదాత్రాయణీవిభాతనిమీతి ।
భీమకర్పూరగురు ధామరేఖనదల్చి హరిమణిదీధితిగరముగెల్చి । జారచో
రాదరస్థితిజేరెదీని । కనుచుతానిత్యపరిశుద్ధమగుటచటుల । భయనిధా
నాంధతమనకబళనమునంచి చండిలంబగుపండురేయెండగానె॥ *

౭౨. క॥ కందుబలుకాపురబెట్టుక । జెందోవరామాంత్రికుండు వీరక
టిదయ్యా । లందఱమఁబూడిజల్లిన । పొందికవెన్నెల జెలంగెబుధులును
తింపక॥ ౭౩. క॥ అంతటజుండాత్రపముది గంతములన్నిండఁబడ్డకాం
డముతఘ్నకు॥ దంతఁపుబరణవిధంబున । వింతైకనుసక్తైభువనవిస్తయలీ
లగా॥ వ॥ ఆనమయంబున॥ ౭౪. సీ॥ జీవరత్నప్రభజెలగుదివ్యవిమాన ప
త్తినాండేరుదీపములువెలుంగ । ఘనపద్మరాగమకరతోరణములు నాంది
రుదండెదీపముల్ దేజరిల్ల । నిజవాహఘణిఘటానిర్యన్తఃసిద్ధ్యుతులనఁగని
చ్చైనపంజులతిశయిల్ల । నిర్ణగార్పితమణినిరాజనములునా సేనికపంజులె
న్నేనిజెలంగ । బ్రతిమగమిచేతిదీపికల్ బరిధవిల్ల । గొలుపుదివిటీలుకోటా
నకోటులమరి । వరుసగన్నట్టసుభయపార్శ్వములభక్త । దత్తసామ్రాజి
ధూపముల్దనరెనపుదు॥ *

* సర్వలఘురూపసమసీనము *

౭౫. సీ॥ నిఖిలసురదనుజనికరమధితజలనిధిభవఘ్నమఘ్నమనినదమనఁగ ।
నభినవఘనసమయసమదయదశనిలసదమితపైశపైశరవమనఁగ । నహరప
గమనటదభవకరధృతపరథమరుధమథమరణితమనఁగ । ఖలకనకకసిశ్రుద
ళనవిహరణన్యహరిభయదకహకహరుతమనఁగ । దతతుహినమహీధర
తటపతదతులిత । గగనసరిదుదితబహుశఘశఘశమహిమయనఁగదివిభు
వినెనయరయముమెఱయ । రహివెనుకొనినిజపటహరభటనిగుడ॥ *

* శబ్దస్ఫురణము అపూర్వప్రయోగము.

౭౬. డి॥ వేంకటశైలభర్తతిరువీధులరావినిచెకదృఢంబుగాఁ బంకజ సంభవాండముటపజ్జి-హటద్దళనోగ్రబాణయం । త్రాంకకేడీల్ ఖణిత్ ఘోరశౌచిధమింధమిడబ్బుడబ్బు ధాం । ధంకరణప్రచండిమవిడంబికడంభ విజృంభితార్ఘ్యుల్॥ ...

౭౭. సీ॥ ప్రళయభైరవహస్తపటహపటపటధ్వనులుబలుపెట్లుగోవులతతులును । మహిడిగ్గిసేవించిమరలునిందునింగొల్వుపంజులౌనక్షత్రచాణములును । పనిబూనిచక్రంబుబహుసూపలాస్యవిభ్రమమందెననజక్రచాణములును । పరివరణాయాతతరణిచంద్రప్రభలనతదీయజ్యోతులగణములును । రోదసి సరసి జాల పాదపద్మ । కుముదయాపములౌకుంచకోలగముల । చెలగుబిరుసులుపగలువస్తులుగనమర । బరగుబహుచిత్రబాణవైభవముగనుచు॥ ...

* జాతిశార్తావచనము *

౭౮. వేంచేయునవసరంబున గురు మహాస్రధాన మాండలిక సామంత సేనాపతి ద్వారపాలకావసరిక ఘటికానిధారక గణకల్పేఖిక పారాణిక పురోహిత జ్యోతిషక కావ్యజ్ఞ విద్యజ్ఞేవార్చక మాల్యకార పరిమళకార గోష్ఠాధికార గజాధికారాశ్వాధికార వస్త్రాధికారి భాండాధికార ధాన్యాధికార్యంగదక్షక సూతసూద చాణూర భేతాళ మల్లతాంబూలిక తాళవృంతిక నరవాహక ఛాత్రిక చామరిక శాశాచిక కరదీపికాధారక కతారిక కారవాలిక పాదుకాధారక నర్తక గాయక వైణిక శాకునిక మాగధ వైతాళిక స్తుతిపాఠక పరిహాసక ధౌరక రజక సౌచిక చర్మకార ముద్రాధికార పురపాలక వనపాలక నరవైద్య గజవైద్యావైద్య పశువైద్య భేరివాదక మురజవాదక శారక స్వర్ణకారక శిలాచ్చేదక కాంస్యకారక కుంభకారక చిత్రకార వ్యావహారిక జాలిక మృగయార్థిపక్షిపాశకుబుసు ఫణిహారులు గాయభారులు సుగ్రాణంపుత్రులు కేవలిబంటులు వేశ్యాజనంబులనియెడుడెబ్బదిరెండు వినియో

గంబులవారలునలుచెఱుగలగొలచిరా, బహువిధచిత్రచాణయంత్ర ప్తా
 వీర్యాలోకన కనతొత్తుకాయ త్రచిత్తుతై తొలంగందోయరాని సందడి
 దలంగిచననియమించుకాంచనకలధౌతవేత్ర పాణుల మునుకొనువింజామ
 రలకోర్పులయంత్ర ధారులవలనగలగుందువడువారును, వేఱుక్కదిక్కు
 నకోరనేల కోరనేలయనిపించు వీకనదురులనున్ననిసన్నపుర బూదిరేకలు
 జండెపునాటుగానీటుగానఁబడమెడలవెండిగొలుసులసజ్జగుసజ్జలు, జవ్వా
 దిమెఱుంగేర్పడఁగనిపించుపడగలబెడఁగు తొమ్ముడులు దాడిమఘావిత్తు
 లపై దాడిమీటువీడెంపుబలుకెంపు నింపుపలువరుసలు ముక్కులతఱుకులు
 పొదలికల నెన్నడలకులుకులుగలబలిజకన్నడమిటారులు, కుందనపుబిందియ
 ల యందంబుక్రిందుపఱచిపఱచారించినరిఖ త్తరిదోయిక్రింబసపుమిసీమి
 నిబ్బరపుటుబ్బుసీట్టెపుగబ్బిగుబ్బలు యపరజినిక్కులవ తెరంజిల్లు మంజ
 లికాపురూపుచెక్కులు యలరుటమ్ముల రుటమ్ముల యలరుటమ్ములు చూ
 వుఁబూవువాలికచూపుచూపులు చిగురాకుపొగరుజిగివగతొగరు నూకుట
 డుగుల జోడించినపాల వెండిపాగడమ్ములు మినుకమినుకను పెనుమిణుగు
 రుఁబురువులుగిరికొన్నతాపింఛగుచ్చంబులదినునున నెఱసంజజిగిరుగింజ
 ల మెండుకొనుకొండెలుగలచోళవిలాసీనులు, పంజులవలె వెలుంగు మా
 నికఁపుపంజులకమ్ములుయలికమ్ములగోరజపుటారజఁపుశిలకంబులకప్పురా
 లబరణులయొప్పురాల జేయునిడుదవేనలిను నెముడులు చూచువారిపెద
 వులకుఁ జపులాదవించునాణెంపుటాణి సుప్పాణి ముంగురులుగలగుజరా
 తిహెఱుంతకారులును, మకరధ్వజునికొంపయొకచెంప జీరుమడిచారులమీ
 టుజీలుఁగుటంచుమణుంగు కుడివంకపైఁటచెఱంగులు పంచబాణుని య
 ర్థచంద్రచాణంబులనశోభిల్లునాభినామబులు చిక్కింటలఁజిక్కిడలించి
 ననూనెనీటుమెఱుంగుకొనవాడి చిలుకముక్కుంగోళ్ళదువ్వి పొంకపరచిన
 డావంక చెవిగప్పుటాటుగొప్పుల పూసరంబులుమగలగికురించ కంకణం
 బులుగట్టినరీతిన త్రమిల్లుపు త్రడికంకణంబులుగల సాతనిజాతి నీటుకత్తెలా
 దిగానే తెంచిన నాయావిలాసవతులు నాలిమగనాలిగుంపులాకరి కొకరు

శలుకలునగీలించి తమతమచెంగటికోడెచ్చాయంపు గోవాశ్యకుఁదిరునా
 శ్యమాచువేడుకలలోఁబిసికిశ్యఫలము కల్పించ నుపాయంబులెంచి తఘకు
 బెళుకుమాపులనైగలఁబెదరిబెదరిచూచి చెరువులమెరువులబోల్పపట్టయి
 న మేరువులంగట్టిన కదలికాతరుఫలములజతగూర్చు వుండ్రేయుకాండం
 బులంగని యపురాఁజెఱుకులపండ్లుబండెగంటరేయనిన నచ్చెంతనెజే
 రి జారుచాటుగా నోర మోములఁదెలియజేడి యేమేమియెక్కడక్కడ
 నిన నచ్చిలుకలకొలుకులువలకారికలికిపురఁపుఁ బలుకుల జలజలనయొ
 లుకుబలుకులును బంగారుబంగరంబుల పెరురంగులరంగుల తురంగలిం
 శు పొంగారుచన్నుంగవలలెఱంగులును రత్నాంకిత తాటకరుచులతలం
 కకలంకలుగొన నుంకించునకలంకసాంకవపంకసంకలితసంకుచిత రేఖా
 లంకరణంబులై యిరుగెలంకులకుంకుమపుసుంకుల వేదచల్లుబింకెపువంక
 లపొంకంబునుచూచునాసలపైకొనియిల్లునెడతెగి పోలేక పుండుగుపిల్లులి
 వలెచుట్టునుందిరుగుచు నటచేతులకసిదీరఁదోపు దోపులచాలికల పాలిం
 డ్లు పిసికిశ్యంబట్టినొక్కుచుగ్రుక్కిశ్యజిక్కుసుకుమార విటకుమారులవలన
 ను, మఱియునొక్కయెడ నెడమీనిమానిసి యుక్కులజిక్కియువ్వపాత
 ఱలను మక్కినక్రయనూర్పుగాడ్పుల కవకాశంబులేకునికి తమలోదారొక
 రికొకరుపదరికొనిపట్టునూలియల్లిక చేత్రాశ్యగమకంబులును కటిసూత్రం
 బులరసఘటికలడంబులును సందిశ్యమణులతాయెత్తులును జరాసులాయె
 త్తులును గచ్చకేడెమ్ములును మచ్చవీడెంబులును నిలుపుమందులకరాటం
 బులును బయిటిబరాటంబులును నులిగొన్నకోరమీసాలకనుంగొనుగిరువు
 చూపులకోపులును మచ్చవగలుజేయు మబ్బరాయంబుల మేపులును మెలి
 బెట్టిచుట్టిన ముంజేకోకలును అగ్గలికలవేయుకేకలును అంకుశపుటలుగురి
 క్రిందికొంకుల ములుకులుగతగులుకొనినయినుపపరిపెణలపెనకువగల యి
 ట్టికొమ్ముసింగోటులగుప్పడులునుకొండబూరుగమానిచేవకొటుడుల ద్రిప్పు
 దులును పూలతురాయిలరాణించు చేకత్తులగిలగిలును ధీకంచపాయం
 చునగడిపొగరునగవులకిలకిలును వన్నెలాడాపట్టంపు జూపట్టుపటికెంపు

జంబువాలును పెక్కులొక్కనిపలుకుపికిఁకుల కేలునుమడిమలుసోఁకనేగువు
టములెగరుటవలనంబటువులగుపిఱుదులమురువునగంబిరుదుగాఁ గనుపిం
పచిక్కటిల్ల తొడగినట్టిసరిగకంగులకూరువుఘనకవురుపరకాళియొంటిపొ
రవిగువునిడుదకాసెలరాగిల్లుగుల్ల కావిగోచి చల్లడంబులపైఁజుట్టిన గంధ
కావిదట్లు సౌరలవరలుముదురుబదనికలదననసరపెట్టులును నెన్నుదురుల
వలపులగొలుపు జేగుఱుకావిబొట్టులచిట్టెలును పెద్దగోతమ్ముమురళించు
టకతనటోడుగ్రమ్మునురమ్ములమీదననువు వెలవెలు మోదుగమ్మగచాయ
నిగ్గడికురువంపు మొనవాడిగోరంట గోరంటనొత్త లత్తుకకెంపు నెరసిన
యలతిగాఁయుమ్ముఁబుమాయుటకుఁదీచిన తమ్మిమొగడలందపు గండపుప
ట్టెలహారువులును చెవులకుంజవులనించుముత్తొలయొంటులకనుగిన మగ
జాలమురువులును కెమ్మొవులపచ్చిగంటుమోటుటకువహానించిన రవిక
సరవిమణుచుమడువులు సగముమునిపంటగొఱికినెక్కుటెక్కులును చద
రువదరులపిక్కులును నిదురలేమిందేలగిలుకడ కన్నులంగనుపట్టుకట్టెఱ
మఱుంగుపరచుటకు ఘటియించినచలువ కలువవిరిబంతులు హత్తించుద
త్తులును యెదురువారలుబలిమివఘకులువైచి పంతములకొలారికలంపెడి
జిత్తులును చంపలజాఱుశిగలకులీతములముళ్ళనావరించిన కత్తెరవరుసపూ
వుటెత్తులపైనిబొమలఱునిక్కగట్టిన జిలుంగుకురుమాదలంపుదనీలికసీదురు
మాలుముచ్చంగులబురుసాకుచ్చులరింగులునుజంటనేస్త్రగాండ్రచేతి తిపిరి
కిన్నెరలఱింగుటింగురులును చొళితబంధపువ్రాతపనివ్రతినులచుట్టంచుచం
దురుకావిదుప్పటి బంగరుచెఱంగులవలెవాటులును బింకపునెమ్మేనులనీ
టులును భేరజపుటారజపుతందనాలపదమ్ములును వింతవింతలుగాఁజూప
ట్టిమీఱరంగారుబంగారుసింగారపు గొలుసుల దండమానపుపదమ్ములు
ను టెక్కగుచెక్కులజవ్వాదిమేలుమేలుపట్టీలును నెడనెడనడుగులు తడ
బడతొడలనడుమ తడిబట్ట మేలిపట్టుకీలుకీలును పెరుంతకారులపైబడిము
డిగి రెండుమోచేతుల పోటులగరిబడురీతులును గర్వాలాప సదనవదన
పూతార్కరంబులగంధసింధురంబులకై వడులుననుకరించినషడండగజడం

డ భృంగిదండ యెడమయోరభృంగి కుడియోరభృంగి భృంగపటలము పై
సరపుదండ సింగపువండ పౌదలికదండ యదుగదుగుపౌదలికదండ మద్దెల
సంచు కుక్కుటిపుదండ మొదలుగాఁగలపదిరెండుదండలును యెడమదు
గుపరువడి కుడియదుగుపరువడి కదలుపరువడి చాటదుగుపరువడి కోవు
పరువడి యొంటియదుగుకత్తెర సర్పబంధకత్తెర జాగనకత్తెరపౌదలికకత్తె
ర చిట్టదుగుకత్తెర పావుపావు జోగినపావు మొదలుగాఁగలపదిరెండుప
రువడులును హరిగతి గజగతి వ్యాఘ్రగతి మహిషగతి జంబుకగతి మర్క
టగతి మార్దాలగతి హరిణగతి చటకగతి పక్షిగతి తాండవగతి సరసగ
తి మొదలుగాఁగలగతులపదిరెండునువిష్ణుచక్రంబును రామచాణంబును
నాగబంధంబును తొలకరిమెలుపును అల్లిమత్తును విస్సందు హస్తాభర
ణంబును పదఖండనంబును నురిత్రాదును లోబిత్తరియు వెలిబిత్తరియు
సర్పాకకుశంబును మొదలుగాఁగల పదిరెండు గాయమానంబులును లో
మొన వెలిమొన యుళిమొన చదురుమొన పుణ్యంపుమొన పాపంపు
మొన చాటగుమొన చాటదుగుమొన కదలుమొన యరమీటుమొన నెర
మీటుమొన సరితాళంబుమొనలాదిగాఁగలపదిరెండుమొనలు లోవెలి గ
జ్జిదుముకు చూరణనటుకుమొదలయినయిరువగలనటుకులు దారు ధాణు
దథ యుద్భడ అంత్రటిక టిక నాట్యము ధారుధాణు ఝూటు ధాణుక
పాలు దారుగపాలు ధాణుధారు కధాకు ధాణుదారు ఝూటుమొదలు
పదునాల్గువిసరులు కక్తి కొనడొక్కర ముత్తర డొక్కర కుమ్మరింపు
జోడింపు సందుసీసంబును కొంతుమారును సమసీసమ్ము సురాటమ్ము చే
బయు కందవంబును కర్లనంబును తొట్టును కిల్లియు బలిబడుటయు రొండి
వేటును పణంబును కర్పాతును భారంబును చొంగణయు పెట్లాగును
రూణింపును సరిబిత్తరంబును లాగును వింటాలంబును తిణింగియు పాద
నివారణము పదగళాప్తియు గళకత్తెరయు నృసింహంబును కాశనిలుకడ
యు ననుముప్పదిరెండువిన్నాణంబులును దండనిల్కడ కదలుదుటు కల
యు మెలకువ వింగలింపుదిశాపదిశలు పాదపుపారువ హస్తపుపారువ

దేహపుపారువ నయనపుపారువ లివ రాకడ యేకసర వైసర యుంపు
 పిక్కు కరలాఘవంబు మొదలగువిలేమ్ము లెరింగి అసి ముసల ముద్దర
 ప్పాస రోహణ కణయ కంపణ ముసుంతి భల్లాతక భిండివాల పరశు గ
 దా కుంత కోదండ కళారిక తోమర త్రిశూల వజ్ర ముష్టి పరిఘాతల చ
 క్ర పట్టెప ప్రకూర్మ నఖర యోదండనారాచంబులు లౌడి వంకిణి సబళ
 యీటె సెతకట్టె శిశ్మనుద్వాత్రింశదాయుధంబులు విచ్ఛలవిడి తచ్చెనక
 చ్చెలుదీసియు పెచ్చుమల్లాడియు గచ్చులుసేసియు హెచ్చుకత్తులుదూసి
 యు ఘల్లుఘల్లురననొకటిరెండు మొనలుబయలు చిమ్ములుచిమ్మి కమ్మిన
 ఝల్లుఝల్లు నగుండెలదరిబెదరి ఝల్లుననందడివిరియు తెఱపిగని యిట్టలగు
 పట్టులనిలచి వీచురొమ్ముముట్టెలును కాడిదట్టిలును పులులెక్కినయంగము
 లుదుఱంగలింపజూపట్టుకరమ్ముకరంబులనిలుపుసానకత్తుల నెగుఱుజంబుల
 నిక్కనొరిగి పెక్కుఁబెరిగియిక్కువెరిగి మాయామోహినివర్గంబునుంబో
 నివారాంగనలకటాక్షమార్గంబుపేక్షించుచిరుదు కెంచపుమాష్టీల చాలు
 ను, మఱియునొక్కచొప్పననుప్పరిగలముంగలి చప్పరంబుల మద్యరంగం
 బులనొప్పలకుప్పలై ముత్త్యంపుఁజిప్పలచొప్పనవిప్పలగుకను రెప్పలకప్పద
 ప్పనురికిబవరితరితీపుచూపుచూపుతీరువుల తదియ్యముఖపంకరుహ భ్రమ
 ద్భ్రమరవిభ్రమంబుపుట్టించు ప్రతిభవనభూపాలకావరోధ కన్యకల క
 రాంచలహేమపాత్రికల దేజరిల్లుకర్పూరనీరాజనంబులవలనను, నేత్రోత్స
 వంబై నెలయు వలయునై ఖరీమండలాకారంబుగాఁజుట్టునుదిరుగువీణావే
 ణుశంఖకాహళపటహ ఘనధక్కాపటహడమరుడిండిమ నిస్సాణజర్ఘరీ
 భేరీమర్దళము రజతుత్తుంచికాదిబహువిధనిరవద్యవాద్య నిర్ఘోషంబును శశి
 ముత్యశయకు శేతయాధిష్ఠిత శాతకుంభకుంభప్రదీప్తదీపంబును ఆరాత్రిక
 పాత్రధారిణిపరంపరామంజుమంజీరసంజాతసింజాను పుంజరంజితమణి
 మేఖలార్కుణర్కుణతొరంబునునై బూపట్టుతటిత్తుడేదుకల గైకొని గో
 విందలిడుడు యెద్దులపైతమ్ముటమ్ములుతిడిమితిడిమినిమోయ వేయుచువచ్చు
 కోరింగిదాసరులగంతులుగని నిజదివ్యత్రిభువనావన భవనాంగణంబున
 వేంచేసితదనంతరంబున॥

౨౯. సీ || అల మేలుమంగామనోబ్జభృంగపరాకు యహరహర్దానవ
హరపరాకు । శ్రీతిరుపతిమహాసింహాసనపరాకు దీవిజాధినాథ వైభవప
రాకు । సకలభక్తజనరక్షణవిచక్షణపరాకజరవందిత పదాంబుజపరాకు ।
కమనీయసందీప్తగరుడవాహపరాకుశతకోటిమన్మథాకృతిపరాకు । దే
వరపరాకుతిరుమలాధిపపరాకు । మాయురేన్ద్రామిచాగుభళాయటంచు ।
మాగధులుచేరిసముఖంబువేగవిప్ప । నలుపుమీఱంగనిజవాహనంబుడిగి ||

౩౦. శీ || ఒకచోటమునికూటసకలప్రణుతిగూట మొక మేరనభీధీరసు
కవిదార । మొకదండవేదండనికుగుంబహయకాండమొకచాయఘనగాయ
కకృతగేయ । మొకసీమనిజధామచకచకద్యుతిభూమమొకమూలభూపాల
మకుటజాల । మొకపొంతశశి కాంతనికరాజిరపొంత మొకశ్రీవనటభావ
సుకరరావ । మమరనమరీశయకుశేషయాధిరామ । చామరసమీరణార్చక
చలితకైశ్యుఁ । డగుచువేంకటభర్తసింహాసనమున । నిండుకొలుపుండెంగ
న్నులపండువుగను || *

* అపూర్వప్రయోగము *

౩౧. చ || సరిగసలాముచేసీముడిసన్నపుత్రాస్థుధరించిమల్లుకై । బి
రవిరతానకంబులికిపేర్కొనిమీసలుదువ్వివిత్తరిక । జొరవకుచూచ్చివ్రే
శిబరిచాంగణసీసనుకక్తిచేబయ్యుక । గరవశమున్నుసింహమునుగైకొని
జెల్లనుగాంచివెంబడిక || *

౩౨. సీ || కంబముకొనిదెలాగనుడొల్ల తాటిదండములుతోయంగరె
ట్టలగమకము । సంగఢాల్బూనబుజాలపురాయంబుబరిలోడుద్రిష్టు మే
ల్బరులయుబ్బు । బలుగోతమయిరల్లింపగనురంబులటోకుపడి తాళములు
సేయుతొడలకండె । మొరపుగతిరుపట్టెకురుచలె త్తంగ పొంచములలాడు
డంకలుబారలమెడల । బలిమిగనిపెట్టిగంధపట్టెలెఱుమట్టి । కావితరుకా
శదట్టులుగావుబొట్లు । మొల్లసరులొప్పుచరిత్రాటిపిల్లజుట్లు । పెద్దచేత్రా
ళ్లుగలజోడువిరుదుజెట్లు || ౩౩. తే. శీ || కడగిదిశలుప్రతిధ్వనుల్ బూడ
మునటులు । గామిగులుమల్లజలచెనలాములిడుచు । ముందఱనునిర్వృణ

దసదందితత్క - 1 రమ్ములిరుగేలఁమూని పరాకటంచు || ౮౪. చ || విడిచి
 నయంతమల్లులటు వెన్క-కుఁజెంగునవింగడింపుచు || బడిబడిమీసలంటిమె
 లిఁబట్టుచు దండలనిల్చికమ్ముచు || బిడికిఱులూదిపట్టుకొని బిట్టుగఁగేక
 లువేయుచు బొనుత్ || ముడిగొనఁబండ్లుగీటుచు సముద్ధరిచేఁజెయిసోఁ
 కమీఁటుచు || ౮౫. క || ఖాయాయిచెయొకనుడిలో | మాయనుపించె
 దనుచూడుమాయనికరిమై | చాయఁగని తొమ్ముగ్రద్దిన | చాయగ గ్రద్దు
 టను పెట్టుసరిగాఁదాకె || ౮౬. సీ || అ త్తఱిఁగలబడిబిత్తరులనుహత్తి
 చేతులదట్ల కాశెలనుజేర్చి | సుడిగాలితిరిగెడువడువున వడిబట్టు కొంచువై
 శానలాగించివేయు | వ్రేటులోలాగించి వ్రేసిసమమ్ముగాఁబుడమపైఁబ
 డియంటులిడకలేచి | మెడలపైఁగ రాదులిడి పులువ్ లెత్తాటఁజిక్కి న
 ఖమ్ములఁజిమ్ముకరణి | రెమ్ముచును పొంచములు గూర్చి రెండుకడల |
 నిరికి గళకత్తెరలు గట్టుటెఱింగికూడ | తిరుగఁబడికురులతగరుత్ ధీకొ
 నుగతి | సురిది తలఁదలఁదాకించు నొకరికొకరు || ౮౭. ఉ || కొక్కె-స
 చేబిగింపమెడగొబ్బున కేల్వడఁబెట్టిదీసి మే | లగ్గి-తబట్టిత్రిప్పిచెయిలావు
 నడుస్సుక రెండుప్రక్కల || డొక్క-రసంచువ్రేయఁదొడనొక్క-చుసంబె
 డఁజేసితోసి వెక | జిక్కి-సురాట మెక్కి-వడిబాటికడంబడడింకబొర్లఁగ ||
 ౮౮. సీ || వడిగకర్లమునకువచ్చి చక్క-గ కాల్లు వెనుకకునిగుడింపవెంబడిగ
 ను | మోకాళ్లువంచి తెప్పనబొట వ్రేళ్ళ చేతిరుకాశదూర్చి యెత్తిపారలిం
 చి | సరకుకయోర రాఁబరిబడిపారలించి యొక కేలఁగుత్తుకనొడిసిపట్టిము
 డిగిగడ్డముక్రింద ముడ్డియానించియంకిణిగొట్టిసీసానకినిసీనిలువఁ | జంకల
 నుచేతులునిచి పైచక్కినెత్తి | తలకుసందిలితప్పించి తొలఁగలేచి | వివ
 సమాయించఁజూచి యావీణజెల్లి | కెలమి బిరుదులాసంగి వీడ్కొలిపి
 యంత || ౮౯. క || బిరుదుగలతులువలిరువురు | నెఱచుట్టిమెఱుంగుదట్టు
 లెగుచల్లడముత్ | బరగఁగబొందెకోలల | హరిగలుతాటించి మొక్కిగ్గొ-
 యారముమీఱ || ౯౦. క || పొదలుచునొందారుచలమునఁ | బెదమీసల
 దీటుకొనుఘఁ బెట్లాటకుఁబె | ట్టిదమగుగేకలువ్రేయుచు | కదియుటకైదం

డమని కలనిచ్చితమిన్ || ౯౦. ఉ || పెట్టినదండదియ్యకొక పెట్టునఁ బైఁ
బడనియ్యకోరఁగా | గట్టిగబట్టినట్టి హరిగల్ వెలిలోనుగ్దిప్పియిడ్డికల్ |
బొట్టిలకోలలన్ మొనలుబోరకు తెలుమ్మునకున్ మొగానకున్ | బిట్టుగఁ
దాఁకఁగాఁబొడిచిపేరెమువారుచు హెచ్చరింపుచున్ || ౯౧. ఉ || గిట్ట
తెదిర్చి కొమ్ములధకీలుధకీలునఁగుమ్ములాడుదా | రబ్బికయైనచిత్తరులహ
త్తిజనంగుచు బొందెకోలబల్ | డెబ్బలుఖేటకోపరితతిన్ గలిపెళ్లుగదా
కఁబోరిపె | ల్లుబ్బుచువింగళించి తగనుద్దిగనిల్య బహుకరింపుచున్ ||
వ || తదనంతరంబ ||

...

*

౯౩. క || సంగీతంపుమేళంపుజత | సంగతితాళములు నాగసర
ములుధక్కిల్ | చెంగులుముఖవీణియలును | పాంగముతప్పెటలు గజ్జలం
దుకచేరన్ || ౯౪. మ || ఎకతాళంబున వీరమర్దళరవంబేకంబుగానట్టువు
ల్ | ధికతోంతత్తకర్పంకుర్పంకుకిణితాం దిత్రాంతయల్లోధిక | ధికుతెత్తె
య్యధిమిక్కు తక్కుశిగుతాం ధిత్రాత్రతాళంబులన్ | గకుబంతంబులమా
టుంబల్లుకొనుగోల్గన్నట్టనప్పట్టునన్ || ౯౫. సీ || భైరవశ్రీరాగబంగళ
హిందోళమాళవులును రాగమంజరియును | భూపాలగౌళులస్పగుషరా
గాష్టకం బాహిరిలిత విలాహారులును | గుజ్జరిమలహరిగుండక్రియవరా
ధి దేవగాంధారియుదేశతోడి | దేవక్రియ కురంజి దేశాక్షిరామక్రియాం
ధాధినాటధన్యాసిపూర్వ | గౌళసారంగమంగళకౌశికులును | కన్నడయు
నుబాయగౌళకడునపూర్వ | మైనభల్లాతక్రియును నారాయణియును | గ్ర
మత నిరువది నాల్గు స్త్రీరాగములును || ౯౬. శ్లో || కాంభోజియునుగు
మ్ముకాంభోజియునుసింధు రామక్రియానాదనామక్రియయు | రామక్రియ
యుమేళ రామక్రియవసంత సామంతశుద్ధ వసంతమధ్య | మాదులు సా
మంతసులహారులును చెంచుమలహరి ముఖారి మాళవియును | గౌళనారా
యణగౌళ వసంతవరాధిపున్నాగవరాధిశంక | రాభరణమును శోకవి
రాధిమేఘ | రంజిగుజ్జరి పంతువరాధినాట | జౌలిదేశాక్షి తోడివరాధి
శ్రీవ | రాధి హెజ్జజ్జ కేదారిగౌళపాడి || ౯౭. శ్లో || రీతిగౌళయు సీ

లాంబరీయును ఘనము । దనరుహంవీర నాటయు ననినపుంస । కములు
ముప్పదిరెండురాగములుమతియు । దేవ మలహరిసాహరి రేవగుప్తి ॥
౯౯. తే. గీ ॥ మాళవశ్రీయుసాకొ. ౬ మలహరియును । కోనమలహరి
నానైదు కూర్చిపంతు । లాదిగాఁగలమిత్రంబులన్నిమదికి । నరివి గన్న
ట్టివినికిసేయంగఁ దెలసి ॥ ౯౯. సీ॥ గావంబునకుఁబ్రతిగానమెంచునఁజతు
ర్దశరాగ దోషముల్కరహినివిడచి । సరవిముప్పదిరెండుసంచారములెఱిం
గి పదునాల్గుమూర్చనల్ పరిహరించి । దైవతపక్ష గాంధారినిషాద పం
చమధ్యమ ఋషభస్వరంగముల । క్రమముతోమంద్రమధ్యమతారకం
బుల మెఱయింపుచును శత్రుమిత్రరాగ । విధములనువేళలనుజతుర్విధ ను
లక్ష । గములుభరతము ఛందఃక్రమమునుదెలసి । ప్రాసఁగఁజంచత్పుటము
చాచి పుటముఖముల । మేరనూటాక్క-తాళంబులేటుపఱచి ॥ ౧౦౦. సీ॥
ఘమఘమమధుగనిష్ఠోపంబురానింప ననురాగమున మైగురిలనుసరింప ।
స్థాయీక్రమగ్రామసరణినిరూపించి ఘనదేశ్యశుద్ధవైఖరినటించి । సమ
యోచితప్రాణసంవిధానమెఱింగి యంగచేష్టాదోషమపనయించి । పవ
నజయవ్యాప్తిభావంబుసమకూర్చి ముఖవికాసారూఢి మొనయఁజేసి । ఛ
త్రకత్రజౌధారణిర్గుంకెసరళి । పాటనైసిక యుపర్గుంకెమీటుకంపి ।
తాహతంబులుహుళియుబ్రత్యాహతమును । స్ఫురితములు వాద్యములన
యసరణిమీటి ॥ ౧౦౧. చ ॥ సొలపుగనిర్వదైదు విడిచూపులు నాల్గుమొ
గంబుత్రిపుతీ । డలవడబొమ్మసన్నలాకయర్వనినాలుగుహస్తచేష్టలుక ।
వలనుగకేకిహంస వృషవారణకేసరి శుద్ధసంగతుల్ । వేలయుచు ముట్ట
నేర్చి సరిలేమలలో బిరుదందిపొందికక ॥ ౧౦౨. సీ ॥ తనమోల దిండి
మధ్యనిమోయనలుగడ బెళుకుచూపుల భుజంగులనుగాడఁ । గులుకు నె
న్నడలరాగిలుకుటంబెలసచ్చనములకాదెమతాళపటివఁజూపఁ । జెలులకున
ర్వోక్తిఁదెలుపుమఁజేయుకల్కదలిక తచ్చాస్త్రగరిమనెఱప । నీటుసిం
గారఁపునెమ్మేనిమై పరివరివింటిదొర నైనమరులుకొలుపఁ । బట్టుచాలని అ
విక చన్లట్టుదెగడు । విగువునీబృంపుగుబ్బచన్నుగవయ్యచికి । పైఁట జా

ర్వంకనుడిగంపుంబడతిదద్ద । మురువుగనెసంగ నొకజగన్తోహనాంగి ॥
 ౧౦౩. క ॥ బురుసాకాశరువారంపు । నెటికలు కొనగోరందీర్చి నీలాంబు
 దభా । సురచంచలయనందనరుచు । డెరలోనన్నర్తనాథి దేవతలీంక ॥
 వ ॥ నిలిచిన ॥ ౧౦౪. సీ॥ మునుమున్నుభువనమోహనరంగమర్దళ ధీరస్వర
 మ్ములిధిమ్ముమనియె । నా వెంబడిగనుగాయనగాయనీమణి గానమ్ముఘమ్ము
 నగ్రమ్ముకొనియె । నా వెంటనెవిచిత్ర యవనికాగ్రవసంతకుసుమముల్ ఝ
 ల్లనముసురుచూపె । నా వెనుకనటిపదాం గుప్తవిన్యాసమున గజ్జియలు
 ఘల్లుమనుచు మొరసె । సంతంగనుపట్టెంగల్పకొఖాగ్రకిసల । నవ్యమణి
 ముద్రికాకంకణప్రదీప్త । కోవలకరాంగుళీకటకాముఖైక । చతుర లీలాభిన
 యమువిస్తయముగాంగ ॥ ౧౦౫. క ॥ తెరయించుకవంచినజం । దురు
 కావిరుమాలముసుంగు తోసింటిమొగం । బరతోచనపుడుతళతళ । మెఱు
 పుండీంగయనంగాను మేసిరియమరక ॥

విలాసము

౧౦౬. తే. గీ ॥ సొగసుతెలివాలునునుసోగ సొంపుతఘకు । బె
 శుకు చికిలియొయారంపుం బేరెముదుటు । సొలంపువిడియంపుదేలింపు
 చుటుకుటోర । కలికేబెదరెచ్చుచూపులకలికేజూచి ॥

౧౦౭. తే॥ గీ॥ హరునిమున్నేయమఱచినయరిదిశరము । మరుడుస
 మ్మోహమంత్రాభిమంత్రితముగ । నేసెనోయనందెరయోరంజేసివెడలెం
 దన్తయావస్థజనులచిత్రములముంప ॥ ౧౦౮. క ॥ లయకోపుదృష్టియునున
 భి । నయముదుటుదురమ్ము మోడినయమున్నతిరే । కయునుబ్రమాణము
 హరువుక । మెయిసిరియవళఘముమరువుమెలకవయమరుక ॥ ౧౦౯. సీ॥
 దిరదిరంజుదిరగుచందంబున లగువుగన్వడనడ్డలాగులెత్తి । కడలిసీటను
 పెంటికరుడుబొద్దువిధానకులుచగామంగలిమెరుమువైచి । కీల్బాన్సరము
 జాటగిట్టునద్రిమ్మగు తెఱంగునవేడెల్తులెరువుగట్టి । నేలయురుమురుములీల
 పేరిణివగపదఘాతమునశబ్దమొదవంజేసి । యెరపుగాండీగెమెరుచానిమె
 ఱయుకరణి । కోపుపొదలికవిడుదులకోపుదీటి । తమ్మిచిరువలిగదలువి

ధానమేనా । కింతయిటునటుబెల్లికించియంతమటియు॥౧౧౦. సీ॥ కయ్య
డకట్టినక్రమములువినుపించిదేశశుద్ధాంగమల్ దేటపఱచి । తొలుతసూ
ళాదులకొలవణిమెప్పించిజక్కిణిగతులనొసంగులంది । మండలస్వత్తసం
భ్రమసంగతులుజూపించిదులనందమందంద నెరపి । తెరువులలాగులతరితీపు
గల్పించిదళచంచుగతులబిత్తరముమెరసి । దండపాదవినోదావధానకర
ణి । విభ్రమములననాయాసవిధముదాల్చి । మాయురేయననాడెరంభాతి
లోత్త । మాఘ్యతాచిముఖులకవమానమొదవ॥ *

* అపూర్వప్రయోగము *

౧౧౧. క ॥ ఏణిలోచనయాగతి । నాణెముగానాడునట్టినాట్యంబా
ర్త । త్రాణపరాయణుడటుగని । పోణిమి బహుమానమొసంగి పుత్తెం
చివడిక॥ *

౧౧౨ వ॥ అంతనేకాంతంబున కాంతంబుగా మోహినీరూపవంచ
మానాపంచశరుండును, సప్తసాలభేదనచణశరుండును, విహంగేశయా
నుండును, భుజంగశయానుండును, మహాభ్యుదయండును, సదయండును,
సారసోదరుండును, సాదరుండును, యర్చితోమాధవుండును, భక్తజన
వ్రాతచాతమాధవుండును, గుణండును, నిర్గుణండును నైనవందారు
మందారుండుతిరుపనిపిళ్ళలుపొందళిహాలనమర్చి తెచ్చినబంగారుతీగలిప్ప
పూరాజనాలు పుష్పమంజరులు కస్తూరినగరాలు ముత్తైసరులేనుగ కొ
మ్ములుగంగాజలములు కేసరులు చంద్రవంకలు వెన్నముద్దలు దాళువా
లునారళ్లు రామబాణాలు కటకసరులు రత్నసరులు జీనిసరులు రాయస
రులు పచ్చదినసరులు గంధసరులు మద్దిగండ్లిలు రేఖాములు కాంభోదు
లు మదనసరులు జలమబుడతలు వెలవదాలు మల్లెశ్రీగంధులు కుసుమపూ
రాజనాలు కృష్ణనీలాలు ముష్టచాక్రాలు కస్తూరిపట్టెలు చెన్నంగులు శ్రీ
రంగాలు చింతపూలు గోరాజనాలు సన్నమణ్ణెంగులు జీతకణబోలు
పోతుగంటరాజనాలు సీతాభోగాలు గౌరీకుంకుమలు నాగమల్లెలు గొ
బ్బికాయబలుగుత్తులు రణముబెండ్లికొడుకులు ఈశ్వరప్రియములు యేల
కీరాజనాలు పిచ్చికగోళ్లు శంకాకుబుడమలు ప్రయాగలు పసపుగన్నేర్లు

గుత్తిబలుగుత్తులు రావిపూగాజనాలు పొన్నశ్రీరాజనాలు నివ్వరులు నీరు
 కావులు రెడ్డిశంకెలు చౌటవరులు తీగెమల్లెలు సుఖభోగులు సన్నసూదు
 లు గొరవంకగాజనాలు కాటుక రేకులు ముంగుం మొటికలు పసపుముద్ద
 లు మంచివీరులు రంభచెక్కిళ్లు చిలుకముక్కులు మధురములు చాగురా
 లు పెండెముడుపులు గాచవన్నెలు తులశివనమాలికలు శింధుకర్పూరా
 లు రాయమెచ్చులు యేరుచుల్లెలు మునిమనోహరాలు వెండిగుండ్లు హం
 తమడగులు కూటికుప్పలు కాటుసంపెంగలు కందర్పభోగులు గజపతిలా
 గీలు బొందడిలు పుసుంగుదావులు తేనెలొలలు మోసనాలు గుట్టపుతో
 కలు లేటచలములు ఊదుఘటికలు గాజుకడియములు జాజికుసుగులు దూ
 సలు భీమగుడెలు యేడాకుమొలకలు గుడ్జరులు బిరుసులు జన్నుబాబీలు
 చిన్నిచుక్కలు కళింగలు వంగవరులు జగన్నాథప్రియములు రామలక్ష్మ
 ణులు కలియుగమహిమలు కాసరులు కాశీప్రయాగలు వష్టికములు గమ్మ
 సరులు నను నూటనాలుగువగల పైరులజేరుదు బియ్యంపువట్టిపసాదంబు
 లు, కలనూన్నంబులకలవంటకంబులు పొంగలి పులియోగిర దధ్యోదనం
 బు తిరువీసంబు పరమాన్నంబానపాలు జన్నులమీంగడతెరలు నవనీతం
 పుఘటికలాలుపుంటప్పులప్పడంబులు వరుగులు వడియములు శాకవ్రా
 తంపుబజ్జలు చారులు శిఖరులు పచ్చళ్ళూరుబిండ్లావకాయ మొదలూఱు
 గాయలు, చక్కెరఖండచక్కెర జీనిచక్కెర కల్కండంబు పుల్లిండంబు
 ద్వీపద్రాక్ష పనస కడలే మాత ఖడ్గూర నారికేళాదిఫలంబులు, ముసురు
 జేనె పూజేనె జుంటితేనె పుట్టతేనె పెరతేనె కట్టతేనె కురుజుతేనె
 పుండ్రేకుమరసపానకంబులు, వడంబలి బేడలువేపుడుశనిగ లనుపగుగ్గిళ్లు
 చలిమిడిముద్దలు కాయంబులుచిమ్మిలి యడుకలుపోరులు సుండంబులు
 కుడుములు దోశెలు నిప్పట్లు రొట్టెలు వడలశిరసంబులు యప్పములు వె
 న్నప్పములు నుకేయి లమ్మతకలశంబులు లాగులు చక్కెరబురులుకెర
 లు కరిజలు పొరివిశంగాయలు తిమ్మనంబులు పాలకాయలు చక్కిలంబు
 లు మోరుండలు మనోహరంబులు గారెలు మూరెలు మండెంగ లంగరొ

లైలు మణుఁగుఁబువ్వులు శేఱిలాబ్బట్లు కడియపుటట్లు చాపట్టులిడ్డెనలు
తేనెతొలలు గురుగు లేలకీకాయలు వెన్నమెఱుంగులు నిడికుడుకలు లడ్డా
లు ముత్రైపుఁజిప్పలు చంద్రకాంతఁబులు మణతల్లు సారెసత్తులు చలువ మ
జ్జిగ లెళినీరు శొంఠికమాయంబు మొదలుగాఁగలసఖిలభక్త్యభోజ్య లేహ్య
చోష్యపానీయాదులు ధ్యానావాహనార్హస్య పాద్యాచమనీయ స్నానవ
స్త్రోపవీత గంధాక్షతపుష్పఘాపదీపవేద్యతాంబూలంబులును పోడ
శోపచారంబులు సన్నిధి నంబులాసంగ నంగీకరించియారగింపునందృష్టి
జెంది సుఖసుప్తి సున్నసమయంబున॥ ... *

—ప్రభాతవర్ణనము—

౧౧౩. క॥ కోరిచకోరకదంపతు । లారసిగుమగుడిపొట్టలాకలిదీఱక ।
బారణసేయుచు వెన్నెల । నీరముతమమీఱఁజెంట్లనిమురుచునంతక॥ ... *

౧౧౪. ఉ॥ చక్కనిచొక్కువెన్నెలరసంపు విరఁజిప్రియాంగనాధి
కిక । గ్రక్కునవోకిచ్చితమిఁగాఁగిటఁజేచ్చుచు టెక్కలార్పుచుక । ము
క్కునముక్కుఁగూర్చిరవముల్ నిగుడింపుచుదోసపాముచుక । మక్కువ
ఁదాయుచుకలసిమంపిలునారచకోరదంపతుల్ ॥ ౧౧౫. చ ॥ సలలిత
కాలసింహపటుశాతనఖాంకుశధారణకదమో । జ్వలదరుకుంభి కుంభ
భవశస్త్రసుమాక్తికరీతిచేగుఁజుక్కలరెనుచాిచ్చుగంబుసుతనమ్మెయి బుట్టి
నరక్తపాథినా । వెలువడికొత్తకంపు జిగివిన్నునవన్నియనించెజెన్ను
గక॥ ...

* యతిభేదము *

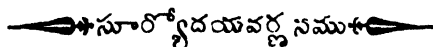
౧౧౬. క॥ గ్రావసదు ఊడొక ఇత్యేవంకాలాచక్రమలఘుదీర్ఘస్థుత
స । ద్భావజ్ఞాంఘ్రాయుధసం । భావోదాత్తానుదాత్తమధ్యమరవముల్॥
వ॥ వెలయుఁదత్ప్రదేశంబున॥ ... *

* అనుపాసవర్ణనివృత్తియమకవృత్తము *

౧౧౭. ఉ॥ జాతితొగ్గనలంగ జలజాతములెల్లఁజెలంగ బాంధులక ।
భీతితొలంగఁజైటనభిబ్బంజములుప్పతిలంగ నెమ్మిసం । గాతిగలంగఁబుప్ప

ములుకంతునిపావడలై వెలుంగఁబా । భాతదిశఁ మెలంగెననపాయబలా
తతనాతప్రీతముల్ ॥ ... *

౧౧౮. చ ॥ భవనమలంహఁడమ్మవసుభారమునఁ వెలయంగఁజేయు
రే । కువలయనేత్రకాగ్యమునకుఁ దగవిన్నదనంబునొండనా । సవసవ
దీపపట్టులు వెసన్ దెలుపెక్కెడలంపమిత్రులం । దవిలినయార్తిఁడెంద
ములఁదాల్చరెన్నేహదశానువర్తనుల్ ॥ ... *

* బహువిధోల్లేఖాలంకారము *

౧౧౯. పీ ॥ జేజేలసభసురంజిలు వెలిమాపువెడనపికిల్పూతలాటంబ
నంగఁగి దూరుపు వెలదినిద్దరఁబోవునట్టివిన్నాన్పుపైఁగెంబట్టు బటువనంగ
సాముసేయుచునువాసనియెత్తువల కేలికడిందిమానికఁపునంగడమనంగఁగ
డలిరాజహరికిఁగై గాన్గనిచ్చిన బటువుకొంబగఁదాలబంతియనఁగఁగఁబా
లితాంధోరుహనికురుంబంబుముదిత । నిఖిలలోకకుటుంబంబునిబిడతిమిర
కుధరశంబంబుదీరితిమధితమృదుల । పక్వబింబంబుతపనవింబంబువొడమె॥

౧౨౦. క ॥ తొలిమలగుహయనుగొలిమిని । గలితోదయనమయలోహ
కారుఁడురాగా । నలముననుగాచియెత్తిన । బలులోహపుముద్దయనఁగఁభా
నుఁడుదోచెన్ ॥ ... *

* ఉపమాలంకారము *

౧౨౧. ఉ ॥ ఆవనజావుఁ డద్రపయినంబుధి స్వప్రతిబింబముందగన్ ।
గేవలమైనయచ్చతముగీల్కొనుచక్రయుగంబుగామయా । ఖావళిసూ
త్రసంహతియుగా భువి బాంధుల మేలు తూరుపన్ । జావిలిదెబ్బఘక్కు
యనుచాడ్చుననొప్పెవిచిత్రభంగియై ॥ ... *

* ఉత్పేక్షితాలంకారము *

౧౨౨. మ ॥ జగదాశాబహుదైన్యవారణవిరాజద్వీక్షణాన్వితయా । గ
గనశ్రీకిరుచక్రిసాగ్రపరదిగ్రావద్విపద్వంద్వహ । స్త్రోతాంచద్వసురౌఘ్య
కుంభముబాసాసంధిజ్ఞేసత్కాంతులన్ । మిగులన్ సూర్యసుధాంశుబింబము
లనెమ్మిన్ దద్దిశాంతంబులన్ ॥ ... *

* రూపకానుప్రాణితో శ్లేశ్శాలంకారము *

౧౨౩. తే. గీ || పూర్వశైలస్తనగములఁబువ్వవంత | బింబములు
వొల్చె సగుముగానంబరమునఁ | గాంచనాంబరధరుక రాగ్రములయందు |
నమరియుంఁడెడిశంఖచక్రములనంగ || ... *

* అపూర్వప్రయోగము *

౧౨౪. సీ || తొలిబల్కుచెలులాడు తలిరాకుటుయ్యెలఁ గూర్చిన
పవడంపు గొలుసులనఁగఁ | బ్రావీదిశాలక్ష్మీపట్టుమేలిమితామరసు మిం
చుమించుపత్రములనంగ | రాజుపై నెత్తినప్రత్యూషన్యపుతోఁపు దళుకొ
త్తుండేరిజద్రాడులనఁగఁ | దూరుపుగుబ్బలిదొరచెంతఁజేర్చిన సూరెపుట
పుట్ల జొంపములన | నగ్రజన్మకరాజుదత్తార్థ్యతోయ | నిశిత నారాచ
దళితమందేహదేహ | దారుణస్రవదస్సోరుధారలనఁగ | నవ్య ఖద్యోత
కాంతులునభముఁబ్రాకికె || ... *

౧౨౫. చ || జలరుహమిత్రుడయ్యుదయశైలముపైనటదోచుఁగం
టెముం | గలసమయోచితజ్ఞ పటుగాయక మంగళగీతికాచయ | మ్ములు
తనునిద్రమేల్కొలుపఁచొల్పుగమేల్కొని నిత్యకృత్యముల్ | వెలయఁగఁ
దీర్చి శౌరి నృపవేషముఁబూనుక రాజసంబునకె || ... *

* తెనుఁగు సమాసము *

౧౨౬. మ || నెలతాతీనియసంతసంపుమగఁజాసీరాశఁశ్రుం గొప్ప
టా | కులసద్దంపుపసిండి నుద్దవికె నిగ్గుల్ దొట్టుకట్టాణిపూ | సలమేల్కొ
బ్బమెకంబు చెక్కడఁపుకీల్జాగా జగాగద్దియకె | జెలువెచ్చన్దొలుపుం
డె నెల్లరులు జేజేయంచు దన్దొల్వఁగకె || ... *

వ || అట్టిపట్టున ||

* స్వభావోక్త్యలంకారము, హాస *

౧౨౭. సీ || జొత్తు దల్కొన్న జుంజురుముంగురు లుకోర శిఖ
లపైతలముల్లుచేరఁజుట్టి | వనమృగంబులుజేర ననువైనముగసీరి తలకము
ల్కాలశీమలనమర్చి | ముంజేతవాకట్టుమూలికల్గట్టిన పులుఁగు పూసలు

౫౮ శ్రీప్రబంధరాజవిజయవేంకటేశ్వరవిలాసము.

చాల నలువరించి । కరదండమధ్యభాగముల గురుగీంజ పట్టియల్ నీటు
గాఁబరిధించి । నీలికాశల పిడియమ్ములొలిజేర్చి । గూర్చి కర్ణంబులను
కొండగోఁగఁబూవుఁ । జేర్చి జేగురు నామముల్ దీర్చిచెంచు । నాయకులు
వచ్చిరధికసన్నాహములను॥ ...

౧౨౮. క ॥ అందునొకకొండఱడవుల । యందులవలెఁగాక పుర
మునందులవెంతల్ । డెండమలర నందఱువేఱ । గందుఁజు గనుఁగొనుచు
మోదమందుచుఁజనుచు ॥ ...

* ఆపూర్వప్రయోగము *

౧౨౯. సీ ॥ మఱిసౌధములఁజూచిమాఘామికొండల నీరీతిని మె
ఱుంగు లెఱుఁగమనుచు । భునకుడ్యచిత్రముల్ గాంచిజేజేలంచుముదమం
దిచెయ్యెత్తి మొక్కులిడుచు । సఖలోనికలకలస్వనములువినిభీతి నొండొ
రుమాటున నొడుగుకొనుచుఁ । గలవడంబులుగాంచి కళుకంతయీసీమ
పారటతలరు జొంపములకనుచుఁ । బెక్కువస్త్రైలపులుఁగులు పెంచఁదగి
న । యడవిమెకములుపొడియువనాంతరముల । గలుగువస్తువులచ్చటగాం
చినవిన్ది । వటుండయిన భుజగారిరా వటునియెదుట ॥ ...

* జాతి *

౧౩౦. సీ ॥ మెడతెరువులునల్లి పొడలుకాళీకలు సోగలాగలు ని
క్కురాగకాళ్లు । విల్లికన్నులుమొన పిచ్చికపల్లులుసన్నపుపొలికలుచిన్ని
తలలు । బారుగకాయబోల్బోరలులవిటిల కొనకతైరలకట్లు కొంకిగో
ళ్లు । గరెలమేల్నిదుదనైకపుటత్రైవేళ్లుక ప్పమెఱుంగు గొప్పరూపులును
నుడుట । మలపములుకేరకొట్టుటల్ చలముగలిగి । కుమ్ముపురువు చిక్కు
పురువుగుంతపురువు । సుక్కిపురువు నుస్తైప. డులుమిడుతమెదుకు । చెఱు
కుపాల్ పాలెరకుఁగోలియరిఁగరభి॥ ౧౩౧. గీ ॥ ఎడటికురుఁజాలఁగ
నితూరిపొదివిపట్టి । తొక్కతుదబోరమెడతోడప్రక్కపెంచె । మెరిగివి
రబెరఁజాట్టుచుకఱచితరము । బెరుదుకురుజుపికిళ్ళపంజరఁపుగూఁళ్లు ॥ ౧౩౨
సీ ॥ వడిపెద్దరెక్కలు పొడియీకెడకాళ్లు దురుసుటీకలుసోఁగతోఁక

చాలు. బలితఃపుంకుటువమెడలుజేగు రుమొగముల్ లావున దుములునల్ల
నిమెఱుంగు. వన్నెలుపింగాణికన్నులు తిరిబొమ్మో మిడిదేగచాటలుమిద్దె
జాట్లు. మొగ్గారెలునుకొద్ది మొనగట్టిపల్లులు మందఁపుతెలుమ్ములు మట్టు
రూపు. అమరికలఁగల్గి సంకటితమిదరొట్టె. వేంటపొట్టజనమినుప పిండి
మెతిక. లాడికముగబొక్కి దగదీరఁబడ్డకోళ్ళఁ గఱచి కాటులఁగెల్పు
రక్కాముకోళ్లు || ౧౩౩. సీ || ఎఱుగర్లు మిడిగుడ్లు నెగుపెడతలచండ్లుపలు
చనిదొక్కలు బలువుఁబరులు. నలుపుజుంజురురోమ ములబల్కి కందము
వీడురుసు మొగములు సత్తువయొడళ్లు. విప్పుజబ్బలకాళ్లు వ్రేల్చట్టు తోక
లు గురువర్తులాండము కొద్దిచెవులు. బలుపెనగుడిన మెలిగట్టుకొమ్ము
ల తలలునుమదము చెంపలామెదలగు. నంగములుగల్గి వారిజపాకు లు
లువ. తొక్కుమిరియాలు మెతకాయ మెక్కినెలఁగి. కుటుచనికి సన్న
లుబడదీకొనితమనెను. టిదగరులఁగెల్పు గురుబపొట్టేళ్ళజోళ్లు || *

* జాతి *

౧౩౪. తే. గీ || మేనుతలతోకకాళ్లు పల్మించుగలిగి. రెట్టమెడ
నెత్తితోడప్రక్క పొట్టపెంచ. మఱచికాటునవిడువక తఱమిగెల్పు. దొ
డ్డపికిలిపిట్టలబిరు దుకురుజాలును || ... *

౧౩౫. సీ || గందఁపుమ్రోకులు గపురంపుటనఁటులెన్నతలముతై
ములు జేగురుచిలుకలు. గోరంకిదిమ్ముకస్తూరిమెకమ్ములువెదురు చియ్య
ము కొండవెలగపండ్లు. చాఱవప్పుసితఖడ్జూరముల్ ద్రాక్షలు తేనె కావ
ళ్లు రాతిబదనికెలు. నెమ్మిపురులునక్కకొమ్ములు తలముళ్లు పారుటాకు
లు మఱుల్ కేరిజములు. గసగసలువీకవిండ్లుసొగచిలుకలును. సింగములు
పులిపిల్లలు జింకలేను. గములుమానిసికోతులు కాటుపోతు. లేడికదు
పులు పులిజన్ను పాడిపసులు || ౧౩౬. మ || సెలవిండ్లెనుఁగు దంతముల్
పికిలిపూచెండ్లుక బునుంగిట్టిమై. యెలపుకగస్తూరి కప్పురంబు పులితో
ల్లోడ్డిలు జవ్వాదిపి. ల్లులు పిల్గుంచెలు పుట్టతేనె సవరాలుక జల్లులుం
బందికొ. మ్ములు జాబువ్వను జీడిపప్పుమయినంబుక గోరజడచాడిగక

* అపూర్వప్రయోగము *

౧౩౭. తే. గీ || కానుకలాసంగప్రణలులైకడను జంక | చేతులి
డినిల్చి రప్పుడాచెంచుదొరల | యందునడిసన్న ప్రోడమాటాడసభల | ది
ట్టయగురింగణాశౌరికిట్టులనియె || ... *

* ద్విపదకంద గుప్తగీతి *

౧౩౮. || కలువలదొర మాని కముల | దళంపు | తళుకులనెవుడు
ను దగలోఁగొనఁగన్ | గలతరగలపాలకడలి | చెలంగు | చెలువునినినుఁ
గొలిచెద లోకమునన్ || ... *

* లాటానుప్రాసము *

౧౩౯. క || నినుఁగనుకన్నులుగన్నులు | నినుఁబేర్కొనిపలుకు ప
లుకు నీపుణ్యకథల్ | వినియెడువీనులువీనులు | నినుఁదలఁచిన తలఁపుతల
పునీరజనాథా || ... *

* అస్ఫుటకందము *

౧౪౦. శ్రీనాయక తావకభుజ | మానితఖడ్గంబుసకలమహిమం
డలిలో | నానాసురసేనాసం | తానయశస్విగ్ధదుగ్ధధారలు గోరిల్లన్ ||

* పరిణామము *

౧౪౧. క||వేలుపుటింతుల కాఁగిటఁ | బాలుపడంబివికేబోవు పగ
తురకల్లన్ | నీలాలనిచ్చెనాయను | నీలాలితబాహుహేతినిలాదిపతీ ||*

* ఉపాత్తక్రియానిమిత్త జాతిభావస్వరూపోత్పత్తి *

౧౪౨. క || ధరశిఖరణదీక్షకువా | విరిఁబూనిన గెలుపులచ్చి వే
నలిలిల్ | బరంగుకరాశభవచ్చుభ | కరనందక మభిక్త్యకాచిత్రేశా ||

* ముద్రాలంకార రూపార్థవదండకము *

౧౪౩. కలితభువనయోగ జీమూతగోత్రా వలీశాత్రవాత్మ ద్యు
తిచ్ఛేదనోద్దామ ధామాభిరామాకృతీ, విలసితమునిభావవటోఽణపంకే
రుహంతస్థ సత్కర్ణి కాపార సంఘారిభృంగానుకారిస్థితీ, ఘనవిషింసరోం
బుపానప్రభిన్నాగ్రపాదస్ఫురద్ద్రాహకగ్రాహ మస్త్రాగ్రభిద్భిమ చక్రా

యుధా, వినుతజనదురంతసంసారఘోరాద్భవోత్తారణా కారణాభూత
నాకా ప్రతీకాశనై కాభిదా॥ ... *

* ఆర్యాగీతిరూపకందము *

౧౪౪. వ్యాఖ్యానితపనగనాయక । నీలధరాధారిసేత నీడజకులరా
ట । శైలపశ్వేతత్త్వాభృ । త్వాలావృషభగిరినాథ ధరరాజవరా ॥

* అభేద భేదాతిశయోక్తి అపూర్వప్రయోగము *

౧౪౫. క ॥ ఈతేజోనిధికర్తృమే । రాతిరిసత్కాంతిజైంద రామి
యనుచుఖ । ద్యోతురెయి సరుచిజేయువి । ధాతకరింగడచి నీప్రతాప
ముశోరీ ॥ ... *

* ధ్వని *

౧౪౬. సీ ॥ తలయెత్తుటకుఁగల్గెదనజాతివారిలోఁ దెలివేయిప
డగలచిలువసామి । కనయంబుచాయ పొందొనరింపఁగాఁగల్గె గటికివీఁ
కటిపాటగదుముత్యేని । కలరువిల్చునిదాయయాదలనిలఁగల్గెజల్లని వెల్లు
లేజందమామ । కలదచ్చి దెసలకొండలనునిల్కడగల్గెనింగినంటకయున్న
నీటిదారి । కవురభువనాతిశాయి వైభవవిభూతిబూనిసుజ్ఞానజేగీయ మా
నుడవయి । పట్టగమిపాదుశాచాసుగట్టుమీఁద । నెలకొనఁగ మొల్చి జే
వర వెలసియుండ ॥ ... *

* జాత్యభావ ఫలోత్పేత్తి *

౧౪౭. క ॥ తగవరులెలలో వెలదులఁ । దెగటార్పరుగానమిమ్ము
ధీకొను పగరత్ । దిగవిడతురనుచుఁగాదా । వగభీరువులైరిలచ్చివలపుల
రాజా ॥ ... *

* గుణతాసాధారణానుపమాన కందము *

౧౪౮. క ॥ గడిగాటపుగిరిగీముల । గుడిసూబలగెబ్బునైత గొల్ల
లు గొలకా । దడలుచు గండరిగర్వము । విదుతురునీరిపులుజేరివేంకటశోరీ॥

* అనుపాత్తవాచకధర్మోపమానలు ప్రవృత్తపా్రిససీసము *

౧౪౯. ఇటుగిబ్బ తేజయెక్కటిరాతుచేపట్టు గరితగాంచిన గట్టు

గాంచినాఁడ । నిటునోడువీక్షని బటువుపుల్లటనుంగు చుట్టచుట్టువు మెట్టుఁ
జూచినాఁడ । నిటునిండుశేటిపాలిటి కలంకులుదీర్చు శేస్తుగుబ్బలిఁ దిల
కించినాఁడ । నిటువల్లెతాటిమిక్కుటపు పెక్కురికీబుకెడగొప్పతిప్పవీక్షిం
చినాఁడ । జియ్యయేమందుఁగొదనాల్గుచెఱుగులందుఁదిరిగి కనుఁగొననెం
దుదేవరకువొరయు । పురుడునేగాన నీబంటుబురుకగాన । చామన మె
టుంగుతిరు మేనిసామిగాన ॥ ... *

* అధికము *

౧౫౦. క ॥ ఉల్లముపొడుపుదొరయ్యా । చల్లని నీయసముపాల
సంద్రములోనక । దొల్లిటిసాములయసముల । నెల్లను బుద్బుదములట్లని
లగన్పట్టక ॥ ... *

* సమత *

౧౫౧. సీ ॥ వితగణంబులులేవె వివిధపంగ్వంధవంధ్యల కభిష్టము.
లుసందిలవుగాక । నుత్సవంబులులేవె యురుహరిదాగత ప్రభుదత్తవిత్త
మేర్పడదుగాక । గిరిదుర్గములులేవె పరమోత్తమసమస్త తీర్థరాజాప్రీవ
ర్తిలదుగాక । నెఱతనంబులులేవె నిరుపమపారసీకశ్చేదనోద్వృత్తిఁగన
దుగాక । ధరణిపుణ్యస్థలముల దేవరలులేరె । నీవలెనుదివ్యతిరుపతినిలచి
భక్త । వారములఁబోవు సాములులేరుగాక । పంకజాతాప్రసాదాశరేం
కశేష ॥ ... *

* శయ్య *

౧౫౨. క ॥ వలరాజుఁటకొమరుఁడు । చిల్వలరాజుఁట పాన్పుము
ద్దులమఱుచెంగ । ల్వలరాజుఁట కావునకే । వలరాజునిన్నిన్ బాగడవ
సమేసామి ॥ ... *

* అపూర్వప్రయోగముతెనుఁగుమఱుగు *

౧౫౩. సీ ॥ పయ్యరమేపరి నెయ్యంపుబోనంపు తెలిమెకంబెకిరిం
తగలుగుసామి । రెంటత్రాగుదుచట్ట రెట్టింపుతాలుపు తలపువ్వు తండ్రి
లోనిలుచుజియ్య । బొక్కలాయఁపుజక్కి యెక్కటితోడెక్కుతత్తడి పు

రిసికదాల్పువేల్పు । మబ్బుపూబుట్టువుమార్గిలోనుండు గుట్టెత నెదజే
ర్చి యుబ్బుజేజే । సంజజగడంబుకాకరా బాయమించు । తలంపు మాని
కమరచేత నిలుపురాజ । డాలుతులకించు బేడెసఁటెక్కియంపు । సాహ
బునుగన్నచాక్కపుంజక్కనయ్యి ॥ ... *

* ఆపూర్వప్రయోగము *

౧౫౪. కా ॥ కేలకగూఁతలువెట్టువాలు పురిచక్కిన్నించుపావా
లు ముక్ । గాలంజాలు జెలంగుడాలు మొనకెక్కబక్కిరాదాలుని ।
గ్లేలక బేర్కొనువేల్పుచాలు నెదనెమ్మిన్నిల్వబూచాలునే । వేళంబూతల
మేలుమేలునుగలావెన్నునినుంగొల్పెదక ॥ *

* జాతివార్తలు *

౧౫౫. సీ ॥ చలిగాలిదిండిమేతల జాతికొమ్మల యాటల కేరవెన
యట్టిసెలలు । గుట్టెపుమూతుల కులముపొల్తుల తేటపాటలకునికైన మే
టివరులు । నినుమంతమాన్నినంగసముబాలలకేన్నెరలమోతలకుమారువ
లుకుగవులు । తెలిసుద తెగగంటి తెరగంటి తెటవల రచ్చపట్టగు నెలతాతిగ
ములు । జంటముక్కాల్తొక్కడాలంటుచేత । మలినమానలినములుండు
బబుకొలంకుల । గలిగిచెంచులకెల్లను నిలుకడయిన । పొన్నవలిమలచెంత
మామూమిసామి ॥ ... *

౧౫౬. తే. గీ ॥ అట్టిసలిమలసేరువ యడవినున్న । చెంచులెల్లను
మాపనిసేయనుండి । కోరిచేవరయడుగులు కొలువవేడి । యరుగుచెంచి
తి దామకుండంబునన్ను ॥ ... *

౧౫౭. ఉ ॥ ఈడివసంబునందుండగనిచ్చటికోసలయ్యాకేరాండ్రనం ।
బేదలుమామలల్లులు పెద్దలుసుట్టలు నల్లిబిల్లి గాఁ । బోదిగ వేటలాడిక
డుపుల్లనియించుచునిల్లుముంగిలై । సోదెము బాచువారలకు జూపుచునుం
దుమునాడునాటికి ॥ ౧౫౮. క ॥ సామీసల్లనిప్రోవ్వున । నేము దలంచ
వలెమిమ్ము నిటజేజేరా । గీములపట్లను బీళ్లను । నేమునుమీసలువవలననే
ప్పుదినుందుక ॥ ... *

* అపూర్వప్రయోగము *

౧౫౯. క || పులిమీసల నెపుడేను | య్యెలలూఁగుచు విల్లుఁపూని
యెడటఁగిడటఁ | బలముఁగిలము న్నెలయఁగ | నలుగుల నెలుగులను
దుర్ముతునలవోనితఱికి || ... *

౧౬౦. సీ || గెలుపు పేరువజీరు గినిసినకప్పుటై దువరాచసెంచు
మాదొడ్డివేల్పు | సతచాసవాల్దంట కతలానిపాటువే సముగొన్న బోయ
మాజాతిపెద్ద | సురఁటివీచులపుట్ట దొరమొక్కరానే స్తిజంగిలి యెటుక
మాసంగడిఁదు | దరమంపుటాజ్ఞకు తనవ్రేలాసంగిన యానాదిమాకితవై
నతేఁడు | వేయునేటికితరిమలవెండికొండ | తావిగుబ్బలికడగట్టు తావు
లందు | న పుసంబుప్పతిల్లుచు మెప్పుఁగన్న | యట్టికొరవఁజాలెల్ల మాసుట్టల
య్య || ... *

౧౬౧. సీ || బలితంపువణఁకుఁగుబ్బలిక్రిందినాడెల్ల కేలిగామాపె
ద్దకైరఁడెలు | గండపుఁగట్టు దుర్గఁపుతాణములనెల్ల పట్టుగామాసినపా
వఁడేలుఁ | బాడపుఁకొండకు సెల్లుబడికోనలవియెల్ల కొమరుమీఱంగ నా
కొమరుఁడేలుఁ | గవ్వంపు వెండిబంగరుగురింకు మలలెల్ల దేవరబంటుసా
ధించియేలు | నిండెకొంచెపునక్రమయీదరములు | మస్తుజొత్తిల్లు తన
కేలునన్దిదనర | నాదుసినమన్నఁడేలల్ల నాటనుండి | చిలువ మల వాఁడ
యోరాచకలువతేఁడ || ౧౬౨. సీ || డంబెచ్చతపసికన్నుంచాప పేరెళ్ళు
నందలికుండేటికందునొకటి | చాయజక్కవచంటి సాహేబుపాపని తుర
కమాణికమగు దుంతయొకటి | ముక్కంటిశండుల మొగ్గులీడేర్పు నా
యంకునితండ్రిచేసింకయొకటి | జాళువాపరపయ్య జంపియాపట్టికి మేలి
చ్చసామేని మెకమునొకటి | నీటియెకిమీనిమొలనూలు బోటిమిన్న | నొం
టిపంటనుగలికిటి యొకటినిక్క | కలను నెమకినమెకములపొలపుఁ గాన |
మేముజేజేలగాచిన సామిసంద || ౧౬౩. సీ || మావేటలకుఁదప్పివేవచ్చిన
దిగదా మెలఁగెడియీనేలమెకములెల్ల | మాసెలతిడిపారవేసినయదిగదా
యిమ్మైనయాయేన్దుకొమ్ములెల్ల | మేమువాసవిసూడమిగిలినయదిగదాయీ
నెలవునడచ్చుతేనెలెల్ల | తొలుతమాపోగుకట్టలరా లినదిగదా యిందు

గల్గినహరిబీక లేల్ల । యేముసెప్పినసుద్దులయింతగలుగఁచితవు గాఁబల్కు-
యినోటుక తలదెల్ల । కానయికాననాకెనగాన మేటిఁనల్ల యెఱుకానయె
ఱుకాననల్ల సామి॥ ౧౬౮. ఆ. వె॥ మేముగలుగుపజ్జమీకొక వేటదో । టల
నువేడ్కఁజూపవలయుఁగాక । నురకయిండ్లకడనునుందు మేమీసొమ్ముఁ
దినినఱుముదీర్తుమనుచుఁబలికి॥ ౧౬౯. క॥ వేయేలజియ్యవినవ । య్య
యింకమావినపమొకటియటుకనుఁగొనఁగా । నేయెడఁజూచిననడవిలు ।
లాయంబులువెలయుజమునిలాయములనఁగె॥ ౧౭౦. క॥ ఇనమణియవి
గాకాచెం । తనెయొక్కటిరెండుమూఁడునాల్గయిదాతే । డెనిమిదితో
మ్మిదిపదియుఁబ । దనకొండ్లండ్లెండుగాఁగఁదగనేర్పడుచు॥ ... *

* జాతివార్త *

౧౭౧. సీ॥ కోనమునెల్లవడి ఘుఘ్నిరధ్వనులతోచారిమునైలుమోర
లోరసిలగ । నేలజల్లెడవలెనెలకొల్పిపొలమెల్ల పోడుగొట్టరనగోరాడిచ
ప్ప । రింపుచుపైవేరుఁడెంపులదండ్రిలుసూరిజాల్వెలవులనురుగుబిరుదు । జ
ల్లులగతినొప్పదుర్జ్జుచుసవ్యాడికోటలనరవాడుడేరువీక । దిగుబురుత్తరిం
పుచువెదురుగడలవడ । రాచితుడలెల్లరూడిందిరాలుబియ్య । మెరికుగొని
పెంట్లగూడిమై నెరులునిక్క । నేస్తుదోమగఁజూచునయ్యేకలములు॥ ౧౭౨.
క॥ ఇదిపొలమిదివిలమిదిచే । నిదిబైరిదికుంజపుంజమిదిచే । ట్టిదిర్పురియిదిద
రియనితెలి । యదుమెకములునేలయినటలమెలంగు॥ ౧౭౩. క॥ కై
వాలుపండుపంటల । కై వాలుమెకమ్ములామికై వాలుటచో । నీవాలుననీ
వాలున । నీవాలుననీప్రశస్తి నెఱవఁగవలయు॥ ... *

* ఆదియమకము. *

౧౭౪. క॥ బలుపందిపందికదువులు । వులులెలుగులుసిలుగుచిటు
తవులులేనుఁగులు॥ గలయడవులగలకొలదుల । దులదులవేటాడగాక
దులవలయుహరి॥ ... *

* ఆద్యంత్రైకసియమచేకానుపాసయమకరూపకందము *

౧౭౫. క॥ నేనికనేనికయాదల । మానికమానికరమైనమానికడెం
బుల్ । పూనికపూనికరంబుల । కానికకానికగనిచ్చఁగానికయిత్తు॥ *

౧౭౨. ఉ || రమ్మ మురారినిన్ను సుకరమ్మ గఁదోకొనిపోయి నేడునా |
యమ్మల చేత జంతునిచయమ్మ నెల్ల వధించి మావినో | దమ్మలు బూసినీ
మదిముదమ్మల రింతుమునాదుజోడులో | కమ్మలయందు సంచుకులకమ్మ
లగానముసాముసత్తువక || ౧౭౩. క || ఇదుములబడిమెకములవలె | యడ
వులనుజరింతునట్టియదములటంచుక | గడుచులకబూడకేమి పుడునువు
రండములువిన్నప్రోడలమనుచుక || ... *

* అపూర్వప్రయోగము *

౧౭౪. సీ || చానఁదప్పక బూమిరాస బాపనికిచ్చినిజము సేకొన్న మన్నీ
నికతలు | నలకిపుట్టువుగ్రోలనరచేతనుగలాని చిలకముకున్ననిల్పు బలి
యుకతలు | కంపటిలనుపసిగా పరులకుగొండవేలనెత్తినగొల్ల బాలుకత
లు | నలుమామనువు బిడ్డలబిడ్డలాటకై నేలకుజేయుకయ్యాలకతలు | కు
లము పెద్దలురచ్చలగుంపుగూడి | చేరఁగావచ్చికోయితల్ జెప్పకొనగ | స
కలమునువిన్నవారము సామిమమ్ము | నేళముగ సూసిసీతాననంచకయ్య ||

౧౭౫. చ || అనవుడువానివాక్యములకయ్యెడమిక్కిలిసంతసించినె |
మ్మనముననుగ్రవన్యమృగమండలిహింసవిలాసధర్మమా | ననిపరికించివారి
కిఁద్రవియంబునఁగట్నములిచ్చిదూతలక | బనిచిదిగంతలైలవనపక్కఁజూ
ములకాక్షణంబునక || ౧౭౬. క || కమ్మలుకై రాతకకుల | కమ్మలరమ్మను
చుఁగొతుకమ్మలరారక | సమ్మతిబనిచిననొకదివ | సమ్మతిగడవకవిదమకు
సమ్మతిగాఁగక || ... *

* అపూర్వప్రయోగము *

౧౭౭. క || అయ్యెడనడవినినొండొరు | కుయ్యడిపిలుచుచునులుబ్బకు
లుహదిపనుపుల్ | సెయ్యుచుగనుగొనిచాగెము | నెయ్యంబునమనకుగల్గె
నేయనిచేరెక || ... *

౧౭౮. క || ఆసమయంబుననొకశుభ | వాసరముననంజనాద్రివాస్త
వ్యుండు | ద్భాసురతరచిత్రమృగ | వ్యాసక్తిమనంబువిలసి తానందముగాక ||

౧౭౯. సీ || మునుచేవిచాయజాతినయోరసికనుకసీదురుమాలుభాసీల్లగట్టి |

సరిలేనికట్టాణిచాకట్టుధరియించికస్తూరికాతిలకంబుదిద్ది । తెలిరుచందురు
గావిడట్టిగట్టిగట్టివలవంకరతనంపువంకిజేక్కి । కుంకుమరసమునఁగూ
ర్చుగంధమలందివతిపెనుప్పటివలెవాటువైచి । సకలభూషణమణిగుచ్చిని
కరకిరణ । రాజగడుమించనిజమందిరంబువెడలి । పొగడపుగుబ్బలినదుమ
నువెడలునట్టి । వసజవాంధవవై ఖరివసరనపుడు॥ ... *

* జాతి *

౧౮౦. చ॥ గొరిజలముబ్బు మేనిజిగిగొప్పయురంబువెడండపంచకం ।
బెలుపగుచన్నెచ్చిన్నిచెవులెక్కువమైసిరసెత్తుమెట్టువాల్ । కొరసగిలిం
తగట్టిమటికొంచెముకందముకాళ్ళవేగముక । మెఱుంగుగనుల్ సుదేవమ
ణిమెత్తసిరోమములాప్పమెప్పుక॥ ... *

౧౮౧. సీ ॥ తగినట్టిచూప్టిదండసోల్కి-మెఱుంగు మెఱయుకై వడివి
సమీటినగతి । కీల్పామ్మ తెఱంగునగిణిబెఱ్ఱుచాట్టునలకముకిపోలికలాగు
సారె । ద్రిమ్మగు మేరిరసంబుకడలుమాడ్కినీటమునిగిలేచసూటిచాటిచా
ణమేగువిశానపటమువిడిచినయట్లు రిక్క-తేగిపడినరీతిమంట । చిల్క-బా
తినవై పునజింకగాటు । పగిదిబంతియెగయుచారిపాపములకు । సరవి
యంతరెల్లటివరుసవిరుదు । పాత్రవలెనాడగలజిత్రప్రతిమనకు॥ ౧౮౨.
ఉ ॥ బంగరుజల్లులుకబికిలిబంతితలాటము ముత్తియంబులుక । రంగుగ
మోముముట్టునపరంజఖలీనముపట్టుపల్లముక । సిగిణివిండ్లుతూణములు
చిల్కలకోలలుపట్టియంబులుక । సంగతిపార్శ్వభాగములజక్కగఁగూ
నిచినాదినిచ్చినక॥ ౧౮౩ శీ ॥ వాజగుణమునురాగెయవాగెభూమిమా
నమునుశరశస్త్రసంధానములును । జోడుపరశస్త్రములరాకసూటివిధ
ము । ననెడియష్టావధానములాత్మసెటిగి ॥ ౧౮౪. శీ ॥ విగువుపదిలంబు
చూచిగంభీరవృత్తి । మొక్కిరిపొన్నంకివన్నియద్రోక్కినీక్కి । సరవిత్తర
నినెక్కినుత్సాహలీల । పిక్కటిల్లంగదమికించియెక్కువగను॥ ... *

* పంచధారాయుక్తసీసము. *

౧౮౫. వలయాద్రిపరిమితవసుమతిగైకొన్నగమసికచుట్టువేరేడెములు

ద్రిప్పి । విరసించున సురులశిరముల మెట్టింతున నెడచందములజోడనలుబట్టి ।
నిజకీర్తిచంద్రికల్నిగుడియంబుధులెల్లగడచెనన్నవిధాననిడివిదోలి । యిలమీ
దతనయాజ్ఞ చెలియలికట్టగానిలిపినగతికులుచలనునలచి । తనకుప్రతిదేవుఁ
డెంచులేడనుచు నెనుకు । పగిదితగునడ్డవేడెముల్పరపినుటియు । భంజలి
మూర్తిర్గుభిపిర్గుండయుసుధాల । మనఁగతు లెనఁగఁజూపుచుహళిమీఱ॥*

౧౮౬. వ ॥ అప్పుడయ్యాటవికనికరంబుతో నారాయణవనప్రాంతం
బున మృగశరణ్యంబగునమ్మహారణ్యంబుసొత్తెంచున త్తతిముతైవుఁ డేటనీ
టిచొక్కాటంపు సెలయేటిదరుల వఱలుచలువలనోదుననేచిన పంటవలం
తి నెమ్మేనశృంగారరసంబుబొంగినతెఱుగున చెంగలించిన నిచ్చలపుపచ్చి
కల మచ్చికల విచ్చలవిడి మెసవి మిసమిసలమసలుచునీఁగవ్రాల్చినజరీనజీరు
కు బారుసునుపుతనువులందనరుచు వలికరువలిసొలసినసొలసిబెగడి మిడి
గొరిజల వడిచివుకు చివుక్కుననుష్పరంబులు గుప్పింపుచు తథుకుబెళుకు
చూపుల సేవుచూపుచు కుఱంగటలాద్దగుమోదుగకంకేలిదాడింబ దాస
నబంధుజీవనంబాదిగాఁగలచెట్టుల నిట్టలంబగనగ్గలికలనలగుకలికలనమరు
సుచునికరంబుల దూరంబులంగి నంగొనికారుసొదయనుబమ నెదలనెదుగ
నెదగదురతండంబులగ నడ్డంబులు నుండుగుండులగంఘమీటి జంఘుల
తనులంఘించిసొదలెడు కన్నెలేడులును, రావిమఱ్ఱియందుగు వెలగెవెదరు
నంటులనంటునై నచిగుళ్లుకంటికంటికంటినని కంటికినింపుగా నాకంటికిమె
సవివేసవిలేట నీటనీటగు కొలంకులంజేసీరంబులుజల్లుకొని పొరిలి శరలి
మరలితామరలిపరంపరలి వెండరలాడి తుండంబులతండంబులుపొడవుతె
త్తిభూత్కారంబులుచేసినజల్లనితావులకు తావులగుమావులకేవల కైవ
శంబులయి వశాలితోగొండ్లిసలుపు దంతావశావళులంఁటకించి వేసట
గొనకనటలమెక్కింబులు గమకంబగు తమకంబులపైకి దుమిక నఖముఖంబు
లకొగుంథంబులు సంరంభంబున చక్కులుగావ్రక్కలించి జొత్తిల్లునెక్కు
టంబొదలు మెదదుపొలసొంపొలయ మెక్కిపుక్కిళ్లకు కక్కసంబైనకో
టిలయోరలఁజిక్కిన పెక్కుదొరముత్రెంబులనుమియదానవుడమికిజగ్గమ

నునిగ్గులు చేరువ నైముగ్గులసింగారంబుల తెఱంగులును, యరచిచ్చులకై పెచ్చుగాఁబాపట్టుపుట్టపట్టులు గొట్టిగుడ్డచీమలచారు వాములమలమిల మెదలుచెదలుకడుపుల లెస్సగా బుస్సుబుస్సునగూర్చి యెగిరిచ్చుచు ముస నుసనముసరు కటిక వీకటితుటుములనందందగ్రందుకొని యుంచలి తేనియ లానిగుటుగుటార్చటుల నటునిటుద్రిమ్ముచు బల్లివంపుబొల్లి మొకము మెకం బులును, తగువుల మెండుకొనియుండు కొండగొఱియల మురియలుగ నఖ రశ్మిధరంబులవిదభించికుత్తుకలూ త్తినల్లులుగావు బట్టియెరగొనిగవులూ చుట్టు కొనగవులమివుల నిదురగదురపొగునగురు వెట్టుచు చిత్తవర్ణ కంబళంబుల డంబువిడంబించుచావులగువీవులరూపుల నేవుదనఁచిముకపులులును, నిర్మ రంబులజర్జరితంబుగానూరునీరంబుల మెరసినిరవుకొనినచ్చుర్దంబునకర్దమం బుగావించు న ద్దురంబులనిర్మయతమార్దవముగపొసంగమసంగి కుబుసం బులూచ్చి బుసకొట్టుచు మీటునరీస్యపనారీవారంబులతో మసకమాలతని వి సనక సంచరించు నాచుతాచులగాంచి మేనులుప్పొంగ చెంగుచెంగు నవాఁబుచు డగ్గరివావిష్కి తెప్పునకబళించిదప్పరించు నొప్పుపొడదుప్పు లును, నిండానుగండజైలంబుల డాలీను కైరికంబుల నిజాంగంబులు ప్రతి బింబితములయినం గనుంగొని మనలనెదురుగ గోసంబులు భాసిల్లిపిటిం దికి సని విరివిరసఢీకొని మొకంబులువంచి రెండిమ్ములథకాథకిదాకి సెల గ భంగంబులైన యుత్తుంగ శృంగంబుల మీసరంబులగుకాసరంబులును, ఎండెందు సంచరించు నందందుకమ్మతావులుముచ్చరంబుగాఁ గుమ్మరిం పనింపగు గస్తూరికామృగవారంబులు పెన్నెలజెన్నెలరు వెన్నెల కుప్ప లమవ్వంబున నివ్వటిల్లు తెల్ల జల్లులనుల్లసిల్లుబల్లిద వు జల్లి మెకంబులును, పదయుగనిఖాంచలంబులఁ జంచచ్చంచావుట బుల రెట్టి శ్రీవుడు బొబ్బ మెకము దచ్చికాశ్యమెకంబుల నిరికించి కఱమకయుప్పరంబున కుప్పరం బెగనీ మలలసెలనేల్లపులినతలంబుల నజ్జగానజ్జగాఁజెందుగండభేరుం డకాండంబులును, చిమ్మనగోవుల వెలువడు జలంబుల కరణి తరునిక రకర్షణంబుల చిల్లునచమురుగాఁ గు శరీరంబుల మత్తిల్లుచు క్రోళ్లురుకుపా

కానీకంబులదోకొని ఘుర్గు గారావంబులమీటుచు గములుగట్టి గట్టిమొన
యై దులదులమెలగు నలుగులజుట్టుచుట్టుచువేండ్రింబునందీలడించు జం
డ్రనిప్పులకుప్పయొప్పునఁదేజరిల్లుబిల్లికన్నులనలుదెసలం గలయఁజూచుచు
నల్లచల్లచబలగంబుల నెలయించికొనుచు కురువిందబృందంబులుగల కెలం
కులముఁజ్చెలనట్టిట్టుగాఁబెట్టగలించివప్పరించిరొప్పుచు కోసలదొంకలంజే
టువులదొరువులపడియలమడుఁగల నెలవులచలువల పజ్జలనజ్జలు సేయుచు
నీరంబులుకూరుచు పేరెంబులుబాటుచు ఘోరాకారంబులమీటుచు పా
రంబులదాటుచు నింపారు నుదారభూదారంబులును, లేవేలుంగు మినుకు
శకలకు గాక చలుతాపపడగల రంజిల్లుబిల్లులుబెల్లుగాబట్టిగరగరఁగొరికి
బిరుసులేనినునుగట్టల నెట్టిగాజవ్వాదియొత్తియెమ్మెరంద్రిమ్మరు జవ్వాది
పిల్లులును, పిల్లలనక్కు నందునెక్కొన నిల్చి నిక్కుగలకొన్నులనెక్కి ప
చేర్చియంబులైన కొమ్మూవి పండ్లుమెక్కిగ్రక్కొన నిక్కడక్కడదాటుచు
నందునిందుమాటుచు నిక్కినిక్కివెక్కిరింపుచు చెవులురిక్కరింపుచుపండ్లి
గిలింపుచు గండ్లబెడరింపుచు కిలకిలారావంబుల నింపుచు గలగలనచెట్టుగ
దలింపుచు వెనకముందఁజూపిమెలఁగుచు పెనఁగులాటలంజేలంగుచు పి
క్కటిల్లు మర్కటంబులును, గలిగివిలసిల్ల విలోకించియంత యక్కాంతా
రంబుననొక్కసెలయేటకెలన నిలచి యచ్చిలువనలఁతెంచు శేనంపాత
మొదలగు వేటలాడుఁడనిలుబ్బులకానతిచ్చిన॥ ... *

౧౮౭. క॥ పులియులుగుబొడలచల్లడ । ములఁదట్టులునీలిగోఁగములుపీక
లదం । డలుకావుబొట్లుమెట్లును । గలిగిచెలగునట్టి బోయగమయవ్వేళ॥

౧౮౮. క । బలువిండ్లుచిలుకుటమ్ములు । మొలఁదట్టులునీలిగోఁగములు
కురువపిడెఁమ్ములుపీకలుచేకొమ్ములు । నలరగబోయదొరబిడ్డలాహరియెదు
ట॥౧౮౯. ఉ॥కొంచెవువాలముల్గులు వగోళ్లునుగొప్పశిరంబుకాళ్ళమే ।
త్తించిననాల్గొడొక్కజిగిమిట్టయుగంబువెడందకండ్లుమై । పెంచిచెలంగు
భీముడుతుపాకిలకోరికరాధిగొంటుకొని । వ్వించుతలారిజీడిపులిమేఘము
నాఁదగుజాగిలంబులు॥ ...

౧౯౦. మ॥ సెలక టైల్ తడవిండ్లు నుర్లు తెరలుక జేకత్తులుక చల్లిపా ।
దాలు పందీ తెలు దీమముల్ చిలుకులూదుల్ చిక్-ముల్ మోటక । త్తులు
బోసుల్ బడెగండ్లుముంగిసలు నెచ్చల్ పోగులుక బోటుకో । లలుజాలంబు
లుగంటలుక ది వెలు గాలంబుల్ జి చర్చిటలుక॥ ... *

* జాతి *

౧౯౧. సీ॥ అన్నవతలగొప్పకన్నులునల్ల నాలుక తెరిపి మెడగులుకరివ
న్నె । తెల్లబొమల్ జట్టతిరులునిక్కుగుమెడ తెల్ల చాణీలుసునల్లి పొడలు । వె
డదసన్నపుట తె వ్రేళ్లుబ్బు చెక్కిళ్లు రెట్టక టైదురీకమిట్టబోర । కురుచలవి
టిమచ్చుగొరవంక కాల్లెట్టబాణీలు మొనపండ్లుపరువుగలుగు । వారణంబు
నుజలక టై బైరిగిద్దు । చంచడముసాళువముశనిశరముమించు । యాష్టము
సుతళు శాదిగాగ వేర వేర ; నొప్పుడెగలజత గూర్చుకుండుటయును॥ ... *

* అజహల్లతాము *

౧౯౨. సీ॥ ముందరవిలుచాలు మొనసితుపాకీల చారులారూవాతబ
లసికురుచ । బల్లెంపుగుంపులాపజ్జదెప్పర మైనగడలపాజులునిరుగడలనదు
మ । మదగజంబులువాటిగదిసి యరదములా పార్శ్వంబులందుభాచాలతు
టుము । లావెనకహితులుధరాధిపుల్ మంతులు గొల్వ వెన్నునివెంటగూ
నివీపు । లిటుకుభుజములుకెంజాయకటుకుమీస । లుటుకుకనుగుట్టుమిట్ట
పండ్లుటుకునెటులు । బెటుకుచూపులుపరువులవిటుపులుగల । యెటుకలదో
రదామకుండుకొందటినియందు॥ ... *

౧౯౩. సీ॥ ఏనాదిరాయనీవీకోనలోరక్తు ముతరాచనీవల్లపొదనుని
లుపు । వేకరిసామినీవీపట్టుసూదుముబోయనీవాసలచాయ కాపు । మెటుకు
లతొండనీవీ నెప్పుసూదుము సంచనీదోపొదయంచకదలు । వేసమన్నీడనీవీ
కానవెరజుముగై తనీవాజాడగనగమాపు । తాచురారూపుచట్టునే సంత
బియ్యి । యయినరాససక్కరపతియదె పిరపడి । సూసిబందుగులిబురా
జ్జిడోస్తిననుచు । పలికియావలవల జేటరులనుగలిసి ॥ ౧౯౪. క ॥ వలలం
గాలంబులగొడ । మలసూదుల జువ్వలను గ్రమంబునమహుగే । రులి

యడలవ్రేసియొడ్డియు । బలువిడినూచియునుదొడగి బారలుమీర ॥౧౯౫.
 ౬॥ వల్లికతట్టమారువమువాలుగ బేడగకొట్టిమీనుపెం । జెల్లయుపక్కె-
 పారియునునీచునుముచ్చగబొమ్మ డాయ ముత్తొడ్లిక తేలుమీనిసుకదొంతు
 నుపిత్తడికాసు మల్లమీ । నల్లెయుగండెరొయ్య పరకాచిగ చేపలబట్టిబె
 ట్టుగ ॥ ౧౯౬. వ॥ అంతనవ్యెలుకలగలయెలుక తొండమప్రేమందితనమం
 దినిగూడి శౌరికనుగొనలటహపటహంబులు దిక్తటంబుల నదరచరపించి॥

౧౯౭ గీ॥ వలలు చుంచితడికలువంచియడుగు । జాడతల్లిచిబో
 నలుసంఘటించి । పోగువారించ్చిసికలుపొసగనుంచి మిన కులరయించి
 తడుకలున్నాటియచట ॥ ౧౯౮. గీ॥ పాదులనుదీముగుప్పలపాదుకొల్పి
 జిగురుండెలునురులునుజిప్ప తుదల । నిల్పిమీటలుతరువులనిగడజేసి । ప
 ట్టిమృగములపట్టలగొట్టియందు ॥ ౧౯౯. గీ॥ ఒకటితొలు వేటజిక్కినమె
 కముదెచ్చి । నెత్తిసీటనుగడిగిచేకత్తిచేతముంచినగుడ్లు బెటికితన్నెంచ
 చేయ । లంచతమ్మికంటికినినాల్చించెలగె ॥వ॥ అట్టిపట్టున ... *

౨౦౦. చ॥ కనిగిరి తయ్యగదడు కారయకొరిక చేరిబోదయ్య ॥
 గురుకునుసొంటివిప్పరయు గోరడ యూదరనక్కతోరకయ్య ॥ బాను
 కెడవీరితోణగియుపాత్తరమల్ల వమారు వెల్లియ్య ॥ వెనుతరుప్రొల్లబూది
 యునువీడలిపిచ్చుకబియ్యమెండయ్య ॥ ౨౦౧. గీ॥ కనుముకందురుగరిమి
 డిగటికెపాలికి తొప్పరంట్రింతసాలువయుప్పుగడ్డి । పరికమల్లూచిమొద
 యము బైటితుంగ । మోదలుగాఁబూరిరపలింపపాదలు వెడలు ॥ ౨౦౨. గీ॥
 శాద్దాలగజసంహ శరభసఁ ఘంబుల సమయించి కణతులజక్కుచేసి । భ
 ల్లూకశిల్పశంబరలులాయంబులదునిమిసివంగులనూలబొడిచిసారంగగండ
 కచమరీగృగంబులనురుమాడికొర్ల గండులవధించిగవయజంబుక ఖడ్గగండ
 భేరుడపలవిగూచ్చిమన్నుపోశి లనుజంపి । యేదులనునొంచి దుష్టులనేప
 ణంఁగిశకములద్రుంచియెఱ్ఱిలసంహరించి । యితరవన్యమృగావలి నెల్లివిశి
 ఖిచాతులనిగెల్చిఫణిగిరిస్వామినుటియు ॥ ౨౦౩. క॥ కాయంబులుగాయ
 మురై । యాయంబులుపగలమిగులనాయంబులచే । దోయంబుల పెంకినిబ

లు। తోయమ్ములమ్మగకులమ్ముదూలిం చెవడిక॥ ౨౦౮ క॥ సామికిటికటమ్మనే
 నీన। యాముత్తి యమ్ము సుదనయమ్మునందని రె। నామ్మనికృపగ లిగినరఘు।
 రాముని తూపుతుదనీటి రాజుండువహి॥ ౨౦౮ గీ॥ అంతటనిఖిలమ్మగ
 యావిహారలీల। సలుపుదును వచ్చియా దైవసార్వభౌముఁ డఖిలపరి జనప
 రివృతుండగుచు వేట। సరవిచేయెండపోఁకునఁజాలబడలి॥ * *

* యతిభేదము *

౨౦౯ సీ॥ మునుపుష్కరాగంపు మొదలరక్కొనిమించువైదూర్యకౌఖ
 లపచ్చరాద। డమ్మునందులపగడంపునైకపునుడితెలిరులతుదలనిద్దంపుసుపా
 నీ। మృగ్గులనొరయుక్రిమ్ములతాలిరులకడానిపుప్పొడిరాల్పఁజొననవగ।
 చిందుగో మేధికశీఘ్రపునకుమూగునిండ్రనీలపుతాతిగండుదేటి। మోతలకు
 సొక్కుబంగరుపులుగులెఱకు। పలుమొసలచించురతనంపుపండ్లవడియు। ర
 నముబ్రవహించుసెలయేటియిసుముదిబ్బుగ ॥ ౧౭౫ చ॥ త్రతరుచ్చాయకెలనఁ
 జేరి॥ ౨౦౭ క॥ అటుముందట పటునైత్యో। ధృటమయిదిటమయినిగాధదళ
 సంతతివి। స్ఫుటమయిరుటమయికడునా। వటమయి బటవయినదొక్కవట
 ముంగనియె॥ ౨౦౮ చ॥ కనునెడమంత్రియో సురశిఖామణిచూచితెయెం
 తవితయా। జననుతభోగికంకణతసద్విజరాజసమాశ్రయశ్వము॥ ఘనత
 రఙ్గాటభాసురతగన్దోననప్రసవాయుధారియో। యనఁజెలువొండెనివ్వట
 మహర్షిశమంచువిలాసవైఖరి॥ ౨౦౯ గీ॥ పలుకునమ్మంత్రికూడుకఫణిగి
 రీశుఁ డత్రరుచ్చాయకలరునెయ్యంబు। మీఱచచ్చిశ్రమమార్పనొకకొంత
 వడిప్రియంబు। వెలయఁగా విశ్రమించి నవేళయందు॥ ౨౧౦ సీ॥ వెన్కజి
 క్కినమెకంబునుదెచ్చితలనీటదడసిపువ్వులుసుగంధంబువేసి। కొనతోకతె
 గగోసీమునిమీసలుపెకల్చికానుకజేసికాప్రేనిగాలిచిక్రివిన్వసందుల కొ
 న్నిటిగమలిచికత్తితాలనుచివ్వికొచిగడిగి। తాలిచికఱకుట్లుగాలిచి యుష్పను
 మిరియంబుపులుసును మేళవించి। చలువగలమట్టితోట్టగ్రీచట్టుమీదనిలుపనం
 దటితోఁగూడపాలునుమెసవి। కోరకైదువదునెదారి గుఱుతుగట్టి। సా
 మిసంతోసముననున్నసమయమునను ॥ ౨౧౧ సీ॥ తొగరుజుంజురుకుత్
 తాలగదిద్దినగాప్పకొప్పులనెమలీకలాప్పజెరివి। సొగసుగానుడుటకస్తు

రివామములుదీర్చి పాసగజేగురుడుక్కబొట్లు వెట్టి | పాటుటాకుచిగుళ్ళప
య్యెదల్సవరించియురమునగురుగింజనరులమర్చి | సరిగబ్బపండువెదు
రువీకగలవిండ్లులెక్కించిచిలుకమ్మలెర్చిపట్టి | మెకమువాకట్టువెలిబూది
మేళవించి | కరిమదంబంగములయందుగలయనలది | నీటుమెఱయంగనం
కుందనిలచిమొక్కి | కొమరుచెంచెతలాసామి కొమరుగాంచి || * * *

* సారాలంకారానుప్రాణితైకావశ్యలంకారము. *

౨౧౨. క|| గిరికలుకిరులనుమించును | కిరులశరీరములబోలుకెరలె
దుకరులు || గరులపాడవులున్నతములు | గిరులగడవగిరులుమిన్నుగెం
టించువారీ || * * *

* అలంకారికృతవస్తుస్వని *

౨౧౩. గీ|| సామినియసపుచెలికిచందుమొకము | చుక్కచాల్గో
ళ్లువెండిమంచుమలలుజిగి | దొరయుగుబ్బలుతెల్లదామరలతఘకు | కలు
కునిడువాలుగన్నులుదలంచిచూడ|| * *

* అంత్యచరణయతిభేదయేకాక్షరకండము *

౨౧౪. క|| కైకోకికాకైకుకై | కోకాకాకింకకూకికూకకోకి |
కాకుకకుకేకికేక | కూకోకొక్కుకకింకకోకైకాకా || * *

* విస్తయము *

౨౧౫. క|| హరినీదుప్రతాపాతప | మరరేట్రవృండుకర్పరావృ
తమగుట || బరులువడకుదురుగొడుగులు | తిరసకరింపుదురుకటతిమిర
ముగప్ప || * * *

* దేశ్యపుత్రెనుగువచనము *

౨౧౬. కంటివిన్నులదంటపేరింటిగుంటియెకిమీడ, యీరైదుతూ
పులనెనగుదునేదారీ, తెల్లదీవిరాజ, సుడివాలుకేలునదననినయొడయ,
కాకరావెన్నెలగుత్తికన్దోయిమన్నీడ, తీవంచమిన్నులదొంగనడంచిన
సామీ, పున్నెంపుపోదీయెచూపట్టుతిరుపతిపోలునేలురామిన్ను- మబ్బు
పూవిడుపునిద్దాకప్పుకప్పుసమ్మేనికాడ, పాలసంద్రంపుబిడారింపుదేవర్,

కన్నురీకలతమిన్ననాయక, పులుగుసాహేబుచాబారాయండ, మొసలి
 వాయెంటులనాయండ, బూరగొచ్చుగల తుపాసి, జాళువాసాలుతాలు
 పుజియ్య, మోదుగమొగ్గనిగ్గుచాక్కటంపు ముక్కుమిటారంపుపటాని
 నెక్కువానినెక్కుతండ్రీ, పొలదిండిగొంగదొర, యుంగుటంబునజాలు
 గన్నయ్య, కటివేల్పు, ముక్కుంటిపండులమెక్కుమొక్కుళినిగన్నముక్కుం
 టిపొగడికనమరినప్రోడ, వ్రేతలయీలుపులుకొల్లలాడిననెటవాది, చాగ
 పుమాస్త్రుచ్చిలించినదంట, రెంట్రాపుడుమొరాలించినదిట్ట, కట్టినే
 స్త్రీ, తరిమలమోపరి, తమ్మికంటి. కయ్యపుటోగరంపుటయగారిపాటవి
 నుజాణ. జడదారిడెందంబు నెలవరి- పదిసూటుపేరులగుజేజే- కలు
 గులాయంపుటెకింతనెటరొతుగన్నదేవర- నెలంతకొమరుమామ డాచి
 నరతనంపుగనికొడుకుబోనంపుగువువజీరు నీటికందుపాపనిపినతండ్రీ-
 మాకలసూడుపొలదిండిరాయని పట్టిదురముబన్నునెలపుపెనురాయనిను
 పుబంటుపాలించుపాదుషా- పదియాటువేల సూటుయెనమండ్రుజవరాం
 ద్రనేలినమాయదారి- యలమేలుమంగమతేండ, బారదుగజగములానిన
 బొజ్జగలాండ, చౌవంవదుగకొండలకాణాచికాండా *

* అచ్చతెనుగుపంచరత్నసీసములు *

౨౧౭, ౧. కలిమి వాల్లంటిలో జెలిమిచేయని మేలుజలిమివా
 విరిజాపుబలిమివాండ. మెడదవాటిలుకిన్ను వెడదవావడి గ్రోలిజడదవాపె
 డుగొప్పుయెడదవాండ. పులుంగవార్వమునూని యలుగువారల జెండగలు
 గువాటంపుచుట్టలుగువాండ్రకరమువాదిడుమామ యురము చాలించుమొ
 క్కురమువారని మేలికరమువాండ. జారిపోరోగరపుజడదారిమన్నెచాట
 పొటానవినిసొక్కుబోటువాండ్రసొగసుకాటుకపేరిగొండగవిదారి. నో
 మినెక్కొన్ననలరూపు సామిమిన్ను.

౨. తలలేని పెండళ్ళునలుమోముజిగిపిల్లలు మైదనునుబొజ్జ
 తమ్మివాండ. జగడోతిచేబొక్కు సాదరమిడివేడిచూపులమైసొమ్ములేపువాడ.
 యిత్తికతలయెన్నునీనుమాటాలువావిరిబూచుతటి రెప్పవిప్పవాండ. తావి

తాల్పరిపగదాయ కూటపుదిండి నెక్క-కట్టెరపక్కి-జక్కి-వాండ్రునెగడుతి
గలేనితపసికంటిపొరబువ్వ! మన్నెవారిదుపొగడికగన్నవాండ్రసొగసుకా
టుకపేరిగొండగవిదారి! నోమి నెక్కొన్ననలరూపుసామిమిన్న॥ *

౩. గుడుగుపాల్ మబ్బుతాపిడుగువానకుగట్టు గొడుగువాట
ముదాల్చువడుగువాండ్రుడుగువాల్ గమి మైలగడుగువారి మెఱుంగులుచు
గువారనివ్రేలిమడుగువాండ్రు! పడుగువాలికనని చెడుగువారినిచెండపొడు
గువానగుకత్తిదోచుగువాడ్రు! వడుగువాకుగబలినడుగు వాకునఁజేరియడుగు
వాలఁగదొక్కునడుగువాండ్రు! నడుగువదలనిజగ జెట్టిముడుగుటకును! చి
డుగుడునగరిడినడచెక్కుడగువాండ్రు! సొగసుకాటుకపేరిగొండగవిదారి!
నోమి నెక్కొన్ననలరూపుసామిమిన్న॥ *

౪. చాగపుపొలదిండిసాహెబు తలమానికపు వినుకొమరుపొగ
డ్డవాడ్రుననుమీనుచునుమనినుడిపంటవ్రాయు మేల్దంటగన్నతుపాసిబంట
వాండ్రు! మోదుగనును మొగ్గముక్కుచక్కని పక్కినెక్కునెక్కటిగేరుటె
క్కువాండ్రు! తపసిరాచందుడెందపుతమ్మి ముద్దియపయినంగుగ మెలంగుమ
మయిమవాండ్రు! కోరియనయంబుప్రామిన్కుకొనలుదెల్పి! లేనివలకారిజిగి
రూపుమేనివాండ్రు! సొగసుకాటుకపేరిగొండగవిదారి! నోమి నెక్కొన్ననల
రూపుసామిమిన్న॥ *

౫. బలితంపువలపు దాల్పరిదిండిగమి తావుగల దొరవాకిలినిలు
చువాండ్రు! చాగపుననదోటసామింటజాతీనుచాలెంతయగుబొటవ్రేలివాడ్రు!
పాతేటిరాయనిపాపనిడై దోడుపెద్దకొల్వడురొమ్ముగదైవాండ్రు! పెడగు
చెంబడిబిడ్డకడుపునబొడమినజడదారివడినుడినడరువాండ్రు! వెల్లనుడిచుక్కు
తలగోముబొల్లిమోము! పక్కిరామూవునడిచక్కినెక్కువాండ్రు! సొగసు
కాటుకపేరిగొండగవిదారి! నోమి నెక్కొన్ననలరూపుసామిమిన్న॥ *

* అభేదరూపకాలంకారము. *

౨౧౮. సీ॥ కలచిసంద్రముబయల్ సెలసికొట్టినకోట తుదచుట్టికొను
శాచుముదలితాచు! చప్పరింపఁగఁజాటి చక్కగాసెలవినిచిందు నురుగు
బుగ్గచందమామ! కొప్పురించఁగరోమకోటివింటనుదుయ్య బొడమినబెజ్జ

మ్ములుడుగణములు. రిక్తించివీనులుదిక్కులదరఁజేయు ఘర్షురధ్వనిప్రతి
ఘోషమురుము! పౌరలికలనంటుమున్నీటబురుదతోడి. యెడలుఝాడింప
కడనూడిపడినపెల్ల. లబ్జజాండంబు నీవుమహావరాహ! రూపమందిన వేళ
గారుడగీరీశ॥ ౨౦౯ మ॥వనమేలావనమేల పట్టణగణావాసప్రవాసప్ర
రం! జనమేలాజనమేల రాజగృహసంచారప్రచారప్రసాదనమేలాధనమే
లఘాటకభటాధారద్విదా రద్విపాం! గచమేలాగ నమేలనికగనఁబరా
కాగూపకారూపకా॥

* గూఢచతుర్థపాది. *

౨౧౦ చ॥ మెలఁగినచాలికకరెయితమిక డిగ్గినకవరాల్లు రించిమేల్;
గలరవనాదముంచియెదలాగెదుపారుషమామురారిసా! గుఱమిడిగాకనీ
పనికిగోవెలచానగబొట్టుకట్టిలా! గిలియిడిగల్లు మేరదయనేరుముసామిక
నీవెనట్టులో॥

{ సమానాక్షరనకారయుక్తప్రాసావకలి }
{ ప్రాససీసానుప్రాశితసర్వలఘుసీసము. }

౨౧౧ సీ॥ తనువునుదనువును పెనఁగొన నెనసినమనమనమనునుదను
మొనలును! వనువుననిచినతనివినిదనరునుమునునిను జెనకినవనితనుగన! కమ
నను నెన రెనయినికినుకను పనిగొనికిను కనుదనియనతనుఁడని! మొనలనుపొ
నపొనగునగునమునుకొనిదిదనిమునగొనబునననిచిన! ననయనుధనువునగి
నిసినవెనుకనుచి! నవనటనుగనుటనికనుననువునదను! ననెలనెలనుమనసున
ఘనతనుగనుచు! నెననుమనుపొనరనవనివనజనయన॥

* ద్వ్యక్షరి. *

౨౧౨ క॥ నినునెక్కునముననమ్మిన! ననుమానముమానమానననినే మ
మునక! మననీనామమునూనె! న్ననుమానిననిన్నుమాననానేమేనా॥

* ఏకాక్షరనామకందము. *

౨౧౩॥ లోలాభి లాలిలీలా! లీలాలీలాల లేలీలల లలులే! లోలోలై
లైలలల! లీలైలలలలోలలేలోలేలా॥

పైపద్యమునకర్థము.

లోల - వృండుచున్నట్టి అర్ధి - తుమ్మెదలను లాలి - లాలించు నట్టి లీలా - శృంగారక్రియగలిగినట్టి ఆలీ - చెలికత్తెలయొక్క లాలీ - లాలిపాటలయొక్క లాల - లాలయను పాటయొక్క ఏల - ఏలపదాలయొక్క లీలలు - విలాసములు అలలు - అతిశయములు లే - అవులే లోలో - లోలోయనే ల - స్వీకరించయోగ్యమయినట్టి విల - గుహలయందు అల - అఖండములయినట్టి బలత్ - కదలుచున్నట్టియు లీల - క్రీడా ర్థమయినట్టియు ఏలల - ఏలకీర్తిగలయొక్క లాల - ఉయ్యాలలు ఓలలు - హారాళములే లోల - ఆసక్తిగలిగిన విలా - భూదేవిగల శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామీ॥ ఇందుకు, నానార్థరత్నమాలానిఘంటుప్రయోగములు. లోల శ్వలసత్యష్టయోః॥ లీలా కేలీవిలాసశ్చ శృంగారపరిభవక్రియా॥ లంఖండ సేతిష్వదానే (స్త్రీ)నేత్రేలవణేతులం॥ విలంబం ద్రేగుహయాంచ॥ ఆర్ధి సుఖవయస్యాచ అర్ధిదాశౌశిలీముఖా॥

{ ద్వాశ్రింశతసుప్రాసయక్తప్రాససీసావకలి }
ప్రాససీససంసృష్టిః

౨౨౪ సీ॥జాలువేలునుసంకుగ్రాలుడాలునుబిల్లరాలుకేలునుగలబాధి వాండఁ పాలుపోలునుపుల్గుడాలు మేలునుపచ్చదేరుసాలునుగలహాళివాండఁ మేలుకోలునుజగమేలుకీలునుకల్పిజాలునాలును గలలీలవాండఁ వాలుడాలునుమున్గుచేలుప్రాసలును వేల్పుచాలు మేలునుగలవేలవాండఁరేలునుబగళ్లు నెఱజగడాలుబన్న! పాలువదుగాణపొగడతసీలువాండఁ బేలుపోవనిపొ లేపెండ్లనూలుకొనుదు దీలువడగొట్టునట్టిగల్గోలువాండఁ॥

పట్చక్రవర్తిసోడశరాజనామాభిరామప్రాసభేద

భాసమానవృత్తము.

౨౨౫ చ॥ పృథివిఃబురూరపుష్పగరుహహయజుః బురుకుక్కుంజం ద్రమః త్యగిపునలుంఽలీపుయువనాశ్వభవుంభరతుకగయున్నగీ రధునిమ రుత్తనంగుశిచిరామును శౌలక్షునిసంబరీషునిం బృథుని యయాచిరంతిశ శిలించుని భార్గవుమించవేహరీ॥

౨౨౬. క॥ దేవరచూడనివేటలు । లేవేమముమెచ్చజేయలేమేయై
నక॥ మావిలువిద్యలసేరువు । నీవించుకచూడవలయు నేడనికకడకక॥

౨౨౭. క॥ వాలమ్ముననొకచమరీ । వాలమ్ముననేసిభిల్లవల్లభయ
వనిక॥ వాలమ్మునువుగమ్మగయా । వాలమ్మునఁబట్టిశౌరివైపుగనంగక॥

౨౨౮. క॥ జాలమ్మువెడలశబరీ । జాలమ్ములయందొకర్తుబవమనఖగరాట్ ।
జైలపతి మెచ్చనేసెను । కోలెమ్మునఁగాడయేరుకోలెమ్మొకటక॥ ౨౨౯.

క॥ ఈవిధమొనరగమ్మగయా । పావ్రీణ్యమునెఱపఁగాంచిఫణిగిరిరా
యం । డావలవస్త్రమణీభూ । పావళులిప్పించియున్నయత్తతిమిగు
లక॥

*

*

*

* కకారాద్యక్షరకందము॥ *

౨౩౦. క॥ కలకంతముకరెవులుగును । కలవింకముకంకణంబుకవ్వ
ముకరుడుక॥ కలరవముకనకభుక్కును । కళుకుసుకంకమునుగాకికక్క
రకైదుక॥

*

*

*

౨౩౧. చ॥ మొదలైనట్టిఖగవ్రజంబుతగనమ్మెదంబుతోవేటయం । ద
దనాడేగలముష్టిబట్టిగములైయంతంతవప్పల్లుబె । ట్టివమైయుండఁగఁజె
ట్టుచెట్టుసెలకట్టెగొట్టిబెట్టేయుచుక॥ మదినుప్పొంగుచునున్నయామ్మ
గయులకొనున్చుచుకొశౌరియుక॥ ౨౩౨ గి॥ అటుతదోరెఁపుత్రా
దుచేనలైమమర । దళుకుచేదొల్లవానకోయిలలదునిమి । బైరిచేవెన్క
కొంగలబాటుగొట్టి । సాశువముచేతగుండేభజీరెనంత॥ ౨౩౩ సీ॥ చెం
గావిచాయపెరుంగుమీతినదట్టిచుంగులువారచెఱంగుజెక్కి । అపరిమిత
ప్రభాతపనీయకటిసూత్రవలయంబుపైచిక్కమలవరించి । వలచేతమణి
ముద్రికలకాంతిదిశలందు మొనయువేష్టవుడేగముష్టిబట్టి । డాకేలపచ్చ
రాడంబైనచోపుమగోల నెల్లవిహంగకొలముజోపి । వెన్కకునుజాగి
యూకించివ్రేసివేటు । తోనచెంగునలంఘించిదానిదిగిచి । హస్తమును
పూనిపక్షిసంహరమునకు । వేటకాండ్రునుదొడ్కొనివిసనభూమి॥ ౨౩౪
సీ॥ లావుకపసిరికలకుముకిగిజి గాదుపూరేమజీనువుకారుకోడి । గువ్వగుం
కనకోడిగోర్నంకకోయిలభరతముజక్కువపాపురమ్ము । పొటిపిట్టయుల్లం

కిపొన్నంగితితువగున్నంగియేట్రంతకొక్కరాయ । విచ్చుకేశరిజెగ్గురు
 వక్షంగివీడచెమరుగాకిచిల్కపెడిచె । పికిలిపాలకూకటిగువ్వబెళవజట్ట ।
 కక్కెరవెలిచెగోగడకన్నెలేడు । పాలజీనుపడాబయ్యుడైడికింటె । నీళ్ళ
 ముచ్చునునుల్లంకిచల్లపట్ట ॥ ౨౩౫ క॥ తమహెచ్చపొదలకైదుల । గుమిగ
 నియికెలునుదేగకునుడివడిగ । చమరుంచాతనిపిడికిట । నమరంగాబ
 ట్టియేయనదియవ్వేళక (క॥ చమరుంగాకినిశ్రీహరి । కొమరుగ నీకియ
 లుదేగకునుడివడిగ ॥ చమరందంబుగముష్టిని । యమరంగాబట్టియేయ
 నాసయమునక ॥) ౨౩౬ సి॥ కైదుబారెగిరిపోగుగొనిక్రిమగాచివ
 చివమెటుంగుతీగవలెసాగి । యవ్వేటుపడిపయినంటితొడిగొకటివిడిగిపడ
 గనట్టెవెంబడిబడి । పాటుననొక్కటిబట్టుకయటుతారువిరికైదునొక్కటి
 గజచితొంటిపలుమొనదిగియుచుప్రక్కలచాటుకొజాలరెక్కలనుగొట్టు
 చునుపొదలుచు । గలగలనమెల్లనేమువ్వగదలకొదవ । పులుగులదరగూ
 యుచునుండదెలిశికారి । కదసియాడేగచేనుంచితైదుతలలు । నొక్కికొ
 నగోటమెదడెల్లచెక్కిమెనగి ॥ ౨౩౭ గీ॥ కాళ్ళకైదులునెడమచేకడ
 కుదివియ । నంతటనదనుదప్పినదగుటజేసి । తేలిగుడిసుట్టియాసామిశేలిదే
 గ । నొయ్యనొయ్యనజుక్కలనొరయనెక్కె ॥ [తే॥ గీ పిట్టపిట్టకుచి
 క్కంబుపెట్టినట్టి । యదనునదనుదప్పినదగుటజేసి । తేలిగుడిసుట్టియా
 సామిశేలిదేగ । యొయ్యనొయ్యనజుక్కలనొరయనెక్కె ॥] ౨౩౮
 కా॥ అరీతిన్నినువీధినెక్కిననుడాయకలేకయాశారియొ । య్యారంబొ
 ప్పుగనెండమాటుగనుచేయడ్డంబుగామోమునక । జేరంజేయుచుదృష్టి
 నిల్చివెనకకజేయూదికూర్చుండొకిం । తోరైచూచుచునంతనొక్కవని
 కైయొయ్యెయ్యకేడించినక ॥ ౨౩౯ క॥ కనగొనియచ్చటప్రాలుట ।
 మునముననిళ్ళయముచేసినుంత్రినహితుడై । తనసేనలనచ్చటనె । యు
 నిటటుచనికనియెనొక్కయుపవనమెలమిక ॥ అంత॥

౨౪౦క॥నారాయణవివరమునభుజిసారుండాకాశరాజచంద్రునిసతనాం
 బారుకనెచ్చెలులుకళ్ళం । గారవనచ్చుననుమిగులగారవమెనగక ॥ *

* మనోజపూజాభివర్ణనము.

* అపూర్వప్రయోగము. *

౨౪౧ సీ॥ విరివియాతరులక్రొవ్విరి తేనెమురువైనకరువలిపించుచుంగ
ల్వకొలని । కలనరేజోతిరాచలువత్నియపొంతం బరువంపుపూలచప్పర
ముబన్ని । కురువేరు పెడ వెట్టిమరువంపుదడిగట్టిముంగిటకపురంపుముగ్గుబె
ట్టి ! గురుతరకాశికాగురుధూపధూమములిచ్చిసూనాసవమెదుట నుంచి ।
మదసురతియు క్తముగమృగమదమునందుం । శేనీతత్ప్రమననిల్పిభాసుశము
గం । జందనసుమాత్మతములం బూజలుఘటించి । బహువిధోపాయనమ్ము
లువహినాసంగి॥

*

*

౨౪౨ సీ॥ ధ్యానమాత్మభవునకావాహనము లోకచారికాసనముద్య
క్షానికర్ష్య । మంబుదాపునకుం బాద్యమువార్ధిమన్ననికాచచునీయమ
బ్జాంబకునకు । స్నానంబుశంబరాసనునకువత్త్రముప్రకటాంబరతనుధా
కుపవీత । మద్విజరాజుమేనల్లునకుసుగంధమతిశీతగంధవాహరధికత్తు ।
ములవిహతశౌర్యనకుంబుష్పమువిరివిలుతునకుధూపముసురభిమిత్రునకు
దీప । మలరవీంద్యక్షుతునకుఫలనివేద్య । ముశుకబలునకుండాంబూలముర
తిపతికి॥ ౨౪౩ గీ॥ అనుచునకలోపచారంబులర్ధిజేసి । మకరచిప్రపతా
కాయమదకరాయ । మత్తహంసగజేంద్రాయమన్తధాయ । మానీషిమా
నహరణాయతేనమోస్తు॥ అనివెండియు॥ ౨౪౪ శా॥ జేజేయిత్తుశరాస
నాశరణరాజీవగ్వజామ్రైక్కుభ । ద్రాక్షివేళకుమారకావినుతిసారంగి
గుణాధిపతి । రాజీవాదిశిలీముఖాభజనమోరాజాప్రకౌల్వాశుకీ ।
రాజాదండముదర్పకాప్రణతులోరామామనోహరకా॥

*

*

* చౌపదములు. *

౨౪౫॥ అదనిదెమముఁబ్రోవతులోన్మదన । మదనమోహనదమత్కృ
తనదన । నదనానిలకౌశలశరమదన । మదనటనస్థితిమదినివలదనా॥

* వితాళచౌపది. *

౨౪౬॥ కమ్మనిచిటిపొటికరువలితేరు । తుమ్మెదబలగపుం దొలంగినబాటు ।

కొమ్మలదళములఁ గూర్చువజీరుఁ । డొమ్ము మదన నియ్యుణికెవ్వారు॥
పచ్చనింటిచేపంతముతోడ । మెచ్చులగెలుపులమించులతోడ । హెచ్చు
కంటిదొరనేఁచినప్రోడ । పొచ్చెములెంజకపూవిలుకాఁడ॥

* డిండిమవృత్తయు క్తకర్ణాటచౌపది. *

౨౪౭॥ విరివిగా నెలపండువె న్నెలలుగాయ । పురివిచ్చి నెమ్మిగుంచువుత
టానదాయ । మరువొచ్చిలకవార్వముదువార్తసేయ । తరిగాదు మనుపు
మందటినిరతిరాయ॥

౨౪౮ చ॥ అనిదినుతించి మొక్కి-కమలాననలావివిధోపహారముల్ ।
గొనితమలోనభక్షణలకుంబ్రియమైనఫలాదులకరుచుల్ । గొనుచు మనో
వికాసములకుండగుజాజరపాటలుబ్బుమే । తెనయగఁబాడిసోలుచుర
హిందమలోననెదారుమెచ్చుచు॥

❖ * వనవిహారవర్ణనము. * ❖

౨౪౯ చ॥ మదనునియిట్లునోమియల మానినులెంతయుసంభ్రమంబు
నక । బొదలుచునానవంబనఁటిపూవుదళంబులముంచిముంచిమే । చుక్క
నతనొండానుల్ చవులూచూచిభళిసొగసయ్యెనంచున । మృదమొదవంగ
దాగుచునుమాటికిఁ గేరుచునుండనయ్యెడక॥

౨౫౦ క॥ ఆనవములుచవిగ్రోలెడి । యానవనవలెటిఁగిలేములరు
లగమిపై । యానవదలిపొదలికదలి । యానవరనగాంచిచెంతనాడరయ
మున॥

* దళహోహదయుక్తకందము. *

౨౫౧ ॥ పలుకకొరవిగోగిడవా । విలిమూర్కొనపొన్నఁదన్నఁ
ప్రేంకణముమిపా । టలఁగోరినగచనుపకము । తిలకముగనమావినంటఁదె
గడకబొగడక॥ వ॥ పువ్వుజేసియాపువ్వారుఁబోడులు వెండియ॥

౨౫౨ సీ॥ తిలకంబునొకతెచావులసన్నగావించెఁజాంపేయతరుహో
ర్లుజంకజేసెగోగునొండాకతెయెగ్గులుబల్కుచునుదూరెగఁచుజేరియొక
తెప్రేంకణమువాడె । నొకతెతాయుచుఁగురువకముగాగిటఁజేర్చెవకుళం
బుపైమించనొకతెయుమిసె । లేమావిచేనంటిప్రేమనొక్కతెయూచె

నాక తెనావిలిమీదనూర్పులాసఁగె । గడిమినాక తెపొన్నఁగనికెకాకికన
వ్వె । బ్రకటముగనశోక మొక తెతన్నె । నిట్లు పానవశతనింతులు మెలఁగ
నా । తరులు సరవివిరులఁదనరెనంత॥ * *

౨౫౩॥

● వనశ్రీమధురగతిరగడ. ●

సారసవదనలు సారపదమ్మున । గారవముగళ్ళం గారవనమ్మున
తములెచ్చినది త్తములనువేడుక । గములై తగుపూ గములనుగూడుక
యెదలపొదలుప య్యెదలునుజాఱఁగ । మెదలుచూపుతు మ్మెదలటుజేరఁగ
బలువిడిజిగిగు బ్బలుజిగిచేరఁగ । దలతలనునువా ర్తలుముదమాగఁగ
నలుపుమీఱవే నలులరింపుచుఁ : గులుకునడలబె ఘ్రులుగన్పింపుచుఁ
బలుకులకపురఁపు బలుకులునింపుచుఁ । జెలరేగుచుకు చ్చెలలబిగింపుచుఁ
కపకనగివం పకములకరుగుచు । శుకములెగరకిం శుకములుదిరుగుచుఁ
వపుననకా పరువనిదిరుగుచు । గురువిందలపొద గురువనిమఱుఁగుచు
రువముదన కిచ్చునవారును । రమ్మచెకర్పూ రమ్మనువారును
హకారమ్ములు సహకారమ్ములు । మహిళకుఁబ్రియమీ మహిసుభలమ్ములు
రికెడఁబులు నారికెడఁబులు । వేరులుందకు ర్వేరువటంబులు
న్నదేనిదా పొన్నకుడాయకు । సన్నజాజికై సన్నలుచేయకు
నలగనిసురపొ న్నలచేనదుమకు । చులకనగావం జుళకముజిదుమకు
యాకుండముచెలి కీకుండమునిలు । మాకందంబులు మాకందంబులు
కదలిచూతమీ కదలివికాసము । పొదలగంఁతెపూ పొదలవిలాసము
వెదకుమిపుడుకొ) వ్వెదకునుమల్లెలు । మెదలెనిందుతు మ్మెదలకుఁబిల్లలు
మరలగంటితా మరలకొలంకుల । గురులనెతగెవా గురులుకెలంకుల
మలయగజొచ్చెను మలయసమీరము । కల్లికలకేన గ్గల్లికలమీరము
కలికితనముగల కలికికుచమ్ములు । తులయనదగుప ఘ్రులలకుచమ్ములు
నలరుగొన్నితరు లలరులనాగము । చెలువరొచేయుము చెలువగుగానము
ననివనితలువని ననితరరతులను । వనమయూరధా వనమ్మదుగతులను॥

* అచ్చతెనుఁగుప్రాసకందము. *

౨౫౪ క॥ చిలుకలకొలుకులుబిత్తరి । సొలపులమెలపులనుగలికిపొలు
గులముద్దుల్ । గులుకఁగఁబలుకులకపురపుబలుకులుజలజలనయొలుకబలు
కుచుమఱియు॥

{ అచుంబితరచిత చతుర్దశయమకాంత్యనియమభ }
{ రణవరణగరిష్ఠనిరోష్ఠ్యవిరాజితరగడరాజము }

౨౫౬॥

* అపూర్వప్రయోగము. *

కలికికలికితనాననానదిగట్టి * గట్టిగనంటినంటిని
కలికికలికచనిన్ననిన్ననగాక * గాకడకంటిగంటిని
జాలిజాలిచెనంతనంతటజాల * జాలకనీతినితిగ
నేలనేలకిలికలికననీక * నీకడజాతిజాతిగ
సారసారసరాజిరాజిలసరస * సరసతవల్లవల్లగ
కేరికేరిసదాడిదాడిలకింక * కింకలనెల్లనెల్లగ
నాడనాడగనాగనాగజయాన * యాననగట్టగట్టగ
నీడనీడగనేలనేలకినెచ్చ * నెచ్చెలిదిట్టదిట్టగ
దరినిదరినిలలేకలేకలదండ * దండననంగనంగన
సరసిసరసినిసన్నసన్ననెసంగ * సంగతిసంగనంగన
నిచ్చనిచ్చననయ్యనయ్యడనెన్న * నెన్నడరేకరేకగ
నచ్చినచ్చికకానికానిగయ్యలి * య్యలిచిసాకసాకగ
కన్నెకన్నెరికానకానలగన్నె * గన్నెరచాయచాయగ
నెన్నినెన్నినదానదాననకింత * కింతగదాయదాయగ
గదలిగదలికనలరెనలరెయిగాయ * గాయకనీడనీడగ
నదిరినదిరిహిసరిగసరిగయినందె * సందెలజూడజూడఁగ
రాగరాగతలంకలంకెగరాక * రాకడలెక్కలెక్కడ
తీగతీగడిసినసిననడెట * డేటకినిక్కనిక్కడ

నీటనీటననియెననియెంతేని * తేనియ తేర తేరక
 చాటచాటనకాదకాదయనంది * సందిడదీరదీరక
 నాతినాతిలకాళికాళిదిగా * నాగకికానకాననె
 నీతిసీతిలకానకానజనించ * నించదెనాగనాగనె
 లలనలలనలతతినితతినిలలాగి * లాగిగడించడించగ
 నలిననలనిడనిగ్గనిగ్గెడనాట * నాటలనంచనంచగ
 ననలననలనగతిగతిగననాచె * నాచెయిగట్టగట్టగ
 ననిచెననిచెననంగంగజయంత * యంతటజిట్టజిట్టగ
 చక్క-జక్క-నిదంటదంటలెసంగ * సంగతిదాటదాటది
 లక్క-లక్క-డిలీలలీలతనంట * నంటనిచాటచాటది
 నీలినీలినవాడనాడననీచె * నీచెనదాయదాయగ
 రాలరాలగనేయనేయలరంగ * రంగరకాయకాయగ
 యింతియింతియెయేనయేనలనించ * నిందగనేననేనన
 కాంతకాంతతతాళితాళిచెకలసి * కలరిసితానతానన

౨౫౬ సీ || వీలాలతలుదూరనేలాలతాతస్వి ననలేవి కోయ క్రన్నన
 మృగాక్షి । మరువబోకింతయే మరువంబుజాననజాతిటు బెనువుమేజాతి
 నాతి । గోరుంటపూగొమ్మ గోరుంటకేకొమ్మ కేళిగైకొమ్మకంకేళిబాల
 వాదులేటికి విరవాదులకైలేమ పొగడదండలకెంతపొగడదబల । కన్నె
 గేదగరేకుకై కన్నెవలన । వలనిమచ్చరమేలయేవలననుచు । నోజమైగూ
 డియవుడు పయోజములులు । చయమువేడుకపుష్పాపచయముజేసి

❖ * జలక్రీడాభివర్ణనము * ❖

* ప్లానభేదము *

౨౫౭ క || ప్లావతులయ్యెడనీ । లీలంబుమ్మపచయకలితఘనకేరీ
 లాలితబనితశ్రములై । యాలోజలకేళికాంక్ష నటుచననెదుట॥౨౫౮॥
 క । అంభోజోత్పలకైరవ । బంభరకలహంసచక్ర బకవివిధరవా । రంభ
 విజృంభణసంభ్రమ । గంభీరంబైన కొలనుగనుంగొనియచట ॥ ❖

* మాధుర్యము *

౨౫౯ క || నారీమణులయ్యెడదమ | సారపుమణిభూషణములు సడ
లించు నెడక | గారాకెడలిన లతలన | తీరైకనుపట్టిరధిక తేజంబురక ||

౨౬౦ క || అక్కొలనుజేరిదిగు నెడ | చక్కగ సాపానములనుజాతి
యహాయో | యక్కయిదియెంత జర్కని | యొక్కసఖియ తనదుచెం
తయూతగనిలైక || ౨౬౧ క || నీకునునాకునుజోడ | ల్లాకిన్నెరకంతికా
మృగాక్షికిసరియా | నాకొమ్మకు దానికిసా | టీకలికికి నుద్దియల్ల యింతి
యటంచుక ||

...

*

* ముద్రాలంకారము అపూర్వప్రయోగము *

౨౬౨ మ || వనజాతాక్షియురోజకుంభములతోవ ర్తించురోమావల్లి |
ఘనహస్తస్థితితోఁ గనన్వకరికల్ ఘర్మాంబులకదోఁగజా | తినగస్తూ
రిమదంబుతోఁదళుకుమీయెక హారపన్నాభతోఁమనముప్పొంగఁగడ్గెడతన్
రసికిన్వత్తేభవిశీఁడితక ||

...

*

౨౬౩ ||

* జలకేళి వృషభగతిరగడ *

చలువపలువగమించనంచనుసరసి * సరసిజముఖులవీడక
నలువునలువలు గట్టిగట్టివనంబు * నంబురికొనెడువేడుక
దరినిసరినిలనమరిమరితమ * తమకతమకములూనరడిగ్గుచు
మెఱసిమొరసియొకళ్ళొకళ్ళటు మెట్టు * మెట్టుచుమిగులమొగ్గుచు
ఘనతగసుతమివలపుగలపముకరగ * కరగతజలమువల్లుచు
దనువులనువుగడయ్యెనొయ్యనతరగ * తరగకనిలచివల్లుచు
యెలమిబలిమిగనీదవేడుమకేల * కేలటుసాచకానవు
లలన యెలనగవొచ్చురమ్మొకలాగు * లాగుననెంతదానవు
రావకావగననుచు మనుచుబిరాన * రాననుతోడిగ్రమ్ముచు
తీవరేవలనగిపెనగుచు తెలివి * తెలివిరిదమ్మిరెమ్ముచు
కుసుమరసములు విసరుపన్నగోక * కోకనదంబుగాంచెదు
వసముబినములకేవనావగ వారి * వారిని దనుపనెంచెదు

కప్పుపుప్పొడి వేయినాయమె కంట * కంటటుబెంచివేగమె
యపుమెప్పుగతోవకలనీ వాడ * వాడకయుండలాగమె
మరలిపోరలుచు నలికతిలకముమాయ * మాయలుగొన్నిసేసెద
తరలికెరలుచుతోనవేనలి తరమె * తరమెఱుంగకయతీసెద
వడ్డురాగతనాలువలుకకు * వాదులాడగతగునెవారికి
యద్ధిరాదొరసానివిటురా * నగునెపొమ్ముటునీదుదారికి
యనుచునుండగనేచియొకచెలియంచు * నందఱబూచికొందఱ
దనరనోహూరంతుసేయగ * తగునెయిటునెఱబిగుదుమందఱ
యెల్లవారికినోలపెట్టెద * నీదులాటకుబిరుదుగట్టెద
నొల్లననియెడివారిదిట్టెద * నొనరమన్మధునానబెట్టెద
నెందుజునిగెదరంచుబెట్టుగ * నేచిచేసుమరజమునొట్టుగ
యందరలపైజిల్కిపట్టుగ * నాడిసఖియకుబ్రియముపుట్టగ
నోలయాచిగురాకుబోణికి * నోలయాయంబురుహపాణికి
నోలయాయులినీలవేణికి * నోలయీమదక్షిరవాణికి
నోలజక్కవబాలకిప్పుడు * నోలతామరగోలకిప్పుడు
నోలతుమ్మెదనారిమీదను * నోలయంచయ్యారిమీదను
నోలయాకసవిభునినందన * నోలయోషాకలితచందన
యనినసతులందఱును భల్లియో * యతివనేర్పరివనిరయంబున
వనరుహాకరసీమసుద్దులు * వరుసనిడినయనంతరంబున || *
* ఉత్పేక్షాలంకారము *

౨౬౪ చ || అలయక వెన్క-యీతనొకయంబురుహాననకీడసల్పచో ।
వలిపెపుటైటమాటునను వటువచన్మొనలూప్పెఁగాంతితా । వలపుట్ర
వాళవల్లికల వ్రాలినకోకయుగంబుమారుచే । వలబడిముక్కు-రెత్తుకొను
వైఖరిబూడఁజెలంగఁజిత్రమై || ... *

* ముద్రాలంకారము *

౨౬౫ వనమయూరము|| చండగతి పెన్నెరులు జాణికటిసీమకొమెం

దుకొనిగప్పకమమిటిజలకేళిఁ | దాండవము సల్పెనువిధంబుననునీతై |
యండిరబలల్వనమయూరములరీతికే ||

* రూపకాలంకారము *

౨౬౬ సీ॥ తఱకు పెన్నెరిముంగురులుగండుతుమ్మెదల్సోగకన్నులుక
ప్పుచూపుతోగలు | తరులతల్ మొగములుతగు తెల్లదామరల్గిచ్చిపాలిం
డ్లుజక్కవలతోడు | లడుగులుబెడగులయ్యరుణాంబుజంబులు మీగాళ్లుమే
టితాఁ బేటిచాలు | చేతులుతూండ్లురాజిల్లునాభులునుళ్లుసోలుచూపులు
బెళ్ళుమీలుగాఁగ | లలనలెనగిరికాసారలత్తులనఁగ | సుడియునడుములు
వడవడవడకజడత | నడలనడుగులుతడబడతొడలుజడియ | నెడలిబడలిక
లెడనెడనడలనవుడు ||

*

*

౨౬౭ సీ॥ చిలుకలకొలికితొయ్యలియింతియ్యగ్నిమగువపైదలిబోడి
మచ్చకంటి | యెలనాగ వెలదికన్నులకలికి నవలామెలత మెఱుంగుబోడి
నెలఁతపడఁతి | చెలువజక్కవచంటిచేడియలతకూనపాలఁతిముద్దులగు
మ్మపువుబోడి | జవ్వనిబిత్తరిచానప్రాయాలన్నుకన్నెలేమలెటవకలికిగో
ల | ముగుదకొమ్మసకియముద్దియజవరాలు | నతివగోఁతికొమిరయందక
తై | యొరపులాడిబోటియువిదబంగరుబొమ్మ | తలిరుబోడిమొదలుచె
లులతోడ || ౨౬౮ || క॥ వేళంబెసలిలవిహరణ | కేళిరతింఁడెలియామ్మగీలో
కనతా | చాలముదమందియొండొరు | కేలూమచుసరభసమునఁగేరుచున
గుచుక || ౨౬౯ || గీ॥ జిలుంగువలపెంపుమైనెల్లఁగలయనంటి | యంగరుచి
చేలమునమించిరంగుమీఱఁ | గొలను వెలువడునప్పుడాకొమ్మయొప్పెఁ |
బటికనార్చినయపరంజిప్రతిమబోలి || ౨౭౦ || చ॥ చలువలుదెచ్చియిచ్చె
నొకచాన నెరుత్తడియాచ్చెనొక్కతో | య్యలి నెలిగొప్పమచ్చెనొకయం
గనవెంబడిపూలమేల్తురా | నెలకొననిచ్చెనొక్కచెలినిఁడెదగందఁజలం
దెనొక్కతై | దలిమెలిసొమ్ములుంచెనొకతన్నినభోవిభుగూర్చిపుత్రికి ||
౨౭౧ || క॥ అరయనపరంజిప్రతిమకు | మెఱుంగిడిహొక్కమగుజాజుమె
యిజరమినయా | యిరవునయాకాశమహీ | శ్వరసుతతగనెరులచూ
డ్చివహినింపెనఁగక || ౨౭౨ || సీ॥ సంపంగికావులు చందురుకావులు

వెలిపట్టుజేబులువేటచాళ్లు । బొమ్మంచుముయ్యంచుపాప్పరిహూంబట్టు
నుదయరాగముకందులరతవన్నె । ముత్తెలపందిళ్లును తరగోగ్రహణంబు
లుకరకంచునాచువన్నె । నిండువన్నెలుమంచినిగమగోవరులుసామంతపీ
ఠులుప్రతిమలునుబొగడ । పచ్చలును మేఘవన్నెలుపచ్చపట్టు । గరుడప
చ్చలునేత్రముత్తురగవల్లు । హంసవల్లునుపద్మాలుహరిణవల్లు । మొదలు
గావల్లులుధరించిముదితలవుదు॥ * *

* ఉత్సాహాయుక్తగీతి. *

౨౭౩. అందమైనకీలుగొప్పలుదుంబూలు శేనియల్ । చిందనీకయుం
చినిస్టుచేంగళించుజాభువా । సందిదండలుంగరాలుసన్నపన్నసరులు
హూం । నందెలుంగడెంబులచ్చహారముత్తురాలుకొం । బసిడిగంటల
మొలనూళ్లుబాహువురులు । సరిపెణలుముత్తయంపుముంగరలుతాధి । ప
తకములుదాల్చిపన్నీటపదసుమించు । నందనమలందిరంతటసంతసమున॥

౨౭౪, క॥ ఈరీతివారిభూరివి । హారానంతరమునందునతిచతురగ
తుల్ । మీఱఁగయిజేసిమనమొక । మేరగ్రహణమాత్రవిశ్రమింతమెయను
చుక॥ ౨౭౫ క॥ ఒకవంకఁబువ్వుతేనియ । నకలకంఠైనవంకయం
డనుమెలఁగక । బిక్షారికశుకనికర । ప్రకటరవంబువినిసతులుపరమో
త్సవలై ॥ ౨౭౬ ఉ॥ కేవలమైననుంజగురుకంజడమైసుమనఃపరాగ
మే । తావివిభూతియైపికవితాననినాదముసింగినాదమై॥ కేవలఁబూవుదీవి
యలుగీల్కొనదాల్చినయోగపట్టియైమావివిలాసమింపెనఁగవన్నసమో
హనసిద్ధఁడోయనక॥ ౨౭౭ క॥ ఆచూతముచెంగటఁగని । నాంచా
రునుదొడుకచెలులునయమాగ్ధాతి । ప్రాచుర్యప్రాప్తోక్తి । శ్రీచాతురిమ
నముబొదలఁజేయుచుఁడాయక॥ ౨౭౮. క॥ లలనామణులాలవేళనె । యె
లమామిడికొమ్మపదలియిటునటుజనరాఁ । గులుకుచుఁబలికెడుదేగను ।
గలకలమనిమువ్వ గదలగాఁగనివేడ్క॥ ౨౭౯. ఉ॥ కాంతలతోనభోవి
భుశిఖామణిపుత్రికవేగదేగన । త్యంతరయంబునంబొదివియత్తరుశాఖల
నెక్కిమిక్కిలిక॥ సంతసమందిపట్టుకొనిచాలప్రియంబునగారవించియం ।
తంతకునుచ్చిభూషణమయంబగుహస్తముచేతదువ్వుచుక॥ ౨౮౦. ఉ॥

ఎవ్వరిదొక్కొయివ్వలననివ్వనికెవ్వలనుండివచ్చెనో । జవ్వనులారయిప్పు
లుగుచందమునందముడెందమందునక ॥ నివ్వెటగండకజేసెనికనేటికిమా
టికిమాటలేటికిం । దెవ్వతెయైనయిట్టిచేలువెన్ననువిన్ననుగన్నుడెల్పరే ॥
౨౮౧. క॥ అనిచిరతనూరినాంచా । ర్వసితామణిచెంతనున్నవామాక్షిక
రం । బునకావేనడమునొసం । గినయత్తతినంజనాఖ్యగిరివరుండతటక ॥
౨౮౨. గీ॥ ఎండచేగందిదండనాథుండుదాను । నందనమునకువెడలియా
నందలీల । వచ్చివనిజొచ్చిచల్లనివసతులందు । బణవీకలంజేలివయ్యారమడ
రసపుడు॥ ౨౮౩. గీ॥ తళుకుగులుకంగననుచుమాపులనుబెనుచు । కొనిన
పూదీవలునుచువాసనలగొనుచు । మలయునీడలనిలుచుజల్వలనుమనుచు ।
మెలగునలలనుజెనుచుండెన్నులనుజనుచు ॥ ౨౮౪. గీ॥ మిసిమిరాచిల్ల
తొక్కలవసనదల్పం । బూనునచ్చపుబచ్చతాతీనెబాచి । యాత్మనరుదం
దదందతూకావ్రినేత । సచివుండునుదానుగూర్చున్నసమయమునను॥ *

* అపూర్వప్రయోగము. *

౨౮౫. గీ॥ వేగమెమది నెంచివేంకటనాథుండుతనదునెయ్యంపుం
బ్రధానిజూచి । యివ్వనిమనడేగయెచ్చటనున్నదో నెమకుపొమ్మనరమా
రమణునాజ్ఞ । జవదాటకప్పేళజనియమాత్యవరుండుచిరతనూరనుపద్మ
సరసిచెంత । నెచ్చెలుల్లాల్వంగాహెచ్చిననాంచారుదేవిని గనుగొనిభావ
మునను । సంభ్రమంబుముదంబునాశ్చర్యమొకటి । పెనంగొనంగనప్పజా
రారయనుచుమెచ్చు । దొరలగానొక్కఘనసారతరువునీడ । నిలచియ
చ్చెంతనున్ననెచ్చెలులంబూచి॥ * *

* అపూర్వప్రయోగము, యమకము. *

౨౮౬. క॥ నారీకవనారీకల । నారీకకువేలపాలహరిముఖారీ ।
పారీద్యత్పారింగని । చారింబడేనేనిమాని బద్ధుండుగాండే॥

౨౮౭. ప॥ అనితనమనముననుతియించియయ్యలగుంబోండ్లనెయ్యం
పుటేలికసానియైనతొయ్యలింగనుంగొని॥

—* అలమేలుమంగాభివర్ణనము.*—

* అపూర్వప్రయోగము, యమకము. ద్రాక్షాపాకము.*

౨౮౮. క॥ బెల్లికియుబెళుకనిచూపుల । మొలిచియుమొలవనియు

రోజముల తేనియలక । జలికియుఁజిలుకనిపలుకులు । చెలిమైనూనూఁగ్రువ
యనుచికిలిదనర్యే॥ * *

౨౮౯. చ॥ పలుచనగాకమిన్నదయి బర్వకయుండెడిచ్చిమోవి
యుక । దెలుసుటెగాకపల్కుగడిదిరినెఱుంగనిక్రాత్రసీగ్గునక । మెలఁ
గుటెగాకగుల్కువగమించకనేరనినెన్నడెందముక । జలబదకృత్తిం
పెనకగైకైవయావనసంధివింతగక॥ * *

* స్వభావోక్త్యలంకారము. *

౨౯౦. సీ॥ ఎడఁదమ్మిలేముగ్గలెనసీపైనిలైనోయనఁబాఁపచన్నులు
నునువుడేర । వెడఁదగూడులనుండివెన్నెలపులుఁగులుతెనులెనానేత్రాం
చలములుబెళుక । గలదులేదనువాచకలితోక్తిమార్గమనకగకదుసన్నపున
దునుచెలఁగ । బాల్యపులేటింకబాఱఁగన్నట్టైదుయిసుముదిన్నియనాఁగ
నెనఁగబిఱుదుకొదమరాయంచయంచలమెదలెనఁగఁ । గులుకునడయం
దమయ్యెఁజెంగల్వనేస్త్రీ సిస్తుఁగనెమోమునెమ్మేనుమస్తుమీఱెఁగఁబుకం
తికిమొదలిప్రాయంబునందు॥ * *

౨౯౧. క॥ ప్రియమొనరించెనుసతిప్ర । త్యయకారకగుణసమానత
ద్ధితప్తత్య । వ్యయవరరూపకవృధ్యా । శ్రయభావమువలనశబ్దకాస్త్రము
భంగి॥ * *

* ఉపమాలంకారము. *

౨౯౨. క॥ మొలకవలెనింతగదలెడి । తలిరుమఱుంగుననుదోఁచు
తళుకుగులుకుమొ । ల్లలవలెనుమోవిమాటున । నలరెడుపల్వరుసదనలెన
బలకుమిగులక॥ * *

౨౯౩. క॥ తొలుతటిశ్రీవర్ణంబులు । చెలివీసులనొక్కపోల్కిచేన
గులేదా । తలపఁగనుకమ్మలంటుక । నలవదునక్షరనిరూఢియబ్బుటగనునే॥

౨౯౪. క॥ తమివయసువచ్చుటకుచా । ల్యమువాయుటకాత్మజ
న్యూఁడాశుగపంచాం । గమరసియటపైఁగాఁబో । ల్లిమణికి నెమ్మేనన్
క్కులగ్గుంబునిచెక॥

* అపూర్వప్రయోగము. *

౨౯౫. క॥ రోమలతారాహువదన । యామవతీనేతబొదువునను
ముదురాగా । కామాహితుండికుండెడు । నామెరవెలందికినిద్రవశులతిశ
యమయ్యె॥

* ఉపమాలంకారము. *

౨౯౬. సీ॥ జలదంబుపయిమెఱుంగులుమెఱసినదీఁగొమ్ముడిమొగి
లితేకులుజెలంగ । లతనుగెంజగురులుల్లసిలుచందంబుననెమ్మేనరతనం
పుసొమ్ముదనర । మంచుగప్పినగట్లచుర్యాదమొగలితేకులపైఁటతోగప్పి
గుబ్బలమర । దొనలలోసానబట్టినతూపులిడుమాడ్కి-విప్పుతొప్పలవాడివి
తులమర । డాలుపగడాలభరణిక్రొమ్మాలతాలు । పరగుగతికావిహి
విపల్పంతియనంగ । బొసంగియున్నట్టిపొన్నారిపొగడందరమె । నలువ
కైననువేనోళ్ళచిలువకైన॥

* అనుపాసకందము. *

౨౯౭. ॥ తళుకులుగని చిలుకలకొలి । కలరులగుడివలపులనెలక
లికులకవవె । నెలగలతొలుకరిమెఱుంగెల । నెలడాలుననన్నుమిన్న
యీచెలిభరిరా॥

* అనుమానాలంకారము. *

౨౯౮. సీ॥ బిత్తరినెమ్మొమునెత్తమ్మి గాడేని భ్రమరకమ్ములుమైని
బరగుటెట్లు । కలికిచూపులుదీపకాంతులుగాడేనికలితకజ్జలరేఖగలుగుటె
ట్లు । జవరాలిపాలి-ష్టుజక్కవల్ గాడేనికవగూడితముదామెగవయుటె
ట్లు । జవ్వనినాభికాసారంబుగాడేనియనయంబుతఱులండదనరుటెట్లు ।
గాకయాయంతిసొందర్యగరిమచిలువ । కన్నెకైననుమానవకన్నెకైన । వే
ల్పుకన్నీయకైనభావింపలేదు । పొసంగనాసామికేతగువసుధలోన॥

* మధ్యయమకము. *

౨౯౯. క॥ సుందరిగళకుచనాభీ । సందీపితనిగనిగచకచకధళధళ
తం । దుందరము మందరము । గందరము దరముకరముగౌరవ
లిలక॥

* అచ్చతైన్యగుయమకము. *

300. క॥ మిన్నానడుమలకలువల । మిన్నానెటిచూపుమేలిమిన్నలువెన్నె । వెన్నాపలుకులుచక్కని । వెన్నాయనటాకుకలిమివెలదిగనఁగ॥

*

*

* చక్రవారసీసము. *

301. ॥ కన్నెనాసిక చంపకముగెలుచుటకోపుకోపువైక్రొమ్మెఱుంగుజిగిచూపు । చూపునీలంపుగచ్చుగలకలువరూపురూపువాతెఱచిగురుగమితోపు । తోపునెమ్మెముచందురుమిన్నలునుమాపునూపుబొమ్మమరుకమ్మవిలుకోపు । కోపునెన్నడయంచకొదమగడకుఁబాపుబాపునాదగుకొనుబయలుదాపు । దాపుతానయ్యోక్తిట్టడతాచుదొరకు । దొరకునేయనగంఠంబుదరముదరము । తరముపల్లిగి మొల్లలతరముతరము । తరువుహరువునపిఱుదిలమురువుగన్నె॥

* ప్రతిభేదధ్వనివృత్తిరేకాలంకారధ్వనిద్వయముక్త

సంధావనాలంకారము. *

302. సీ॥ అంతితోగారుకేలంటియుండిన గాకపడఁ తితొడలసాటినుడువవశమె । యెలదమ్మితోనెలయెలిమిబొందిన గాకయింతి మొగమునవతెన్నదరమె । చిలువతోనెమ్మినుచ్చికజేసినను గాకయన్నువేసలికెనయెన్నవశమె । వెన్నెలతోనిరుల్యెలసినిల్చిన గాకపాలఁతిచూపులసరిబోల్పుఁగలమె । యెనయుగాకేమియువిపారయెత్తిముడిఁగి । విరిసికందిపడగమోడ్చిపురివిదిర్చి । వెల్లవైమూలఁబడిపోవెలిసితోరు । వదనకచవీక్షణావర్ణియెదిరినంత॥

*

*

* పాదత్రయమకోదాహరణము. అపూర్వప్రయోగము. *

303. క॥ యువతీమణితనురుచిగనె । నవతారుణ్యాప్తివిలసనమ్మునవీనుల్ । నవతాస్థితఁగ నెనవతల । నవతనుగనెకానుసౌననవతఁగముగ॥

*

*

* వర్ణవృత్తిముక్తపదగ్రస్తగీతి *

304. గీ॥ తళుకుచిలువచెలువజడములుకులుకు । కులుకుకొరవ

ల్కుకపురపుపలుకుచిలుకు । చిలుకువడికోపువిడిచూపుబెళుకుకళుకు । క
ళుకువాతెఱపెరతేనెలాలకుములుకు॥ * *

౩౦౫. ॥ గోలకొనునభంబునిజాలకొను । బోటిచూపుమెలుంగు
లసాటిచూపు । చెల్వుగోరునదావధిగెల్వగోరు । కాంతరూపురమాక్య
తినంతరూపు॥ *

* పూర్వగీతికబ్బచిత్రయమకము. సొమ్ము. *

౩౦౬. ॥ క॥ చెలికిరతనాలకమ్మలు । వెలసెకదెనగెలుపుటచ్చవెడ
విల్లుండుచూ । పులములుకులుపదనుగలుగ । నలవడరతనపుకాణయంత్ర
ములనఁగఁగ॥ *

యదార్థప్రతిపాదకపదతదాద్యక్షరనిర్ముక్తాగ్ధాంత
రసూచకపదతదాద్యక్షర వినిర్ముక్తవర్ణాంతరగా }
హిసీసము. అపూర్వము.

౩౦౭. ॥ భూరిపున్నాగంబు పొక్కిలినాగంబుగతిగంబురాపల్కు
కభుకుచెక్కు । లవిరళరాంతుకంబవయవంబుశుకంబుకలితవాక్యనిరూ
ఢికంబువరుత । ఘనవసుధాస్థితకటిమండలమునుధారీతియధరముధాకృ
తికువములు । నవచకోరకములునయనముతోకోరకములుదంతములురక
ముపురివేడి । ఆలప్రవాళముకేలువాలమ్ముచూపు । నభమునెన్నడుముభ
ములునభిరపజ్జి । ధనువుకనుబొమనువుఁబువ్వుతళుకునాస । వెన్నెల
సగవునెలమోమువెలఁదికలరె॥ *

* రూపకాతిశయోక్త్యనుప్రాణితగమ్యోత్పేక్షాలంకారము. *

౩౦౮. ॥ సీ॥ జగిమోమునెత్తమ్మిజేసియచ్చటితేనెతియ్యనిగచ్చువా
తెఱనుయునిచి । మెలుంగుమీగాళ్లుతామేళ్లుజేసి తత్కరినతపాలిండ్లగ
గలుగనునిచి । సునుపుమీఱినతొడలనఁటులజేసియందలికపురమ్ముపల్కు
లనుయునిచి । పొక్కిలిగవిజేసి యక్కడియిరులచాల్ పొందుగానవలగ్న
మండెయునిచి । గళముదరమునజేసియక్కఱుకుమొలక । నగవుననెయుం
చి మేనుమించుగనుజేసి । దానిబెళుకులుచూపులలోనయునిచి । జగతినికొ
మ్మునలువవింతగనృజించె॥

❀ త్రిపాత్రాసము. ❀

౩౦౯. క॥ చిందమ్మలచందమ్మల । కెందమ్మలజిగడగడుసకియమె
డకేల్మా । రందమ్మలచెందమ్మల । యందమ్మలగుమహిళాధరాన్యే
జ్ఞానముల్ ॥ *

* శబ్దచిత్రకందము. *

౩౧౦. క॥ అరికుదజంఘలకలికమ । కరియాదిమదన్తముడిగరి
యైగతినే । పరికాంతసానుబంధత । సరియయ్యునుబాహులతకుసరిగా
దయ్యెన్ ॥ *

* శ్లేషవిశేషఘటకచరణసీసము. *

౩౧౧. నారీమణిముఖంబుతాంస్ఫుగణమించుఁగొవకటిచక్రమార్గ
ముభ్రమించు । రమణిచన్నుఁగవతాళములరీతిహరించుసతిపల్కుమధుర
సాకృతిభరించుఁ । గలకంఠికన్దోయికమలవైఖరిమించుఁజెలిచూపునాలుగ
తులగడించు । గజయాననెమ్మేనుకనకస్థితిహసించులేమవేనలిషునాల్గిన్గ్ర
సించు । ముత్తియముజుక్కబండికల్పుడమితాటి । పండుకైవడిద్రాక్షా
సవములుతమ్మి । మృగముమీనల్లుపైఁడిసంపఁగయుఁజేటి । మొగులుకవనూ
ర్చినలువనేర్పునస్సజింప॥ *

* శ్లేషోద్భావితోపమాలంకారవిశేషఘటకదుర్లుటచరణసీసము. *

౩౧౨. కలికివేనలిసోగగననొంచిపింఛుచు కడుతోకచాలియకానఁ
బడఁగఁ । గన్నియకొవ్వెడకప్పుకొనగడంగియరులెల్లగహ్వరమెడలజ్ఞా
రఁగఁ । గప్పరగంధినున్దొప్పమెటుంగులాగఁజేరి మొగులుబల్గల్లద్రా
క । నీరజాస్యతులుమునెటిఁబూనమార్కొనికటిత్రాచు పుట్టపల్కల
నుదాట । భళికలాపంబునకుఁగలాపంబునుత్త । మమ్మునకునుత్తమమ్ము
ఘనమ్మునకుఘనమ్మువక్రకింజక్రియైనాచునలియ । మునసునీలమునలముపూ
బోణివేణి॥ *

* నియమయుక్తశ్లేషానుపాగ్రితోపమావిఖ్యాతగీతి *

౩౧౩. తెలిదళమురూపుఁజూపుటజలజనుగును । వాలుమించువ

హింతుటవాలుగయగు । రెంటఁదగుపేరుకందోయి నొంటికతన । నాతి
రాజిలై రాజీవనయనయనఁగ॥ * *

{ శ్రేష్ఠవిశేషపాపిత పాపాదికేశాంతకేశాదిపాదాంత }
{ తోపమేయావయవతద్గుణఘటనభాసురసీసరాజము }

౩౦౪. అభికవపాదద్యయముపద్మపాల్కిమదకంబుగళజంఘమకర
పతికి । గందరనాభికకటిశ్రీకనదరికి నా గారిమధ్యయార్భోగపతికి । రం
భోరుకువముధరాభినాథునకుఁగూర్చువిభుప్రపదవాతెఱసురమనికి । తా
రకానభరవక్త్రస్థితివిధునకుఁ జయనముంగురుల్లునునక్తెన । కరమెదు
వునుడిరేకసైకమ్ములొతు । వలుదనుడుసోగజిగివట్రువనుమెఱువు । తె
లువుతేటకులుకుముల్కువీరుపొగడదరమెయనఁబొల్చెధరణినత్తరళనయ
న॥ * * * *

* శబ్దచిత్రము. *

౩౦౫. తే. గీ॥ నలువనలినకువలయమీనపదములకు । దలఁదనరు
వర్ణముల్లివిచిలలనతెలి । కళుకుబెళుకుతళుకుగకన్నులుస్పృజింప । నవిమొ
ల్పయనాభిదవిదితమయ్యె॥ * *

* ఛేకానుప్రాసనియమద్యయ యనుకవృత్తము. *

౩౦౬. ఉ॥ తారలగోరుగేరువెలితామరగేరుటఁబూవుజూపుటం ।
గారమురూపురూపులతికాతతి నెంతనకెలుఁగేలుక । దూరపుఁబల్కు-ప
ల్కుతెలిపువ్వలమిన్నలనవ్వనవ్వశృం । గారపువేణివేణి యొడికంబగుఁ
గంబుగళంబుకొమ్మకు॥ * *

* అధికాద్యేకాద్యక్షరయోగోపమానగోపనచరణసీసము. *

౩౦౭ తర్కింపఁజక్కనితలిరాకుఁబోకిధరముచన్దోయికంధరము
వేణి । అరయంగఁజిన్నిపాయపుటన్నుమిన్నకు సరముతేగెలు శ్రీసరము
నాభిపరికింపసామిశుభ్రీకరనిటాలకు దరముకంతంబుప్రదరముచూపు ।
భావింపగంధదంతావళయానకు రసమధరంబుసారసముకరము । అమరు
మంజుభాషకునలసములుగమన । ములుగురునయనములు మీనములు గణిం
పఁ । గామినికిజంఘిక మకరగతిహిమకర । గతివదనమయ్యెఁజిత్రసంగతి
గజగతి॥ * *

* విచిత్రయమకత్రయదీపితోపమాద్యయనియమోదాత్రవృత్తము. *

౩౧౮. చ॥ పౌత్రతుకజానుకౌనుహరి బోదగమిదగమింగమిం
చులే । నెలతుకయారుసారు జిగిసీలహరికలహరికహరించునె । మైల
చెలిమిన్నకన్నుల గవమీన్ద్రోగలకదోగలకగలంచుమె । ప్పలకొమలేటమా
టనగుఁబూరసమున్రసమున్నమున్నతి॥ * *

{ సభంగభంగశ్లేషాను ప్రాణితోపమాలం }
{ కారాంత్యనియను ఘటకపాదసీసము. }

౩౧౯. సుందరిపాక్కిలి సుమసరమ్మును గెల్చురమణికురులుకప్పు
తాలఁగెల్చు । భామకన్నులుమహూత్పలములనిరసిండుఁ జెలిగోరుతార
కమ్ములహసించు । మగువచన్దోయిమన్నభలంబులఁ గేరుఁగాంతమైపద్మ
రాగములమీఱుఁ । గన్నెనగవునదాకాకాకృతినిఁ గొట్టునింతిపల్లెన్నుఁ
గోయిలలమెట్టు । లలనకేల్సాటికొమకపోలములసాటి । కలికిముఖిరీతి
కామినిగళముభాతి । వనితచూపులరహి నాతివా లేటనహి । లేటవనదు
ముసరణిబోణిపిటుదుకరణి॥ * *

* ఆద్యంతద్విప్రాసైకనియమము క్తపదగ్రస్తానందకదకందము. *

౩౨౦. పౌలతోరచూపువలతో వలతోదకనీలపున్రవలకమ్మలతో ।
మలతోరపుఁబిటుఁదులతోఁ । దులతోయ్యలిలేకగజగతులతోనలరె॥ *

{ ఆద్యేకాక్షరలోపప్రాణితోపమేయ భావభావి }
{ తోపమానగర్భితచరణదుర్లుటసీసము. }

౩౨౧. మానిని కిసునితం బంబుని తంబంబు కుందరదనకువాగురు
లుకురులు । చిన్నికన్నయకువార్లన్నులుకన్నులు కలువకంటికువములుల
కుచములు । బాలికామణికిఁజైవాలమ్మవాలమ్మ పాటగాధరకుశ్రీపదము
పదము । కైరవేక్షణకురంభోరులుబోరులుకొమకుఁ గ్రొమ్మెఱుఁగుమె
యిమెఱుఁగుమెయి । పూర్ణబందాననకుఁదలిర్పొనిమోవి । భద్రగజ
గామినికేదేనెపలుకుపలుకు । పూవుఁబోడికిమిన్నఖములునఖములు । గాఁ
దగెఱతాంగిచిత్రసంగతి నెసంగె॥ * * *

౩౨౨. ౧॥ అనుచు వెలుగందిపన్నగాహార్యవిభునఁ కీతలోదరియూరు
పేరెలుకపడఁగఁ దెలిసియెటిఁగింతుననిమదిఁదలఁచియథిక్ సంత్రమంబున
జేరంగఁజనియతండు॥ ౩౨౩ ॥ ఉ॥ కాంతవిలాసవైఖరులు కన్నులపం
డుపుగాఁగఁజూచియే । కాంతలచేతనీయబలకార్యములెల్ల నెటుంగువాఁ
డనీ । చెంతకు నెట్టిమార్గమునఁ జేరెదనింకిట నెద్దిబుద్ధియీ । యింతినిమా
వృషాద్రిపతికెవ్వఁడొ గూర్తునటంచు నెంచుచున్ ॥ ౩౨౪ ॥ క॥ నావచ్చిన
పనియైకద । కావలెనటమీదవలయుఁగార్యమటంచున్ । దేవకరస్థస్యే
నముదావెదకుచునితనంతుఁడరుణీమణులన్ ॥ ౩౨౫ ॥ ఆ. వె॥ దాయనేగి
యొక్కతోయజముఖిచేత । నున్నజేఁగఁగాంచియుత్సహించి । మంత్రివ
ర్కుఁడవుదుమానినీమణితోడఁ । బలికెస్వామికార్యపటిమాదెలియన్ ॥ ౩౨౬ ॥
క॥ ఏవిధముననీడేగిపు । డీవనిలోమీకుదొరికెనిదిమాహరిచేఁ । దావల
మైనదిమీరా । దైవంబెవ్వరనియదుగఁవలతిలిరేనిన్ ॥ * *

* చతుర్వర్ణయమకగీతి *

౩౨౬. మావిభుండుయశోస్థహిమావిభుండు । మావిభుండా
స్యజితపూర్ణిమావిభుండు । మావిలాసితనూసుషమావిలాసి । మాగురుం
దునితాంతక్షమాగురుండు ॥ * *

* గూఢదశకందము. *

౩౨౭. ఈధరచంద్రకగురువిభ । గోధరభవమణిగతిన్నగుకళా
లేజో । మేధాజవనయశమధృతి । బోధవితరదాత్మవిహృతిమురరిపుడెవు
దున్ ॥ * * *

ఈపద్యమునకర్థము.

అర్థము॥ ఈధర - ఈభూమియందు. మురరిపుఁడు - విష్ణువు. ఎపు
దున్ - ఎల్లపుడు. చంద్రకగురువిభగోధరభవమణిగతిన్. చంద్ర - చం
ద్రునియొక్క. క. సూర్యునియొక్క. గురు - బృహస్పతియొక్క. వి -
గరుత్మంతునియొక్క. భ - శుక్రునియొక్క. గో - భూమియొక్క. ధర -
పర్వతముయొక్క. భవ - ఈశ్వరునియొక్క. మణి - చింతామణియొ

క్క. గతిఁ - రీతిని. నగుఁ - పరిహసించును. ఇనియన్నియునేకార్థము
గనన్యునకుఁ జెప్పునప్పుడు ; చంద్రక - బంగారుయొక్క. గురువిభ - ఆ
ధిమైనకాంతిగలిగిన. గోధర - సతస్వతినిధరించినబ్రహ్మయొక్క. భవమ
ని - కుమారశ్రేష్ఠుడైనవసిష్ఠునియొక్క. గతిఁ అని అన్వయించుకొనవ
లయును.

ఇంచుకునిఘంటువులు.

ఇందుకర్పూరయోశ్చంద్రశ్చంద్రః స్వర్ణమధాస్త్రీయాం॥ నానా ॥
మారు తేవేధసిబ్రహ్మేపుంసికః కంశిరోంబునోః॥ గీవృత్తిర్ధిషణోగురుః॥ ఆ
మరః॥ విశ్వతఃపివ్యోమ్నివా తేపరమాత్మనిపక్షిణి ॥ నానా ॥ భశ్శంభౌ
ప్రభురేభావేశుక్రేశాజలజేపుమాఁ ॥ నానా ॥ స్వర్గేషుపశువాగ్వజ్ర
దిజ్జేత్రేపుణిఘాజలే ॥ అమరః ॥ అహార్యధరపర్వతాః ॥ అమరః ॥ గ
తిస్తుగమనేమాగ్దేశాయాంబుచ్చ్యపాయయోః॥ నానా ॥

* ఏకవింశతవర్ణయుక్తమధ్యాంతయమకవృత్తము. *

౩౨౯. చ॥ నిగుడెడిభూతికాంతిజయసీతికృపావనసారశుద్ధిధ । నివి
గతివిలాసవైఖరుల నీడజరాణ్ణగభర్తగెల్పుప । న్నుగధరరేవతీ ధవధనంజ
యభార్గవరాచుభద్రుల । న్నుగధరరేవతీధవధనంజయ భార్గవరామభ
ద్రులఁ ॥

*

*

౩౩౦. సీ॥ వనధినొంచినయల్లతనుధరించినపుల్ల గలుగువాఁడుత
నంతవెలుగువాఁడు । కలువదట్టినయాపు చిలువమెట్టినయేపు గన్నవాఁడు
విధాతఁగన్నవాఁడు । గిరినిమోచనసత్తికరినిగాచినబత్తి దనరువాఁడుగి
రీశునెనరువాఁడు । కిరువలియెరిసజ్జమురువుతామర బొజ్జనెనఁగువాఁ
డుశుభంబులొసఁగువాఁడు । వాలుగనులవాఁడలబిల్లివాలవాఁడు । మే
లువాడిందిరకుజగమేలువాఁడు । జాళువాసాలువాఁడంఘ్రిజాలువాఁడు ।
దాలుగలవాఁడుదనుమచ్చదాలువాఁడు॥

*

*

* గూఢాప్తమగీతి *

౩౩౧. ధరణి శత్రుఘ్నలక్ష్మణభరతరామ । భద్రగురునాథస్తీతి

గేరుప్రధనచాప । నీతిబలధర్మవాగ్విత్తీర్ణమహిమగతి । శాశ్వతంబుగళి
వేంకటేశ్వరుండు॥ * * *

౩౩౨. ఆ. వె॥ అనుచుసచివుడిట్టులాశౌరిఘనతర । విభ్రమప్ర
తాపవిధులుదెలిపి । రమ్ములెమ్ముతెమ్మునెమ్మిడేగనుగొని । చనఁగవల
యుననినఁజానయపుడు॥ ౩౩౩. వ॥ అయ్యానందనిలయునియందు డెం
దంచానందంబునంబొందుపఱచి, కురుపతిమనోన్నతినతకరించి నరపతి
యగుతిరుపతివేంకటేశ్వరునియందుఁగల కూరిమిపరులకెఱుకపడకయుం
యుండునట్లుగానుండియు మోహంబెచ్చరించి నిలుపోపకయతనివాక్యం
బులకు తరంబిచ్చుట కులకాంతధర్మంబుగాదనియు నూరకుండినతిరస్కా
రంబై తోచుననియుననివిచారించి కించిద్దరహాసప్రతిశిరోల్లాసంబున నిజ
సఖిజనవితానమ్ముక్రేగంటఁబూచిలజ్జాభరైకతానమఠిఁదా నతాననయై
యూరకున్న నమ్మోహసంచారచారు నాంచారుదేవియభిప్రాయంబెఱిం
గ॥ * * *

* అపూర్వప్రయోగము *

౩౩౪. తే. గీ॥ తోడిచేడియలందులరూఢికెక్క । నింగితాకారచే
ష్టలనెఱుగనేర్పు । కనకమాలికయగునొక్కకనకగంధి । సచివుఁగనుఁగొ
నెదరహాసరుచులుమెఱయ॥ * * *

౩౩౫. క॥ అనియెందనస్వామికార్యం । బనుకూలముసేయబొంకు
టదియెల్లనుమీ । కుసుసహజముపదివేలై । ననునమ్మఁగలేముదండనాయక
నిన్ను॥ * * *

* అపూర్వప్రయోగము. *

౩౩౬. చ॥ జగతిసరుండుబొంకి నరసజ్జతదప్పనకిర్రీజేకురుకా ।
మొగసిరిచాయనాపదలు ముంచుశుభంబుచొలంగువీడున । మ్మిగజెడుధ
ర్మమెల్లఁగను మేలిమినాశమునొందునాయువ । మృగుకలిదోషమందు భ
యమంటదునేస్తముబాయునద్దళుల్॥ * *

వ॥ అదియునుంగక.

* అభేదపాత్రిసము. *

332. ఉ॥ ముందుగతావకీనహరి మోహనరూపముచూడలేదు
నీ । వందుకు దేనెలుట్టిపడనాడుచు నావిభుమప్పులేకము । పుందుముగం
జిత్రాగుసనిపల్కెదుగాయెటులైనచూతమిం । కందటిచేతనున్నమణికం
కణముగా గననద్ద మేటికీ॥ * *

333. క॥ నేవచ్చిచూచిమీహరి । కీవలసినయేనిదేగనిచ్చెదబడ
మం । చావెలడిమంత్రవర్యుని । భావంబుకళంకు చేర్చబలికెమగుడక ॥
334. ఉ॥ నీవుమహానుభావుండవు నిన్నిటునన్నుకయంటగారునే । నా
విభుజూచుముచ్చటలనాటకుదోడ్కొనివేడ్కమీఱగఁగ । బోవలెనంచుని
న్న పొరపొచ్చెములాడితినింలే గాకయీ । భూవలయంబునందుగడుపూ
జ్యులుమంత్రులుగారెయెంచగక ॥ 335. చ॥ అనవుడుమంత్రవర్యుడు
ప్రియంబునయంబునుమీఱనప్పుడా । వనితనుదోడితెచ్చి యొకవంకనుబూ
పొదచెంతవేడ్కతో । నునిచినిజేతుండున్నయెడ కొయ్యనజేరగనేగునం
తన । య్యనఘుండుపచ్చతాజగతియందుం గడుస్సుఖనుత్తుడొనెడక ॥ *

* ద్విరుక్తకందము. *

336. ॥ తళతళమనుజెక్కులనెల । గలకలనగుముద్దుమొకముం
గవజక్కువలక । దలతలమనువలిచన్నులు । గలిగినయొకసకయశౌరిగల
లోగనియెక ॥ * *

* తర్కము. *

337. చ॥ కలగనిలేచితాగలికెగఁచుట నిక్కమెయంచునిక్క
మై । వెలసినకాంతయెక్కడికి వేచనెనంచునిదేమిచూడగఁగ । గలయు
నుగాదునిక్కవముగాదిదయంచుం దలంచియేక్రియక । గలగనుఁగొన్న
నాతిబిగి కొంగిటనుండెదనంచునెంచుచుక ॥ * *

338. మ॥ నిలుచుకనిచ్చినచోటనిల్వకరుగు నిర్వీణుడొనూరకే,
దలయూచుకదనలోననవ్వుగడు సంతాపించునల్లిక్కులక । గలయక

ర డిండిరసౌరదంతి । కైరవ కరక ముకుర విస్ఫారమల్లి । కారములతోడ
నీకీర్తితారసింఁచు । నారగాచలఘారివిహరహారి ॥ * *

విశేషాద్యక్షరనామకందము

౩౫౦ ॥ భువనజతరజయసన్నత । గవాధిపాధన్యకలిత కారుణ్య
రమా । ధవ పరమపురుష తీవ్రరి । పువిఫాలమహావిశాలభుజగధరపతి॥

గుణస్వరూపోత్పేక్ష

౩౫౧. క ॥ హరినీదుభాగ్యసూచన । కరగురు దృక్కోణ శోణ
కాంతిచెలంగె ॥ శరణాగతభరణాయతి । కరుదుగసాకారమాదరూ
రసమనంగె ॥ * *

వృత్త్యనుప్రాసము

౩౫౨ క ॥ చందనహరిచందనశర । కుండేందు పురందరాశ్వగో
బ్బందశతా । నందస్యందనతారా । సందోహసితారవిందసత్కీర్తిహరీ

కవిప్రాఫోక్తి సిద్ధార్థశక్తిమూల వస్తుకృతాలంకారధ్వని

౩౬౩ క ॥ జలజాక్షునీదులేటో । నలమిలవెలయంగ నభింధనజ్వల
నుండాజలరాశిఁబట్టెదావానలముమహారణ్యఘోరనగములఁజెండె ॥

శబ్దశక్తివస్తుమూలధ్వని

౩౫౪ తే. గీ ॥ అతులితమహేంద్రపదగుణ ఖ్యాతిఁజెంది । కలిత
గంగౌఘపదవృద్ధిగాంచిమిగుల । వెలయశ్రుతసతీసీమంత వృత్తిసుపథ ।
రూపమునుగన్నశౌరి పాపాపహారి ॥ * *

సంబంధాతిశయోక్తి

౩౫౫ సీ ॥ శక్రవిలాససంచార సుద్రచిత సైకతసంగతి నెసంగె
గగనగంగ । సాలమూలాతివిశాల వేదికదీర్చె రమణీయనందనారామ
సీమ । ధూరిపార్థివలింగ పూజామహాత్మవంబుతగసమకూర్చెనప్రదుల
కుసు । భువితెఱంగమరింగ బాసఁగించెవితగా బయలానితరుగదేవత
లకెల్ల । కదనమదవదసుర వరహృదయభయద । భవదురుతరవిరుదభట
పటలపదజ । నివిడరజములుదిశలను ప్రబలుతఱిని । యంజనాద్రి నివేశ
సూర్యప్రకాశ ॥ * *

శ్లేషానుప్రాశిత కార్యకారణ విపర్యయాతిశయోక్త్యలంకారము

౩౫౬ సీ || అనినీదుకోపంబుఘనతఁజెందకమున్నె తతశరవర్షమం
వటను వెలయుఁ | దతశరవర్షమంతటవెలయకమున్నె ఘనరసాధివర
వాహినులుబాటు | ఘనరసాధివరవాహినులుబాటకమున్నె యరిజీవ
నోన్నతియందుఁజేలు | సరిజీవనోన్నతినంది తేలకమున్నె బహుతరతత్ప్ర
తాపంబునిలుచు | నరరేవినుతాడ్చుతాధానపరివిధాన | సదవధానప్ర
ధాన దిగ్జయనిధాన | దానసంధానమేధానవీనవిభవ | విలయ చండా
ర్కసంకాశవేంకటేశ || * *

తాద్రాప్యాభేదరూపక సంస్కృష్టి

౩౫౭ సీ || అవిరళనిజకీర్తిధవతాంబుజమునకు గగనమండలము
భృంగంబుగాఁగ | నసదృశదోప్రతాపసమీరబంధున కాశరతతిశలభాధి
గాఁగ | నతులితదానధారాంభోధిరాజుకు చంద్రికావళి శేనసమితిగాఁ
గ | ననుపమసౌందర్య ఘనజాలసరణికి మెలఁతలచూడ్కులు మీలుగాఁ
గ | నెగడఁగాఁజేసిభాసిలు నీకుదారయు | దొరనునేగాన తావకచరణ
మాన | కోరకైదువుదునెదారి పేరిపుడమి | దారిగవిదారిదారుమందా
రిదారి || * *

విరోధాభాసాలంకారము

౩౫౮ సీ || సరసామృతాహారనిరతినియ్యదుగానిసరసామృతాహా
రని రతినిచ్చు | బరమసంతానసౌభాగ్యమియ్యదుగానిపరమసంతానసౌ
భాగ్యమిచ్చు|హరివాహనాధిరోహణమునియ్యదుగానిహరివాహనాధిరో
హణమునిచ్చు | నమరభామాసుఖావాప్తినియ్యదుగానినమరభామాసుఖా
వాప్తినిచ్చు | నిన్ననినెదుర్చుప్రత్యర్థినికరముగని | దారి మొనజూపినీహేళి
దానరీతి | కంటివిన్నలిదంటి పేరింటిగుంటి | చక్రినెక్కిన్ననలయా
పుసామిమిన్న || * *

ప్రకృతాప్రకృతశ్లేషసముజ్జిత

౩౫౯ || శ్రీకరమైనహేవాకభాగ్యమునొంది వరకచ్చపాద్యవిస్ఫు

రణఁజెంది । యచ్చఘాదారసమాఖ్యజేసలరారి నరసింహమహిమనున
లువుమీటి । యుత్రివిక్రమతమేలతిశయంబువహించి యుతులభార్గవగురు
ప్రతిభఁగాంచి । శ్రీరామభద్రప్రసిద్ధినివిలసిల్లి బలభద్రవైఖరిఁబరిధవిల్లి ।
యలఘుసర్వజ్ఞతాస్థివెలయఁగాంచి । కలికిరూపునజగమెఱుఁగంగబా
ల్చి । దనరువిఖ్యాతిగదకావతారరీతి । శేషశైలనివాసకాశేయవాస॥

వకారాదినియమశబ్దార్థాలంకారశ్లేష *

3౬౦. సీ ॥ వజ్రభిన్నగుచివైఖరినివిదల్చి వరశరణాతాభవహీ
నదల్చి । వాణీవరిద్యుతివారకనిరసించి వనజవిశదదీప్తిచడివహించి । విజ
యప్రవిభనువేడుకగాజీరి విపులాజీధితివేగఁజీరి । విధుకాంతమణి
కాంతివేటాడిపైదూరి విమలచంద్రప్రభవెరజదూరి । విభవవీరత్వవాగ్వ
ర్ణవిజయవిహృతి । విశ్రుతదయానితరణాప్తివెలయమీఱు । భవదుదార
యశఃప్రతాపరమజెంద । భేదరీతిప్రబలునుదిగ్బృందమందు । నందితా
నందనిలయయానందనిలయ ॥ *

* కందగర్భితప్రమితాక్షరవృత్తము. *

3౬౧. ॥ రవిచంద్రనేత్రసురరా । జవరస్తవనీయచక్రశరజాతస
రోం । బువిహరినిర్భరసము । త్వవచిత్రవనద్విషేంద్రదరదాతిశయా ॥

* త్రివిధాపహ్నవలక్షణము. *

3౬౨ మ ॥ స్థిరశక్రంబిదిగాదుబాహుజమహాశ్రీగాని శంఖంబు
గా । దురుకీర్తిద్యుతిగానిదేహరుచిగాదుద్యద్భుతాఘంబుగా । నిరహిం
జూడఁగనంఁచునునెఱచిన్నైల్ధన్యతెన్నస్థణాధరగోత్రంబునఁగానుపిం
పవెరమాధ్యక్షాజగద్రక్షకా ॥ *

* అశ్లిష్టమాలికాపరంపరితము *

3౬౩. మ ॥ వనితాదృక్కుముడేందువింబముయశోవల్లీవసంతా
గమం । బనిదాపూర్వకథానుధాఁబుధిభుజౌజోరోదయత్రైధరం ।
బనరాజద్గుణరత్నరోహణమునీయాకారమెవ్వారికి । స్వసునేనన్నుతిసేయ
మరిదయాసంతాత్రమాద్యత్కరీ ॥ *

చండచక్ర । ధ్యానభక్తనిదానదానగజాదాన దానమకరమాన మానదా
న । నాగారికృతరాగరాగకారియభోగభోగనర్తనయోగయోగచరణ ।
భీమాశరదధామధామ మహాధామధామకృత్యభిరామరామభేల । గండ
మండితకుండలకంపమాన । మస్తకాఖండలముఖప్రశస్తనిమిత్రవనదరద్వ
యమృగయుగమనుజవటక । తాసముజ్వలలీలావతారవిభవ ॥

పైపద్యమునకర్థము.

భండనజ్యో = యుద్ధభూమియందు. అఖండ = సమగ్రమైన. ఖండ
చరణ = ఈశ్వరునియొక్క. కాండకాండ = బాణసమూహములను.
హరి = హరించునట్టి. పిచండ = ఊదరముచేత. చండ = ప్రచండమైన.
చక్ర = చక్రముగలవాడా? ధ్యానభక్త = ధ్యానించునట్టిభక్తులకు. ని
దాన = ఆదికారణమైన. దాన = మదయుక్తమైన. గజ = వీనుగడు
క్క. ఆదాన = పట్టుకొనుటయందు. దాన = శ్రేష్ఠమైన. మకర = మొ
సలియొక్క. మాన = చిత్తసమున్నతియొక్క. మాన = మర్యాదయొ
క్క. దాన = ఖండనముగలవాడా? నాగారి = గరుత్మంతునియందు.
కృత = చేయఁబడిన. రాగ = మాత్సర్యమందలి. రాగ = అనురాగము
కలిగినటువంటి. కారియ = కారియునియొక్క. భోగ = పడగలయం
దును. భోగ = శరీరమందును. నర్తన = నాట్యముయొక్క. యోగ = స
న్నాహమందలి. యోగ = కూటమికలిగిన. చరణ = పాదముగలవా
డా? భీమ = భయంకరులైన. ఆశర = రాక్షసులను. ద = ఖండించు
నట్టి. ధామ = దీప్తికి. ధామ = స్థానమైన. మహా = అధికమైన. ధా
మ = ప్రభావముగల. ధామ = దేహముయొక్క. వృత్తి = వ్యాపా
రముచేత. ఆభిరామ = ఒప్పుచుండు. రామ = రామునియొక్క. భేల =
విలాసమువంటివిలాసముగలవాడా? (కడమనుగమము). ... *

౩౭ . సీ ॥ భావతనూభానాంబు భవతటిసీసంఖ్యభద్రాయితగు
ణసముద్రుండెఱుంగు । దావకీనరథాంగదభితాశరేట్టంఖ్య భాస్కర
మకేజబంధుండెఱుంగు । దావకీర్తినద్యౌజగత్సంఖ్యను గాయకసార

స్వతేయుఁడెఱుంగు । భవదాకృతిచలంచయువతీమణులసంఖ్య మాన్య
సంకల్పసంభవుఁడెఱుంగు । సారవత్సజ్జయంకిత స్తంభసంఖ్య । రూఢిగా
దచ్చిదిక్కు-లెఱుంగుఁగాక । నితరులొకయింత యైనదారెఱుంగఁగలరె ।
శేషశైలినివాసకొ శేయవాస ॥ ౩౭౫. సీ ॥ భోగీంద్రశైలబోధూయమా
నోత్సవవైయాసకిసదుక్తవరపురాణ । ప్రణయినిసంపనీపద్మమానోర
స్కునోనువన్తానమానూనవరద । దేదీప్యమానమధ్యేసముద్ర శయానమ
ఘవాదిరాజాయమానరూప । కీర్తియన్నారదక్షేమదాయి కటాక్షయ
తిమనోబ్జ విజరీహద్విరేఖ । అవితరూపవతీ చతురాంబికముఖ । వల్లవి
హృదాచిత్రసుపల్లవమణి । ఖగవరాశ్వోరసోడ్డినగతివిశేష । కింకరీకృత
బాణేశవేంకటేశ ॥ *

* బహువిధోల్లేఖాలంకారము. *

౩౭౬. సీ ॥ పాగ్దిశాపరివృథభామినీకబరీషు జ్వలనసీచుంఠినీగ
ళతటేషు । ధర్మరాజాంగనోదారవత్తోజేషు నైఋతికాంతాఘనజఘ
నేషు । వరుణసతీమణివరకర్ణపత్రేషు హరిదాశ్వవనితారుదాధరేషు ।
యక్షకులాధినాయకవధూనిటలేషు పురహరమానినీకరతలేషు । మాన
సూనంతిహారంతిమలయజంతి । ధవళచేలంతివజ్రంతిదరమాసంతి । నవసి
రాభ్రంతిముకురంతితవయశాంసి । పంకరుహబంధుసంకాశవేంకటేశ ॥

౩౭౭. క ॥ హరయేదుష్టక్రవ్యా । దరయేదానవమదేహహరయే
ధృతస । ద్విరయేపరిపాలితశాం । కరయేతుభ్యంసమౌర్యకలయేయసు
చుక్ ॥ * .. *

* ముక్తపదగ్రస్తనిస్తుల్యకైవారగద్య. *

౩౭౮. ॥ శ్రీమద్రమారమణీమణీసముజ్వలహృజ్జలజాతమారాం
డ, తాండవాడంబరసంభృతానల్పకల్ప జటా కుటీరజటాజూటకోటర
నానటద్గగనగంగాతరం గాభంగురఘమ ఘుమారావ చతుర్తారధిక్రూర
గంభీరవచోనిగుంభితపదబంధానుసంధానబంధుర ప్రబంధధౌరంధర్యవా
మలూరూద్భవవ్యాసప్రముఖకవిరాజసంస్తూయమానగుగ్రకాండ, కాం
డముక్తముద్భూతగణ్ధానిర్ఘోషభీషణదరీధౌక మాసభూతిర్ఘారిసముత్పతక్షి

పాశ్రవసరోద్ధగుబగుబద్ధుండైందమాన బుద్ధుడతాశీంధమశీలకబంధవి
 ధూతాఘాతుతీర్థరాజకాండ, కాండచ్ఛటా సంభరణోదరత్పదియ్యమహి
 మోల్లంఘనవిజృంభమాణాంభోనిధానాఖర్వగర్వనిర్వాపణోద్దండాధ్యేం
 దుకాండ కాండగ్రీవావతార సాధారణమేధాసంవిధానప్రదాహ్నద్యా
 నవద్యవిద్యానుబోధితామేయవాచంయమవేదండ, దంశధర దృహితా
 ఖండల త్రిపాద్విభావ సూద్భవ నారాదాద్వోధిపాశులైల బిలోత్పా
 ర్వప్రముఖకకుపురివృథాద్దనకీరీటరూటస్థగితచిరత్న రత్ననిర్యత్నప్రభా
 నీరాజితాంఘ్రిపంకజదేదీప్యమానాతపత్రకేతనాహలకులిశకలతాంకుశ
 రేఖాప్రచండ, చండలేజోవిరాజత్పాతీనకమత స్తబ్ధరోమన్మహర్వక్షత్రివి
 క్రమకుతారభృద్దాశరధిప్రలంబజత్ప్రిబుద్ధగంధర్వరూపశీక్ష్మస్థాద్యవతా
 రాఖండ, ఖండపనశు ప్రేయస్యహాల్యాద్రోపత్యాటవికపాటలాధరా
 దేవభూతిత్వసురభార్యాత్రివిక్రాభీకాగజ్యపుణ్యప్రమదా మోక్షభోగ
 ప్రదానశౌండపాపర్యమాననిజకథతుంబరునారద గాయకాభిదేయలిమ
 తాపత్రయవైయాసకప్రభృతిభక్తజనవిధేయక, వక్షస్థలప్రాంబమాన
 కాస్తుభగైవేయక, కటిరస్యస్తకాక్షేయక, ప్రహ్లాదాదిపరమభాగవత
 చింతితఫలదాయక, వేంకటశైలనాయక, పాహిమాంపాహిమాంపా
 హి || * * *

* వర్ణవృత్తివృత్తములు. కదలీపాకము, పాశ్రవవేదము. *

౩౭౯. తా || వేదోద్ధారకవేణునాడకుతుకావేల్లల్కుచావీక్షణా |

వేదాంతాటన వేదనావిరహితావేక్షీకృతాభిష్టలా | వేదశ్రోణిరమేశవే
 షదశకావేదస్ఫురద్విక్రమా | వేదోదావనవేంకటాచలపతీవేదండరత్నా
 కృతీ || * * *

౩౮౦. మ || కరిసంరక్షణకామచాలసహితాకంజాక్షకాకోదరే |

శ్వరతల్పకమనీయరూపకనకాక్షధ్వంసకారుణ్యసా | గరకశ్యామ
 యాంబరాంతకటిభాగాకంససంహారకా | తరసందోహభయాపహారిక
 వితాతార్త్యాఖ్యగోతాధిపా || * * *

౩౮౧. చ || శరధిశయానశార్దధరశంఖకాంకదివాకరాక్షశం |

బరహరశౌరిశక్రమణిభాసురభాసితతాటకేయశం । కరసఖశాశ్వతాశర
విఖండితవాసవిశౌర్యధుర్యశం । బరజభవాంజపాలకశమప్రదభద్రమహీం
ద్రవల్లభా ॥ ౩౮-౨. చ ॥ నరసఖనవ్యరూపనరనాథశరీరగనక్రకుండలాభ
రణనగాత్మజావినుతపావననామకనందనందనా । నరమాయమిత్రతాప
హరనారదగానసకౌతుకానతా । దరనవనీతచోరనయదానవివోషరనా
గభూధరా ॥ ౩౮-౩. చ ॥ వరదవరాహరూపవసువాసవశీకృతలోకవా
ర్ధిభూవరవరుణామయోన్నదనివారణవందితమానిజాలవా । సరమణిపుత్రి
కాహృదయశాసనసోదరవాసుదేవవా । ర్ధరతసుకాంతిశోభివనదంత్యవ
నావరనీలశైలపా ॥ *

* ధ్వని. అపూర్వప్రయోగము. *

౩౮-౪. క ॥ అమితమృగాటనరమణీ । యమహరిణ్యసరసీతరాలయనకోగ్రి ।
ద్వమితగజత్రాణసుధా । సుమహిమమహనీయుండొనిసుభజితమహరీ ॥

* అంత్యప్రాసనియమచరణగుప్తద్విపదతాళవృత్తగీతి. *

౩౮-౫. తే. గీ ॥ దమితకంసవిపక్షదంతావల్లోక్ష । యమితసేవ
కరక్షణాయత్తదీక్ష । సమరుభుష్టునిదక్షశశ్వత్కటాక్ష । యమరనాయ
కపక్షయజ్ఞాయతాక్ష ॥ *

* ఆరభటివృత్తి. *

౩౮-౬. ఉ ॥ చండమయూఖసంహననసంభవభంజనభూరిఘోర
కో । దండవిఖండనోజ్వలదుదారపరాక్రమవీర్యధుర్యదో । దండధనుద్వి
ముక్తశరదారితమేరుధరాధరోన్నతా । ఖండవిద్యవత్ప్రబలకాయుఘ
నాంజనశైలనాయకా ॥

* ముక్తపదగ్రస్తసీసము. *

౩౮-౭. ॥ శ్రీమత్కటాక్షరక్షితవనద్విపరాజరాజవిభూషణప్ర
ణతసారసారంగరూపరాక్షసదానచణబాణబాణరాత్రించరప్రాణహ
రణ । రణభోజనాత్రిమార్గం డేయసుతిబృందబృందావనాంతరప్రియవి
హర । హరికోటీరకేయూరముఖ్యాకల్పకల్పగసుమధరానల్పమహిమహి

మమయాభాజ్జచాంధవకమలనేత్ర | నేత్రవల్లలధారణన్యపతిధామ | ధా
మవిదలితరావణదస్యసార | సారఘననామవేంకటశైలధామ || *

* కవిప్రాణో క్రీసీద్ధార్థశ క్రిమూలవస్తుకృతవస్తుధ్వని *

౩౮౮. సీ || మడిగాసుమలనొంటియడుగునిక్కుననిల్చిబెడిదమా
శృంజాయజడలుదాల్చి | యనయబునాదలవినువాకధరియించితెలిమే
నిపైబూచికలయనలది | బలితంపుపొడతబెబ్బలితోలుకటిఁజాట్టిమిసిమి
గాఁగుత్తుకవిసమునించి | యటచేతముమ్మొనకఁజులవాల్లీలించియొడలఁచా
ములుబ్రాకనోర్పుగలిగి | నీసమాఖ్యనుబోలపూనికలనుతప | మిపుడొన
ర్చుచునున్నాడు మేశ్వరుండు | కానిచోవానికేలయిగతిమెలంగ | సన్నునిస
నాధవేంకటశైలనాధ || *

* సంవత్సరయుక్తసీసము. *

౩౮౯. || శ్రీముఖప్రభవసున్నేరాభకౌస్తుభసర్వజిద్విక్రమచక్ర
హస్త | సౌమ్యభావమునీంద్రసన్తనోబుజభృంగయవ్యయానందహృద్భ
వ్యరూప | ధాత్రసాధారణస్తవనీయనిజచర్యవిభవప్రమోదాస్తప్రబుధ
నాధ | జయదుందుభిధ్వానచకితాసురాద్యక్షదుర్మతిరాక్షసశర్మహరణ |
చిత్రభాసుస్వభాసుజిత్సిద్ధతేజ | విజయనందనఖరసూతవిధినివోద | మన్మ
థశ్రోధిధర్మనిర్మధనసార | వృషగిరీశ్వరసంకాశవేంకటేశ || *

౩౯౦. సీ || శృంగారరసముమూర్తిభవింబినయట్లయతసీలతాం
తదేహంబువనరఁ | గరుణారసంబుసాక్షాత్కరించినరీతిఁగనుఁగొనల
నురాగగరిమమొనర | శాంతరసంబుప్రసన్నమైనవిధాననెడఁగౌస్తుభప్ర
భకుదురుకొనఁగ | నద్భుతరసముప్రత్యక్షమైనకరణిఁగటితటిఁగనకాంతు
కంబుచెలఁగఁ | గరచతుష్టయవిలసితదరరథాంక | భిక్షశార్జముఖాయుధ
కాంతులెనఁగ | మొసలివామేలితమ్మెట్లమిసిమిబాసఁగఁ | దపసిడెండా
లనెలకొన్నతమ్మికంటి || ౩౯౧. సీ || దేవరపంపునవీవేశనటకేగివిలసి
తంబుగునొక్కకొలనుగంటి | నక్కొలనండఁబెక్కిబలలుగొలువంగఁగడు
నొప్పువాకరాజకన్యగంటి | నక్కన్యజేరఁగానరుగుచోనందొకసకియచే
నున్నవేసడముగంటి నావేసడముమాదియనిమిమ్ముగ్గిరించిపలికిననలరి

యాకలువకంటి । తనదుకూరిమిసఖియజేబనుపడేగఁ । డెచ్చియాకాం
తయిటయొకదిక్కునందు । నున్నదనిపల్కఁజెలువరాదిన్నెతోడు । విని
ప్రియమ్మునఁ దోడితెమ్మనుచుఁబలుక ॥ ... *

* సర్వలఘువచనము. *

౩౯౨ ॥ అపుడుసచివుఁడు గరుడగిరివిభుసముఖముననుచినను
ధిపవదన, ముదమునమునువినినదిగనుక సరసిజనయనయరిదరవరకర, య
సురనికరహరణ, మునిజనవిసుతతరణ, తనవచనమొకటివినుము, దయజి
లుకుగఁగొనలననుగఁగొనుమా, భవదుపవనముననొకపురమునకినుం
డయి గగనపఠియనఁగనొకన్యపుండుగలఁడతఁడు తనకునుతులఁబడయు
టకు బహుదినములుదపములు సలిపిననతనితపమునకునతికృపుండువలి
కులనుతమగఁ డెదుటనిలచి, నృపవర? యిహపరములకయిన సుతనాసఁ
గైవసదియెటులనిన భుజగనగమునకిరుదలదొరఁడెనను జీరుతనగరమున జ
లజసరసిని గమలయునడుమనొక సిసువుదనరెడునదితనయగఁ గయికొని
విషధరధరపతికిఁ బరిణయమొనరువుమనిపలికి చనినతఁడదనుమతిని ము
దితనుదొడుకముదితహృదయుఁ డయిపొనపొననచటికిఁ జనిదనకునుడువు
శివునివచనసరణిఁ గమలసరసినినిలచిననిసువునరసి, కనికుతుకమునఁదనత
నయగఁగయికొని, సకలవిభవములొనరిచి మఱియునొక శుభాదినమునజ
లజనిలయునియభిదయిడిసుముఖుండు నిలచినసమయముననతని తన
యదిసదినమధికముగఁ బెరగినదయి, వయసుబాడమినవయినతఁటివొకది
నమునఁ జెలులఁదొడుకొనియుపవనమునన ననలుదునిమివెనుకనయముగఁ
గొలకులజలవిహరణమొనరిచి వెలువడియవటం గనుగలిగివినయమువ్రయ
ముపెనఁగొనఁగ, నునుజెఱకువిలునభిగొనయము కఱకఱిగరిగరిగఱవదురు
సునబరువుటకొరవుగను గఱకుటరవిరిశరములుశుకపిక నికరముఖబలము
లుగలిగినమదసునిగనిగొలిచి, తనకుఁజెలువమలదొరసుమగనిగ నొనరువు
మనిమదిఁ దలఁచునవసరమునజతనమునమిముఁ గొలుచుసచివుఁడుపులుఁ
గునువెడకికొనుచుముఁ గనిపొనపొనఁగినిసిబహువిధములమిముఁ బొగ

డిననినియపు డెచెలువలతలరతనమునెఱతనముఁ దనరినదొరతనముఁ గలి
గినవపుటననుబిలచిపులుఁగునొక చలువకలువసరమువసరముననొసఁగి స
చిపుని వెనుకొనిమిముఁ గనియెఱుకపఱపుచునియునిచిన ననిచిననమన
ననుచువనితపసుపుననిచటికి నడచితినిననుఁగనకపుసరమునుదురని హరిపద
ములకునొరఁగి, తెలియఁబలికిపులుఁగును గలువసరమునునొసఁగి, యవటి
కిలికిచెలువముబాగడఁగనలువకు నలవియగునెయయిననెఱిగిన తెఱఁగు
నఁదెలియఁబలికెద || *

౩౯౩ క || సీరిసుగుణపజ్జి-తదుదా । హరణత్రా రావల్లినఖమల
మంజరిచ । న్నరీయాకందములప్రబం । ధరీతిఁగఁచమితివింతధరలోఁగలదే ।
౩౯౪ తే. గీ || రహిమదియయోధ్యవా తెఱర క్తిమధుర । కొనుమాయకబ
రికాశికటియుకాంచి । గాంచివెలయున వ్వెఱఁదినిగాంచినంత । యబ్బున
మెత్తేత్రఫలముమీకబ్బుటెల్ల || *

* సర్వయమకరూపప్రిప్రాసకందము. *

౩౯౫ || సరమాకేలనఁటికిమీ । సరమామెఱుఁగుచొడనాభిసర
మాజలజా । సరమాముఖరుచిభసలని । సరమాకురులజిగికోమసుసర
మాపొగడక || *

* అనుప్రాసగీతి. *

౩౯౬ ఆ. వె || వాఱుమీలుఁదాలునేలింతిన్గవ । సోముగోమ
నోమురామమోము । మించుమించుసంచుమించుబాలికమేను । మిన్నుచె
న్నుఁదన్నుఁగన్నెనడుము || *

* యమకము. *

౩౯౭ క || నెమ్ములుగమనమ్ములుమీ । నమ్ములుమంజులతరనయన
మ్ములుతఱుహ । నమ్ములుదృక్పలనమ్ములు । నెమ్మిఁగనమ్మెఱుఁగుబోశికి
మ్మెయిఁదనరుక || *

* ద్వాత్రింశదవయవ వర్ణస రూపకాలంకారము. *

౩౯౮ సీ || తుఱుమహిమోముదండ్రుఁడు నుపరణనెలబొమలు

వింక్షత్సలేణములుముక్కు । నువుంబువ్వుచెవులు శ్రీశ్రీనుసబండ్లు మొల్లల
ధరమిరుచ్చెక్కులద్దములుగవువ । తాటిగింజమెడచిందము వ్రేళ్లుపగడ
ముత్ కరములబ్బములుకడ్డములుదిరుగు । దులుకేలుతూండ్లుగుబ్బలు గిరు
ల్యభులలారువాల్ నాభిగుహనడుమువిను । కటులరులుతోడలంట్లుమో
కాళ్లుసొంగ । రములుపిక్కలుబొదులుగుల్బములరడలు । ప్రపదములు
కూర్తములునఖరములుదులడుగులెడదమ్ము పెనుపల్క వెలచికింపపు ॥ *

* సభంగాభంగశ్లేషాను ప్రాణిహోపమాలంకారము. *

౩౯౯ సీ ॥ సక్రియవేశిభునానినొకమూలకును జెచ్చరమణియా
నముకలభములనిమురు । యువతివాతెఱిగోభనవసూధం బాలించునతివహా
క్కిలినుక్షింపిమించు । ననబోడిమెడలునవకంబు నిరసించునబలమైవా
ల్కించునతిశయించు । వెలచిసిబ్బెపుగుబ్బలలరుబంతులం గొట్టుంగొమచే
క్కుచంద్రఖండముహసించు । నాతిచూపులక్రియబోటినఖములవలె । ను
విదకటిపోక్కినెలంతయూరుపులపగిది । యన్నువలిగతిమగువనూగారు
కరణి । ముదితపలుమాట్కియెఱిసాగనుచురులే ॥ ౪౦౦ ఆ. వె । నెలం
తకొమిరెవయసునెన్నేనుమోముగో । మించుమించుజందుమించుమించు ।
మగువకేలుతులుముమదనుమొడటియాన । వాలుచాలుగువారవాలువా
లు ॥ ౪౦౧ క ॥ మగతేటికలువవెన్నెల । నిగళంబలమెలుగుశరమునీల
మువలలక । జగడించెగెలుచుచూపనిదుగినుండెడుననవసంఖ్యతోయ్యరి
వీనుల్ ॥ ...

* చతి మృగ్యమకము *

౪౦౨ క ॥ కుండరమావిలసనమున । కుండరమాచెలినఖాళిగుటి
నెన్నంగనా । కుండరమాయనియపుడశు । కుండరమాకొమగళమునహం
గనుచోట ॥ ...

* త్రిదళయక్తకందము. *

౪౦౩ ॥ నిగరాలగుమగతాలను । నిగరాలుగండేయనారనెలం
తరదనముల్ । పగడంబులజగడంబుల । జగడంబులిదున్నిటారివవిమో
విరుచుల్ ॥ ...

* మధ్యయమకము. *

౪౦౪. క || మందగవననె మ్మొమున | నందలితిలకమునదృష్టిసలక
మ్ములీ | కందమ్ములకుందమ్ముల | కందమ్ములఁగేరుమీటుగరసించనగుక ||

౪౦౫. క || విమలరుచిరుచిరతరహీ | రమణిక్ నోరదుమరవము
రంజిల్లెడునం | జమెటుంగుదొంగరుఁజగురుక | గొమరునకాస్పదము ప
దముకొమిరెకునమరెక ||

* చరణాద్యంతచతురక్షరనియమయమకము. *

౪౦౬. ఆ. పే. || కప్పురాలమించుకప్పురాలదలంచు | కోపుచూ
పుచెలువకోపుచూపు | కుందరాజిమిన్నకుంఠరాజిలుచున్న | సన్ననవు
కన్నెసన్ననవు ||

* చతురక్షరయమకము. *

౪౦౭. ఉ || ఆలపనంబులేనె జడియాలపనంబుశశాంకబింబనూ |
వాలుగదాబెడంగు జడవాలుగదాయలవాలుఁగన్నులా | జాలపదమ్ముల
నైలువఁజాలపదమ్ములుబొల్పుమేలుమే | లాలతకూనయైననుతులాలతకూ
నవెలందిమేనికిక ||

౪౦౮. క || కందమ్ములచిందమ్ముల | చందముగఁగి గెలుచుచెలువజడ
మెడబెడగిం | దిందిరములఁజెందిరముల | యందమగుకమగువవీక్షణాధర
కాంతుత్ ||

* సావయవరూపకాలంకారము. *

౪౦౯. సీ || నిద్దంపునె మ్మొమునిండుచందురునకుం జెచినవువెన్నె
లతెలివిగాఁగఁ | దిలకించుకోపుచూపులతూపుగములకు నెటికప్పుతెప్ప
లుగరులుగాఁగ | బొంగారువలిగుబ్బబొంగరములకు నాపైమొసల్పులుకు
లదాగుగాఁగ | సతులితకాంతిదాహమ్మణాశములకుఁ గరములుమెట్టదా
మరలుగాఁగ | మించుక్రిమ్మించులీనునెమ్మేనులతకు | మంచినయనువ
సంతామముగాఁగఁ | దనుగనినవారిచూపులుతమకుమటల | వసనరూ
పునదనరెక దానిపొలఁది ||

* ఆచివర్ణవృత్తికందము. *

౪౧౦. || ఆమోమాకురులానాస । లామెడయాకుచయుగంబు
నావలులాయా । రామధ్యంబాకటితటి । యామోకాశాయదుగులునా
చెలికలరెక || ... *

* ముక్తపదగ్రస్తద్వయసుతితచరణసీసము *

౪౧౧. || మించులంచునమించుమించు వైఖరినింపుఁ పునెమ్మేని
ద్దంపుసొగసు । బువ్వలజగినచ్చనవ్వచాక్కపు డాలుడాలువేలార్చుక
పోలపాధి । సరసభావమమరుమరు విల్లులకు నేర్పునేర్పుసోయగముననెగ
డుబొమలు । గండుతేటులకప్పుకప్పురీతులం బాపుజూపునింగారంపుచు
లుకునిగ్గు । పద్మినీవైరితోబోరుపడఁతిమోము । మోముగోమునుశిరముక
ప్పుకముబల్కు । కళుకుగననీనికనుంగవతళుకుగులుగు । చెలువచెలువం
బువల్లింపనలువతరమె || ... *

* ధ్వని. *

౪౧౨ చ || వెలితెగనస్వినైలుచు వెన్నెలమిన్నకయూర్పు
లంటమో । మలతివహగొనుంజలుకయల్లున వ్రాలిన నెట్టినొకర । మ్ము
లుపలుకంగవాడధరమున్గనుచోటను దృష్టిదాకుమై । కొలదడుగిడ్డకంచున
దుగుల్బల్లిపైఁదలికన్నెగాఁదగు ||

* కైశికీవృత్తి. *

౪౧౩ ఉ || కొంచెపువ్రేళ్ళసోయగము గొప్పపిలుందునువెన్ను
చెల్వము । మించునమించుకన్నులటుసీటినఖంగనుగుబ్బదోయిబొమ్మ
చు వెలందిమోవియసియాడెడుకొనలతాచునీగిబొమ్మంచనునాగుటా
రునడలందము చందనగంధికేతగు || ... *

* లాటీరీశ్యుదాహరణము. *

౪౧౪ తే. గీ || తామరబిడాకుకొమ్మనెమ్మోమునకును సారచం
ద్రబింబస్ఫూర్తిసాటియగునె । నాతితలమిన్ననున్ననివాతెఱకును । సా
రచంద్రబింబస్ఫూర్తిసాటియగునె || ... *

నడపు నెచ్చినడుపుకడుగగునెల | మోమునలమోముభామాలలామక
రయ||

*

* అనేకాక్షరముతియర్థుటయమకవిఖ్యాతగీతి.*

౪౨౬ అ. వె|| కలికిమెయిమెణంగుకలికిమెయిమెణంగు | కులు

కుచూపు తేటకులుకుచూపు | వెలందియలననవ్వువెలందియలరునవ్వుత
ళుకుచెక్కుపసిడి తళుకుచెక్కు- ||

...

*

{ * ప్రతిపానుపాణితశబ్దచిత్రరూపకోపనీతప్రతిపదదీ }
{ : పితోపమాలంకార సంస్కృష్టి చరణసీసము. * }

౪౨౭. || కంబుకంధరనితం బంబుతోమార్కొనిపాదముల్లుఖ

ఖవర్ణభంగమొందితరళాయతాక్షిముగురులతోడగర్గియ శులుసమ్ముఖ
వర్ణహనిజెంది | కవలయనేత్రచన్ద్రవతో నెదిర్చిభూధరమువిముఖవర్ణసర
ణిబొంది | భద్రదేభయాననుస్థులుకుతోడీకొని శుకమును ముఖవర్ణవికల
తంది | వహితదీయాంగసముచితవర్ణధరభ | రమనపదములువశులధ
రముమొకమున | యిసరిదొరయతేమ్మిలనలనిగురునెలను | దగుజడతతగ్గు
వడకకందుగనజేసె ||

...

...

*

* త్రిపాసాద్యంత్రైకనియమయమకకందభితకంఠము. *

౪౨౮. క|| తాననయనిచంద్రోపమి | తాననయెలుగెత్తియే

కతానననిడుపం | తాననవిలుతుండుమెచ్చడె | తానననానొకతెయేక
తాననయారే ||

...

...

...

*

* శబ్దశక్తి మూలాలంకారధ్వని *

౪౨౯ క|| తరుణీరత్నముపద్మిని | పరికింపంగనినుండవీపుధామిని

కేభవ | త్కరసంగతిచేకూరక | దొరుకునొకొసతనముచతుర్ముఖజన
కా |

...

...

*

౪౩౦ తే. గీ || భాగ్యములయిక్కయెరులకాపడతియందు | దొ

రకుటలుపుణ్యమెటువంటిదొరకుదొరుకు | నొక్కొయనుచునున్యపశౌరి
దిక్కుజూచి | యక్కలికిపెక్కుగతులబెంపెక్కబొగడి ||

*

౪౩౧ చ|| ఎనయంగడేగనయ్యబలయిచ్చినవాడినగల్వదండయుక్ |

గొనియటజేరివేగఁగయికొమ్మనియిచ్చియనంతరంబనే । పనివివత్తుమా
పయినిబక్షముతోఁగ్గపయుంచుమన్ననా । పనితపచోవిశేషములవైఖరికి
స్ఫీమదంబునొందుచున్ ॥ ౪౩౨. తే. ॥ తొలుతఁదావచ్చుతెఱఁగెల్లఁదెలు
పుమనుచునుగువనటుబంపితనకూర్చిమంత్రిఁజూచి । కానుకలగన్నయట్టి
యాతస్విరూప । విభ్రీమంబులవర్ణించివేడ్కనుండ ॥ ౪౩౩. క । పనియ
చటసరసిచేతను । తనరాకకునెదురుజూచుదరుఁడీరత్నం । ఋనుగనిప్రమ
దముఁగూర్చియు । మనమునఁబెనఁగొనఁగఁగనకహాలికబలికన్ ॥ *

* త్రిశాసకందము. *

౪౩౪. ॥ షీదాల్లికబరిచెందిర । కాబాల్లికకేల్లినికుశక్కనిచాచా ।
యేదాల్లికతలఁపుననిడు । నీదాల్లికఁదగినయినునినేదెప్పదనే ॥ *

౪౩౫, ఉ. ॥ ఏమనియెంతునోచెలియయేనిపుడాబలజాతువిభ్రమ ।
శ్రీమహితాకృతిఁవినుతఁజేసినలున్ నలకూబరున్నరు । స్వేమటువెన్ననం
దునకువేడువపాలికిసాటిరాదనన్ । భూమిపశేఖరాత్మజలఁబోల్పగవ
చ్చునెయిదుదోదుగన్ ॥ ... *

* బిబ్బోకము. *

౪౩౬. ఆ, వె. ॥ అనుచుహతియుఁగతలమలకంబుగాఁ । డెలు
పవినినయంతఁజలిరుఁబోడి । కపుడెయతనిమూర్తియద్దంబులోఁగానఁ ।
బడినయట్లమదినిబాడమునంత ॥ ... *

౪౩౭. క ॥ కొనుగళశంఖముకటిచ । క్రముజంఘాగదయూరో
మరాజీఖడ్గం । బమితభూచాపముబూ । నిమహాచ్యుతరూపమండెఁజె
లులరుదండన్ ॥ అట్టిపట్టుని ॥ ౪౩౮. క ॥ ఖరకరుఁడంబరమధ్య । స్థిరుఁ
డైగనువట్టెరుచిరదీధినివియ । ద్విరదమునకంశురజ్ఞువు । గరమొప్పఁగఁగ
ట్టుబొడ్డుఘంటయపోలెన్ ॥ * ... *

* అపూర్వప్రయోగము. *

౪౩౯, ఉ. ॥ ఆరవిరశ్మిచేతవిపినాంతవిహారమునందుడప్పిలో ।
సారమిమంత్రిఁజూచినఖియాశ్రమమెల్లనుదీర్పనొక్కకా । సారములేదె
యన్నగడుఁజల్లని నిర్మలతోయమున్నదీ । చేరువనండునాహరినిశీఘ్రమె
దోకొనివచ్చునయ్యెడన్ ॥ * ... *

* ప్రాసానుప్రాసగీతి. *

౪౪౦. || కేళికాశారికాసురసాలసాల | పార్థికాశారికాసార
మాళికాబ్జ | ధూళికామాలికాత్తమధూళికాలి | బాలికాహేళికాధ్వసు
ల్పరగుచోట || ❀ ❀

* అపూర్వప్రయోగము. *

౪౪౧. సీ || వలెవాటువైచినజలుగుజందురుకావి మేలిపయ్యెద
కొంగుదూలియాడ | జవ్వాదిమెటుంగిచ్చిదున్నినవేణికా ఛారమిండుకవ
లపలికిజాఱ | నిటిగబ్బిగుబ్బపాలిండులపొంగున గమనన్నమైనట్టికొనుగ
దలఁ | దొలకరిమెటుపనఁదులకించు నెమ్మేని తఘకులుదిశలబిత్తరముజి
మ్మఁ | దరుణిగైదండఁబూనిజిత్రంపుఁబనుల | పసిఁడిపాదుకదనవామపద
మునందు | నోరగాఁద్రొక్కికొంతయొయ్యారమెనఁగ నిలిచియున్నట్టిన్పు
వకన్యచెలుపుఁగనియె || వ||కనివెండియు|| ❀ ❀

{ రత్నావళ్యలంకారయః క్త కేశాదిమధ్యపర్యంత }
{ పాదాదిమధ్యపర్యంతావయః శర్లనము. }

౪౪౨. సీ || కందధమ్మిల్లనఖిలేణితారలద్ధమ్మగాంక ఫాలపాద
ములుకినము | లేదాక్షిజంఘలుతూణీరయఁగళంబు తిలసుమనాసయా
తులుకదఘలు | విప్రుమాధరకటివిశ్వంభరాస్థితకంబు కంధరవలగ్నమున
భంబు | నవలలికాహస్తశాభికాసారింబు శైలక్షోజరోమాళిభద్ర | మ
నఁగనెటులుగోళ్ళడుగులునునుదురుకను | గవయుచిక్కిలుదొడలుముక్క
ధరమునుచి(*) టుఁదనుచుమటుతేలుసౌరుఁగనుపొక్కి-లారుగుబ్బలుప
దియాటునలరెనినుచు || ❀

౪౪౩, క || కనుఁగవవిందుఁగమునుదనుఁగనుగొనుశ్రీహరినిజేడు
కలునుదింబదలఁ | వనితదిలకించెఁగేలీ|వనితలమునఁదమినితెప్పవ్రాలని
మాట్కి- || ❀

* యమకత్రయఘటితచరణసీసము. అపూర్వప్రయోగము. *

౪౪౪. || రేలుఁబగఘ్నదారేలుబల్మినుగలరేలుగన్గవనొప్పురీ
లవానిఁ | గరిమొఱాఱించిమకరివధించుటకును కరియైనసరిమూన్పుకరము

(*) ఈయతివిషయమునుగూర్చి పీఠికయందుఁజూడఁదగు.

వానిఁ | గాఱంబుదంబులుకారంబుఁగలమై చొకారంబునెప్పుడుఁగాంచు
వాని | మేలిమించులకన్నమేలిమించులుగన్న మేలిమించినజిల్లుసాటువాని |
దరముదరముదరముజిగహారువువాని | విజయవిజయవిజయసుతివెలయు
వాని | సాలసాలసాలఘుదియాశయమువాని | కాండకాంక్షకాండరుహ
మార్తాండుఁగాంచె || *

* స్తంభము. *

౪౪౫. చ || నెలఁతుకవేంకటేశ్వరునినీటుఁగనుంగొనినిశ్చలాంగి
యై | వెలసెలిసానచేష్టలనువేఁగలయంగనటింపజేయున | వ్వలపులసూ
త్రధారిమురవైరితనూరుచిఁజూచిదానఁజు | చలతపహింపఁగాఁగదల
జాలనిజంత్రపుబొమ్మకై వడిక || *

* ముక్తపదగ్రస్తఘటితమధ్యవృత్తము. *

౪౪౬. చ || దులదులమించుకన్దొంగలతోఁగలతోరపుశండుమో
ముతోఁ | దులఘటిగాఁగమించుజడతోజడతోరుపదక్రమంబుతోఁ | దొలఁ
కెడువీక్షణాంచదర్శితోదర్శితోడునఖప్రభాదర్శితో | గొలగకఁగొల్పుకోప
నలతోనలతోయ్యలిచాలలోలయై || *

* సర్వగురువచనము. *

౪౪౭. || ఆవేశందాశ్చర్యరూఢాత్మాంభోజాతోద్యతాందర్ప
టోపస్థాయ న్నారాచస్తోమశ్రేస్తోద్యోధాధీనాంచ ద్యోధావైపుణ్య
ప్రపాథి శ్రీనారీరత్నం బిల్లించూహించెక || *

* సంశయాలంకారము. *

౪౪౮. సీ || రతినాథుడోకాండరతినాథుడైననయ్యలరువిల్లును
బువ్వుటన్నులేవి | నలకూబరుఁ దొకాఁడునలకూబరుడైనరహీఁ గూ
డిచాయినరంభయేది | చంద్రుడోకాండల్లి చంద్రుడైనను వేనననువైన
నేణలాంఛనమదేది | యింద్రునందనుఁడొగాఁకింద్రునందనుడైనననిమిషత్వ
ముకన్నులందునేది | యలరువిలాఁదీసిరంభునదొలఁగఁజేసి | కంఠకడనుం
చి యనిమిషగతనడంచి | యవనికైవచ్చునీల్యురందు నొకఁడు | గాకన్య
పుండైననీసోయగంబుగలడె || *

జ్ఞాప్రాసభేదము. ❀

౪౪౯. క || అనిసంశయంబుతోడన | మనము నజర్పింపంగనక
మాలికనియెనే | నినుంగనిదెచ్చిననారా | యునుడితఁడేజక్కజూడవమ్మా
కొమ్మా || ❀

❀ ద్వంద్వప్రాసము. ❀

౪౫౦ క || సవరాలఁడగడిసిలపు | సవరాలుచుకులులుదనరుజవ
రాలికోతం | బువిరాలిగొలుపవచ్చెను | తొవరావియ్యంపుమోముదులకి
పంగళ || ❀

❀ మధ్యయమకము- ❀

౪౫౧ క || నాపినియావనితలమున | నావనితలమిన్నగన్నులల్లా
ర్చిహరిం | భావనితాంతావనతాం | తావనతాంతాక్షిప్తగావధిం
జూచెన్ || ❀

❀ విటానము - అపూర్వప్రయోగము- ❀

౪౫౨- క || ఇరుదెసల వెలఁదిగిరిగొని | తరళములైవెలికిబెలికిత
ళతళమనుచు | స్వైరసినజూపులనిందిర | హరికినివార్తిమొనరించెనత్రత
త్రయన్ || ❀

❀ అనుభావము. ❀

౪౫౩, క || అలసములుజంచలమ్ములు | నలఘువీడాభరమ్ములతి
నిశితమ్ముల్ | గలితానురాగములునై | జెలంగెరమహరినిజూచుజిగిచి
చూపుల్ || ❀

❀ రోమాంచము ❀

౪౫౪. తేగీ || పెన్నిధానంబుంగనుంగొన్నపేదకరణి | నలదిహ
ద్రాశుజలముగన్నులనుగుక్కి | కళుకునెమ్మేనఁబులకలుగడలుకొనంగ |
విరహపరితాపభరమునవెచ్చునూర్చి || ❀

❀ అంత్యప్రాసకందము- అటతాళార్థతేకు. ❀

౪౫౫ || పలుకులఁదేనెలుజలుక | న్నలఁతముంగనధరముననుజ
క్కరలలుక | న్గలికిమొగముసిరిదొలుకన్ | నిలువునశృంగారరస
మునిగ్గులుగులుకన్ || ❀

౪౫౬- వ || అటుల నెంతైన సేపునిలిచి మదినిముదంబుగదుర నెదుట దానంతవడియచ్చోటనున్న సవతులేనివిలాసవతులగుయువతులు నిచ్చలపునిచ్చనేమందురో మున్నునేనోచినఫలంబీడేరె నిప్పట్టుననుండరాదని నొక మేరగా గాంతారున్నయెడ నచ్చెలువపైచెలువలరుప్రేమనచ్చోటుగదలికదలి చెంగటనిలిచి శాత్రవలలాటతమఃప్రభారక్రప్రభావిభాసురుండైన యచ్చిలవమలతోడుగమకంబగుతమకంబుననప్పడు|| *

* రూపకచిత్రసీసము. *

౪౫౭ || పడంతుకపొక్కిలి సుడియాననెగదా యావర్తమానమెంతబురంబు | సకియవటువగుబుచ్చక్రమాన నెగదా యల్లవృత్తాంతమెంతక్కజంబు | గన్నెచెక్కిలిచంద్రఖండమాన నెగదా యీపల్కుజందమేయద్భుతంబు | జవ్వని నెమ్మేనుచపలయాననెగదా యీమించువైఖరియేమిచిత్ర | మారచెలిముగ్ధయగుటయీయన్నుచెన్ను | మున్నునాతోనగానకనెన్నెగాక | దీనియవయవములకు నెంతైనదెలియ | సాటిగలుగునెవలవనిమాటలేల | *

* అభంగశ్లేషవ్యయానుప్రాసితాభేదరూపకాలంకారము. *

౪౫౮ సీ || ఈలేమ నెడిగొప్పనీలాంబువాహంబె యనంజెల్లునది ఘనమాటకతన | యీపడంతుక పెళ్ళుచూపుసోగమెటుంగయన జెల్లునదియమించొటకతన | యీయంతిక్బాహదోయిసింగానివిల్లన జెల్లునది ధర్మమాటకతన | యీనాతిచక్కని మేనుబంగరుతీగ యన జెల్లుమేలిమియాటకతన | యీనెలంతుకగళముపొచ్చైనచింద | మనమిగులంజెల్లునది దరమాటకతన | భరిభవనరూఢి మేల్తళ్ళుచాపువీక | యద్దిరచాకాటపుంబసిమవురరేక || *

* శ్లేషానుప్రాసితాసంబంధాతిశయోక్త్యలంకారకందము. *

౪౫౯ || లికుచకుదముకమ్మనకున్ | జికురములకుసరియడంచుజెప్పంగలరా | యొకనెలయొకయబ్బముకొంకకజతగాసోముడేనిఘనుడేయెదుట || ... *

* యమకత్రయగోపనోపమానయమకయుక్తవృత్తము. *

౪౬౦ చ || అధికచకుల్కుపల్కులుపికాంగనలగ్గనలగ్గలంచువ |

రులకుచకోపుమాపువితూపగలకబగలన్నగల్పు మేల్ । చెలువపుటన్నచ
న్ను గవచెంగమలగమలత్తలంచుము । ధ్వులకొమరంగుముంగురులుతు
మ్మెదలన్నెదలన్దలంచునే ॥ *

* శ్లోమానుప్రాణితోపమాలంకారవిశేషముటనచరణసీసము- *

౪౬౧ ॥ రాకేందుముఖితనూరాగస్థితి నెచ్చి పొగరుక్రోమ్మించు
లుపుట్టజనగఁ దరలాక్షి నెమ్మేళితాపులానగఁజేరి పువ్వులు విరియుచుపొ
దలకరుగ । నెలఁత మేనైక్కువక నెగడిగొల్వఁగనెంచి తీవియల్లరువులతి
విరిసురుగ । నన్నులమిన్నమైమిన్నలాగఁగడంగి గట్టిబంగారంబుకాకకరు
గ । రూఢిగామెఱుంగునకుమెఱుంగలరునకు । నలరుమంజులతకునుమంజుల
తమేలి । మికినిమేలిమియైసరిమెఱయుదలిరు । నందలిరువారమూనునీయ
తివమేను ॥ *

* ఆద్యంత్రైకనియమము క్తపదగ్రస్తాన్తులకందము. *

౪౬౨, ॥ ఈలేమమోవిచెఱుకుం । బాలేబాలేంచుతీరుఫాలపుమే
లే । మేలేదిగిగుదిరికిజగ । డాలే డాలేపుమరుని డాలేగన్నుల్ ॥ *

* ఆద్యంత్రైకనియమము క్తపదగ్రస్తపదకవాళసీసము. *

౪౬౩ ॥ తనముగుబ్బలున రాధరముశరగఁగోరు గోరముత్యము
గెల్పుచారుదీలు । దీరుగాఁజీమచాల్వారిండునూగారు గాఱుమబ్బునుగె
బ్బుఁగలుగసారు । సారుచ్యునునమోవిచవిలేనెవగనూరునూరులంటులమీ
తేదారి తారుఁ । చారుణ్యమబ్జజాకారముపైనుారు దూరు నెమ్మోముచం
దుపలుమాలు । మారుతేజీలనగఁబల్కుఁబోరువారు । వారిరుహములబ
దములు మేరజేరు । జీరుపల్లిగిరుగజామితారిపేరు । పేరుగలకన్నెనెన్న
నెవ్వారితరము ॥ *

౪౬౪- తే గీ ॥ మంచిగధంబుఁగనుటసంపంగియగును । మేలియం
శుకమానుటమేలిమియగు । రెంటగలుగునమాఖ్యమైనంటియుండె । గను
కగనకాంగియనుటయీకలికెకలరు ॥

{ సార్వత్రికనియమకతత్పూర్వోపరియమ }
{ క రూపనియమకద్వయపటకవృత్తము. }

౪౬౫. ఉ॥ మించునుజాపుమాపువిరిమించుఁగనవ్వునునవ్వు, యా

నమ । మ్మించును నెమ్మి, నెమ్మిజడమించును దాచును దాచు, గోరురే । మ్మించును దారదార, గతిమించును నంచలనంచ, గుబ్బన । మ్మించును చెంచుచెంచును భ్రమించును న్గోమరూపుబాపురే ॥ * *

* శబ్దభ్రమకానుప్రాణితనియమయమకగీతిగర్భితచరణదుర్లభసము *

౪౬౬ ॥ వనితమెయిరకమ్ముకనకమ్మునణగించుఁ దిరుగనదియునాసదెగడునాస । చంద్రముఖిగళమ్ముజలజమ్మునణగించు మఱలనదియుగేలుమాటికేలు । గన్నెరూపపుప్రభకాళికాభనదల్చు మగుడనదియుఁగొప్పవగుటకొప్పు । పడతినఖముఖమ్ముభవిభాపారవిదిల్చుమఱలనదియుఁజూపుమెఱయజూపు । రూఢిగాదనులోమవిలోమసరణి । నైననేకసరణినైననళుదులైన । జంటచవుకపుపేరులసరవిలోన । గాననీనాణిబ్రతినెన్నగానజగతి ॥ * *

౪౬౭. తే గీ ॥ కలికపదనాంఘ్రిరోమార్ధికాంతికలికే । తొగలచెలిగందుడుబదాలుతునకలయ్యెఁ ద్రమ్మివిరియుచునూలుఖండమ్ములయ్యె । జలువదలవంచుకొనుచుచేడిదుపలయ్యె ॥ * *

౪౬౮. క ॥ చాలాద్యగీక్షణాలక । జాలాభకునోడిదొనలశరములుదుమికె । మీలలుగులమొనలబడె । నీలాభ్రమువిషముగ్రోతెనిజముగననుచు ॥ ౪౬౯, గీ ॥ తరుణిచన్దోయిసౌరుమందరముఁడటము । దరమునవకమ్ముగ్రమ్ముచిత్తరముతరము । తరముకంతమ్ముశుభవిభాకరముకరము । కరముగొనుతమ్మిచేప్రియకరముకరము ॥ ౪౭౦ క ॥ అనిమ్మపండ్లనలచుట । యానికయేబొప్పురములనలతాళములక । దీనికతినస్తనద్యయి । కానిమ్మనినలముత్రాటగట్టుంగొట్టు ॥ * *

* సార్వత్రికనియమయమకాంత్యప్రాసభాసమానవృత్తవాలుఁగ

౪౭౧- ఉ ॥ నూరునుమారుకై పవతమారుచిదా ... *

చె । నూరులుమారుమోవిచనిమారును తే నెకుమాళము. *

గోరుమోముడులమారుచుతీరగుగోరుమేనదీ । ఎడాయునంతనెతోడఁ మూడుట నెచ్చునిశేరునద్దిర్కా ॥ * న్నననటులఁ గొంచకఁ జర్క

న్దులుసరిగాంచవచ్చిననితాళి.

* ఆద్యంతయమకరూపము క్తపదగ్రస్తగీతి *

౪౨౨- తే గీ || కాంతనగవేంకటాచార్యురాలి కప్పురాలస
రముగేరుగలికియూరు | మేటిచెలి మేనునగునతిమించులతల | మించులతల
నుదగనేలుమెలఁతశేలు || ... *

* విరోధాభాసాలంకారము. *

౪౨౩. సీ || అలకొనుకలిమిమిన్నందిమిన్నందియనాలోనముష్టికి
బాలుబడియె | ఘనకుఁదశ్రీలుదుర్గమదుర్గములనేలిననుదినంబుపవాసమున
కుజిక్కె | భువికఁటరమభూరిభూరివేదిగనియనిశ మమితక్షామదశనుజెం
దె | గళలక్ష్మి శంఖశంఖమ్మునమించియు దగుగొంటుపోకల చారిగాం
చె | గటకటాధాతకొకయింతగరుణలేదె | గాకయాగామలెఱుంగ
డగడగిదలఁప | నవతఁగని సిరుల్బానగానవునుగాని | సంపదవహించి
లేమిభరించుటెట్లు || ...

౪౨౪. మ || కళుకుల్లిమ్మైదు మేనుబంగరు సలాకన్నీనయ్యారె
యొ | ప్పలకు ప్పావలితోరుత తరప్రటాపుత్కారు కొమ్మించుని | గ్గలు
మాధుర్యమనోక్తిగప్పురపుబల్కుల్ రాలుగెమ్మైవితే | టలుర్పుల్లునకం
డచక్కెరలువేట్లజెల్గునిక్కల్మికికె || ...

* ఉభయచిత్రోత్ప్రేక్షాలంకారము. *

౪౨౫- క || సిరిమొగముననునలువయ | తురావధానజనముగన్లొట్టిదలఁ
చక | గురువౌత్వములత్వంబునా | నరించెననుదురుగురు వేనయుబొమ్మ
లమరెకె || ...

౪౨౬- తే, గీ || నిక్కునెఱిగొప్పుకండము ముక్కుచలప | కం
బునేత్రోక్త్యయంబుత్పలంబువదన | మంబుజంబునితం బవించంబు పృథ్వి |
తరమెయిలోఁగవృత్తతవమునుతింప || ...

* శబ్దచిత్రము. *

౪౨౭. తే గీ || సతికివనబ దర్పణనలాహితపదత్ర | యాదివర్ణ
ముల్ గ్రహించియట్టెసూతి | కళుకునె మ్మొమునిర్మించుకతనసూపె | న
ది మొదల్వదనాహ్వాయమమయ్యె || ... *

{ ఉపమేయోపమానవాచక సకారాదిపదగుణితా సాధ్య }
మత్తేభవిక్రీడిత వృత్తము.

౪౭౮॥ ననలక్ నాగమును పునీళ్ళనుడుగున్వామాక్షీనూత్నాసినే |
మృనపునై షమునోమసాకళలనంతౌతమ్మినర్మన్నగం । గనసహస్రసయ
నీగ్గునీటునుడి నూగార్మెన్నడన్గల్గుతి । న్నననైజాంగము నోమునాక నుడు
రున్నవ్యాంఘ్రినర్మోక్తియై॥ *

* ఉపమానోపమశ్చ బైక్యాపహ్నవరూపకాలంకారము. *

౪౭౯॥ సీ ॥ పరికింపజాతరూపముజాతరూపము మొగనెల మేలి
మోము నెలమేలి । మోమునాభ్రమృగములు భ్రమరకములు కన నంబక
ములంబకములుతల్పుకు । తెక్కుతల్పుకు తెక్కునక్కరములుచిగురు లుకర
ములుచిగురు లుపృథులకు । చమ్ములుపృథులకుచమ్ములుభద్రక రోరులుభ
ద్రకరోరులూగిని । తంబమునితంబము నలపదములు నలప । దములు గణి
యింపనఖివిభ దానఖివిభ । కొప్పఘనమునుకొఱతలేకొప్పఘనము । పా
లకడలినిబాడమినబాలకార ॥ *

* ఫలోత్పేత్త్రాలంకారము. *

౪౮౦॥ సీ॥ బలునీచుకంపు మేనులదాల్చునడితెఱగంటివంగసమునంగ
లుగుకొదవ । వడిజాలములందగుల్పడిపోవు నారడివలవంతలనుగుంది నిలు
చునింద । బవరానమరుండోరపడంగసేయుకొఱత యలుంగులపాలుగా
నై నదూఱు । జీవనమునకోడ్లజెఱచినయాడిక పారతెత్తిపోడాంగపోవుట
ట్టు । నరులకెంత గాలములకుచగుపడనదు । మదినిందలపోసి యవియెల్ల
మాన్యనెంచి । పండువెన్నెలజిగఁజెందుగండుమీలు । బాల తెలివాలుంగ
న్నులై బరిధివై ॥ *

* ప్రతీపాలంకారము - అపూర్వప్రయోగము. *

౪౮౧॥ సీ॥ రామ వేనలిమాద్రీచామరస్తోమంబుడాయనంత నెఱోడ
గోయరాదె । పడఁతియూరులతోడఁబ్రతి నెన్నుననఁటులఁ గొంచక జర్మ
మెత్తించరాదె । వనితచూపులకుందిర్వశికనిగ్గులుసరి గాంచవచ్చిననిజాని

౧౩౦ శ్రీప్రబంధరాజవిజయ వేంకటేశ్వరవిలాసము,

చరాద్యైర్మువిదబాహులసాటిసొందుచెఱుకువిండ్ల మించి పిచ్చులుగ ఖం
డించరాదె । వెలచిగుబ్బలతోడనుదులయటంచు । డీకొనినఁబుట్టచెండ్లఁ
గొట్టించరాదె । యననగత్యైకలావణ్యయావనాభి । రామయైయొప్పె
నాకాశరాజపుత్రి । ... *

* కైశికీ వృత్తివృత్తము. *

౪౮౨ ॥ చ ॥ తళుకుఁబదమ్ములందపురదమ్ములుకొనుబెడంగుగబ్బి
గు । బ్బలయుదుటారజంపునునుబల్కులు లత్తుకమోవిచ్చిన్కొని । నైల
నుదురద్దముదైగదునిద్దపుఁజెక్కులు మోముతేటముం । గల తలఁజుట్టివ
చ్చు కనుగల్వలు చెల్వకునొప్పమెప్పగన్ ॥ ... *

౪౮౩ ॥ తే. గీ ॥ నలువతమ్ముండుముక్కుంటిగెలువనెంచి । కలికి
తలమిన్ననెమ్మొందిలరువింట । జేరిచిన సోగకురువేరు నారిగాఁగ । మడి
మలానిన తెగకీలు జడజెలంగె ॥ ... *

* ద్రాక్షాపాకము. *

౪౮౪ ॥ మ ॥ అవురావాలెఱతేట ఖాబు పిఱుందొయ్యారంబుమ
జ్జారెడ । నవతళ్ళుల్ ఖళిదంతకాంతులరెరేక నైళ్ళులప్పప్పకొన్న
విలాసంబహహతనూరుచి బలాబొమ్మందమయ్యారెయ్యూ । రు వికాసం
బుకదాసు చెల్వమని బేర్కొగ్గెనిక్కామినిన్ ॥ ... *

* యమకగీతి. *

౪౮౫ ॥ తే. గీ ॥ తమ్ములందును గాజుటద్దమ్ములందు । మెఱుంగు
గానమి యీజగమెఱుంగుఁగాన । నిందునందన నేల లేదీందునందుం । గం
దధమ్మిల్ల మొగముచక్కందనమ్ము ॥ ... *

* కైశికీవృత్తి. *

౪౮౬ ॥ ఉ ॥ చూటలతేనెగాఱు కటిమందము చక్కనిమేను మిం
చులో । తేటమొగంబుచందురునితీరగు చక్కెరలప్పమోవికన్ । సూటి
తలంతజుట్టును మినుక్కనుమాత్రమె గొనుపిక్కలన్ । చాటునుసోయగం

{ ఏకార్థ ప్రతిపాదక పదవిముక్తప్రాథమికవర్ణాథాంతర }
నిరూపకపదఘటితసీసము.

౪౮౭ || దరకుందరదకుంగందరముపెన్బొక్కిలి దరము కంఠంబు
కుంజరగమనకు । విధుబింబముఖికి శ్రీబింబంబుశ్రితిరీతి బింబంబు పెదవి
రోలంబకచకుం । గమతప్రపదకుగుంభములువక్షోజముల్ భములునఖమ్ము
లు పద్మపదకు । నీలకుంతలకు శైవాలమ్మునూ గారు వాలమ్ముచూపు శం
పాలతాంగి । కన్నుమిన్నకు కేసరియనదుకొను । సరియలరుగేలు నెలంత
కుసిరివెలడికి । గోయిలలనుడియిలకటి కొమిరెవయను । సాగసు వగ
లాడికలరె నీజగములోన || *

* అనుమానాంకారము. *

౪౮౮ || సీ || కళకుటద్దము మోముగావలె గాకున్నజోడుపట్టు
పిడియాచుబుకమగునె । ఘనశంఖముగళంబు గావలె గాకున్నజిన్నిపూస
రములాచేతులగునె । గౌరుకేల్పూ గారు గావలె గాకున్నగుంభంబులా
చనుగుబ్బలగునె । కడుచివురులువేర్జిల్లు గావలె గాకున్న నవకోరకమ్ములా
నఖములగునె । తళకుసింగిణిబామలు గావలెనుగాని । చోలకోరులుకొ
వ్వాడిచూపులగునె । యనివినుతిసేయడనరెమోహనవిలాస । భావధూ
ర్వహయైయిందిరావధూటి || *

* విషమాలంకారము. *

౪౮౯ || సీ || చక్కనినునుముక్కు సంపంగి మొగ్గపైబొడలెడిచూ
పుండుమ్మెదలనిలిపి । తిన్ననితావివా తెఱదొండపంటిపైగులికెడుబలుకురా
చిలుకనిలిపి । నిండు మెఱుంగుబూనిన మోముడమ్మిపైఁబొందు గానుదురులే
జందు నిలిపి । వెలిబుచ్చుచిలునవ్వు వెన్నెలనిగ్గుపై నురుతరాక్షిచకోర యు
గమునిలిపి । నిజబలాన్యోన్యవై రంబునిగ్రహించి । కాయజుడునేర్పుచేగూ
రైన్యోయనంగ । నిద్దపుంబసిండినెత్తమ్మిమిదైనదుమ । మొలిచిన నెలంతత
లమిన్న నిలుపుదనరె || *

* ద్విరుక్తికందము. *

౪౯౦ || నకనకనినదుమునకులు । చకచకలవెలార్చుతోడబుజక్క

౧౩౨ శ్రీప్రబంధరాజవిజయ వేంకటేశ్వరవిలాసము

నితొగలఁ | వికవికనగు తెలిగన్నులు | వికచకమలవదనకొనరె వేడుక మీఱఁ

౪౯౧ || క || తిలకంబుములికినాసాం | చలకాంచనశరగృహీతశా
ర్థంబునుటా | మృలకోపులవ్రేలైవిజ | ల్లులనఁగఁజెక్కులనగవుత శుకమరె
రమకుఁ || ...

* విభావనాలంకారము - అపూర్వప్రయోగము. *

౪౯౨ || సీ || బదవుఁబోనొకచక్కెఁగదలికా స్తంభంబు లాపయి ని
సుముదిబ్బరిదిగాదె | మొలుచుఁబోనొక మేరఁదళుకుదొంతరకరశ్యాపయి
గుబ్బలులరిదిగాదె | గలుఁగుఁబోనొకచెంతఁగనకారవిందంబులాపయినిబి
సమ్మలరిదిగాదె | బుట్టుఁబోనొకచోటఁబున్నమచందరుఁడాపయి నిను
లుంటయరిదిగాదె | ధాత్రిఁజిత్రపుష్పకోదండనేత్య | నూతనవిధాతస్య
జీయించెనోయనంగఁ | గలికియూరులు గటివళుత్ గబ్బిచనులు | కరము
లు భజమ్ము లాస్యంబుఁగబరియొప్పె || ...

* కైశికీవృత్తి. *

౪౯౩ || ప || పెలుచగువీలుశీలు గడుదేడనలాడ నలాముసేయు
క | న్నులుదెగబారకెచ్చు జడ నుస్తలికాకు వెలార్చుమోవిచెం | దులవడిఁ
జెండుగుబ్బలపటుత్వము నూరులతీరుగాఁకవె | గ్గలపుబసిండిమైజిగి చాకా
రమునియ్యెలనాఁగకేదగుఁ || ...

* యతిశ్లేషము. *

౪౯౪ || క || మారనరేంద్రుఁడనునెఱినూ | గారనుజెనుటామువె
డలగాఁదిగిచెడుటఁ | జేరుపనగునటపెట్టియ | సొరునఁబొక్కిలిదనర్పెఁ
జంద్రాననకుఁ || ...

౪౯౫ || ఉ || అనునుఁగొప్పవ్రేకదనమా తెలిగన్నులబెక్కు సో
యగం | చానగుమోముచొక్కటము నాబిగిగుబ్బలయుబ్బునిబ్బరం | చా
నులిగ్గొనుత్పదనమాకటిమిక్కుటమావినూత్నపా | దానుగతాబ్జరేఖలు
వయారెయొయారికి దీనికేదగుఁ || ...

* కైశికీవృత్తి. *

౪౯౬ || ఉ || పొఁకినఁగగ్గు మేను నగుజొప్పనత్రెవ్వెడుగొనుచందున |

జ్ఞాంకులబెట్టునెమ్మొగమయారెయ్యెయారపుబెళ్ళుబూపుపెన్ బీకటిగ
ప్పుకొప్పుతొలుచిందముచందము కంటమందమున్ । ఏకగమచ్చరించి సరి
నిక్కుచనుంగవబొల్చెనింతికిన్ ॥ ... *

* సమాలంకారము. *

౪౯౬ ॥ సీ ॥ పలుచనియదుగులుపద్మవైఖరిఁజెందె నానన మబ్బవి
భ్యాతినలరె । బెళుకుమాపులు మ హేమాత్పలరీతిఁజెన్నారె బొక్కిలిసా
రసస్ఫుర్తిఁదనరె । బాహువులుబిసప్ర భవకాంతిఁజెలువొందె గన్నులు
రాజీవగణననొనరె । లేఁగొనుబుష్కరలీలచేఁకాణించె గంఠంబు జలజ
సంగతిఁదనర్యె । గరముజిగిరూపు కమలాళిగరిమగాంచె, నలరుమేల్మం
గగనుక తశ్శలముబొందె । గానబొగఁగనెవ్వారికైనవకమె । కంటికిం
పుగఁగంటివార్లంటినిపుడు ॥ ... *

* త్రిపాదీసయమకకందము. *

౪౯౭ ॥ కుండమ్ములుపలుకుదురున । కుండమ్ములు తెలిగలతళుకుం
దమ్ములుమో । మందమ్ములునడుపులుబలు । మందమ్ములుములుకులొరమా
నిని చూపుల్ ॥ ... *

* ఉభయచిత్రసీసము. *

౪౯౯ ॥ పడఁతి దేహముకుసుంభమునడండుటయకాదు విదవక్షో
జంబులోటుపఱచు । రమణిపల్లిగికోరకముల రాల్చుటయకాదింతి సిబ్బెపు
గుబ్బతెగరదోలు । వెలఁదినవ్యగుళుచ్చము ల దల్చుటయకాదు మదిరా
షీపాలిండ్లుచిదిమివైచుఁ । జెలియారు శైవాలములఁగొట్టుటయకాదు ము
దితవన్నులుతాలమోదఁదెయు । నవరమధ్యమవర్ణంబుదివియనుత్ర । రా
త్తకథితోక్తికుపమవైయవియెమదిని । గోరియెన్నెడుచోటుల కుంభకోక
గుచ్చశైలంబులగుచు నిజేచ్ఛదనను ॥ ... *

* ఆదియమకము - అపూర్వప్రయోగము. *

౫౦౦ ॥ క ॥ నలినమ్ములనలినమ్ములఁ । జెలికేల్ మాగారునడుపు
చెలువమునగువె । న్నెలమించులనెలమించుల । నెలఁతనగవుమొగము మే
నినిగనిగదెగడున్ ॥ ... *

* శ్లోవపరికరాంకుర హేత్వద్ధాంతరన్యాసాలంకారసంస్కృష్టిసీసము. *

౫౦౧ || ప్రతిపదేఽగృహ్యసర్వమునుబట్టిశిఖిండ్లి మలసి తమ్ములదాటి
మధుపసమితి । పదరిగొబ్బునవిష్టుపదమంటివివదుండు నీటమునిగిబైటనిల
చినాచు । మునుమునతారకత్ ముట్టితమస్థితకడకసోమునిగొట్టి ఖలతముం
డు । నాజ్యార్చితాస్ఫూర్తిసలరి చిలువచాలు బలిపీఠమొనసి తప్పకభు
జంగి । సంపదలాసంగి వెండిదండింపసాఁగె । సర్వమునుమిథ్యగానెంచి
చక్కనివని । త బలుజడతాన జద్ధమూర్ధన్యబుద్ధ । మగుటను మలీమసుల
కొందుడగవుగాదె॥ ... *

* శ్లోమానుప్రాణితానుమానయు క్తపరికరాలంకారము. *

౫౦౨ || సీ || హరిః పద్మపాలిండులాగట్లు గాఁబోలుఁగాకున్నశృం
గారగరిమడుగునె । పొన్నారికన్బొమ్మపూవిల్లుగాఁబోలుఁ గాకున్నమాధు
ర్యగతిగలుగునెకొమ్మచుడివనఃప్రియమ్ము గాఁబోలును గాకున్నబల్లవ గా
హియగునె । కమలాకరమ్మలబ్జములు గాఁబోలును గాకున్నఁగంకణకాం
తిఁగనునె । పటుకళానిధిగాఁబోలుపాపహిము । గానిచోఁగొముదీహారి
కాంక్షఁబడునె । యలరుమించులుగాఁబోలు నులతకూన । చూపులటుగా
నిచోఁగడిరూపులగునె ॥ ... *

* ఉభయస్ఫురణము. *

౫౦౩ || సీ || కలికికంఠముసౌరుకలికిచూపులబాటు కంబుజాలము
జాలకంబుగేరుఁ । జెలువకొను హేమరంగు దెలిగన్నుల తెఱంగుమృగరాజ
మును రాజమృగమునఱఁచు । వెలఁది మొకముసొంపు వెలఁదివాతెఱ కెంపు
రాజబింబముబింబ గాజమెనయుఁ । భాలఁతి నెన్నడలాగు తళుకుకీర్ణడబాగు
మును నాగమును నాగమునుజయించు । నాతిముఁగుఱులకళుకు నగవు కులు
కు । సారఘనమునుఘనసారసరణిమించు । ననుచుదనమనమునఁ గనువిను
కరివార । కొండరాయండుగొనియాడుచుండునపుడు ॥ ... *

౫౦౪ || క || మునువనితలమునలిచిన । వనితనుపొనపొననుజేరివ
లపుసొలపును ॥ గనివినయమునయబ్రియమును । మనమునఁజెనఁగొనఁగఁ
గనకమాలికబలికె ॥ ... *

౫౦౫ || ఔ నెలో నానాటనానాటనీవఁటివనితలివ్వనితలి వ్వనినిమ

* త్రివర్ణయమకృత్యము. *

* అనుష్ఠానవర్ణవృత్తినియమవృత్తము. *

౫౦౮ ॥ చ ॥ తగు నెన్న పాలకన్యలకుడవ్వలనవ్వల పువ్వలాటబీ ।

వగలఁజిల్లింపనిండుఁదగవామగువామగవారలుండగా । మగుడిపురంబుఁజే
రఁజనుమానినుమాచునుమానిమేల నీ । సొగసువిలాసమందమునుసొంపు
నునింపును బెంపుమీఱఁగన్ ॥

* త్రిదశయుక్తచతుఃపాస్సార్థికం దమః *

౧౦౯ || తారకములగోరకముల । వారకములకెల్ల సెల్లవారకము
విడుక । శ్రీరమణీహారమణి । భారమణి గత్తడియపడనఖరంబుల్ ॥ *

* అపూర్వప్రయోగము. *

౫౧౦ || ౫ || తమ్ములఘనవిద్రుమజా । తమ్ములవిడికెంపుజిగి వి

తమ్ములచివుర | తమ్ములవరలాక్షాజా | తమ్ముల నీరసించు నీ పదమ్ముల
కాంతున్ || ... *

౫౧౧ || క || అనియొగతినియొక నెపం | బుననాభామినికి మదినిబు
ట్టినప్రేమం | బునుభయమునునడగునటం | చునుబలికెదునట్టిసఖినిఁజూచు
ఘనచటన్ || ... *

• వృత్తకందగీత శ్లోకగోపనవచనము. •

౫౧౨ || కొంతదడవుండియంతట; కలరవశుకీశిఖావళ | కలహం
సరథాంగభృంగకహ్వబలాకాకలకంఠశారికాముఖకలకలకలరవనితాం
తకమనీయంబై | మధూకమాలూరమహీరణాసహా | మండూకపర్ణి మ
ధుశిగురీమాలతీ | మాధూళికామన్వథమాతులుంగ | మాకబదసమ్మార్జన
మాధవీలతా | కీరసహకారసహకారనారికేళ | పూగఘనసార ఘనసా
రభూజమధ్య | కుముదవనజాతవనజాతకుందబృంద | గళితసుమధూళి సు
మధూళికలితమైన | తత్సరోవరప్రాంతంబునకుంజేరి, తారకాసురహర
గురుకంటెనసాధారణాధారణాధారధీరపారీణవిహరణుండై నయార్చ
వదురీమాంతాపశక్తిహరణుండు, ప్రసృతినయనన్దసుంగొని మోహంబు
ననిట్టట్టుఁబోలేక, గుట్టువీడకనదరక, ధైర్యంబువదలకందనమంత్రినిఁజూచి
మదినొకతంత్రంబుఁబన్ని, నిజసైన్యంబుదోడుకరమ్మనికరమ్మనిచియుండె
నంతనారాను యారామాభిరామసహకారకోరకములంగోరక నమరా
ళినుతమరాళీవరాళిరాజరాజీరాజీవ రాజన్తానసమానసమాన సరోవర
తీరంబున నొక్కబువ్వుతీరంబుననుండి యాహరిపై మోహంబున మన్వథ
తాపపరిపాకభరంబునవాడు దేరంగూర్చున్నసమయంబున || ... *

• త్రిదళయుక్తకందము. •

౫౧౩ || అందపుజడగందపుమెడ | మందపునడగలిమి కలిమిమ
గువసునేయన్ | సందువగని కందువగని | చెందువగనికనిమరుండు జె
లగుమగడకన్ || ... *

౫౧౪ || ఉ || సా ద్వైపుఁడేటితొక్కొనసోఁకులచేరవధించుత
మ్మిపూ । ముద్దెడమామిసద్దండర మోదుగు నేజయుఁగల్వకేడెముక్ । గ
ద్దవలానుపూబొమిడికంబుదలిర్చిలుకొత్తుఁదాల్చితా । గద్దటిచిల్క నెక్కి
పికకొకలికాహళి మోయిదాయుచుక్ ॥ ... *

* అపూర్వప్రయోగము. *

౫౧౫ || ఉ || పేర్చికరంబుమచ్చరముబెంచటుపచ్చనివింటఁ దేటి
నా । రేప్పిరయమ్మున నైఱయ నెక్కిడియందుఁబ్రసూనబాణముల్ । గూర్చి
గరికగరిక్ గడవగుప్పలు గాగుటి నాతిఁజేసిపె ।ల్లార్చి మెఱుంగ నాగమదిగా
డఁగ నేయుచునుండనయ్యెడక్ ॥ ... *

* ఆద్యంతరమణీయదుర్ఘటానుపాసభాసితకందము. *

౫౧౬ || కలకోమలకోకిలకో । టులకొల్లలకోచిలుకనుదులకోపు
లకో । పులకోదులకోతలకో । తలకొండలకొమ్మవిరిచబాదలకొమ్మలకో ॥ *

* ఏకనియమత్ర్యక్షరయమక సంధానితకందము. *

౫౧౭ || ఇలకోయిలకోబలుకొల । కులకోకులకో యిగురులకోరు
లకోవె । నైలకోనెలకోయల్లికో । పులకోపులకోత్కరంబుబాడమెక్ గొ
మకుక్ ॥ ... *

౫౧౮ || సీ || అరియయ్యెపార సాస్యకుఁజక్రవాకంబు పరభృతమ
య్యెగోపనకుఁబికము । పుండరీకంబయ్యెఁ బొలఁతికి వెలిదమ్మ గ్రహమ
య్యెమహిళకుఁదుహినకరుఁడు । పున్నాగమయ్యెగర్పరగంధిక బొన్న
పగలయ్యెమగువకుఁబ్రతిదినంబు । బర్హియయ్యెఁబ్రవాళపదకుమయూరం
బువిషధరమయ్యెఁదన్నికిఘనంబు । కుముదమయ్యెనుదెలిగల్వకుండరదకు ।
మానసాసియయెమరాళిమంజువాణి । కంగదంబయ్యెఁగేయూర మళిచికు
రకుఁ । గానిచెఱకయ్యెనించువిల్బానవతికి ॥ ... *

* విప్రలంఘోదాహరణ సీసము. *

౫౧౯ || కమలాకరాంతర భ్రమణోరుమదశీలీముఖములు పటుశీలీ
ముఖములయ్యె । మలయాచలేంద్రకోమలశీతవిహరణ సురుచిరాశుగము

లాశుగములయ్యె | గాశ్శీరసాంకవక స్తూరికాయు క్తచందనశరములుశర
ములయ్యె | జారురంభాఘనసారకాండంబులు నవఘనసారకాండంబుల
య్యె | ఘలరసములానుచిలుకలుచిలుకలయ్యె | నమితవాలమ్ము లాటపు
వాలమ్ములయ్యె | విరహముననేగునితికివిత్వమంత | నతనుమార్గణపంజ
రంబనఁగఁబరఁగె || ... *

❀ ఉద్దిపనవిభావై కనియమదుర్ఘటనచరణసీసము. ❀

౫౨౦ || కలహంసరత్నంబుకాదంబమయ్యెనుబొగరుమించిన శు
కంబుచిలుకయ్యె | హిమవారియధికశైత్యమగుణంబయ్యెను బగటువా
కోయిలపత్రియయ్యె | విడిమించుగొరవంక విశిఖాగ్రమయ్యెను రేకనైత్త
మ్మినాళీకమయ్యె | బలితంపునల్లమొగులుఖగంబయ్యెను దభుకునైత్తమ్మిప
తంగమయ్యె | దీరుఁగలపాపురంబులకోరియయ్యె | మ్రోలఁ గనుపట్టు
నలగోల గోలయయ్యె | విరహపరితాపభరమునవేగుకొమకు | ఘవన
మంతయుమరుసంఘాపిఁగఁదోచె || ... *

౫౨౧ || ౧ || తోచిచూపులఁజెలులను బాచిచూచి | క్రమ్ముకన్నీ
రుఁగొనగోరఁజిమ్మిచిమ్మి | తలఁచివెన్నునిఁదనమదిదలఁచితలఁచి | నా
గులుమిగులనువగలను బొగలిపొగలి || ... *

❀ అపూర్వప్రయోగము. ❀

౫౨౨ || క || పుల్లారవిఁదలోచనఁ | బల్లవపాణులుమనోజ్ఞభాష
లలరనా | యల్లకపరితాపంబునఁ | దల్లడఁబడఁ గాంచిమఱియుఁదలఁచుచును
దిలోక || ... *

౫౨౩ || కా || రామకృష్ణాదుకమేమువేడుకలుమీఱున్కున్వనాంతా
శ్చికై | పోమోపువ్వలఁగోయమో సరసినంబుక్రీడఁ గావింపమో | రా
మోక్రమ్మరివెన్నుండిచ్చటికనై రాసేలనేడీక్రియకై | బ్రేమకృష్ణాడఁగనేల
చాలననుమకై బ్రీతికృష్ణభరత్తుముల్ || ౫౨౪ || క || నీవితదాఁకనెన్న
చు | నీవితయు నెఱుఁగకుండినేడిపుడకటా | నీవితవగలఁబొగలఁగ | నీ
నీవితలున్పుపకవిన్న నేమనుమనలకై || ... *

✽ యమకము. ✽

౫౨౫ || పాయముకాలికలకునన । పాయముగాదమృవలపుఁబన
జేసీకుక । నాయమృయిట్టిబుద్ధులు । నాయమ్మావిన్నవారునగరేజగతిక ||

✽ మధ్యమచరణయమకసీసము. ✽

౫౨౬ || ఈవనినిటులుండనేటికినేటికిఁ గ్రమ్మరుమనుచనఁగానవై
తి । వల్లవాజలకేళినాడనేనాడనేయెఱుగించుకీలేమియెఱుగవైతి । రమ్మ
నామాటకైకొమ్మనేకొమ్మనే జెప్పినయటులనుజేయవైతి । చూడవద్దను
చునీతోడనేతోడనేఁబలికినయదియనుదెలియవైతి । వకటనిఁకనిన్నునేరమే
మైననెంచి । బలుకుటదియెల్లగతజలబంధనఁబు । గాననెటులైన మానే
ర్పుకలిమిబలిమి । తాపమెడలించుమిప్పుడింతదలఁకకమ్మ || ... ✽

౫౨౭ || సీ || మాలతీలతికాంగిమధుసరాగంబన్న ననుపయోగంబ
నియాడఁదగునె । వరపల్లవాధరవాపికావళియన్న నదియవాహితమనియా
డఁదగునె । కృష్ణాహినిభవేణికేతకిఁగనినంత నదియయుక్తమనిపోనాడఁద
గునె । కమలాస్యచంద్రుండమనినయంతన నదియేకమనుచుఁబోనాడఁద
గునె । యన్నదలమిన్న నీకింతవెన్నునెడల । వేఱుసేయుచు మామాటమీ
టిలేని । దెలియమధునికకేకిచంచులకునీకు । వైరమొదవునునీపేరుఁజేరు
కొనిన || ౫౨౮ || ఉ || బోటివిచారమేలమముబోటిసఖిమణులుండనీకునో
పాటలగంధియాటలునుచాటలుమానివియోగజాతమా । హాటకమేలకాం
తిజతహాటకపెద్దలచాటకన్నెవే । నాటనుమారుతూపులెదనాటను మో
హముబెంపఁజెల్లునే || ౫౨౯ || క || ఇన్నాళ్లును విరహిణులగు గ్రన్నెలఁ
గని నగెడునీవు ఘనతవిరహవా । కాన్నిధిఁబొఱలఁగనగరే । యన్నెలఁ
తలునీకునాయమగునేయనుచుక || ౫౩౦ || క || అందలిసుమకుంజమదిగు
వందలిరులసెజ్జనునిచి వనితలుచెలికిం । పొందనెదగందమిదుతటిఁ । దెంబె
గవైఁదైని పూలలేనియగురిసె || ... ✽

✽ ఉత్పేక్షాలంకారము. ✽

౫౩౧ || చ || మెలఁతయారస్థలంబుపయి మెత్తినగండపుఁబూవుఁజే

౧౪౦ శ్రీప్రబంధరాజవిజయ వేంకటేశ్వరవిలాసము,

నెత్తె । యభియటువ్రాల్చెదత్పదము లందుమునింగినఁదాపవహ్నివే । గ్గల
మునగట్టిగానెగయ గ్రక్కున తెక్కులువిచ్చియొప్పెఁబూవిలుతునితూపు
వీఁపుననువెళ్ళగఁజిక్కినపింజయోయనన్ ॥ ... *

❀ ముద్రాలంకారయుక్తశబ్దశాలంకారము. ❀

౫౩౨ ॥ ఉ ॥ ఏమనియెంచవచ్చుఁ బ్రసవేషుశరాసనతాపవేదనన్ ।
వేమఱుఁగుందుచోసఖులు వేగఁబ్రపుల్ల సరోజమాలికా । స్తోమము మేనఁ
దాల్చినవితోడనెకందివిచిత్రభంగియై । భామయ్యరోజసీమఁగనుపట్టెనును
త్పలమాలికాకృతిన్ ॥ ... *

౫౩౩ ॥ క ॥ వనముననిట్టిచిధంబున । వనితకునుపచారవిధులవలన
నొకింతై । ననుశయింపకవిరహము । ఘనమగుటయుఁజూచి యపుడు
కాంతాజనముల్ ॥ ౫౩౪ ॥ డ ॥ తలిరులనొత్తుచున్ మిగులదట్టముగాఁగపు
రంభాకింతమై । గలయఁగఁజల్లుచున్ మఱియుఁగన్నులగొఱ్ఱఁగిసిటఁదోయు
చున్ । గలికిపదంబులన్ గరయుఁగంబులఁ బుట్టిడిమెత్తుచున్ గదున్ । జెలు
లువచారముల్ వరుసజేయునెడన్ మలయానిలుండొగిన్ ॥ ౫౩౫ ॥ క ॥ వ
డజల్లుగజలుఁగుంబా । వడజల్లుగవిసరునంతవనితకుమిగులన్ । వడియైన
తాపమెంతే । వడియైననునిల్వలేక వగఁగుందుతటిన్ ॥ ... *

❀ ముద్రాలంకారము, త్రిపుట, మానినీవృత్తము. ❀

౫౩౬ ॥ నిబ్బరమైమది నెక్కిన వేదననిల్పఁదలంపుచునేన్నులచే । న
ఱ్ఱురమందరయానకొనర్చిన వన్నియునిష్ఫలమాచునుబో । నుబ్బినకాఁకకు
నోర్వక తెప్పలటాఁచ్యనవార్చుచు నున్నరనన్ । గబ్బినఖుల్ తటకాఁడి
మానినిఁగన్గొనిపల్కిరికర్ణముగాన్ ॥ ... *

❀ ఆర్తి. ❀

౫౩౭ ॥ ఉ ॥ కాంక్షమింపఁజేతుమనఁగాఁ గలకంతరవంబువీనులన్ ।
సోకినగుండెగాడ్చుమెయిజొచ్చుటగొందలమందెనంతలో । వ్రేకప్పుఁ జి
ల్కపల్కువడివేడిమిరాయిడినొందెమారున । జ్ఞాఁకలఁ జెందె నెట్లుచెలి
యొనడదేర్చెదమంచునెంచుచున్ ॥ ... *

౫౩౮ || సీ || వనితకన్యవనా త్రివైచినగలువపైఁగరమాని శేతేని
యురువుగండె | మగువచేడితోయి చిగురానినాలుక పొక్కపస్వరము.
నటాగలెచికము | పడఁతియంఘ్రిలనుండికడకుఁదోచినతమ్మి విరిసోఁ
కి సుడివడితిరిగెఁబవన | మువిదచంటనుజేర్చి యవలఁబోమీటిన సుమగుచ్చ
ములవ్రాలి కమలెఁదేఱి | భామచాపాలనిల్చి తోఁబడిన తూఁడుఁ గ
మిచిరాయంద పద్మాకరమునదుమికె | వేగఁగపురపుహారంబువిరియఁదా
తె | వెలఁది నెమ్మేనివిరహాగ్ని వేఁడిననుచు || ... *

* అత్యుక్త కృలంకారము. *

౫౩౯ | చ || కొలనికెలంకునకొఱెలులుకోనిలినిల్చిన మేని కాఁకచే,
సలసలఁగాఁగెసిల్లు జలజంబులునుక్రేను దానఁజిక్కి లేఁ | టులు మొ
ఱఁబెట్టుచుకగమలె దుక్రేచిసంబులు వీరెఁబ్రతముల్ | గలువలు వా
డెఁ బుష్పిడులుకన్గఁదొలంగెనుజక్రవాకముల్ || ... *

* అనుప్రాసవచనము. *

౫౪౦ || ఇవిధంబుననక్కాంశాతిలకంబు భుజంగ గ్రామణిగ్రావ
రాడవలోకనజాతవిరహభరసంచలితమానసమై, వశక్షేత్రుకోదండమా
ధురీధురీణత్వసంబంధబుధుర గంధాంధపుష్పంధయ స్తనంధయ శింజినీమం
జుర్ముంకారతంకారగంభీరదర్పకందర్పకరవిముక్తసారసారసనారావధా
రాక్షతంబులవలనను, అనుదినవిరహాణీలోక భీకరశుకపికశారికానికరికలక
ల రవంబులవలనను, యావలియావలి యావలికశిఖావళావళికి, సఖులవ
ళావళికి నల్లనల్ల ననుల్లంబుడిల్ల జెడి తల్ల డమంది యప్పల్ల వాధరి యొల్లం
బోయిబరవశత్వంబునంగుందియున్న సమయంబున || ... *

౫౪౧ || సీ | చక్ర స్తనియటంచు జగఁదిచకుశశాంక గురు తమో
వేణియీకుందరదన | మధురాధరయటంచు మట్టుమీఱకులేఱి చంపకనా
సయీజలజవదన | చినబాహునిమారుమసలకురాయంచ జలధరచికుర
యీకలువకంటి | పల్ల వకరయనిత్రుళ్ళకుకోయిల శ్రీరామమూర్తి యీకీ
రవాణి | వదనకుంతలయానసుస్వరసఖిత్వ | మొనసేయుండుటకతన మీ

కితవానర్పు । ననుచు నభిచంద్రపరభృతహంసములకు । భయము నయము
ను దెలియఁగఁబలికిమఱియు ॥ ... *

❀ దైన్యము - చతుర్థశాసుపాస్రీసఘటితచరణసీసము. ❀

౫౪౨ ॥ అందమా,లావణ్యకందమా,యేఁచుటచందమా,పున్నమ
చందమామ । వైరమా,ఫలసారహారమా,వాచాలకీరమా,యూదారి వీర
మూనఁ । గోపమా,కృష్ణవేణికోపమా, సముదితాటోపమా, కేకీకలాప
మార్ప నీతమా,మలయాద్రీజాతమా,నితమరుజ్జాతమా, నీమేలుసేతమా
న । సదనకదనోగ్రమదన యున్మగనమదన । సదన సదనారతాతతశరశర
వ్య । కరణసముచితభావనిగాధదాహ । వతికినతికిలికించితవతికినలుగ ॥ *

❀ రోషము - అపూర్వము. ❀

౫౪౩ ॥ క ॥ జుఱుఁగకురామదనామా । యణుమధ్యను సామిధే
లినంతసెనిపొం । గఱఁగుటకుఁదుంటవిల్లురు । వణఁచుచుఁబిప్పిగను నేలపాత్
నేయింతు ॥ ... *

❀ తృతీయ చతుర్థచరణాపూర్వప్రయోగము. ❀

౫౪౪ ॥ క ॥ అనిచతురవచనరచనల । ననవిల్తునినతనిబలము నగి
సఖియాకాం । చనమాలికనాంచారును । గనిభయమణఁగింపఁదలఁచికడఁ
కఁదలిర్ప ॥ ... *

❀ కావ్యలింగాలంకారము. ❀

౫౪౫ ॥ చ ॥ మనసిజుఁడంబకత్రయముమాటికి ముజ్జగముజయిం
పఁగఁ । బనిచితదీయశేషమగు బాణయుగంబున నిన్ను నేయఁగా । నను
వుండలంచునంతను నిశాధిపుఁడొక్కటిభానుఁడొక్కటిక । బనివడి మొ
క్కఁబుచ్చిరలభావజుఁధాకకు నేలఁజింతిల ॥ ... *

❀ వక్రొక్తి. ❀

౫౪౬ ॥ సీ ॥ వనజాయతాక్షివీరినిఁగూర్చిభయమేల నంగహీనుఁ
డుమరుఁడదియఁగాక । గొదవెన్నఁగాఁబుట్టుగ్రుడ్డులుకీరముల్ పెంపుడు
గున్నలు పికకులములు । మధుపానవిభ్రామోన్మత్తముల్తుమ్మెదల్ కోకా

గ్రయాతిదోషాకరుండు | మిగులనాకులతనుమీటునమ్మాధవుండల సాలసుం
కుదక్షిణానిలుండు | ధాతభళియధారాజాతధావ్రజాయ | టన్నది ధరి
శ్రినిజముగామున్నుండెలుప | దొరనుబంటునుదగంగూర్చెదొరయననుచుఁజ
సరవాక్కులఁబలుకుచునతివఁబూచి || ... ❀

❀ అపూర్వప్రయోగము. ❀

. ౫౪౭ || ఉ || అక్కటయేలపోయితిమియావనకేరికిఁ బోయి యు
న్నబోఁ | బొక్కిడివేంకటాచలవిఘండపుడేటికివచ్చెవచ్చెబో | నిక్కల
కంఠిటివృవడియెందుకు దప్పకఁజూచెఁజూచినఁ | జక్కరవింటివాడది
యసందుగఁదూపులనేయనాయమే || ౫౪౮ || గీ || ఇట్టెన్నంతమవనీశు
డెఱిఁగనేని | మనలసేమనియెంచునో యనితలంచి | యేమిసేయంగఁగల
వారమెద్దియుపమ | యేదితెఱంగఁచుడమలోననెంచుచుండ || ❀

❀ శబ్దపునరుక్తిత్రిస్తబక క్రమాలంకారసీసము. ❀

౫౪౯ || గోధరగోధరగోధరప్రాధిమ బాణబాణప సుమబాణమ
హిమ | నాగారి నాగారి నాగారివిస్ఫుర్తి కృష్ణకృష్ణాధిపకృష్ణగరిమ | హ
రిభవహరిభవహరిభవప్రఖ్యాతి రాజరాజారీతిరాజరీతి | నగవిఘ్న నగవి
ఘ్ననగవిఘ్నస్థితివీల వనపతివనపతివనపతిగతి | భీవిభవదానకవనభూతితనుబ
లజ | వగతిశార్వసత్యావన వచనసీతి | భక్తిధనచాపగానభాభరణ ధృతి
జ | యస్థితివిలాసములగెల్పునభ్రన్మపుండు || ... ❀

❀ గూఢవష్టి సీసము. ❀

౫౫౦ || బలభూతిశాంతిరూపవిత్తిర్లరణరూఢిమరుదీశ్వరకుమారమ
ణిరుచిఁదగి | పటుమతిజవక్త్రీధాశ్రీదయాప్రాధికవిరాజనన్మానగరిమగ
లిచి ! ధర్మగానజయసంధాయానగుణవృత్తి నరరాజరఘురామహరిభృతి
నగి | ధర్మధృతిశుచితాధామవాక్స్థితిరీతి గోధరగాంగేతగురుగతిఁగని
బ్రబలునతఁడతులితతతరభసభయద | పరుషవిలయసమయపురహర కర
ధృత | డమరుధ మధమరవసమసమరవిజయ | పటహాసినవోగ్రిచాకాశపా
ధ్విపుండు || ... ❀

❀ అపూర్వ ప్రయోగము. ❀

౫౫౧ || సీ || ఆధరాధీశ్వరుండటవధూసహితుడై చల్లవేళల వి
లాసంబుమీఱఁ | జనుచెంచితనకూర్చితనయయున్నవిధంబు గళవళమందు
చొయ్యలులఁజూచి | యిదియేమివృత్తాంతమెఱుంగఁబల్కరె నావు డతిభీ
తచిత్తరై యనిరిచెలియ | లాలపక్షమింత లేకోదేవమునుపటి వలెబాళి వ
సకళిసలుపఁబోవ | నచటికొక డేగవచ్చె నేమందఱమును | దఱిమి పట్టితి
మవుటొకదండనాథుఁ | డాదటనువచ్చితనశారిదనుచునతని | కులమురూ
పంబుగుణమును దెలియఁబలికె ||

... ❀

౫౫౨ || సీ || ఒకదక్షిణాక్షిసూర్యునికేబాలుగనొక్క డాకన్నుచం
దునైనకాకరయిగ | నొకచేయిచక్ర మెండకుబిడారుగ నొక్కచేసంకు వె
న్నెలచికిలిగూర్చ | నొకయంఘ్రి గగనగంగకు ఖఘారిక నొక్కయదుగు
వేదములకువిడిదిఁజూప | నొకపుట్టువదుగు నాజ్ఞ కుతక్కువుగనొక్కయ
వతారమఖలంబునాక్రమింప | నొకమతిసురులరక్షింపనొక్కతలఁప | సు
రులశిక్షింపనొకదయ హరునిఁజెనుప | నొక్కకృపనరునిఁగావఁజెల్లులసిల్ల |
పల్లువాల్వైల్లుతాగట్టుపట్టుదిట్ట || ౫౫౩ || క || అతఁడట తిరుపతికెల్లను |
బతియఁటగరుడాఖ్యగోత్రపాలనుడటనీ | త్రివేంకటేశ్వరుండన | నుతి
కెక్కినవాడటంచుమిగులఁగనెంచు ||

... ❀

❀ అపూర్వ ప్రయోగము. ❀

౫౫౪ || క || ఆవేళవటికిశేష | గ్రావనికాయుండనుచేర రమణత
నిఁగనెక | ధూవరయదిమొదలీచెలి | యీవిధమున నున్నదనుచు నెంత
యమఱియుక ||

... ❀

❀ దశావస్థలు. అపూర్వ ప్రయోగము. ❀

౫౫౫ || సీ || కనినంతఁ దలిరెరాశాచంద్రబింబాస్య చితింపఁ దొ
డఁగ రాజీవనయన | కఱవలుమానిసంకల్పించెఁగలకంటి మొదవిలపించెన
న్నదలమిన్న | లేకంబునిద్దురలేకయుండెలతాంగి యంగదచే డస్సి నల
రుంబోడిచక్కటిఁబుయిలోటదక్కెక్కవచంటిచేరనుంకించెఁగర్దుర

గంధి । మోహమునసొమ్మసిల్లెనంభోజవదన । వరుసనీతోమ్మిదియవస్థల
రసియిప్పు । డలరుమేలుమంగమయనిపలికినంత । ముదినివెలగందిముదమం
దిమమతఁజెంది ॥ ... *

✽మోడశరాజయుక్తకందము. మరుత్ అని విచిత్రప్రయోగము.✽

౫౫౬. ॥ ఘవిభరతభగీరథభా । గ్గవమాంధాత్ర్యంబరీవరంతిశి
బిసుఁహూ । త్రవిభదివీపమరుద్రా । ఘవపృథ్వంగశశిబిందుగయన
హుఘలన ॥ ... *

౫౫౭. వ ॥ మీటి న యానారాయణవనపాలకుండుమున్ను ము
క్కంటిచేతవిన్నవాఁడుగావునఁ దనముద్దుకూఁతురిమనోభిలాషంబునకున
నుకూలసంభ్రమాయత్తంబైన చిత్తంబునఁజేరిన్లితల్లిలోద్యానవనపద్మ
స్వరోవరప్రాంతకేళీసాధాంతరంబునఁ బుత్రికారత్నంబునుండనియమిం
చెనంతట ॥ ... *

✽అశ్రీఘ.✽

౫౫౮. ఉ ॥ చూచివిరాళిజాలించుచుఁ బడుచుఁ వగఁబూపపా
యపు ॥ రావమిటారితొల్లివలరాచకటారికినగ్గమాటచేలోవవిజ్ఞి
సారసవిలోచనముల్ ముకుళించిమెల్లనే । లేచుబడుఁగలంగుదరభీకృత
బాష్పముఖారవిందయై ॥ ... *

✽మోహము.✽

౫౫౯. సీ ॥ తరుణియంతటనుండితాపంబుచేమాటలాడదుజెలు
లతోనాడఁబోదు । గడువేడ్కఁదొల్లింటిగతివీణమేళంబుసేయదుబ్రేమఁ
గైసేయఁబోదు । పకియలుసంగీతసాహిత్యగ్రీతులఁజదువఁగావినదుదాఁ
జదువఁబోదు । సరసపదార్థముల్ సరవిజిహ్వసురుచిఁగొనదు మోదం
బునుగొనఁగఁబోదు । ముకురమంటదుగిన్నెరముట్టఁబోదు । బూలుదా
ల్పదుగంధముఁబూయఁబోదు । వీడెమునుసేయదొరులనుజూడఁబోదు ।
విరహాపరితాపభరమునవేఁగుచుండి ॥ ... *

ముద్రాల్పప్రమాదాపకాతిశయోక్తిహేతుపమరూపకసంజేహా
సంకరయథాసంఖ్యస్త్పతిమత్ప్రత్యసీకయుక్తహేత్వాలంకారము.

౫౬౦. సి || గోపికాకోపనాటోపభాగభిరామగ్రీష్మర్తుమిహిరభా
భిష్మధామ । యాతపోగ్ధారిమహాకౌస్తుభసువక్షుఖలవిధుంతుదశిరోదళన
చక్ర । సాంకవమృగమదపంకమేచకదేహఫాలాత్మసన్నతపదసరోజ ।
యాదిమకుంభీనసానల్పతల్పకయతులితవజ్రహస్తానుజన్మ । యనుచెలికరా
క్షీవచనముఖానిలములు । గాంచీసలయోత్పలశుకగంధపవన । ములంద
లచిమధువిధుమారమలయములును । దనదుగన్నులఁగట్టినచారినుండ || *
మంత్రవర్ణనవచనము.

౫౬౧. || ఆసమయంబున నిజకీర్తిప్రకాశకరుండైనయాకాశరా
జు నిఖిలతంత్రప్రవీణులగుమంత్రులకాబిలిపించి దొలుతబుదుతనెలఁచాలు
పుముదలపాలించినతెఱంగెఱుంగించి, తమ్మికంటికెగూఁతునొసంగసంగ
తంబేయనియాలోచనఁగావించ నాలోకనాయకునికిచ్చుటకన్న నెన్నభా
గ్యంబున్నదేయని యాధీమంతులగుమంత్రులుమంతుకెక్కఁబలికిన నానం
దతరంగితాంతరంగుండై, కుల, రూప, గుణ, విద్యా, ధన, బల, రాజ్య
తపంబులనియెడు నష్టమదంబులనహంకరించక, శైవ, వైష్ణవ, శాక్త,
గాణాపత్య, సౌర, స్కాందంబులనుషడ్వర్ణనసముండైమీటి, బ్రహ్మాండ,
విష్ణు, బ్రహ్మ, నారదీయ, మార్కండేయ, వామనాగ్నేయ, గారుడ,
భవిష్యద్భాగవత, స్కాంద, మాత్యు, లైంగ, కౌర్మ, వాయు, పాద్మ
పారాహ, బ్రహ్మకైవర్తాష్టాదశపురాణపారీణులైన మాహూర్తికులరా
వించి, తద్వధూవరులకానుకూల్యంబుగానుభయబలవచ్చుభముహూర్తం
బునిశ్చయంబుసేయించి, తత్కల్యాణమసూత్సవమునకుఁ జిరతనూర
శృంగారవసంబలంకారంబుగావించి, దానుచిలుతనూరకనొసంగన్దలంచి,
చతురంగబలసమేతుండై, తద్వనప్రాంతంబున, కవిబుధగురుసేనామధ్యం
బున, కవిబుధగురుతారకానికరభాగంబునవెలుంగెఱురేవెలుంగు చందం
బుననందంబుగానున్న భాస్వరకార్తస్వరగిరిపరివృథధీరుని, నిజభుజపా

తాపదీపితసమరవీరోధీరుని, హృదయముదయదయోదయపోషితాశేషధీ
రుని, శరధిశరపరిహృతశరధీరుని, పాలితనిరవధీరుని, సర్వగీర్వాణక్రియ
మాణస్వస్వలోకసంతానివిధీరుని, ధీరుని, కింకరీకృతవాసరుని, రక్షితన
రుని, నిరంతరగానకృద్గంధర్వకిన్నరుని, భక్షితదావవైశ్వానరుని, రైప
మానాభిదానిదాననిశాతవక్త్రుని, నిజశీర్తిపరిపూరితదితాచక్త్రుని, సూరీక
కృతతొండమాణచక్రవర్త్యుదిభక్తసాత్కృతవైభవుని, అతులితప్రభ
వుని, మురాసురహరుని, మైత్రీకృతహరుని, డాలెచ్చగండ్రగొడ్డంటబల్
చిక్కటారెక్కటినిసుక్కడంచుమించినమందరాగధరుని, యమందరాగం
బునన్దనియాసచేవేదకుదివ్యావధరాజంబుముంగలంగనుపట్టినతేజంగునమ
దంగంబుఁదావనంబుసేయదీనులపాలిటపెన్నిధివలెసన్నిధింజేసితిరి, కర్తు
మకర్తుమన్యభాకర్తుమతినమర్థులైన దేవరతిరువడిహళు గొలిచినదొరవై
యోష్మాణీనవాలభ్యపరిలభ్యసౌఖ్యంబుఁజెందనుర్వరవరవైపుణ్యంబునఁబు
ణ్యంబుగా నెలఁతమేలెదుమేలెదుగబడసికొనకనిమేవంబునశోభనమిహోన్నే
షంబున మీనమేషంబులెంచకజకచకితమేచకవికచకచరుచినిచయంబుఁగమి
చిబ్రచురమగుశుచివిచికిలఘమఘమద్గంధబంధురోత్తమాంగంబుఁదదరుణ
తరుణ చరణనాళీకంబుసోకజాగడకజాఁగి, యర్ఘ్యపాద్యాదులంబూ
జించి, వరభక్తిచేదేవరకు మత్పుత్రకనాహూయకన్యాదానంబు నిదా
నంబుగానాసంగెడ నితోధికభాగ్యంబువేతెయేమున్నదని యాత్మావచ్చి
న్నతావకీనావతారంబులుగణియింపనాతరంబె, పాణిగ్రహణంబునంగీ
కరించవలయు, భవదీయచిత్తంబెతైజంగైయున్నయదియోగాని “శుభ
స్యశీఘ్రింబు” యన్నవిధంబుననిక్కార్యంబునకుఁదామనంబుసేయకవిశ్చే
యవలయునని సూచనయొనర్చినచ్చినప్రేమనిలిచిన నృపపుంగవునకుహృ
దయంగమంబుగానమంచితసుభాషితంబుల, మంచిది, మిగులసంతోష
మాయెనని, రామేయామేయసౌందర్యుండగు గోవిందుండుగజారూఢుఁ
డై, ముంగలనూఁదుట, మీఁటుట, వ్రేయుట, కీయుట, కంచుపైకంచా

లాపంబులను పంచమహావాద్యంబులతోననుకరించి భూరి భేరీ భాంకారంబు
 భుభోరుకలంగ, సకలచిరుదధ్వజంబులు జెలంగ, వందిమాగధకైవారం
 బులు పృథిలంగఁ, దత్తురజనులు సేనలు జల్లంగఁ, జందనాగరుగుసాంబా
 ణిధూపములరుగడలఁబ్రబలంగఁ, దొలంగద్రోయ రానితనలువగునలు
 వగలబలగంబులతోఁగదలివచ్చునప్పుడప్పుడమితోడీరేమలోకములు కడు
 వునఁగడపునేరేడుబండుతీరు మేనున జొక్కపుంజకైరమెక్కు తెక్కు-ప
 కైరపక్కినొక్కుచక్కని మొక్కలిఁగన్న వెన్నునిఁగూర్చి మున్నుగాఁడత్తు
 ద్గునరోవరంబుమహిమఁదేటపడవిన్నపంబుసేయంగడంగె, మాతాపితృ
 గురుదేవవేదబ్రాహ్మణనిందకులును, దేవతాబ్రాహ్మణద్రవ్యాపహరకు
 లును, మధుపానోన్మత్తమత్త కాశినీమధురాధరపానంబొనర్చు దుష్కా-
 మకులును, గోబ్రాహ్మణబాలకస్త్రీహింసకులును, సాధుశీలయుయావ
 నయునైనకులసత్తనింబాసి కేళినిదారోదారవ్యాపారంబున నపారంబు
 గావారాంగనాసంగమంబుపేక్షించువారును, లజ్జయుజ్జగించి మగనికను
 మొఱంగి పెఱమగనిఁగడుగులుమగువలును, బాలకులసొమ్ములూడుచువారును,
 దేవాలయమతప్రాకారతటాకవనఘాతకులును, అన్నవిక్రియులును, దు
 ర్దానప్రతిగ్రాహకులును, యెఱుంగనిప్రాయశ్చిత్తవిధులేర్పరచువారును,
 కొండేడును, కొండియంబువినునతండును, గరదుండును, గృహదాహ
 కుండును, తనజీవనంబుకై పరులకార్యంబుఁజెఱచునతండును, ఘనులయం
 దుగుణంబులుమానియిషడ్దోషంబులుబ్రకటనంబుసేయువారును, పైత్తు
 కంబువిడినయతండును, నమ్మిగొలిచినవారిఁగికురించి గ్రాసంబులివ్వక వెల
 యిడువృత్తిండును, స్వామిద్రోహియును, విశ్వాసఘాతకుండును, వంచ
 కుండును, లక్షణలక్ష్యరాహిత్యకవితానిబంధనధవులగుకుకవులును నేదొ
 కనిమి త్తంబుననీపద్మసరోవరంబుననిలవరంబున నొక్కపరితానంబొనరిం
 చినఁచత్వాపంబుల నెల్ల బాపఁగలదిష్టముదిష్టమహిమ నుతిసేయఁగలర
 నక్షరసజ్జయనినవిని, నిజతీర్థనిమజ్జనాగత సజ్జనసభోభవద్దరిద్రావిహా)

ణంబును, సౌఖ్యసమాచక్రసాన్నితజంతుసంతాన కలకలోన్నిద్రాణంబు
ను, తామరసికదామరసికాభ్యుదయాదరిద్రాణంబును, పయోరిరంసా
యాతదేవకామినీ కుచకుంకుమపంకముద్రాణంబును, సమ్మతతపఃపుల్ల
హల్లకారుణారుణ ప్రభావిద్రావిత సమీపవనాంతరాధఃకరణాంధకా
రంబును, సంతతవసంతశ్రీజరీగృహ్యమాణామితసిత్వాబ్జప్రకారంబును, అ
గాధాధరప్రదేశపంకమాశబ్దిక ద్విరేఖజాజాయమాన ఝంకారంబును,
చక్రచక్రమణవర్తులాకారంబును, దురితవ్యవహారికైకైకాగారికశరణ్యరణ్య
నిసాధ్వసకారణ శ్రమయుతాధ్వనీనజరీజృంభ్యమాణనిష్టాపముష్టింధయ
సమీచీనవాచీనబాలపవమానంబును, పశ్యల్లలాటజేగీయమానానూనచరీ
దృశ్యమానంబును, ప్రతిఫలితగతాగతగంధర్వ విమానరారజ్యమానంబు
ను, యోజనాయలమానంబును, చకాసత్కల్లోలహల్లీనకహల్లోహలత
కుసారంబును, పరివసన్నదయుక్తకోకసారసంసారంబును, కేవలశేవల
విభానిరస్తమసారంబును, వారిమధురతాజితసుధాసారంబును, నిరవ
త్రైరవప్రసారంబును, విభుకాంతకాంతసోపానవికాసారంబును, నిరం
తరపారదృశ్యవిజతిహృద్విసారంబును, మానసరసంసారంబునునగు నా
కాసారంబునుదఱిసి, క్రిక్కిరిసినసాంపునమెఱిసి, కరినిడిగి, హరియందు
మంగళస్నానంబొనరించి చెంతనున్ననాప్తమంత్రినింగనుంగొనిన, స్వా
మిచిత్తంబెఱింగి, తత్కృపావసుండయి యాదండనాథాధ్యంభవిష్ణుండు,
విష్ణుపునలంకరించనుద్యోగించియంత ॥ ... *

౫౬౨. క ॥ కొవ్వాడినఖంబులచే । దువ్విఁజెయ్యేటవైచు
తోరపుసేకపై । జవ్వాజితావిగట్టిన । పువ్వులసరులతఁడుజుట్టిభుగభుగ
వలువ ॥ ... *

* ఉపమోత్పేక్షసాంకర్యము. *

౫౬౩. సీ ॥ తూర్పుగుబ్బలిమీదఁదోచినరవిభాతిదాలీనుబుద్ధసా
రుమాలుగట్టి । కాటుకకొండపైఁగప్పలేయెండనాఁగటితటిఁగాంచవప
టముఁజుట్టి । వదనసొందర్యార్థవస్ఫురన్మకరలీలనఁగమకరకుంజలములు

నిచి కరుణారసంబుసాక్షాత్కారమయినకరణి మేనకుంకుమరసహలంది ।
 దీక్షజేసినభక్తసంరక్షకనగర । గరమునందునఁబూనిచికంకణంబు । శి
 వుఁడుజాబిల్లిరేఖఁదాల్చినవిధాన । ఫాలముననుంచుముత్యాలదాసికంబు ॥

౫౬౮. క ॥ తొలుదొలుతనిలువుటద్దము । నెలకొనిడియెదుట
 బెన్నునికెగస్తూరి । తిలకమళికమునదీర్చె । న్నలవడశ్యంగారరసమహ
 త్వంబనగర ॥ ౫౬౯. క ॥ ఈరీతిమంత్రిచంద్రుడు । కూరిమిచేహరిని
 పెండ్లికొమరునిగాశ్యం । గారించిననప్పట్టున । ధీరుండాకాశరాజురేజం
 బెనగర ॥ ౫౭౦. సీ ॥ రంగుమీతినయపరంజిగోడలచేతమిన్నకుంకుమ
 పువ్వుదిన్నియలును । జలువమేపరిపచ్చపలకలచేతనుదొగసూడుతాజిగి
 నూలములును । విడిమగతాలచెక్కడపుబోడలచేతబలుకప్పుతాలకంబ
 ములగములఁ । దమ్మిమానికపుసంతనపట్టియలచేతఁజొక్కపుముత్రైపుసో
 నములఁ । జేగలమెకమ్మకొమ్మలఁజేసినట్టి । బోరుతలుపులచేతఁగస్తూరి
 మణుల । విరివియరుగొప్పుగొప్పయుప్పరిగయందుఁ । బరంగుచున్నట్టిద్రా
 త్తచప్పరముక్రింద ॥ ౫౭౧. సీ ॥ రవికిరణాళిదూరగనీకగార్కొనితల్లు
 మైనయుపవనతరులగములఁ । బూఁజేసెసోసతుంపురుజాలువాతినగాల్వ
 లనివమైనగప్పురంపు । తిసుముదినైలమీదనెసంగుగొజ్జంగులవలనైననా
 లచ్చికొలనియందుఁ । గలహంసబకచక్రకలరావముత్తమవీనులకింపు గా
 వినిమనమ్మ । లమ్మనమ్మలుచూపుదనమ్మనమ్మ । కామినులనవ్వుతేటలఁ
 రంగుగలుక । విందుతామెట్టులనుగలపెండ్లిచవిక । లోనవెన్నునినునిచితో
 ద్దానగనగర ॥

॥ ఉత్తేత్తాలంకారము. ॥

౫౭౨. క ॥ మొదలకొమదిగలచంద్రముఁ । డుదయంబగుచేళనుదు
 టనుంచినకాపుక । గదయనహరిపేరెడమై । బదవిగ్రహీవత్సకౌస్తుభద్వ
 యమలరే ॥

౫౭౩. వ ॥ అనియబ్బరమంది చుట్టలమందిగలనిలాతలపరిజతనం

బునఁ దనకుమారిక యైననల మేల్మంగ నాంచారునుతోడితెమ్మని బువ్వారుఁ
బోండ్లఁబంచిన వల్లెయనివచ్చి యచ్చేడియలుదమతమయిచ్చలమెచ్చులెచ్చ
విచ్చలవిడిసచ్చెంగటనున్న మానికపుబొమ్మమానిసింగనుంగొని ప్రేమాని
యమ్మా నీకోర్కులీడేతెలెమ్మని, నీసెమ్మదిఁ దలంచిన వేంకటాచలపతిని
పతియగుటకు నతివేగముగాఁదోకొనివచ్చి పెండ్లిచవికలోవసియింపఁజే
సి నిన్ను వెన్నునకుసాకల్యముగాఁగల్గొనఁబునెయందలంచి మీతండ్రివ
యార్ద్రప్రృథయందై ధృతినినుకొనిబిలుచుకరమ్మని ప్రేమమ్మనమముంబం
పెననిపలుకునప్పట్టునఁ బట్టజాలనిసంతోషంబుహల్లీసకంబుసలుప మందా
క్షమందాక్షియైయున్న నక్కన్నియనుజెంతనున్న పుష్పాదీదిన్నెనువసిం
పఁజేసిసంపంగినూ నెనించిన రతనంపుగిన్నియఁగర్పారతాంబూలంబులు
లికువఫలంబులు శోభ నాక్షతలు కుంకుమరసంబునఁగదంబించినవచ్చిప
సపునలుంగునమర్చి బంగరుపల్లెరంబెదుటనుంచి దీపించి నుదుటనక్షతలు
గీలించి కుఱంగటను నైదువలుపాటలుబాడవేడుకమీఱనప్పుడు॥ *

౫౭౦. మ ॥ అలకల్ చిందులుద్రోక్కఁ గౌనువడకల్ హారాధ

నర్తింపఁజె । కుఱులుఫాలంబుఁజెమర్పఁజైటయెదవీడోల్ జెందబంగారు
గా । జులుటోకివ్వఁగూర్పులెచ్చఁదలులచ్చీనిక్కఁదాశస్థితీ । దలయం
టెఁగనుదోయిసొక్కనొకకాంతామాళిమం గాంబకుఁ ॥ ౫౭౧. క ॥
పల్లవపాణులువొందలు । బల్లెరములఁబూనిజవలబంగరుగాజుల్ । ఘ
ల్లురసనుంకుఁజెరిగిరి । యల్లో నేరేడటంచునయ్యిందిరకుఁ ॥ ౫౭౨. చ ॥
టునిటుజిక్కుగొన్నకుఱులందముగాఁగొనగోళ్లదువ్వీమి । కుఱటముగ
నూనెఁబోనెడనుగొజ్జెగినిననఁదోచిరాచియొ । కుఱటనిరువాయఁగాఁది
డివీగొబ్బునవిప్పికదచ్చిచందనం । బటకలిఁబ్రామెనొక్కకుటిలాలకయం
బరరాజుపట్టికి ॥ *

* చతుర్విధశృంగారము. *

౫౭౩. సీ ॥ జలకమార్చిమడుంగుజలుంగుదువ్వలువనుదడియొత్తి

చిత్రవస్త్రంబుగట్టి | ఘనసారకుంకుమకర్దమంబొకపాటి నెటిపూతగాఁ
గమైనిండనలది | వలపెచ్చమొగలితేకులుకొంతగానరాఁగిలుకొప్పొకవం
కగీలుకొలిపి | యాపాదమస్తకంబఖిలభూషణమణిహారవల్లరులచే ననువుప
ఱచి | కాంతలీరీతిజతురశృంగారగతుల | నలరిగై సేయనొకవింతచెలుపు
గాంచి | మదనసామ్రాజ్యలక్ష్మీనాఁబాదలమిగుల | సారరుచిమించునాం
చారుసారుఁజూచి || *

* చతుర్వమకయంత్రక్రిలవడిసీసము. *

౫౨౪. || దరముకంఠంబుమందరము వద్దోణుకందరమునాభిసుద
సోదరముపలుకు | ఘనమువేనలిఘనాఘనమునెన్నడతటిఘనముమేనుఖగ
లంఘనముచూపు | బింబమధరమిందుబింబముమోముతస్మింబముబొట్టుశ్రీ
బింబముచెపు | లురులుముంగులువిపురులువేళ్యంట్లనపురులుకురువుల
లయలలువపులు | తమ్ములడుగులుచెక్కుటద్దమ్ములగుల | తరుణకుంద
ములరుదంతములజేగి | యిలకటిరతటంబుకోయిలస్వరంబు | గాఁగమన
నాతిగమనాతిగరుచిగనియె || *

౫౨౫. వ || అనివినుతిసేయుచుదనుదోడితెచ్చు చేడియలంగూ
డుకొని || *

* ఉపమాలంకారము *

౫౨౬. సీ || క్రొమ్మెగుల్వడగండ్లుగ్రొమ్మరించినరీతి నఱజాటుకొ
ప్పులోవిరులురాల | శీతాంశుముద్దిడఁజేరురోహిణివలె మొగమునముతై
పుముక్కఁబువరఁదూఁడునఁగెందమ్మిదోచినచాడ్పునఁదఘకుటారంటిపా
క్కిలిజెలంగ | జక్కవకవగూడఁతొక్కలింతుకవిప్పినగతిజన్గవమకరికలు
మెఱుఱు | నమపులకుమూఁగునందచప్పుడులనంగ | బవరిమొలనూలిగం
టలరవళినిగుడ | దండనెచ్చెలియిచ్చుకై దండఁగొనుచు | వచ్చెదనతఁడి
మోలకులచ్చియంత || *

౫౨౭. గీ || అచటిమణిపీఠముననుశ్రీహరివసించు | సమయమునఁ

జంద్రకళయతిసంభ్రమునఁ | గనకభృంగారుగొనియుదకములుబోయఁ |
 గడఁకఁబడములుగడిఁగిభూకాంతుఁడవును || ౫౭౮. ౧ీ || అర్చనలుజేసిగం
 ధమాల్యాదులొసఁగి | జీరకగుడంబుహరివలచేతఁదాల్చి | వైఖరినొసం
 గిజలములవార్వఁజేసి | యటసుఖాసీనుఁగావించినట్టియెడను || *

* యమకము. అపూర్వప్రయోగము. *

౫౭౯. ౧ీ || శోభనాభీష్టదానాభిశోభియైన | మోహనాభీరభీరు
 మనోహరునకు | నాభిమతనాభిసారంగనాభిఁదెచ్చి | నాభినామంబునొ
 కనతనాభిదీర్చె || *

* అపూర్వప్రయోగము. *

౫౮౦. ౧ీ || ఇంతియోర్తుసామికెడసూటిసిటున | తేటతాళితగ
 భిదిరకరోప | లశకలంబుమఁజులప్రభాదూర్వాద | శమునఁదొడగివిడని
 క్రీమముదోఁప || *

* ఉత్ప్రేక్షాలంకారము. *

౫౮౧. చ || అలవడస్వారివచ్చిమరుఁడాత్మనుబోవుచుబైటభృత్కు
 లఁ | నిలుమనవారలచ్చటనునిచ్చితదశ్వమునీలిత్రాటిచే | నెలకొనఁగట్టి
 దాలెదుటనిల్పిరొనాహరిదాల్చువక్షమం | దలతిరుమాలరాజిలుకతాళి
 యుఁగస్తురిపట్టెలుందఁగె || అంత || *

౫౮౨. క || ఒకచోఁగచసుమవాసన | యొకచోఁచాంబూలచం
 ద్రయుక్తపరిమళం | బొకచోమెయికుంకుమన | జ్జికమగునెత్తావిహారికి
 జెలువంబెనఁగె || ౫౮౩. ౧ీ || కలమలేదనుకొనువలకేలఁగీలించిప్రీధ
 యొక్కతెకాంతఁదోడితేగఁ | జెలువసావడనొక్కచెలిగంధగజయాన
 చిటునవ్వుమోముపైఁజెనుటందుమవఁ | గొమ్మయొక్కతెచాలగుబ్బసాలిం
 డ్లపైనిసుమంతజాటుపయ్యెడనమర్చి | మృగనేత్రయొక్కతెచిగురాకుఁబో
 డినుకొప్పనఁజెదరినకురులుగూర్చ | బిత్తరముజిమ్ముచూపులమొత్తమం
 ఘ్రి | లందునీలాలయంజెలనందమందఁ | బ్రేమయునుసిగ్గుహర్షంబుబెనఁ
 గొనంగ | సరగనాంచారుమునుబెండ్లిచవికఁజేరె || *

✽ ఉపమాలంకారము. ✽

౫౮౪. క || నెలపుగఁజేరిననచ్చెలి | కెలనకదమిమీఱనిలిచికేశవుఁ
డొప్పెన్ | వలరాచయాకమామిడి | నెలగొమ్మనుపండుడాయుచిలుక
యుఁబోలెన్ || ✽

౫౮౫. క || అంతటభూసురకామిను | అంతంతనువివిధభూషణౌ
లంకృతలై | వింతలుగమణులగారతు | లెంతయుఁబల్లెరములందునిడికొ
నివేడ్కన్ || ✽

✽ సకలయమకము. అపూర్వప్రయోగము. ✽

౫౮౬. ఉ || వాలుమెఱుంగుమేనిజిగివాలుచొకాటపు నూగుటారు
మేల్ | వాలుగఱాలురాయనిరవాలుమిటారపుఁబల్కు-చందుసాఁ | బా
లునొసల్పిసూనములవాలువరాళులుచూపునెమ్మిబల్ | వాలుకచంబు
నాచెలియవాలుగనియురవాలునయ్యెడున్ || ... ✽

౫౮౭. వ || అనుచుననిచినమనమ్ముల || ౫౮౮. గీ || వలయనగ
వలయితధరావలయమునకుఁ | బతివిగమ్మన్నరీతినారతులుద్రిప్పి | భువిని
నాచంద్రతారకంబుగసుఖించి | యెపుడుమనుమనుక్రియఁబొడవెత్తిరపు
డు || ౫౮౯. క || పుడమిఁగలసాములందఱ | వడినితనికి సాటిఁబోలవ
చ్చినవారి | న్నొడసిపడవైతుమనుక్రియ | వడినెఱ్ఱనిపూలఁద్రిప్పివైచిరిమి
గులన్ || ✽

✽ ముద్రాలంకారము. మత్తకోకిల. ✽

౫౯౦. || గానవైఖరినందుఁగొందఱుకాంతలయ్యెడఁజేరిసో | బా
నయంచొకపాటఁబాడఁగఁబాడినంతనెవితయై | గానుపింపఁగఁబూర్వ
శోభనగాధలెల్లనుమీఱఁగా | మానిసుల్కువగూడిపాడిరిమత్తకోకిలరీతు
లన్ || ✽

౫౯౧. క || అంతటఁగూరిమియల్లుని | సంతసమునడాయఁజేరి జ
నపాలకుఁడున్ | గాంతాయుతుడైమణిపీ | తాంతరముననుంచివిప్పుల
నుమతిజేయన్ || ౫౯౨. గీ || పసిఁడిచెఱుంగులుగలమధుపర్కమిచ్చి | స

కలమణిమయరుచిర భూషణములూసంగి । రమణనిర్వరగోత్ర నామములుజె
ప్పి । యనుఁగుటల్లునిఁద్రాగ్ధనమాచరించి ॥ ౫౯౩. క ॥ సుముహూర్త
మనుచుసాధు । క్రమమునభూసురులుబతుకఁగాభూవిభుఁడు ॥ రమణియు
మనముననడలాక । క్రమముననడపుచునుగౌతుకముమెఱయంగ ॥ ౫౯౪.
క ॥ అభ్యంతరులగుదొరలు ॥ సభ్యులువినుతింపఁబెండ్లిజగత్స్నియతి ॥
తుభ్యంప్రజాదిసత్కు । ర్మభ్యఃప్రదదామియని కరమ్మునఁగన్య ॥ ౩౯౫.
గీ ॥ దారఁబోసియున్నతదనంతరంబున । బంధుజనులుమోదభరితులగు
చు । నిరుపురకునుసిగ్గుతెరజాలదేయంచునవ్వుకొనుచుఁడెరనొనర్చిరంత ॥
౫౯౬. క ॥ మరుఁడానడుమనునెలకొని । గరగరిగరువగనుదమ్మికులువల
కోరుల్ । సరిమార్చియేసెనోయన । నిరుపుర నెఱిజూపులమరెనిరుపురమీఁ
ద ॥ ౫౯౭. శా ॥ రాకాచంద్రముఖజనంబులుచది ॥ రాగంబులుప్పొం
గఁగా । జోకల్ గూడుకవర్ణ భేదములచేసాంపుల్ జెలంగన్బికా । నీకోదా
రరవంబుమీఱబుధులెంతేనన్నతుల్నేయగౌ । రీకశ్యాణముఁదాడిరప్పుగరు
దాద్రిస్వామికింపొందఁగ ॥ ౫౯౮. క ॥ చెంగటనుజేరిధవళము । రంగు
గవినుపింపనిజకరమ్మలనలమేల్ । మంగకుఁజేమన్గళమున । మంగళసూ
త్రంబుఁగట్టెమరుగురుండంత ॥ ౫౯౯. క ॥ పుత్తడిపల్లెరములఁదెలి ।
ముత్తియపుంబ్రాలునించిముదమునమంతుల్ । హత్తియిరుగడలనుండఁగఁ
జిత్తమలరశౌరిబ్రాలుజెలితలనుంచె ॥ ౬౦౦. క ॥ కొప్పునజాతినతలఁ
బ్రా । లప్పుడుసతికొప్పెవితయైచూపఱకు ॥ గప్పుమొగుల్ముత్తైంబు
లు । కుప్పులుగామేలువానగురిసినభంగి ॥ ౪ ॥ అట్టిసమయంబున ॥

✽ ఉపమాలంకారము. అపూర్వప్రయోగము. ✽

౬౦౧. క ॥ కులుకువలిగబ్బిగుబ్బల । కలిమిచెలికహరికరమ్మఁ
గైకొనుటొప్పె ॥ వెలిదానరవిరిమొగడలు । గలకమలినిగమించినట్టికల
హంసబలె ॥ ✽

✽ సప్తోపమానోపమేయయథాసంఖ్యాలంకార సీసరాజము. ✽

౬౦౨. ॥ ఘనశుకాబ్జమృతాళకంబులైలకరభ, కచవచఃపదభుజా

రబూమికంగ నిగుడిప్రేమగనియగు లచ్చిమగని నిగనిగనిమేనుగని పొడగని
యెడతెగనిపొగడిక నెనంగనిలిచి వేతెరుకతలపురానీక నీకటాక్షసుధోగ్ని
కానీకమ్ము కమ్ముకమేనంగ్రమ్మరించుమనుచుభావంబునసాష్టాంగనమసాగ్ర
రంబుతోడదుచితబహుమానంబులాసంగి దనపట్టనిం బట్టుగాఁ జేపట్టుమ
నిమనివిగాఁబరికించి యొప్పించిబంపి జేలువంది వందిమాగధ కైవారంబు
లుమీఱ సమీర బలశాలియై యాలో నాలోచనంజేసి ఖలమదకల కేసరి త
నకేసరియైన దేవేరితో బంధుయుతంబుగాఁబరివారంబునుంచానును నిజపు
రంబుజేరి, కోలుచువారిం దదావాసంబులకనిచి చంద్రకళతలగల చంద్ర
కళతో నాకాశరాజనిభ యశోవిశదుండగు నాకాశరాజు నందనునిభ క్తి
యు నజనందనుని శక్తియుఁగలిగి యాశాతటీనిస్తులప్రశస్త యశస్తరుణీ
స్తనోపరిభాగాగ్రహారంబులఁదేజోవిరాజితంబగు నిజపురంబు ద్విజరాజ
రాజాగ్రహారంబుల దాన శీఘ్రసాగర శిక్య శీకర మద ఘర్త మేఘాష్టమ
వధారావారంబులకుం దావలంబగు దంతావళంబులనమరుచు నభిమానవి
ధూతసుయోధనుండును నభియాతిచేతోభయదాయోధనుండును నఖిలస
ప్రాంగసాధనుండును నహీనశయనానారతారాధనుండును నశ్రాంత త
త్వబోధనుండును నపరిమితశ్రీధనుండునునై యలంకృతులమెఱయు చమ
తృప్తుల ముఖ్యకృతులు కృతులఁదనుఁబొగడ సకలభోగంబులనుభవింపు
చునుండె నక్కడ శ్రీవేంకటేశ్వరుండలమేలుమంగనాంచారుతో నపరంజి
కుప్పెలనొప్పారు బికిలిపారుకుచ్చులు నింద్రగోపంబురూపంబు జగజంబా
రికుచ్చులు జాట్టుసరిగపనిసింగంపుఁబ్రతిమలయల్లిక పసమించు ముసనాబు
ను - బొంకంబగుగుంకుమపువ్వువనించిన పచ్చతాప్రాపరపుగనుపటపును, ని
ద్దంపుఁబసిమిహరుమంజిబిల్ల నేతపట్టుజూపట్టు పచ్చడంబును - దళుకులు
గులుకు జీవదంతంపుగు త్తంపుగొడియలును - గ్రొమ్మావిపఁడ్లకై మలసిచు
ట్టువ్రాలిన రాచిలుకల తెఱంగునబచ్చతాలకెంపురవలచెక్కడంబురంగా
రు బంగారుచిలుకలదిండ్లును - జీనానూలిత్రాల్లును - నేనుఁగుకొమ్ముపో
టుపెరుకు గజినేరుకులాకు జీర వెఱడవీటికనులివంకయగ్ని సోఁకుడుపొక్కిడి

గలుగుముక్కునొక్కపుప్పిచిమిండియేకలమ్ము సెలవునిడుదగలుపులేత
ము చుమురుసన్నముగమకంబునీలధవళర క్తహరిద్వర్ణంబులు మొదలుగాఁ
లెదుర్గుణంబులులేక ఏక గాఁబసపునిగ్గుచేమొదటినుండిసోయగమ్మునఁజె
గి వెనక నెనిమిది ముంగల తొమ్మిది నడుమకుటుచగలుపులీరైదు నొకటి
లిగి యోరశ్శరంబుగా తెఱగంటిదొరవింటితెఱగంటిన కొమ్మును, బికిలి
సన్నాగంబును, సూర్యపుటపు టొలుగునుగల యందలమ్మునసధివసిం
, యాత్మీయసేనాపరివృతుండై ముక్కులతుదఁ జుక్కబొట్టులు జెవు
మూయు కుశ్యాలు కటులనిలికాసెలు జొనిపినకుటుచపిడెమ్ములుజం
లవ్రేలెడు తోస్తానంపుఁదిత్తులు బదంబులబిగువారు బిల్ల మెట్టునిరుకువీఁ
పులు సందిశ్యగడియంబులు కాయలు గాచిననెగుఱుజంబులమైఁదడిబట్ట పొ
త్తులుదనరు జెత్తులుసిన్తుగా మోచినిబ్బడుగు ముండ్లడియం గాలజడుపువై
సరంబోరడియడుగులోజతనము మోరడిబలిమికంబొద్దిక బొట్టిడి చిట్టిడి
మోపనబదిలము మించడుగు దువాళి సమాధానజల్లి కలుపురము కిరడు
పాదబెళుకడుగులోదాటునిబ్బరము జడుకులోజీవదాన పాదోత్తుగల్లుక
రె కప్పు పటముతాకుడు మైసుళుపుమారువెంబడి మెదుగుడు సెలపుచో
రుగొమ్ము మోపడుగు నీగడికండబలిమి లాగుమోపులఁజూయలు బిగువు
మొల్లడిపదిలము హెచ్చరికస్వామిపరాకనవిని సంతసిల్లి కంసారిమునుపు
సారివెడలినదారిని దుముదారిగా వేగంటిదునేదారి రాజసమ్మునగుమీసర
మ్మునఁదచ్చుభవాసరమ్మునవచ్చునప్పుడప్పడవాల్లేతెంచిసాష్టాంగదండంబు
లాచరించిలేచికంక లేకసంకలఁజేతులిడుకొని యందుఁగొందఱుకరమ్ములవా
తెఱలుమాటుకొని తగ్గి మెల్ల నెసవినయంబుగా నోలోకనాయకా యాయి
క్కనొక్కమొక్కలంపుబోయ రాయిడిసేయుచుదేవరను గనుంగొనువాఁ
డై యున్నాడనిన ననితరసాధారణదారుణ భుజప్రతాపాటోపంబుదీపిం
ప విజయభేరిదంధణధ్వానంబులు దిక్కులదర రథగజతురగపదాతులతో
డఁగదలినచ్చునదియ జైత్రయాత్రాసంరంభంబని విజృంభించుచు కాషండ
హృత్పుటభేదనంబగు నిజపుటభేదనంబునకుఁజేరునయ్యభ్యంతరంబున॥

—* నాగదత్తోపాఖ్యానము.*—

* ద్విరుక్తిరూపకనియమదళత్రయఘటితవరణసీసము. *

౬౦౬ | రసరసాధికసంతమసమసారగవిహాయసయసాధూన్నతి
హర్ష్యకంబు | ధరధరార్చకమహీసురసురాజక వైశ్యవరవరావరవర్ణ
గురుతరంబు | మదమదావళబలాస్పదపదాత్యాజికోవిదవిదాశ్వశతాంగ
విలసితంబు | నవనవామోదసూనవనవాప్యృక్తైరవరవాన్విత బంధరవ్ర
జంబు | వెలయుఁజారావతారావకలితలిత | భావసంభవకేళికాపా
భరూఢి | వారవారణయానాంఘ్రివనజరణిత | వితతమణిసూపురంబుతిరు
పతిపురంబు || ... ∴ ... *

* ప్రైపద్యమునకర్థము. *

తన - సువర్ణమయమైన, రసా - భూమియందు, అధిక - విస్తార
మైన, సంతమస - చీకటివలెనున్న, మసార - నిలయములను, గ - పొం
దిన, విహాయన - ఆకాశమును, య - పొంది, సాధు - ఒప్పుచున్న, ఉ
న్నతి - ఔన్నత్యముగలిగిన, హర్ష్యకంబు మేడలు గలిగినదియు, ధరధ
ర - మందరధరుడైనవిష్ణువునకు, అర్చక - పూజకులైన, మహీసుర -
బ్రాహ్మణులచేతను, సు - లెస్సయగు, రాజక - రాజసమూహముచేత
ను, వైశ్య - కోమటులచేతను, వర - నిధులచేత, వర - శ్రేష్ఠులైన, అవ
రవర్ణ - శూద్రులచేతను, గురుతరంబు - మిక్కిలి యధికమైనటువంటి
దియు, మద - మదయుక్తమైన, మదావళ - ఏనుఁగులచేతను, బల - బ
లిమికి, ఆస్పద - స్థానమైన, పదాతి - కాల్యలముచేతను, ఆజి - యుద్ధ
మందు, కోవిద - చతురులైనవారలను, విత్ - వధించునట్టి, అశ్వ - గుఱ్ఱ
ములచేతను, శతాంగ - రథములచేతను, విలసితంబు - ప్రకాశించునట్టిది
యు, నవనవ - మిక్కిలినూతనమైన, ఆమోద - పరిమళముగల, సూన-
పుష్పములుగల - వన - ఉద్యానవనమందలి, వాపి - నడబావులయందు, ఉ
త్థ - పుట్టిన, కైరవ - తెల్లగలువలయందు, రవ - ధ్వనితో, అన్విత -
తూతుకున్న, బంధర - తుమ్మెదలయొక్క, వ్రజంబు - గుంపులుగలిగినది.

క॥ ఆపురవరంబున॥ ౬౦౨ ॥ మ॥ కలండభ్యస్తసమస్తశాస్త్రనిగమగ్రంథా
 ర్థసంఘర్షని । స్తులవాచారభటీధురాధితసింధుపోల్లనల్లోలని । ర్మల
 కల్లోలఘుమంఘుమారవయశోమాన్యస్వకీయప్రథా । కలనాధర్మండు
 మాధవుండనెడుసత్కర్మండుధాత్రీస్థలిక ॥ ౬౦౩ ॥ గీ॥ అతండుబహు
 కాలమునకొక్కసుతుండుగలుగ । జాతకర్మాదిశుభవిధుల్సంఘటించి ।
 భూరియిడినాగదత్తుండస్మేరుంబెట్టి । బ్రేమంబోషించివడుగునుబెండ్లిసే
 య ॥ ౬౦౪ ॥ గీ॥ అక్కుమారుండువినయవిద్యాతిశయము । తేనయిది
 రుపతిపట్టణంబునంజరించుం । దండ్రకన్ననునెలవాదితనముమంచి । తనము
 గ్రామణితనమువర్తనముగలిగి ॥ ౬౦౫ ॥ గీ॥ అపతితాగమమనభ్యస్తశా
 స్త్రక్రమంబపరిశీలితనిగమాంతమనను । భూతషడంగవిఖ్యాతియనుపలబ్ధ
 సాహితీమర్మప్రసంగమవిది । తప్రీడకావ్యసందర్భచాతుర్యబోధితగాన
 విద్యాప్రధితరహస్య । మకృతయాగాదిక్రియాసత్కలాపమకాలోచితపు
 రాణమననవరత । కీర్తనీయహరిధ్యానగీతలెందు । మందునకునైనలేకన
 మస్తమేవుడు । గరతలామలకంబుం గాంబరంజనతని । ధరణిసురుమాత్రు
 గానెట్లుదలంపవచ్చు ॥ ౬౦౬ ॥ వ ॥ అంతనాగదత్తుండప్పరియాశ్వారుతి
 ర్థంబుచెంతగొంతకాలంబున ॥ ౬౦౭ ॥ శా ॥ ఏతాచారుండుదుర్మదాం
 ధుండగుచున్నేశ్యాంగనావాటులక ॥ ద్యూతక్రీడలంజౌర్యవర్తనలచేదుస్సం
 గదోషంబులక ॥ నేతోజాతవశంవదుండయిజరియించెన్లజ్జంబోనాడిన ।
 ద్వారితంబుననజూచికోయంగమహావ్రాత్యస్థిస్థిస్థిలుడుక ॥ ౬౦౮ ॥ గీ॥
 గుడిగుడిగుంజాలు చిడిగుడిచింకడాబిల్లగదైనబాడ్డిచిల్లగోటి । చిరిసింగ
 తాబంతితరుముడుజెండును వెన్నెలకుప్పలుకన్నుకట్టు । చీటికిమొటికా
 యచింతాకుచుణుదులు బులియాటలునుజిల్లుబొట్లకాయు । దూరనదుంక
 ముత్తోషియాటలు బంతియాలంకిదీపహ్లాసములు । పొట్టగీరనగింజలు
 బొంగరములు । గచ్చకాయలుదాంగిరిమ్రొచ్చులాట । బంతిమెకమాటజం
 దరపరపులాట । లనెడువైశవదుర్వర్తనధిగమించి ॥ ౬౦౯ ॥ క ॥ సటలు
 దడవటలునటనలు । మటుమాయలుజాటువగలమాటలనింత । ల్లుటిలత

యుఁడెలిసిపాటుండు । విటవిద్యకుబిరుదువేసివికవికనగుచున్ ॥ ౬౦౫॥
కం॥ నిరతముఁజదరంగంబున । గిరిజలసాగటాలనారి కేశఫలములన్ । స
రిజేసియొడ్డువిడుపులు । కౌటకులబంధెమిడిగెలుపుఁజేకొనియవలన్ ॥...*

* స్వభావోక్త్యలంకారము. *

౬౦౬॥ సీ ॥ పికిలిపిట్టలునులావుకలుబిచ్చుకలును గాఱుపుల్లలజేరికేరిజ
ములఁ । నైదులవచలఁగాట్లాటవిడుచుచుఁగోడిపుంజులఁ దన్నులాడనిడు
చుఁ । బొట్టేశ్వసన్నలఁబెట్టుచుగిజిగాండ్లఁబిలుపుదీయుచు జీనువులనుజై
టఁ । చారాడఁచేయుచుఁచారాలపల్లటిన్ గనుఁగొంచురెయివేఁటలనుది
రుగుచుఁ । దీండ్రవయసచ్చఁజేకత్తికాండ్రఁగూడి । గరడిమాష్టిలజెట్లతోఁ
గత్తిసాము । పెనుఁగులాటలానర్చుచు బేరజంపు । టారజమ్మనఁగడుగ
డిదేరఁదలఁచి॥ *

౬౦౭ ॥ క ॥ మల్లియలుసన్నజాజులు । మొల్లలుసంపెఁగలుమొగలి
పూజేమంతుల్ । మొల్లముగనువరుసగరం । జల్లెబుబువుదండఁగోరసిగఁ
జాట్టివడిన్ ॥ *

* అపూర్వప్రయోగము. *

౬౦౮ ॥ సీ॥ మంచుసన్నంపురుమాలుబిగ్గరజుట్టితోడిసన్నకసలచల్లడము
తమిని । దేవపూజార్థమైదెచ్చిదాఁచినయట్టిగంధముఁబదనిచ్చికలయనలఁ
ది । నీర్కావిదోవతి నెఱికగన్నడఁగట్టివలిపెదుప్పటివలెవాటువైచి । ను
నుగోపిచందనంబుననానర్చినసూర్యపుండ్రంబుపైవేల్చిబొట్టమర్చి । కేల
నున్నట్టిపొత్తంబువేళముగనె । నేలనిదిమోవనింకనినేలవైచి । చాలపైఁ
బ్రేమమిగులదువాళిమీఱ । మదనపరితాపదోధూయమానుఁడగుచు॥.. *

* పాసభేదము. *

౬౦౯ ॥ ఉ ॥ వేలిమివేల్వఁడెప్పడునువేల్పు మొగంబువధూలలామ
తై । చాలుగసంధ్యవార్పఁడుద్రिसంధ్యలవాగ్గునువంటవార్పులా । చాలిక
యింట,దండ్రెసలుపన్ననొల్లఁడు దేవపూజయే । వేళలలంజతల్లియిలువే
లుపుమాతకిడున్నగ్రామముల్ ॥ *

౬౨౦॥ చ ॥ ఒక వేల యాలిమీఁదనిలుపో పనికూరిమిగల్గియింటలో । స
కలము దెచ్చియిచ్చిననుజవ్వనియెవ్వనిచ్చ మెచ్చకే । సక నెలతూఁగుటు
య్యెలనుజక్కనిసామిగ రారయంచుమా । రకదనచాతురిన్నిలువరమ్ముగఁ
గూడిచెలంగెనయ్యెడక ॥ *

❀ అచ్చతెనుఁగు. ❀

౬౨౧॥ క ॥ చికిచికినఱసినబొమలును । గొకివికిమెడయెఱుఁగుమూ
తిగుంటనొసలుపాఁ । పక డెమ్మువోలుటడుగులు । బికిలినబుట్టంబుఁగూని
వీఁపఱచునుదుల్ ॥ *

❀ జాతి. ❀

౬౨౨॥ నీ॥ పాడింటివలెసందుపట్టుదప్పిన మేనుగానుగఱోలువీఁకఁద
గుకొను । కోవెలతముకుపైకొడుపులగఱిఁబట్టటోకిచ్చు ప్రేల్లండ్లుబోకినో
రు । నంజివేసినతాటిగింజకైవడితలగచ్చకాయలవంటికాయకండ్లు । విక
లంపుఁడెడ్లపోలికఁదొంకుచేతులు పందిటిగుంజలపగిదికాళ్ళు । మంటితలప
ట్టుకుంటిరాకంటివేళ్ళు । నొంటిపలునుంటతుంటలుగంటుముక్కు । విం
టిరూపంబుబొగచుట్టవిడపుఁది త్తి । గలిగిచెన్నొందునవ్వెలవెలఁదితల్లి॥❀

౬౨౩ ॥ నీ॥ చిటిచాఁపక్రిందఁజేర్చినమున్న దామరతెల్ల జిల్లెడుప్రత్తిది
వ్వెవత్తి । యొక్కండుతోనూరువక్కలబరణియు గావుక రాటంబుగాజు
టద్ద । మరుదైనతిపిరికిన్నైరతమ్మపడిగంబువన్నెకోకలచందుమాపిరంగి ।
పనిగిండిచిటికెనపావురాల్యాగటాలునుంజట గొరవంకపంజరంబు । గం
దవడిపువ్వుపొట్లముల్ గడపీఁట । కాసెకంచెలగజ్జలగల్పుటగరు । ధూప
ములుపుట్టములవేటిపాపబెత్త । మిడుపువిశ్వాసిగలపడకింటియందు॥❀

❀ ఉపరిసురతము. ❀

౬౨౪॥ ఉ ॥ దర్పకశాస్త్రమార్గమశితస్ఫుటగల్గచపేటమఁప్రియు ।
హూర్పరతాడనంబుతగుంభికకంకణకింకిణీరవం । బువ్వితచుంబనోఽభ్యద
ధరావృతమీక్షణపారవశ్యము । స్పర్శవరాభ్యుబంధగఱిజాతురిగల్గినకూఁ
తుడాయుచుక ॥ *

౬౨౫॥ క ॥ రాజీవకేతనాదిమ | రాజీవాశుగమురీతిరాజ్యలక్ష్మణా |
రాజీవంజీవాక్షివి | టాజీవభవద్విలాసమరుటగనుదు గే॥... .. *

జాతివార్త.

౬౨౬॥ సీ ॥ ఇంతిరోమనవీటపింతగా మునుపెఱుకెఱుకోయటంచొక
యెఱుకసాని | యేతెంచెనడుగవేయాయవ్వయొకసుద్దిసెప్పెదబాగెపు
సేయసూపు | కొల్లాపురమ్మానపొల్లాపులేదొండుదలంచితవదిగాదుద
యవిటుండు | గడకేగునినుబాసికన్నదిపెఱవానినిన్నుజేర్చునెఱంగనేర
వీపు | గానందరకటబురకటగాదుమేలు | జేరుబురకగిఱోడితేతారుకా
ణ | యెండురెండేదినాలనోదుండినాదు | మాటమఱువకుమనివోయెమ
ఱచినావె॥

౬౨౭॥ మ ॥ చెలుముల్లపుకమున్నగూర్చులెదలన్జిట్టడకన్సున్నఱోటు
లుబైకోకయమున్నసెచ్చెలులువీడ్కోల్ గాంచునమ్మున్నమా | టలునీవే
సనుమున్నదదొలగిదాటన్జూచునమ్మున్నగాఁ | దొలగంగావలదేచె
లుల్వీటులపొందుల్వీటిపైవ్రాతలే॥ ౬౨౮॥ శీ ॥ ఇంతికుండెల్పనీరసంబ
గునేఁ | దెలివీఁటకునికగలతెఱుగు | నన్నుజేరబిలిచినమ్మింకవా
మర | పాకునీటిచందమయ్యెచునను ॥ ౬౨౯॥ క ॥ తెల్లనివెల్లనుబాలని |
యుల్లంబుననుండి గుడినియుండియుగుడితా | తెల్లఁదెగఁగోయుటెఱుగ
క | గల్లదియొకుడిచినింటికడయేరెండున్ ॥ *

అపూర్వప్రయోగము.

౬౩౦॥ క ॥ తాబామ్మకుగిలిగంతలు | నీబోటినిజేలుఁజిన్నేడిదెచు
ట్టం | లైబమయించెనుసన్నున్ | సాబాసేబాలవానిసరసకుడియకే॥ *

౬౩౧॥ శా ॥ ఓరామామణినిదుతోడిచెలులయ్యోసర్వసౌఖ్యంబుల |
స్థితస్థివోకటిత్రగానివలకుస్థిసంబవైచిక్కితే | శ్రీరామాయనిపిసులన్గది
యఁగాఁజేదోయిగీలించియె | వ్వారేమాదురొతమ్మిమాలియిటుగావ్రా
సెన్లలాటంబున్ ॥ ౬౩౨॥ శీ ॥ నీవిలాసంబురూపంబునేర్చునోర్చు | న
డవిలోఁగాయవెన్నెలలయ్యెనకట | యిట్టిమానిసియేనిన్నుమట్టుమీఱ !

నేలుపాడు, దయన్నీకు మేలువాడు || ౬౩౩ || క || నినువంటివారి నెండ
 తిరిగి గనుచూచి మనవాడొవీడుకటకటనీచూ | వ్రనకునితండెట్టివాడై |
 గనుపించెనొనెట్టివేళగలసితోపినిక || ౬౩౪ || చ || అడిగినదెచ్చువాడొ
 గడునందమునన్గననైనవాడొమే | ల్పడవడికాడొవీటండగునాయక
 మైవరియించువాడొచే | విడిముడిగల్గువాడొదలవెండ్రికలందఱురాకు
 మారకు | ల్పడుపులువాన గాంగురియ ముట్టువుగారణమేమిక్కాతురా ||
 ౬౩౫ || ఉ || ఏమనీకుండోచెనిదియేమనియూరకచూచియుందునే | నేమ
 నియోర్పుదాననిదియేమనిమానుసనేర్తువీడుని | స్నేమనిగారవిచెనిదియే
 మనినీకునహించెనక్కటా | కొమలివిత గాక మనకున్దగునేయిటువంటి
 మైదముత్ || *

అపూర్వప్రయోగము.

౬౩౬ || క || ఈలాగునవానితోనవు | టాలకుఁబనిద్దమిడిసాగటాలాడంగ
 నో | టాలగునీకర్థేందుని | టాలాయనిదక్కగొనుకటాలలితాంగీ ||...*
 ౬౩౭ || క || ఓరమణిసీదుపిక్కలు | దారలనగుమోవిపంచదారలనగు
 స్వ | దారలనగుఁజెలువమృతపు | దారలనగునుడినఖాళిదారలనవుక ||*

యమకరూపత్రిపాసకందము.

౬౩౮ || పున్నాగమునగునీయార్పున్నాగముగేరునీదుపొక్కిలిబటువా |
 పున్నాగమునగునీనడ | పున్నాగమునెనయకధముఁబొందితగవే ||...*

శ

౬౩౯ || తెలువనీతీయవా తెలుమణిసారంబురమణిసేనెన్నొనల్లరసతిలక
 ము | పొలఁతిసీమోముప్రబోధచందోదయమతివనీనవుకావ్యప్రకాశ |
 మబలసీమాపుటాయ్యారంబుకొముదికలికిసీమేనలంకారసరణి | కొమనీక
 నుంగవకువలయానందంబుమగువనీచన్దోయిమంజరిగతి | మెలఁతనీకొప్పు
 మేఘసందేశమయ్యె | గలికినినుఁబూచినంతనెగలుగునతను | విద్యరసీకు
 లకెల్లనుర్విస్థలమును | గాంగనినువంటిజాణకీఖలుఁచుదగునె ||*

౬౪౦ || సీ || జాజికాయయఁగురాసానియోమము వసఁచెగల్గుచున్లు

మాతంగపచ్చ | యెన్నులుమ్మెత్తెవ్వులేనుగ మదముపచ్చి కనుచుపురుష్
ప్రేచెమటమన్ను | గంబూరగుల్ల సున్నంబు గాల్పడి చేతమారిసీడ నెడడి
యాచినంత | బసరపుగొమ్ము మేల్పరణిలోపలనుంచి విడిగురిగింజంత
విడెములోన | నిచ్చెగారబోలులేదేనియింతవాని | ప్రేదమాసుననేవేళ
బ్రక్కనేరి | గడిమసేపెడతెగలేక కలసి మెలగగ | గారణంబేమిదెల్పవే
గలికిమిన్న || ౬౪౧ || గీ || చాటవప్పునుగనగనల్లాడికాయ | సెనగలను
ములుపత్రియుమునుగవువు | కొబ్బెరయుమందపాలతోఁగూర్చిత్రావి |
యబ్బుదబ్బుటకాదునీకబ్బుటగునె ||... .. *

అపూర్వప్రయోగము.

౬౪౨ || క || చెల్లెఁబూహిందోళకధ | మృల్లకుండియమోవిగలుగుమది
రాక్షసు | తల్లికిపాణితవానికి | వల్లెయెయిఁజూటుకూటువలపొననింప ||

అపూర్వప్రయోగము.

౬౪౩ || క || నాచిన్నిబిడ్డవినుతను | శ్రీచిన్నముగలుగుదొరనుజేర్పక
వృథగా | జూచుచునోచెనాకోసీ | చేచిగురాకిట్టిబట్టచెట్టునుబట్ట ||...*

౬౪౪ || క || కుటిలుండపకారిజూదరి | లాటలాటకాఁడాగడీదులోభి
ఖలుండు | ర్విటుండుబలురోగితక్కరి | మొటిగిడిచాపనగరాసుముట్ట
కుమబలా || *

౬౪౫ || సీ || నీవుగల్గుటకుగాదేవశ్యగుశ్యచాత్రాచారవిధులెల్లనలవ
రించి | నోములువేలెస్సనోచివెన్నుండుదయచేసినయంతనేచీరజిక్కి |
తెలుపెక్కిచెక్కులు వరులుబ్బుగనిగొనుబలిసి నెన్నడదొట్ట్రాపాటుంజెం
ది | చనుమొనల్కప్పానిమనుదావిపైయాసగలిగి వేవిత్కెచ్చికనులనలంత |
బొడమియిటుండ్లొద్ది నెలలుకడుపుమోచి | మంచిలగ్నంబుననువిన్ను
గాంచినామ | కరణమొనరించినంతోషకలితనగుచు | నేటఁబెంచినదానిని
నుచ్చుటఁబెంచి || *

౬౪౬ || మ || కొనరుచ్చల్కులు తప్పలేయదుగులుగ్గుగ్గురుటల్పాచి
ద్రా | గునుమాళంబులుమద్దికాయవగపోగుగ్గాలున్చెక్తులు | రసపు

నా యెతుగజ్జలందియలుదోరంబైనపుల్లోరుక్కొం । బసపున్దాల్గుబుసంబు
జెన్నలరుసీ బాల్యంబుఁజూచంతటన్ ॥ ... *

❀ అపూర్వప్రయోగము. ❀

౬౪౭ ॥ గీ ॥ వయసుగనుపట్టుచో నాదువాంఛదీరె । ననుచు నెరియిం
చినన్నునన్నునుపనింక । భారమనిదెల్పి నేనునీబల్కుబడిని । నమ్మి మనజాతి
నడవ శ్శృ నాయముగను ॥ ... *

౬౪౮ ॥ చ॥ తెలిపినవన్నియు నైలిసి తేకువ వేకువ మోము ముజ్జనం । బల
పునఁజేసిగన్నుఁగవయందునఁగాటుక రేకఁదీర్చ మే । లలికమునందుఁజాఁదిడి
యొయారపుగుబ్బలవాడఁగుంకుమం । బలఁదిక చంబుదిద్దిఱవికన్నుక ముద్ధరిం
చివేడుకన్ ॥ ౬౪౯ ॥ గీ ॥ వేగభుజియించిపొగఁద్రావివిడెముఁజేసి । స
ఖులతోఁబొద్దు సుద్దులజరిపినంజ । వేళఁబువ్వనగిల్కుపావాలుదొడగి ।
బుడతకైదండఁబూనియి ల్వెడలిబైట ॥ వ ॥ నిలిచిన॥ ౬౫౦ ॥ చ ॥ కనిదొ
రలాసఁజేసియుడిగంబులఁబంపినకీ లెఱింగిమో । మునఁజిగురొత్తులేనగవు
మోసులసమ్మతియొటఁదెల్పి వెం । టనెయెదురేగిజూపుచికటారులఁగా
నుకొనర్చినవారిఁదో । డొనిబువునజ్జనీవుతమిఁగూడకవీడఁగ నాడియ
క్కటా ॥ ౬౫౧ ॥ గీ ॥ వలపుతలకెక్కివానిమందులకుఁజిక్కి । జాతమెల్ల
నురోయునీజన్మమేల । యొక్కనికిదక్కిచొకయైయున్నచెలిని । సూళగే
రినివెడకినఁజూపఁగలవె॥ ౬౫౨ ॥ క॥ ఏసొమ్ములేటివస్త్రము । లేసుఖమే
భోజనంబులీవలపేలా । వేసమ్ములుగానములకు । నాసలురూకలకుగా
వెయిదియట్లుండెన్ ॥ ... *

❀ అపూర్వప్రయోగము. ❀

౬౫౩ ॥ క ॥ తొలుఁగుతమినిన్నుఁజెలులం । దొలునలరతిదేవిరూపు
తులనీరేఖం । డురుగొనులుజవ్వాడన్ । డులుమున్దలవదలఁగజన్మలుధృ
తులువడిన్ ॥ ... *

౬౫౪ ॥ గీ ॥ గుడికిముద్రవేసుకొనికులమునవన్నె । వాసిఁగాంచిమా
టవాసిఁబెడిగి । సానినుగువలండుజాణవైమగనాలి । పాటుకోర్చి తెట్లు

పద్మనయన ॥ ౬౫౫ ॥ గీ ॥ జక్కవలఁబోలునీగుబ్బవన్నతేడ । వీనియా
 రమేడయివికొన్నివెతలుగాక । కతలునీబ్రతుకెక నేమిగలదుదూరి । కూశ
 మారివిధాతచేకూర్చెనిటుల ॥ ౬౫౬ ॥ సీ ॥ గుడిపామువలెబుసకొట్టినన్వా
 కట్టుమాటఁబన్నినయట్టిమంత్రవాది । దనుఁగనిపెంచుదల్లినిజోగురాలుగా
 బండుకట్టినయట్టిపాఁపజాతి । కన్నులజగమేలుగలికికొమ్మనునిన్నమగనా
 లిఁగాఁజేయుమాయలాఁడు । తరువాతనినుఁదెచ్చిదానిఁజేయఁదలంచెయ
 దనువేచినయట్టియాతతాయి । గుఱుతులొకకొన్నిమఱపులుకొన్నివెతలు ।
 కొన్నిచాసలుకొన్నియంకువలుకొన్ని । వలపులనికొన్నిదనకుఁదోడఘకు
 మదిని । గలుగఁజేసెనితందునాకన్నులన ॥ ౬౫౭ ॥ ఉ ॥ ఓర్పరియందు,
 సుత్యవిభవోజ్జ్వలునందురసజ్జలీలక । నేర్పరియందు,భోగములనెక్కి
 నుజక్కనివానియందు,బెం । పేర్పడసూరునందు,జగదేవదాస్యనియం
 దు,మిక్కిలిక । గూర్పుదురింతులొక్కయెడఁగూర్తురె,వీనివియేటికూరు
 ముల్ ॥ ౬౫౮ ॥ మ ॥ ఉఱుముల్కంఠనముల్పిచారములునిట్టార్పుల్విధిందూ
 రుట । ల్గుఱుతుల్బుసలుదప్పువాపులుననుంగుల్లోపముల్నుమ్మిక । ల్గురుపు
 త్కాహములాడ్లనేమిములునేమంబుల్సహాయంబుఁగాఁ । బరులన్నిక్కులఁ
 బెట్టకొందులెఱఁగుల్బట్లెల్లనేయెల్లెడక ॥ ౬౫౯ ॥ గీ ॥ ఏటివెలయాలి
 తనమువీఁడేటివిటుఁడు । పాతపంచాఁగమెక్కడిపాతకంబు । వెలఁదికొ
 కపూటజాలదేబెఱుకులేని । మిండగినివానికొఁగిటనుండునుఖము ॥ ౬౬౦ ॥
 క ॥ ఒకనిపడకింటిపొరువున । నొకనిన్నజ్జనపుటింటనొక్కనిమొగసా । అ
 కునొకనినుంచితగులక । నొకనికొకఁడెఱుఁగనికనుండుకుమారీ! ... *

౬౬౧ ॥ క ॥ ఇతైఱఁగునఁదత్తరమున । బత్తిగలుగబోఁచుతెల్లిబలికిన
 ప్రీతాం । చిత్తంచలావలంబను । సుత్రమవచనంబుఁదలఁచియువిడగలం
 గక ॥ *

❀ శోకరసము. ❀

౬౬౨ ॥ క ॥ కలఁగుఁడుగాటుకకన్నుల । జలబిందువులురులనవరసా
 లకిసలయా । కులకోకిలకాకలికా । కలనాకలనాదకంఠకాకుఁధ్వనితోక

౬౬౩ || శీ || గోరంగస్త్రీరుమీటుచుఁజీరఁచెఱుగు । మొగముపైఁ జేర్చి
 యేడ్చుచుమగువదిగువు । గొంగిటనుజేర్చిలావించిగారవించి । విటుఁడనీతో
 డనేఁజెప్పినటులఁజెలఁగు ॥ ౬౬౪ || క || కాదనకుము పెరుమాళ్లప । సా
 దముబుచ్చుకొనియెండజల్లబడినయా । మీఁడటనీయిలుసేరుము । నీదయ
 నున్నారమిచటనేచ్చుచిననిన్ ॥ ౬౬౫ || సీ || చెదరినవిరులజార్పిగఁజాట్టి
 నగుమాలుబసపంటినమణుంగువల్లెవాటు । గెమ్మొవిపైఁజిన్నిగెంపులచిమ
 చిమల్దరళాక్షిబుక్కిటితప్పులంబు । గుంకుమజనుగుబ్బగుమ్మెఱాల్చిటులగం
 ధపురొమ్మసేలవంకకపురుచంక । జూపులనిదురకుజొక్కుగన్గవలకెంజా
 యలుఁగుజముపైసానకత్తి । వారరమణీమణీక్షపావసరకుసుమ । కాండ
 సంగ్రామపరిచితస్థానివలన । నలయునెమ్మేనుదనరమధ్యాహ్నవేళ । వె
 డలెఁబడకిల్లుభూసురవిటవరుండు ॥ ౬౬౬ || క || కొంచకవిరవిరనడుచు
 చు । నించకదలవాంచివచ్చునెడనెడపకనే । త్రొంచలములుజలకఁగముల ।
 మంచుగురిసినట్లుగురియమార్గమునందు ॥ ... *

❀ ఆపూర్వప్రయోగము. చతురక్షరయమకము. ❀

౬౬౭ || తే || శీ || కంతుకంబు విలాసంబుగళముడంబు । కంతుకంబు
 విలాసంబుగనుకుచంబు । నెఱసరినిమించుమించు కేలారపుబొడము । నెఱ
 సరినిబెంపుజెంపుగా నెలఁతనడుము ॥ ... *

౬౬౮ || శీ || హరిపదముఁబోలుజవరాలిగానుకొను । మిక్కుటద్ద
 ములనుగొమఁచెక్కుఁజెక్కు । గులుకుచేటులకెంతిముంగురులుగురులు । గరి
 మనిలకన్నకన్నజఘనముఘనము ॥ ... *

❀ గూఢతృతీయసీసము. ❀

౬౬౯ || జవరాలిచిలునవ్వుచవిమోవినెమ్మొముచంద్రబింబసూర్యున
 వధరించు । దలిరాకుఁబోడినున్నటుకులుహస్తముల్లశముసిక్తాట్టవైఖరిధ
 రించు । చిలుకలకొల్కిచూపులునెన్నదుముకుంతలములనీలార్థవిధమము
 మీఱు । గామినీమణినానకటిగుబ్బచన్గవకనకాచలాన్నక్షితగరిమమీఱు । వెల
 దిమైజిగనఖములుపేళ్లుపెఱుగు । రిక్కలగునింతిప్రేమనలాక్యతియుసూరు

అనవరంభాస్థితిజయించువనితనదుపు । జడయునూ గారునా గాథిసరణిఁ
గెల్పు ॥ *

౬౨౦ ॥ క ॥ అనిపొగడిగడియకల్లల గనియుడుగనివలపు సెకలగ
నికలగనిగనె । మృనమునఁగినుకన్దొనక । న్దనుసన్నబ్రసన్నతనిడికటకటబడు
చు ॥ ౬౨౧ ॥ ఉ ॥ తీరనికొంగిలింత లెడత్రెవ్వనికోరికలంగకంబుల ॥
శేరినక మృటల్కలుఁగు బెట్టనికూరుములాండాకళ్లువే । సారనిజిట్టకంబులు
నుశయ్యసమోపరిసంగమంబుల ॥ సూరటలాందు నెమ్మనములాక్కటి
యైనదియెంచివెండియు ॥ *

❀ సమసురతము. ❀

౬౨౨ ॥ సీ ॥ తలఁపు వెంబడి గానివలకారిచిన్నెలుకలకూతముగాని
పలుకుఁబడులు । పునరుక్తములుకానిపొందికమాటలుసొక్కిలచుటకుగాని
చూపువగలు । తమసురతప్రేరణముగానిలేనవ్వలాచుంబితముగానియధ
రములును । కొంగిళ్ళసడలింపుగానిమై పెనుకువల్కళరేచుటకుగానిబలు
చెణకులు । గాఢసీతుక్రొలిసహితంబుగానియూర్పు । లలయికలెటుంగ
మిక్గానియారజములు । నాత్మదలఁచినలేవయ్యెనారనేను । నాలకొంగి
యుఁగ్గిడించువేళలందు ॥ *

❀ అపూర్వప్రయోగము. ❀

౬౨౩ ॥ ఉ ॥ బాలికదల్లి విల్వనఁటబల్కకయుండినగీలెఱింగిదా । కే
లఁగుచాంతుకాంచలముగీల్కొనిమోవికిప్రివ్వవెనకు ॥ వాల్చిననాత
లంపనెడిబేడసఁబట్టదొడంగుమారుచే । గాలపుజివ్వబోత్పెచ్చికామె
యెయ్యెయిదాయనబ్బనో ॥ వ ॥ అనుచుననిచినమనంబున ॥ ... *

౬౨౪ ॥ క ॥ ఇల్లాలిమేనసగమును । దల్లిపయిన్నగముగాఁగఁదక్కి
నపా । ప్పొల్లనుపోకడబెట్టిన । నిల్లనియొకటునికడందమిటునటుకలఁగ ॥

౬౨౫ ॥ సీ ॥ తందనాలుబాడియందమామెనటన్నవానిపై మీఁదిదువ్వలు
కవైచి । యెడకొరితనములునడచుగతైరకాండకిచ్చకమ్ములుగాఁగమెచ్చు
గానఁగి । పిలువుఁడచరాకనిలిచినబోఁటికిరోవట్టుగావేదురొక్కమి

చ్చి । తడిదంబులకొకింతజడియక నొకమాటలోన నెవెయ్యాయులైనవో
 నఁగ । ఏటిలోమిడి మేలపువిటునివిధము । సాఁగఁగొన్నాళ్లునిజపితృసంచి
 తంబుఁ । బొల్లు గాఁజల్లియదియెల్లసల్లుటయును । దల్లడిల్లుచుదుర్మాగత
 ల్లకాండు ॥ *

❀ అచ్చతెనుఁగు. ❀

౬౭౬ ॥ క ॥ చాకడిదముచేకత్తియు । బోకలునాకులునుబూనిబుడత
 గొలువఁగా । మేకొనిధీకెంతపయను । వాకటుచాలించియింటివాకిటిక
 వలె ॥ *

౬౭౭ ॥ క ॥ వగదప్పితిరిగి విడిగిన । పగిదిన్దలవాంచియెల్లబంధులు
 దెగడ । వ్కొగసాలవచ్చినిలిచిన । వగసాలకజననిదొడుకవచ్చెన్వానికె ॥
 ౬౭౮ ॥ గీ ॥ ఇంటియిల్లాలిచేదలయంటఁజెసి । మజ్జనముభోజనంబునమర్చి
 పిదప । ఏడియ మొసంగిసాత్వికజాడనున్న । కొడుకుతలదుప్పుచునుతల్లిను
 డివెసిట్లు ॥ ౬౭౯ ॥ ఉ ॥ గట్టులువేద విద్యలక గారము శాస్త్రవివాదరూ
 ఢికి । న్బుట్టినయిల్లుశీలతకుహాస్థలినట్టిగృహస్తునందునీ । యట్టికులైకపాం
 సనుఁడునక్కటగల్గునేయాణిముత్యము । ల్బుట్టెడుదామ్రీపర్ణిమఱిబుట్టక
 యున్నదెయోటిగుల్లయు ॥ ౬౮౦ ॥ ఉ ॥ సాధుతనంబు ననైలఁగినజ్జ
 నుఁడంచునుమంచివారుని । న్నాదరణంబొనర్పవినునట్టిది మేలుగణింపఁజె
 ల్లదీ । జూదరియంచుబల్కుచినుచున్దరియించుట లెల్లవీతమ । ర్యాదములౌ
 ప్రయోజనములర్హములేమహిదేవజారికి ॥ *

❀ నారికేళపాకము. ❀

౬౮౧ ॥ శా ॥ బీంధుద్యేషదవాగ్ని గంధవహముల్ చాపావలంబా
 జ్ఞతాగ్రంధుల్, సంచితవి త్రఘారుహకుతారంబునై, సుసంసారజీ, ధ్లాం
 ధుప్రస్ఫుటపాతహేతువులు, వేదాంతజ్ఞధైర్యాబ్జినీ । గంధేభంబులు, వా
 రకామినులవీక్షులనీవపేక్షింతువే ॥ *

౬౮౨ ॥ సీ ॥ ఉ త్రముంచురు తత్వవేత్తయునిర్జితేంద్రియుఁడుదుర్జన
 జయాధికుఁడుసర్వ । శాస్త్రార్థపారగుఁడస్త్రుశస్త్రునినోదినకలఘాతహి

అనవరంభాస్థితిజయించువనితనదుపు । జడయునూ గారునా గాఢిసరణిఁ
గెల్పు ॥ *

౭౭౦ ॥ క ॥ అనిపొగడిగడియకల్లల । గనియుడుగనివలపు సెకలగ
నికలగనిగనె । మృనమునఁగినుకన్దొనక । న్దనుసన్నబ్రసన్నతనిడికటకటబడు
చుక ॥ ౭౭౧ ॥ ఉ ॥ తీరనికొఁగిలింత లేడత్రెవ్వనికోరికలంగకంబులక ॥
శేరినక మృటల్మణుఁగు బెట్టనికూరుములాండొక్కళ్లువే । సారనిజిట్టకంబులు
మళయ్యసమోపరిసంగమంబులక ॥ సూరటలాందు నెమ్మనములాక్కటి
యైనదియెంచి వెండియుక ॥ *

❀ సమసురతము. ❀

౭౭౨ ॥ సీ ॥ తలఁపు వెంబడి గానివలకారిచిన్నెలుకలకూతముగాని
పలుకుఁబడులు । పునరు క్తములుకానిపొందికమాటలుసొక్కిలించుటకు గాని
చూపువగలు । తమిసురతప్రేరణముగానిలేనవ్వలాచుంబితముగానియధ
రములును । కొఁగిళ్ళసడలింపుగానిమై పెనుకువత్కళరేచుటకు గానిబలు
చెణకులు । గాఢసీమక్రొత్తసహితంబుగానియూర్పు । లలయిక తెలుంగ
మిక్ గానియారజములు । నాత్మఁదలఁచినలేవయ్యెవారనేను । నాలతాంగి
యుఁగ్గిడించువేళలందు ॥ *

❀ అపూర్వప్రయోగము. ❀

౭౭౩ ॥ ఉ ॥ బాలికఁడల్లి విల్వనఁటబల్కకయుండినగీ లేటింగిడా । శ
లఁగుబాంతు కాంచలముగీల్కాని మోవికిప్రివ్వ వెనకకుక ॥ వాగ్లినిన నాత
లంపనెడి బేడనఁబట్టదొడంగుమారుచే । గాలపుజివ్వబోల్చెలిచాకామె
యియెమ్మెయిడామనబ్బునో ॥ వ ॥ అనుచుననిచినమనంబున ॥ ... *

౭౭౪ ॥ క ॥ ఇల్లాలిమేనసగమును । దల్లి పయిన్సగము గాఁగఁదక్కి
నసా । మల్లనుపొకడ బెట్టిన । నిల్లనియొకటునికడెందమిటునటుకలఁగక ॥

౭౭౫ ॥ సీ ॥ తండనాలుబాడియందమా యెనటన్నవానిపై మీఁదిదువ్వలు
జవైచి । యెడకారితనములునడచుగ తైరకాండ్రకిచ్చకమ్మలు గాఁగ మెచ్చు
లాసగి । పలువుఁడవరాకనిలిచినబోఁటికిరోవటు గావేడుకొకమి

చ్చి । వడిదంబులకొకింతజడియక నొకమాటలోన వెనెయ్యఱులైనవొ
సఁగి । ఏటిలోమిడి మేలపువిటునివిధము । సాఁగఁగొన్నాళ్లునిజపితృసంచి
తంబుఁ । బొల్లు గాఁజల్లియదియెల్లసళ్లుటయును । దల్లడిల్లుచుదుర్మాగ్గత
ల్లజాండు ॥ *

❀ అచ్చతెనుఁగు. ❀

౬౭౬ ॥ క ॥ చాకడిదముచేకత్తియు । బోకలునాకులునుబూనిబుడత
గాలువఁగా । మేకొనిధీకెంపయను । వాకటుచాలించియింటివాకిటిక
వలె ॥ *

౬౭౭ ॥ క ॥ వగదప్పిరిగి విడిగిన । పగిదిన్దలవాంచియెల్లబంధులు
దెగడ । వొగసాలవచ్చినలిచిన । వగసాలకజననిదొడుకవచ్చెన్వానిక ॥
 ౬౭౮ ॥ గీ ॥ ఇంటియిల్లాలిచేదలయంటఁజేసి । మజ్జనముభోజనంబునమర్చి
పిదప । ఏడియ మొసంగిసాన్నికజాడనున్న । కొడుకుతలదువ్వుచునుతల్లిను
డివెనిట్లు ॥ ౬౭౯ ॥ ఉ ॥ గట్టులువేద విద్యలక గారము శాస్త్రవివాదరూ
ఢికి । న్బుట్టినయిల్లుశీలతకుఘాస్థలినట్టిగృహస్తునందునీ । యట్టికులైకపాం
సనుఁడునక్కటగల్గునేయాణిముత్యము । ల్బుట్టెడురామ్రోపర్ణిమఱిబుట్టక
యున్నదెయోటిగుల్లయు ॥ ౬౮౦ ॥ ఉ ॥ సాధుతనంబు నన్నెలఁగినజ్జ
నుఁడంచునుమంచివారుని । న్నాదరణంబొనర్పనినునట్టిదిమేలుగఁజింపజె
ల్లదీ । జూదరియంచుబల్కునినుచున్దరియించుటలెల్లవీతమ । ర్యాదములౌ
ప్రయోజనములర్హములేమహిచేవజాతికె ॥ *

❀ నారికేళపాకము. ❀

౬౮౧ ॥ శా ॥ బీంధుచ్చేషదవాగ్ని గంధవహముల్ చాపావలంబా
జ్ఞతాగ్రంధుల్, సంచితవి త్రఘారుహకుతారంబుఁజె, సుసంసారజీ । య్లాం
ధుప్రస్ఫుటపాతహేతువులు, వేదాంతజ్ఞదైర్యాజ్ఞినీ । గంధేభంబులు, చా
రకామినులపీక్షులనీవపేక్షించువే ॥ *

౬౮౨ ॥ సీ ॥ ఉ త్రముంచురు తత్వవేత్తయునిర్జితేంద్రియుఁడుదుర్జన
జయాధికుఁడుసర్వ । శాస్త్రార్థపారగుఁడస్త్రశస్త్రవివోదినకలభూతమీ

తామకాంతచిత్తుః । డతిధిపూజాపసుండాత్తావనుఃకువయఃశాలినమీరి
 దుసుజ్ఞాననిష్ఠః । డగ్ధవంతుండుసదాచార సంపన్నుఁడీవణత్రయదూరుఁ
 దింగితజ్ఞః । డన్నచానచణుండుమహానుభావుఁ । డుపిశృభక్తికల్పిండు
 నిష్కాపటగుణుఁడు । సత్యవచనుండునిఖిలలక్షణతనుండు । శౌరికీర్తనయు
 తుండుసజ్జనుఁడుగాని॥ ... *
 * ధ్వని. *

౬౮౩ ॥సీ॥ అవివేకియున్నతుండతిసాత్ముఁడజ్ఞానియపకారిదుర్భాగుఁ
 డప్రసిద్ధుఁ । డన్యతవాదిపరాంగనాసక్తుఁడల్పుఁడునాస్తికుఁడభముఁడన్యాయ
 యిపరుఁడు । చూఁడుఁడపూజ్యుండు మ్రచ్చుజూదరిపందజాల్పుండుమిత్ర
 వంశకుఁడులోభి । గర్వాంధుఁడుశత్రుండుకాముకుండు దరిదుర్జనుమలినుం
 డుపతితుండుకుజనుండు । కొండియుండుహింసకుండుపానిదుండగిఁడు । బం
 ధుదూషణుఁడసమర్థుఁడంధుఁడగుణి । తల్లిదండ్రీనివిడనాడుతనయుండివట్టి
 యుండరాకొరహరియాజ్ఞనోతనూజ॥ ... *

* ప్రాసభేదము. *

౬౮౪ ॥క॥ మిత్రునిలేజము విశ్వా । మిత్రునిశక్తిగలదంచుమెండుగ
 మిథ్యా । మిత్రస్తోత్రమువిసనువి । ధాత్యుడునీరితినిదుతలవ్రాసెనొకో॥*

* అపూర్వప్రయోగము. *

౬౮౫ ॥క॥ నీనారినిపిడియుదా । నీనతచేదాసిఁడానిచెడితిరుగకుమా ।
 నానోముఖలమనినునే । నోనాడంగలేనురాతనూజాతవరా॥ ... *

* అదియమకము- అపూర్వప్రయోగము*

౬౮౬ ॥క॥ పారావారగభీరయు । దారోదారోర్జితగుణతతతవి
 త్యా । మారామారాజితగృహ । మేరామేరాగవితేమెరమెరకొమరా॥

౬౮౭ ॥క॥ మదిరాగిలదోనిప్రే । దిరానేడెంతవింతయయ్యెనుబైపై ।
 మదిరాక్షికోసంగనాసా । మ్మదిరాజూచుకొని వెడలుమనునినుతనయా॥..*

* ధ్వని. ప్రాసభేదము*

౬౮౮ ॥క॥ లోకమునదల్లిదందుల । వాకొనరింపుచునుపత్నివదలక
 బంధుల్ । లోకులుమేలనిపొగడెడి । నీక్రియసత్పుత్రకులువరింతురుపుత్రా॥*

❀ సమాసగతపూర్ణార్థి. ❀

౬౮౯ || క || చల్లదనంబునువితరణ | ముల్లాసముచక్కదనమునుర్వీ
స్థలిరం | జిల్లకళాభావుకుడై | హల్లకహితరీతితనయయలరుదువుగదా ||

❀ ప్రసాదము. ❀

౬౯౦ || నీ || బ్రహ్మచారిద్విజపటలికినీడంబు గృహీకుముదావలికిం
దుబింబ | మఖిలవాసప్రస్థహరిణాళికుటజంబు, యతిదేవతతిపుణ్యస్థలం
బు | చాంధవగణపాదసములకునుధువేళ, సజ్జనమణులకుసాగరంబు |
మార్గణకమలసంహతికిభానూదయం చాశ్రీతశిఖులకట్టాగమంబు | హ
రికథాదిమనిగమాప్తికగ్రభూమి | సకలశుభపరంపరలకుజన్మదేశ | మ
మితసత్కర్మఫలములకాస్పదంబు | నైననీయిల్వరుసనెంచరాకుమార || ❀

❀ దుష్కరప్రాసము. ❀

౬౯౧ || క || చాష్టికహయాధిరోహణ | యాష్టోదకరోరుమానసాం
బుజభక్తి | ప్రష్టోదసుస్వరజితఘన | నష్టోసశరత్ప్రపూర్ణ నాయనివ
దనా || ... ❀

❀ కాంతి. ❀

౬౯౨ || నీ || తులలేనిదమయంతిగలవానిగలవాని కొమరునికొమరుని
కొమరురూపు | మొనకిమ్ముకొనునెమ్మె ననయమ్ముననయమ్ముననయమ్ము
గను మేటియయ్యయోర్పు | తులకించుపసిండిమిన్నలమించు నలమించునల
మించు నెవసినయతనియూవి | రవణాలచౌలచొక్కపురాలకపురాలకపు
రాలమునగెల్చుకడేదియశము | బూనివిలసిల్లనివంటివానికిటుల | యిం
టలేనట్టినడవడియెట్టులాదవె | కొదలుదీరెనునీయట్టికొడుకుగలుగఁ | ద
ల్లిదండుల్లికిపుడువీతనయతనయ || ... ❀

౬౯౩ || గీ || గునియుజాత్మిగ, చెక్కిటగోరు, మోవి | కెంపు,లత్తుకను
దుర,గంధంపుచిటులు | వాడపసపంటువలువతోవచ్చినట్టి | పుత్రయిది
కానినడతకుపులుగుగాదె || ౬౯౪ || శా || గామాటవ్వినసేరి కేనియతినున్న
స్థస్థహవ్యంబుగా | కేమిదానఁబ్రయోజనంబుగలదేయేలన్నఁబూర్వంబు

నక | రామాదుల్పితృవాక్యపాలకులు గారావారునీసాటిరా | రామెం
 డొడ్డంగనేలరాతనయారారాలేచినావెంబడిక || ౬౯౫ || సీ || దీపితతూం
 తిప్రదీపంబుకోపంబు, పాపసర్పాంధకూపంబుకోప | మాపూర్ణనయక
 తాత్మేపంబుకోపంబు, బంధుసున్నేహదీపంబుకోప | మాపాదితప్రభా
 లోపంబుకోపంబు, భయదవచోస్త్రుచాపంబుకోప | మాపదుగ్రానలా
 తోపంబుకోపంబు, పారుష్యగుణకలాపంబుకోప | మంబరసుమాత్యబద్ధ
 రూపంబుకోప | మంబుజాత్మకృపాదురాపంబుకోప | మంబికావేశహే
 తుధూపంబుకోప | మగుటకోపంబువలదుమాయన్నవినుము || ౬౯౬ ||
 మ || అవివేకాస్పదమాపరాంగనలసఖ్యంబేదనీయాయబూ | కవిశిష్టాన్వ
 యమేడనిర్దయుండవై గారాబుటిల్లాలిశీ | లవయోనిభ్రమధన్యనిట్లలంచమే
 లూలనిర్దండినిక | జివుకన్డేయుదెవుత్రసీవెపుడుదాసీనప్రచారంబులక ||
 ౬౯౭ || గీ || అన్నయేలయ్యనినువిన్నకన్నవారు | గానివాండనదలవంచి
 యేనుమెలక | నాండునాటికినీకానినడతచేత | గులమునిల్లునువేటుకా
 దలచినావు || ౬౯౮ || సీ || సాధువర్తననూచారసంతతగుణోత్తరుండై
 నతండినిదలచవన్న | యాయజ్ఞాకమహాస్వవాయవరేణ్యుండైదగుమేన
 మామనుదలచవన్న | సత్యత్రతాచారనిత్యవర్తనలనుత్తమనైననన్నెద
 కలచవన్న | కులరూపగుణములందులలేనియోవనోజ్జ్వలయైనయిల్లాలి
 దలచవన్న | ప్రాడలగుతోడివారలబాండవన్న | వాడలనుసజ్జనశ్రేణి
 గూడవన్న | యాడికలకోద్భుమతివిడనాడవన్న | నేండుమొదలుగంగీర్తి
 రాబూడవన్న || *

❀ ద్వాత్రాపాకము. ❀

౬౯౯ || క || పదునాలుగేండ్లపాయపుం | జదురాలిస్తుద్ధరాలింజక్కి
 నియాలిక | వదలుదురెయకటయదినా | పొదిగింటిలోనిదురంబోవంబా
 సంగునెతనయా || *

౭౦౦ || ఉ || కొమ్మనునేలుకోమ్మకడికుందనమీనిసుమమ్మరెమ్మరే | గు
 మ్మతుపాసీరేకనిదికోపుజగాజగ్రమ్మతెమ్మెర | త్నమ్మబెడంగురంగువి

డిచాల్చినపైండిగనమ్మబామ్మశ్రీ । లమ్మరునమ్మయిట్టి నవలానవలానొక
చాలంబోలునే॥ ... *.

❀ సుకరప్రాసము. ❀

౨౦౧॥ క ॥ అరవిందాననదీధితి । కురువిందరచాంశుకంబుకుటుచంగ
నినబల్ । గురువిందగింజవాతెఱ । సరవిష్టగులికుచకుచనుసడలన్దగునే ॥

౨౦౨ ॥ శా ॥ అన్నానిన్దనియెత్తిపెంచి యుపవీతాస్వీతుఁగావించి
యా । కన్నెన్దెండ్లియొనర్చిమీరిరుపురున్దారాముచేనొప్పుగాఁ । గన్ను
జ్జలగఁజూతునంచుమదిఁగాంతుల్పొఱనేనుండగాఁ । జన్నంబుచ్చితివిన్నినా
ళ్లుననుదుళ్ళిలుండవైపుత్రకా॥ ౨౦౩ ॥ శా ॥ సారస్యంబునఁదండ్రీకన్నసు
గుణాఘ్నండువైభూమిభృ । ధారాదత్తసమస్తవిత్తములచేతకసత్క-శా
విత్తముల్ । జేరకసత్కృతిజేసినీవలరనీక్షింపంగమాబోటులౌ । వారా
సింపరెచందమామపొదుపావారాశిచందంబునక ॥ ౨౦౪ ॥ శా ॥ ఏమీవ
ల్కవునేనుబిల్వ, దయలేచేసికునాయయ్యనీ, నేమంటిన్నుకుమార, నాయె
డనుదప్పేదీకుమారగ్రణీ, । నామీదకజలమేలరాతనయ, నన్మన్నించరా
పెన్నిదీ, । నీముద్దులననోచినాగదరతంద్రీ, నీతిపారంగతా ॥ ౨౦౫ ॥ మ
అనినన్నాటకులోగనట్టులనెవాడట్టిటనాకూరకం । డినచానెంతయ
సంతసించియనుమానింపన్దలంపేదిపు । త్రునకుఁబ్రీతిఁగవానిపైమమత
యెంతోకానిమైనున్నసా । మ్మునుదాఁగోడలికిచ్చిసూనుభవనంబుక జే
రఁగాఁబంచినక॥ *

❀ అపూర్వప్రయోగము. ❀

౨౦౬ ॥ నీ ॥ కొలనికెలంకునందలి గుఱ్ఱలేమావిచెంగటఁజలువగొ
జ్జఁగులఁదగిన । సురపొన్నదరికినుత్తరపుంగ ప్రపుటనంటులపజ్జఁబొగడ
లం టులనెగడిన । బెనుమల్లెలఁగల సంపెంగలఘుమంఘమల్లలగొనిసోర
ణగండ్లదారి । గనివచ్చుగరువలిఁగదలుజంత్రంపుఁబ్రీతిమలువాయించుమద్దె
లరవళికి । దొలుతనుతికోయిలయొసంగదోడగోర । వంకతాశములుగ్గడిం
పంగనెమలి । సకియనటియింపమరునాట్యకాలలీల । పంతువగబొల్పుకేళి

గృహాంతరమున || ... *
 ౨౦౭ || ౬౬ || చికిలికిరీటిపచ్చరవజెక్కడపుంబనిపాదపట్టెలన్ | రకమ

గుఱూదిదాల్పువిడిరాజిగిచొక్కపుటెచ్చుకోళ్లపై | సకినలపల్కుగన్బిర
 డసంతనగూర్చినజంటపోగుట | ల్లికగలకీలుమంచమునవేవడిపొడబుడబ్బు
 రంబునన్ || ౨౦౮ || ౬౭ || చెఱుగులునాల్గుస్రొక్కడలఁజేసివిగించిగడున్వె
 లార్చుపూ | సఱపునబవ్వళించిదనపైదలరాకకుఁగల్వనేస్త్రీబల్ | చుఱుకు
 పెరురంగురంగులసోరణగండ్లనుదృష్టినిల్పిద | త్రఱపుదువాళిమాపుపె
 డిదంబునఁజూచుచునుండియయ్యెడన్ || ... *

భావశబ్దభిరము.

౨౦౯ || ౬౮ || చెలిపల్కెప్పుడు విందునోనగరెనాశీలంబుఁగన్గొన్నగౌఁ |
 గిలినాకెన్నఁడొసంగునో సకిమ్మదూక్షిన్ దల్లిబోధింపమా | ర్కలయన్దో
 సముగాదెనేనునుదు నాత్మనాతప్రాల్దప్పునే | నలనామోహినిజూడకు
 న్నునికనా బ్రాణంబులెట్లోకదే || ... *

స్వభావోక్త్యలంకారము.

౨౧౦ || ౬౯ || మొదటనురేకయాకుదురు నగనుపించి మొలకలై మొగ్గలై
 తఱుకుఁగలిగి | గఱిగట్టిపోకలకలమట్టులైబొన్న కాఱులయంతలైచాయ
 లెసఁగి | తాళములంతలైదగ నిమ్మపండులకొద్దులైబొంగరాల్పిగాంచి |
 తాళఘంటుల తరములై బంగరుకుండల జోడులైగండుమీటి | కొండల
 విధమ్ములై తెలుమ్మునిండవారసి సరిగవిరివిగ నొకటొకటారసిమించి మొ
 గమునకు నెగయుచున్న బిగువుగబ్బి | గుబ్బచన్నుల చెలికొంగిలబ్బుటె
 వుడొ || ... *

దౌత్యము.

౨౧౧ || ౭౦ || తరించుటేలాగు తలిరుటాకుంబోడివెలలేని సరసోక్తివి
 నకయున్న | వడదేరుటేలాగువాలుగన్నుల కల్కివలిపెపయ్యెదగాడ్డు
 సొలయుకున్న | తమిబుట్టుటేలాగుకొమిరెపాయపుటన్నుతలమానికపుదం
 డగలుగకున్న | నిదురించుటేలాగునెలత వేడెపుగుబ్బనిండుకొంగిటనంట

యుండకున్న । తాపమారుటయేలాగుతమ్మికంటి । గళరవమ్ములుమంజీర
కలరవములు । మూలతాకమ్మబెఱుకులు మొలకనగవు । లెనయఁబైకొ
నిరతినలయించకున్న॥ ... *

౭౧౨॥వ॥ అనిదురంత చింతాశబళితాంతరంగుండై కులకాంతమీద
నొలసియొల్లనితమిసున్నసమయంబున ॥౭౧౩॥ క ॥ సుతుచెంతకుడనకో
డలి । సతతముగైచేసేపిలువచలువలరుమరు । త్వతదేలాలతనాలో । లత
నాలతనూన తొట్టిలంబడనగుచుక ॥౭౧౪॥ఉ॥ తచ్చనలాడి బువ్వుటడిదం
బుగ్రమంబుననన్నలెత్తఁగా । వచ్చినరీతినంతగడువై పునగొంగిటఁగ్ర
చ్చిమెల్లనే । నచ్చెలింపలంచలదుగామడగాదొడితెచ్చిబిడ్డఁడు । న్నవృట
నిల్పియేగమరయంబున నొక్కనెపంబుతోడుతక ॥౭౧౫॥ఉ॥ ఎప్పుడుబ్ర
ద్దుగ్రంకుసతి యెప్పుడుజేరఁగవచ్చుదానిసా । మ్మెప్పుడునాదుచేదొరుకు
నెప్పుడు వారలతాంగికిత్తున । నెప్పుడుగారవింఁచునిదియేక్రియనోరుతునం
చునుండఁగా । నప్పడెవచ్చెనింతిమగఁడైనదురాత్మునినమ్మవచ్చునే॥౭౧౬॥
క ॥ వెలయాలివైపులెంతయుఁ । దలఁపుచుఁదద్విరహవహ్నితాపాలసుఁ
డై । గలఁగుబతికైరతిచింతా । విలమానసయగుచుఁజేరివినయంబెసఁగక॥

జ్ఞయతిభేదము- అపూర్వప్రమోగము. ❀

౭౧౭॥వ॥ మెలిమకు కెంపుమేల్చిలువమే పరితాపనికీలుచిల్కనూ ।
రెలవిడిదాచుకుండనపు యెక్కలచక్కని చెక్కుపండుటా । కులుకొనగో
టఁజేలిచిఱుగుల్కానుగ ప్రపుసున్నముంచియి । చెచ్చిమడుపొరనుండితమి
సిగ్గునడగ్గరి వీడెమివ్వఁగక॥ *

౭౧౮॥క॥ మడుపుఁగరమ్మునఁగైకొను । వడుపునఁజెలికేలుబట్టివద్దికి
దివియక । బడఁతుకయొదుగుచుమెల్లనఁ । దొడతొడయొటయన్నిరాళితో
వనియింపక॥౭౧౯॥క॥ అత్తఱినినాగదత్తుఁడు । బత్తిగలుగు సతికిదనదు
పొిడిమటాపక । జిత్తంబుగరఁగిమోహపుఁ । దత్తరపుదువాళిమీఱద
యదైవాఱక॥ *

జ్ఞనవోధాసంగమము. ❀

౭౨౦॥సి॥ సాచీకృతాననోజ్జ్వలమందహాసంబుసకటాక్షతాటంకచక్

జకంబు | మూకారకంకణక్రంకారనినదంబు స్ఫురితవక్రీకృతభ్రాయు
గంబుకర నిరుద్ధస్తనోపరిభాగచేలంబుమాస్తవ్వయాకృతస్వస్థికంబు | కుం
చికాంగక్రియాగుప్తవిగ్రంధిధీరసంయుత కోమలోరుయుగము | నిలసి
తస్వేదవదనాబ్జవిలసనంబు | గాఢపులకోద్గమంబునుగలుగుసతిని | దొలు
తరతిఁదేల్పెనాగదత్తుండుదనదు | విలువజవరాలికూటమిఁదలచితలఁచి||*

౭౨౧||గీ|| అప్రదునిట్టార్పునిగుడించీయలరుసజ్జ | నవ్వలవ్వలిమొగము
నబవ్వలిఁచి మెల్లనేచేతిగాజులుఘల్లురనఁగ | గృహిణిపాదంబులూత్తనిద్ర
తుండుబోలె || ౭౨౨||క|| ఉండునెడనతనిమంచము | దండఁబదప్రాంతస
రణిఁదనఁజెఱుఁగుమహీ | మండలిఁబఱచి శయించెను | నిండినప్రేమమునఁ
దరుణినిద్రాన్వితయై || ౭౨౩||శా|| అంతఃకేచిలతాంగిమైదొడవులాద్యంతం
బుసంతోషిత | స్వాంతుండైసతిసేయుభాగ్యవశతత జంపవ్వలంపేదివాఁ
డెంతేనికదయలేక పుచ్చుకొనితానిత్వల్లి యావేశసేయి చెంతన్నిలకవా
రకాంతయిలుజొచ్చెన్నిద్రసంకల్పుండై || ౭౨౪||గీ|| చొచ్చితననెయ్యరాని
కింజూపిదాని | తల్లిపాతరలాడసొమ్మెల్లనొసఁగ | దలఁచుకోనేరఁడయ్యెమీఁ
దటితెఱుఁగునింకనిమ్మన్ననేరిసొమ్మివ్వఁగలఁడా || ౭౨౫||క|| ఇచ్చిననాసొ
మ్మంతయు | మచ్చికరాఁదీసికొన్నిమాసంబులకా | నెచ్చెలిగన్నజంతటు |
బచ్చెనమాటలనుబయలుపందిలియిడుచుక ||

*

అపూర్వప్రయోగము.

౭౨౬|| గీ || పడుచులచేవానిపాదముల్గడిగించి హేయలుఁబావదఁదడి
యొత్తఁజేసి | కైలాసాంగివేగంబెదోకొనిపోయి తఱుకుఁగుంకుమగంధ
మలఁచిచలువ ! గట్టించియొరయెత్తుకపురపుబాగాలవిడమిచ్చివరములుబ
డసికన్న | లేవవరాలితోరాజసంబుగవాని మంచంబుచెంగటమంచిచీని |
చాపపైనుండియుచితసల్లాపగరిమ | నుబునుఁబోకలనొకకొంతయూరడిం
చి వెలలబన్నెడుదనకూళతలఁపునేడు | గానలేఁడనివెలనేస్తకానిజూచి||

అపూర్వప్రయోగము.

౭౨౭|| క || ముంటిమొననిల్చినటులే | ముంటిమినినుఁచాసిపట్టిమొద

లీలరకుక । వెంటనె రాగంటనునిను । గంటనిదానంబుగంటకాడేచెలియా ॥

❀ కావ్యక్షిప్తము. ❀

౭౨౮ ॥క॥ ఇచ్చునెడగనలుగర్జిలు । నిచ్చియునచ్చియునుజాటునేదెన
కైనా । హెచ్చుగనీవలెనిచ్చునె । యచ్చటిఘనుడెపుడుమాధవార్యుని
తనయా? ॥ *

❀ చారుతావినోక్తి. ❀

౭౨౯ ॥ఉ॥ కోపముగానిచూపు, నెలకొన్నవికారములేనిరూపు, నేం
తాపమురానియేపు, నిరతంబునువేసటలేనిపాపు, నె । ప్వాపమునేని
కాపు, కలదాగెపునెమ్మదికోపు, బూమిలో । వైపునసీకెగాకబెటవారికిలే
దుగదాధరామరా ॥ *

❀ పంచదశవర్ణయుక్తపాదయమకము. ❀

౭౩౦ ॥క॥ ఔరామాధవయజ్ఞకు । మారామనుమదనసమరమాధు
ర్యుడవై । ధీరావితార్థయేలితిమా రామనుమదనసమరమాధుర్యుడవై ॥

❀ ఏకనియమద్విపాసలయగ్రాహి. ❀

౭౩౧ ॥ మాఘవనకుండకుసుమాఘ వలదుత్కటరసౌఘవరణీయజిత
మాఘవచనశ్రీ । లాఘవవచోవిభవనాఘవశమాసససుమాఘవనజవ్రజని
దాఘవసుమూర్తి । మేఘవదిభోత్రమఘటాఘవలయధ్వనినమోఘవసతీ
డ్యశరలాఘవఘజాబో । రాఘవసమానకవిలాఘవనివృత్తికరమాఘవన
పాలనవమేఘవరదానా ॥ *

❀ మైపద్యమునకర్థము. ❀

మాఘ=మాఘమాసమందలి, వన=వనమున, కుండకుసుమాఘ=
మొల్లపూరాశియందు, వలత్ = కదలుచున్న, ఉత్కట=అధికమైన, ర
సౌఘ=మకరందప్రవాహముచేత, వరణీయ=ఇచ్చయింపదగినదియై, జ
త=జయింపఁబడిన, మాఘవచనశ్రీ=మాఘకవివాక్యపదయొక్క, లా
ఘవ=మనోజ్ఞానముగల, వచోవిభవ=వాక్యసంపదగలవాఁడా? నాఘవశ
మాసన=పాపరహితమైనమనసుగలవాఁడా? సుమాఘ=దీనులనెడి, వ

నజవ్రజ=తామరగుంపులకు, నివాళువసుమార్తీ=నివాళులక్ష్మీవంటియా
కారముఁగలవాఁడా? మేళువత్=మదయుతమైన, ఇభోత్తమఘట=గజస
మూహముయొక్క, ఘవలయధ్వని=ఘంటాసముదయమందలిధ్వనిచేత,
అమోఘ=అతిశయమగు, వసతి=గృహముచేత, ఈడ్య=స్తోత్రముచే
యఁదగినవాఁడా? శరలాఘవ=బాణవేగముఁగలిగిన, భుజోజో=భుజప్ర
త్యాపముఁగలిగిన, రాఘవసమాన=రాఘవునితోసమానుఁడా? కవిలాఘ
వనివృత్తికర=కవులచులకఁదనములనుపోఁగొట్టుటయందు, మాఘవన=మ
ఘవనసంబంధమైన, పాలా=వృక్షమువంటివాఁడా? (అనఁగాఁగారిజాత
మువంటివాఁడా?) మేళువరదానా=మేళుమువంటిశ్రేష్ఠమైనదానముఁగల
వాఁడా? ఇందుకునిఘంటుప్రయోగములు. గానార్ధతత్పరమాల. మేఘాస్త్రీ
పాటలాయాంస్యాత్ । త్రిషునిష్ఫలదీనయోః॥ మేఘునిదాఘేకింకిణ్యౌ॥
ఘంటాయాఘటనేచఘః । అగురుక్షిప్రసిస్సార । మనోజ్ఞేఘలఘుత్రిషు ।
ఓఘఃప్రవాహేనివహాన్వతన్వత్తంపరంపరాం ॥ దుఃఖైర్నోవ్యసనేష్వఘం॥

౨౩౨॥ క ॥ మెచ్చితి ననికొముగా । నుచ్చాటన జేయఁదలఁచియున్న
దియనివాఁ । డచ్చెంగటఁదత్సతఁగని । తచ్చనికాసునకువెరపువారకయం
తఁగ ॥ ౨౩౩ ॥ క ॥ ఓరమణియిట్టులేటికి । సోరమణీభూషణిడకయసురుసు
రనుడుక । దీరనిచింతాభరమున । గూరెదవిత్తైఱఁగుపేరుకొనుమాతెలి
యక ॥ ౨౩౪ ॥ చ ॥ తొలరతినివుననైలిచితోడగుమోవికికావిడాల్కర ।
మ్మలకునుబచ్చతాకడియమత్జనుదోయికిహరములకటి । స్థలికినిమేఖ
లంబును, బదంబునకిందెయొసంగిపోరుటి । మ్మలవెనకొటకొప్పటలముక
ముడికట్టులఁగట్టితేచెలి ॥ ౨౩౫ ॥ డ ॥ ఏటికినన్నెదుర్కొనవదేటికికొఁగి
టఁగుచ్చిచేరవిం । తేటికివిన్ననయ్యెదవదేటికిచూచెడుటిత్తచూపుటక ।
మాటితివెందునీకులుకుమాటలునీనగుమోములేటలో । పాటలపాటలా
ధరకృపన్గనుమాయనుమానమేటికి ॥

*

❀ మోహము. ❀

౨౩౬॥ సీ ॥ భావనీమోముఁదప్పకజూచుమోహంబునలెఱచినీమైసో

కనిలుచుచాళి। చాలనిమధురోక్తులాలించగలపీమపడఁతనీమోవిమద్దిడు
తలంపు । చెలువనీవన్దవఁజేపట్టుత మకంబుగలికినిన్నిలిగింతగొలుపువలపు।
లలసనీయాడిగంబులకుఁ బాల్పడు మేలువనితనీకొంగిటఁ బెనఁగఁకుతమి। వె
లఁదిసీయుపరతిమీఁదబాలుచునాళి । కొమ్మనినుదక్కిదక్కించుకొనెడియా
స । ముమ్మరమ్మగనన్నేచమోడిదగునె । చలముఁజాలించుపరిపూర్ణ చం
ద్రవదన॥ *

❀ త్రిపాశ్రమ - అపూర్వప్రయోగము. ❀

౨౩౨ ॥క॥ వెడవింటితేనినేనియుఁ । గడకంటనెనేలుకొనఁగఁగలవెల
నవలా । పడకింటిలోనవింతగు । కడకంటచరింతెనన్నుఁగాదనియవలక॥ *

౨౩౮॥సీ॥ మేఁతలాసంగినబూఁతలు బూసినగనుకట్టనర్చినగాతతిడి
న । మందులు బెట్టినసండిటికడనీవికట్టుగట్టారులకుఁగాకయుండఁజెరివిన
పూవులుచేసంటనిచ్చినవాడెబుగూర్చిన భద్రకాళి । బంపినమోహినిసంపిన
మంత్రతంత్రములబన్నిన గావులమరిచినను । మాయలాడివియొకతృణప్రా
యముగను । పడకలందులగుట్టికచాళి బెనచి । చెలువునిధనంబుతల్లికిఁజేర్పు
నటుల । గావునీనాయెడతలంపులోవెలంది॥ *

❀ వృత్తపాశ్రమసంస్కృతి. ❀

౨౩౯ ॥సీ॥ ఇదిగదాకొన్ని పన్నిదములనేనీవునెత్తమ్మలాడుపొందికల
కూట । మిదిగదానీచేతహృదయంగమంబుగా వీడానివాదంబువిన్నచవిక ।
యిదిగదా యానాటికోదవినపొలయల్కవాదుదీర్చిననెజవాదిచిలుక । యి
దిగదామనము సన్నదక థాలాపముల్మున్నుబలుకుచునున్నవెన్నెలబయి ।
లిదిగదా సంభ్రమారబ్ధచుదనకదన । సమయసంజాతసమధికశ్రమముదీర ।
వేడుకల విశ్రమించినబైడిమేడ । మఱువనీతోడుదయఁజూడుమందగమన॥

❀ కావ్యలింగాలంకార హేత్వలంకారద్వయసాంకర్యము. ❀

౨౪౦॥సీ॥ కామినీనెమ్మొగము పూర్ణ చంద్రుండుచెలువనీకనుబొను
తృణకువిండ్లు । చివురాకుఁబోడినీచెవులువక్కిలములుతొయ్యలినిమోవి
దొండపండు । తరుణినిదంతముల్లాడింబవిత్తులుకలకంతకంఠినీపలుకుతేనె ।

యింతినునుబుగ్గలిపుపూ మొగ్గులుబొటిసీగుబ్బలుతాటిపండ్లు చాలసీవభు
లొనైకపుపాలతెరలు । వనితసీకటిచక్కెరనునుపుదీవి గనుకమధురాంగి
నీమేనుకమ్మతావి । విటహృదాకర్షణవిధాయివిద్యయయ్యె॥

{ శ్లేషానుప్రాణితరూపకాలంకార
వ్యక్తోపమాధ్వని. }

౨౪౧॥సీ॥ పల్లవపాణిధమ్మిల్లచుభ్రీచ్చాయమగువనీజ్వేంపుచన్నగవ
నున్న । కంజాతసేత్రివక్త్రముమహాదర్శముమానవతీమణికౌనుబయలు ।
చిన్నారికన్నయజగి నెన్నోనలుకలచిలుకలకొలిపొక్కలిభ్రీమమ్మ । జ
వ్వనిరూపంబువంచలాప్రాయంబువారణయాననూగారుజల్లి । యైననా
కయింతిచూచినయంతలోన నెల్లవారలమిగులమోహింపకజేయు । మహి
మగలసీకునఖిలభూమండలమున । మోహిసీనామమన్వగ్ధమునఁజెలంగ॥

౨౪౨॥ఉ॥ గ్రీకునగారిలించిదెలిగన్నులచల్లనిచూపుబూచిది । చ
క్కెరమోవిలేనియలూసంగిమనోజునికేలిఁదేల్చినా । యక్కఱచాపుమ
న్నవదనాబ్జమునన్బిటునవుడ దెచ్చియా । ఇక్కవచంటియిట్లనియెజక్కెర
లొల్కెడుముద్దుబల్కుల॥ ...

౨౪౩॥సీ॥చదువునుగుడికొల్వుసాధనయునుకడనోసరించినయట్టియు
నికేదలఁచి । ఏదొదిసంగీతవిద్యలాజ్ఞకుమల్లనొప్పగించినయట్టియునికేద
లఁచి । దాసదాసీపతుతతిబరామరినింపకూరకయన్నట్టియునికేదలఁచి
యిల్లాలితోబొందునెడజేసియివటనిన్నొంటియుంచినయట్టియునికేదలఁ
చియేమిపలుకసీకునెట్లుండునోయనెదనికేదలఁచియగడుమనికేదలఁచి ।
యన్నదానగానినిన్నెటుంగకయుండ । గలదెచింతకొందుకారణంబు॥

❀ ఇవ్వనిషేషాభాసరూపాక్షేపాలంకారము. ❀

౨౪౪॥సీ॥ తలఁపులోఁదాయకనిలుతనవునరుక్తియంతిసీసామృతనా
ర్యవృత్తి నినువీడిమెలఁగలేనననసంభావ్యంబు భర్తవీవననభాప్రసవకాం
క్షుతొలుదొల్లందురావలెనన్నగర్వోక్తిచనుదెంతునేననచలగుణము ।
మరుఁడేచునసాక్షిబరఁగనివచనంబుచలిగాద్దు సెకయనజనవిరుద్ధ । మర

యనీ మధీనమగునన్నలంచునాక । శౌధరుండనభవదు పాలంబరీతి । గనుక
నేమాటలు నెఱుంగ నెనరునిలుపు । సాగుబడిహత్తగుణవిత్తనాగదత్త ॥

౨౪౫॥ ౧ ॥ ఔరయన్నింటఁజౌధవీవాటవిత । గలుంగయోనాగద
స్తార్యతెలుపుచునిన । నారయన్నింటఁజౌధవీవాటవిత । గలదుమోహిని
యిడనినన్గాచుటాకటి ॥ ... *

❀ అపూర్వప్రయోగము. ❀

౨౪౬॥ ౧ ॥ సమయభేదంబులాత్మరాగంబుగనక । చూచియడుగనిని
నుమెచ్చబూచినానె । దయకురమ్మనిచేసాచిపయఁటద్రివ్వ । మోహిని
తలంపులోనినుమోహరింప ॥ ... *

❀ వార్త. ❀

౨౪౭॥ ౧ ॥ కరముగాజులుఘల్లనకంచెలారయ । దత్తనిభనాగదత్తనీ
దత్తరంపు । గుత్తగానితనంబెత్తుగుత్తగాను । పంజమాటలంగూడునాలం
జరికము ॥ ... *

౨౪౮॥ మ ॥ అపురాయెంతకుదట్టిగట్టితివిమేలాహంబశౌమంచివాఁ ।
డవెపోవేతొకచోటుఁగానవెకదా, టాటాల్లుణించంగనీ । తవభీవిద్య
లుజూపనోర్చునదివీట్లనేదుమాబోంట్లతో । నవుగాముగ్గిననట్టితల్లకము
కాపోశనప్రాయమే ॥ ... *

౨౪౯॥ వ ॥ అనిమధ్యధీరపల్కినపల్కులుతనచెవులకుములుకులుగాఁ
గఁబులుకుపులుకునఁగనుంగొని యవుడు ॥ ... *

❀ గుణీభూతవ్యంగ్యము. ❀

౨౫౦॥ సీ ॥ గాజుకుప్పెలవంటిగచ్చిసేచ్చెప్రతుబ్బుచిన్నిగుబ్బలుగోరఁ
జెనకవెఱచి । చీనివక్కెరవంటిచెం గావివాతెఱయింతపల్కానసోకనీయ
కళికి । జిగిమల్లెపూవంటిచిన్నారినెమ్మేనుబిగువుగాఁగింటనానిపెనఁగఁద
లఁకి । మౌనతమ్మిమూల్వంటియసదులేఁగొనుపైనోర గాఁగఁబరుండియొర
గఁగొంకి । మనసువీరఁగనొకనాటియనికీలేక । మోసపోయితిఁగనికాటు
ముచ్చటలనె । నింతలోననేనన్ననీవితనేయు । తెఱుంగనేరనికతనఁబూ
ణ్ణేందువదన ॥ ... *

❀ ధ్వని. ❀

౨౫౧॥ సీ ॥ వడగండ్లచేత జేవరగుళ్లునిర్మింపబట్టి కన్నుండంగన్నాపం
దివియి నిసుమున్నముసేయనెడమావులనీళ్ళు గావింపనేర్చుకొన్నానలాం
గ । నీటతాత్ జేవింప నీళ్లుమూటగంగట్ట నెడపులిమీసలుయ్యెలలానర్ప ।
బొమ్మలపోట్లాట పొనరింపవర్ష ధారలనెక్కి-డిగంబగల్ రాత్రిరాత్రి । బ
గలానర్పమాధ్వలశాస్త్రీపటిమదారల । తలచుజంగాలబూటకంబులు
గరిము । కరుణ, కోమటినిజమును, గలికెచెలిమి । నేనుచెలియంగగలనె
యోసానియవల॥ ... ❀

౨౫౨ ॥ సీ ॥ పొలంతిబూరుగమాసిపొడవడవికింగాయు వెన్నెలచెప్పు
డువిద్యలెరుదు । మాప్తీనిబీరంబు, ముష్టిపండందంబు, చలనాటిగొల్లలపా
టజాతి । చొమ్మరిపెద్దతనమ్ముతాబొమ్మసింగారమ్ము, బక్కయగారిబలి
ము । వెలమతమానమ్ము, వెజ్జిజాణతనమ్ము, రాచగబ్బితనమ్ము, నామరి
తవు । కోంతులశివమ్ము, నాలవజాతితపము । శ్రీత్రియునితెలుగుకవిత
కింశుకముతావి । జడునిచదువును, బెస్తనేస్తమ్మువలెను । జేసితీజాడనిం
కనేమిసేయువాడ ॥ ౨౫౩. సీ ॥ రావిపువ్వును, బెండులోకజేవ, పిచ్చు
గుంటుపర్వును, గజ్జపుకొమ్ము, కాకి । తెలుపు, రాయంచనలుపు, మిం
చులనిలకడ । గలుగ, వెలయాలివలపిలగలదెయనుచు ॥ ౨౫౪. సీ ॥ ఇ
వ్వగౌరగాకయిక్కొమ్మబాయలేక । పణ్యవృద్ధాంగనామశూనాపద్రవ
మున । నారివేరంబురీతినిందండుదిరిగి । గోచికాడయ్యెబాపనకోడె
కాడు ॥ ౨౫౫. సీ ॥ తలచూసిపువ్వుపెత్తులకుజెల్లురుమాలుబట్టగట్టినత
లబట్టగట్టెం । బడవవాటునవాటుబడ్డచగ్గజనిమ్మకాయగాచినచెయికాయ
గాదె । నాకటిపెక్కువనతివకొంగిటిసందిచిక్కబారిన మేనుచిక్కబా
రె । వెకలియైతిరుగనేవేళనురతికేరికళలుజేరెడుమోముకళలుజేరె । ని
న్నియునుగాకయూరకయేలమాను । వారకాంతలచెంతలజేరేనేని । యే
జతులమేమివర్తనపెట్టినడక । యేటిగౌరవమేమనియెన్నగలదు ॥ ౨౫౬॥
సీ ॥ శబ్దిదండ్రులువానివర్తనమూరోసి । పాణములుదాచుకొనెడులాభం

బుగనిరి । వారిశుశూషణుడుండదప్పనితయిందె । వాడురెంటినిజెడి
నరేవణునిబోలి॥ ౭౫౭ ॥ క ॥ విచ్చలవిడిలంజలదిన । వెచ్చములకుజూదగా
నివెచ్చములకుని । పచ్చరమైతనలాహిరి । వెచ్చములకులేకముచ్చువిద్యకుఁ
జొచ్చె॥ ౭౫౮ ॥ వ ॥ ఇతైఱుగునకన్నాగదత్తనిభుండగు నాగదత్తుండుధీ
రశాంతనాయకత్వంబు ద్వాసనంబుజేసి, గానంబు, కవితయు, కొక్కో
కంబు, జూదంబు, దేశభాష, లిపిజ్ఞానంబు, లిపిలేఖనంబు, చరాచరా
న్యధాకరణంబు, విలువిద్యయు, స్వరశాస్త్రపరిజ్ఞానంబు, శాకునంబు,
సాముద్రికంబు, రత్నపరీక్ష, అరదంబుఁబఱపుటయు, తురగారోహ
ణంబు, మల్లశాస్త్రంబు, పాకచమత్కారంబు, దోహదప్రకారంబు,
ధాతుగంధరసవాదంబులు, కుట్టుపనులవినోదంబు, మహేంద్రజాలంబు
జులాగ్నిస్తంభనంబులు, మొనకట్టు, వాకట్టుచయస్తంభనంబు, వశ్యాక
ర్షణమోహనంబులు, విద్యేషణోచ్చాటన సంహరణకాలవచనంబులు,
పక్షిగతిభేదంబులు, యోగరాగంబు, వచనసిద్ధి, ఘటికాసిద్ధి, యింద్రజా
లంబు, అంజనంబు, ధ్వనివిశేషజ్ఞానంబు- వంచనంబు, స్వరవంచనంబు,
మణిమంత్రోషధక్రియలు, చోరత్వంబు, చిత్తరువువ్రాయుటయు, లోహ
కారకత్వంబు, కాసెపనియు, కులాలకర్మంబు, వడ్లంగిపనియు, మేదరప
నియు, జోళ్లునిర్మించుటయు, సాలెపనియు నదృశ్యకరణి, దూత్యకరణి,
వేటనన్నాహంబు, బేరంబు, పాశుపాల్యంబు, కృషియు, మైరేయంబు
లుగూర్చువగలు, లావుకకుక్కుట మేషాదులఁబోరుహత్తించుటయు, నసె
డుచావట్టివిద్యలనెఱింగి, దత్తరమృలకొదలేక యదరుణదరుసోకనీక మ
దముమీఱముదముదేర నొంటికినొంటి దప్పికిదప్పి నిదురకానిదురచేసి తన
తోవాసికినుర్వరనెవ్వరైనా నానబూసుదురా నుదురకన్నుగలదొరనెదు
రుకాకనికనీదైవానుగ్రహంబున నిజదురాగ్రహంబుననునుగాగ్రివిగ్రహం
బులు విగ్రహంబుననిగ్రంబుసేయుజాగ్రతనుండేరి, కాదంబరీపానవాదం
బున మోదంబుమీఱిఱాదంబున చార్యవినోదంబున సంసారభేదంబువిడి
చి, లజ్జగడచి, మట్టునీడి గుట్టుబోనాడి రట్టునకులోగఁగట్టునకునాగి,

పెక్కుమాటలాక్కచోటపిక్కటిల్ల తక్కులెల్లజాటు వగలుమాటతెగలు
చాలదెలిసిలీలమలసి వడిసుళ్ళనుబడిగుళ్ళనుజరియింపుచు సిరిపెంపుచు
నిజజంజన్యమానకైతవ గాత్రుండునుతంతన్యమానదురితవరిత్రుండునుపా
శత్యమానాంబుస్వీకృత కలితముఖుండును రారజ్యమానదుష్టసఖుండును
నగుచునగుచు నందునందునందుఁజెన్నొందువాసరమ్ములు మీసరమ్ములు
గాఁజాలకడపటగడపంజాలక॥ ౭౫౯ ॥ గీ ॥ కావుములుబంతిసికముల్మృగ
క్షగోరు । నల్లదట్టిసబిల్లకన్నంపుకత్తి । బూదిదివ్వార్పుపురువిసుమూదు
గోరి । తోలునిచ్చెనమొదలుముందుగధరించి॥ ... *

❀ అశుభశకునములు. ❀

౭౬౦ ॥ సీ ॥ ఎవటకేగిదవనియెవ్వగునడుగకతంబలితాపండు తారసి
లక । తుమ్మెదుపులిసక్కతోడువచ్చెదననుపలుకులువీనులవినకపిల్లి । యి
డ్డంబుగాకనుగొడ్డురాలెదుటనునిలువక జాగిలంబలుకుడిడక । పాలవె
నకకుబోకపక్కిపైరొప్పకపొనుకుబడినయ్యి బొగ్గులుదిస । మొలనరుప
రపుమైలచీరలునుదూచి । కసపుతొండయుగుడ్డిచూగకజీచిలువ । విధవ
కుండేలుపొగవొంటిపిచ్చుగుంటు । నూనెతలవానియెదురుగాఁగానబడక॥

❀ శుభశకునములు. ❀

౭౬౧ ॥ సీ ॥ మునుక్షేమకారియాడినపాలకుడినుండియెడమకేతెంచి
నంగుడిభుజమద । రినవాయసంబుదీర్చినపైడికంటెవేళలయబలికినబంగా
రుకలక । మెదురైనగుడిపల్కులెననినగాడిదలెలుగిడవేళలనెలమిగన్న ।
కలకలదక్షిణగాలిపల్కినమేనజల్లనిగాడ్పువినరినంగవగ । బ్రాహ్మణులె
దిర్చిననుఘంటురవళివినిన । నైదువలుపాటఁబాడిననశ్వహేష । వినబడినఁ
బండ్లుగానవచ్చినవిమొదలు । మేలుశకునంబులెఱిగి యవ్వేళలందు ॥

౭౬౨ ॥ క ॥ ఆయనసేయనిపాతక । మేయనువునలేకబురికినెడయొజ
నిజా । బోయలఁగూడుకదెలుపుల । నాయకులేతేరతానునడుమనడఁ
చుచుక ॥ *

౭౬౩ ॥ గీ ॥ ఎన్నిగోహింసలెన్నిప్రీహింసలెన్ని । ఎప్రహింసలుగు

రుణాలహింస । తెన్నిగావించెనేమనియెన్నుకొనునా । పోయెనీతంబు
చాపనబోయమదిని ॥ *

౧౬౪ ॥ క ॥ ఆజాడలమెలగుచునే । యేజాడలగట్టికొట్టియెదలగి
రాతుల్ । జేసేయనిదనుఁగొలువఁగ । రాజులనగరములుజొచ్చి రాయి
డిఁజేయున్ ॥ *

❀ చప్పన్నదేశనామధేయసీసము. ❀

౧౬౫ ॥ మాశవమశయాశమత్స్యోహాశవిదేహకురు విదర్భపులిందకొం
కణాంగ । కర్ణాటజేదితెంకణవత్ససింహశమద్రభోటసుధేష్టమగధయవ
న । కాశవరాటకేకయకుంతలావంతిసారాష్ట్రశబరాంధ్రచేరపాండ్య ।
ఘూర్జరసాశ్వకుకురుమూణనేపాళదాక్షిణ్యకశకవంగపాండ్రలాటకొంగల
కరూశపాంచాలకుత్సనిషధ । సింధుగాంధారకేరళసింగళాట్ట । శూరసే
నోత్కలమరుకాస్మీరబర్హ । రకరహటాఖ్యదేశముల్బ్రబలితిరిగి ॥ *

౧౬౬ ॥ ఉ ॥ కామగమైనరూపములుగాంచుకకాంచిగయాప్రయాగ
మా । యామధురాకవేతనయాయమునాసరయూమలాపహా । హైమవ
సుంధరావలహిమాచలరాజితశైలతామ్రప । స్త్రీముఖవాహినీపురవనీన
గముల్లరియించియావలన్ ॥ ౧౬౭ క ॥ లోవాడియువావాడియు । కే
వాడియుఁగలిగిమిగులసీమారామా । గ్రావాగ్రహారజనపద । దేవస్థా
నాటపులనుద్రిమ్మరుకతనన్ ॥ ౧౬౮ ॥ సీ ॥ వలుదగుబ్బలమీడిచలువముతై
పుపేరులిరుకునిబ్బలదట్టిపారలఁజొనిపి । సాగిమొక్కిటజూపిసోగలే
ళ్లనుమట్టియలుజిమ్మియంకులనఁచితిగిచి । యవలివానికిసున్నచుందిచ్చిదే
డియుననువునకవ్వలల్లింతమీటి । సందడిసలజడినందశేయిప్పునియుంగరం
బులులాగచెంగవిడిచి । గత్తెరలనొడ్డియాణముల్లత్తిరించి । కుంపటిసుము
లసవరంపుకుప్పెలూచ్చి । కెడలయవిజూపిమెడనూలికిలువాపి । వరుస
వారలవెతలఁదాల్చరచిరందు ॥ ౧౬౯ ॥ క ॥ ఇరువురుమువ్వరునలుపు
రు । తెరువులఁదెరువరులఁదాముదెరువరులగుచున్ । చొరవగనినొంటి
పాటున । మొఱపెట్టఁగఁగొనిరిచేమముదుపులుకడిమిన్ ॥ ౧౭౦ ॥ సీ ॥ నిదు

రించువారిలోనిదురించినటులుండిదొరికినవెత్తుకజరుగువారు । మీవారువీరై
రమ్మూవెంటననపిల్చి పడుచులనెగమీటిపగుచువారు । సున్నంబులోపలసా
క్కుచుండులుబెట్టికలిగినవంకించితలఁగువారు । వెలయాండ్రదప్పువైపులు
దార్చిబంతులునోటిలోనిడిదోచిదాటువారు । కొంగురాలను పెగతలఁగొ
ట్టికెడపి । సొమ్ములాగించిసందడిజూఁగువారు । తారుదొంగలిదొంగలఁ
దామెతఁజిమి । పట్టుపట్టంచునూడనిబాధువారు ॥ ౭౭౧॥ వ ॥ ఇట్లుదిరిగి
తిరిగి యున్నప్పుడైననాగదత్తుండు, తత్తడికిత్తు మొత్తంబుమీఁగుర్లఁబో
లి, యంబరంబులడంబరంబులు, బంగారు సొమ్ములసింగారంబులు, చూ
పులయేపులు, పిలుపుమెలపులు నయమ్ముల భయమ్ములు, కొల్వలనవ్వు
లు, యిక్కువలమక్కువలు, గచ్చులమెచ్చులు, గలిఁగి తద్భటులంతనంత
ర్గతంబున ॥ ౭౭౨. క॥ అందులనుదనివిచాలక । యందఱునొకచోటఁగూ
డి యదిరామనకీ । సందడిజూఁగులఁదీరునె । తుందుకులసామిసొమ్ము
దోఁచకయున్న ॥ ౭౭౩. చ॥ అనిరథమార్గమందరిగియావలమాపులతోటఁ
బట్టిమాం । బుధినినినుండుగ్రంకకయమున్నుగడగ్గరఁజేరియందఱు ॥ గను
కనివెన్నబొక్కసముగ్రక్కుననడ్డముమారిబాచిమో । చినటులరత్నకాం
చనవిశేషసువస్తులుగొంచువేల్చిడి ॥ *

❀ అపూర్వప్రయోగము. ❀

౭౭౪. క॥ వెడలహరిభటులుమైకొని । కడువడియాసొమ్ముతమవికా
నకలిడుగతి ॥ బడవైచిపోవఁగనివెం । బడియార్పులఁబాదు పాదువే
నివదనడరుటయు ॥ *

❀ అపూర్వప్రయోగము. ❀

౭౭౫. క ॥ నడచినఁదాటుండప్పుడు । కడితలయరిగెయ్యుధరించికఱి
వేలుపుట । ల్లడములుదనునఱికినఁగని । కుడియెడమలఁదగ్గియొడ్డుకొనుచు
నైలుచ ॥ *

❀ వీరరసము. ❀

౭౭౬. డి॥ గొంతులునొవ్వఁగాఁబరవఁగూతలుగూసినబంటుతైతిరో ।

పంతములేలనాయెదుట బాటులుదీరుచు మైలసంతలో । గంతులుసాగ
వంతయును గానంగనయ్యెడులెస్సంగోసెంగా । మంతరసానిబొడ్డుత్రణ
మాత్రములో మిముగెల్వకుండినన్ ॥ ... *
 ❀ అపూర్వప్రయోగము. ❀

౨౨౨౧॥ క ॥ ఏవాడుగలాడిందుల । నావడిజగడమునకెదురనగరిపును
తుండై । నావెటవకనిలంగలండే । కావుననేనిపుడగల్పునైకొనుచరయన్ ॥

❀ పాసభేదము. ❀

౨౨౨౨॥ క ॥ నేతునుమంత్రములందట । నేతునుదదిపులప్రేపులీరణము
నకున్ । నేతువ్రియంపడుపాలుపుగ । నేత్రివిధమ్ములనుమీరలెనయేత
నకున్ ॥ ... *
 ❀ రాద్రసము. ❀

౨౨౨౩॥ క ॥ ఔటకులంబన్నిదమాడిన । తెటంగునమీరూపులొక్కతేప
నెనసిచే । నటకుచుబేతాళునకే । డైటనెత్తుగుసాకసాకతీరుననేతున్ ॥ ❀

❀ భయానకము. పాసభేదము. ❀

౨౨౨౪॥ క ॥ నాకప్తకాంచుడంచును । చీకాకుంగరెండిమేలచెల్లాచె
దరై । మూకబరతేరవిసరుక । ఛాకన్ ఝాటుధడయుద్భడదుముకుమొ
నలన్ ॥ ... *
 ❀ అపూర్వప్రయోగము. ❀

౨౨౨౫॥ క ॥ మిదుగురులురాలంబొడిచిన । కడువడిదప్పించిలేదుగా
యనితారా । బదుగుంచాపనిబాపని । యెడతెగనియ్యకనుజుట్టియేసల
వానిన్ ॥ ... *
 ❀ అపూర్వప్రయోగము. ❀

౨౨౨౬॥ క ॥ కడెముకన్తితుపాకీ । రొడియువిండ్లమ్ములీటెలంగొనితొ
లుతన్ । జోడుబుదాలిచిమేనులు । జోడులుతమకన్నలేదుసూసవికినుకన్ ॥

❀ అపూర్వప్రయోగము. ❀

౨౨౨౭॥ క ॥ తనువులనుచెక్కుచెమరక । యనిచేసిననాగదత్తుడాసేన
నలంబేర్కొనితూచుచుమార్కొనిభో । రనగరిడికపాముచేయురహిసెట
వేస్కన్ ॥ ... *
 ❀ అపూర్వప్రయోగము. ❀

❁ అద్భుతరసము. ❁

౨౮౪ || క || మొనచేసినచోటనధుము । కుసుధుముకుసుసేయుతటిని
కొంచెపుమొనయున్ । మొనధుముకుధుముకుమొనయును । గనుపించక
జేసేయంతకాంతాళమునన్ || ❁

౨౮౫ || క || పద్మగవెన్నునిబలముల । కుద్దులఁజేర్పడిదిటమ్ములూద్దిక
యగుటన్ గద్దింపులచేజప్పడు । ఎద్దెలువినుపించురీతివితతముమెఱయన్ ||

❁ అపూర్వప్రయోగము. ❁

౨౮౬ || క || ఇది మొనయిదినరుకిదిపో । టిదిమీటిది చూటిదిధుముకిదెయ్య
దెయ్యనితా । రుదిరిపడిబండ్లుగీటుచు । సదమదముగఁగాలుఁగేలుజంటఁజె
నంగన్ || ❁

౨౮౭ || క || హరులున్ హరులునుగిరులున్ । గిరులునుగరులున్ గరు
లునుగిరులున్ గిరులున్ । మఱియుమఱిమరమొనర్చిన । కరణిన్ సరిఁబోరి
పోరిగరుదురుసునన్ || ❁

❁ నవరసోపమానయుద్ధవచనము. ❁

౨౮౮ || ఆయెడనాయెడవయసుచాయబోయలుబండితనంబునఁజండిం
పుచు, భ్రాంతంబుఁద్రాంతంబాపుతంబావిష్కృతం బాహికంబవిధంబక
రంబవికరంబు, విశ్రుతంబు, మానుషంబు, నిర్మర్యాదంబు, చిత్రంబు, భి
న్నంబు, సవ్యకానువు, జానువు, క్షీత్రంబు, ధృతంబు, గుడంబంబు, లం
బనంబు, సవ్యకాహువు, వినిచాహువు, త్రిచాహువు, సవ్యోత్తరంబుత్త
రంబు, సవ్యకరంబు, తుంగబాహువు, ప్రదికంబు, యోధికంబాపృష్ఠత
ప్రహారంబు, వల్లితంబు, కుంచితంబు, స్వస్థికంబునను ద్వాత్రింశత్ప్రచా
రణవ్యాపారంబులబచారించి, పరిభ్రమించి, కొలిచినబంటులవలె చూరవ
గల్పించుకొని బిరుదుమాఘీలయునికిదండయేమరక, చోరులగతిహెచ్చరి
కదచ్చక, లోఘలకరణిగేలునడలక, వసంతమురాడెడు పెండ్లికొమరుల
మాడ్కియానసెడురెక్కిపైనజమ్మి, కోమట్లవహినిలెక్కపెట్టక, బచ్చ
లసరవిసరకుఁగొనక, నిస్సృహులవిధంబునఁదృఢీకరించి, మాంత్రికులపగ

దివ్యసంకృతులునిగుడించి, విములమేరభయంబులువిడిచి, వీరావేశంబుల
నట్టహాసంబులుసేసి, రోసంబులఁ గోరమీసంబులఁ దీటుచుఁగలంగక,
తొలంగక - తిరుగుడుఁబడక, నైదుఁబడిసేయక - వీరంబులుచెడక
వీటువోక యోడక యొడ్డిగిలకవేసరక వెక్కసంబువేడుక గదుర నసమ
భవరంబున సవ్యమందలముగానుండినం బుండరీకాక్షునిగింకరులుసాహం
కార్మలైశంకింపక కుడివంక పక్కలంబుగాని మొక్కలంబునడాని కరా
చూరులనర్పూటులువేసిన భిల్లవల్లభులలైఁబగునకుఁజిత్రంబులుహత్తనీక
వడిదరగక, పాటింపక, యోలంబుటాపక, నోసరిలక, సడలక, సందీక,
వేగిరచడక, జిరచిరబర తేంచక, చలింపక, చాయదరుగనీక, గడివలలూని
ర్పుపించియును తాలించియు, వింఁచియుఁ గమ్మియుఁ జేకువయుఁ జెలివి
యుమదంబును మచ్చరంబును వేరంబును వెరవును తెంచును సొంపును నిం
పుమీఱఁబిడుగులు బిడుగులు గదిసినచందంబున ముఖచారిమీనివారలపై
ధాన్యధారలుంజూపనప్పట్టునజాట్టుపిట్టలావునెట్టెంపుఁదాలుపుబలగంబు
స్వస్థికంబుననొడ్డుకొని తమకంబులఁగమకింపుచు హరుమత్తునతూరి యం
పరల పరంపరల మెపరలాడిన హునియనిదొందడినిపులిందులు కఱకుమీ
టి చుటుకుచూపులుచూచి యెందుఁబోయెదరు నిలునిలుమనికూఁతలుసేసి
గడుసుగొన్నగడిదలలు విడిచికిఁజొనిపిమేనులుబలులుగాఁజూచి గోవిం
దునిసేవకులుచూరఁగూడక పేరములుచాటివారితుపాకులుసంధించినమేను
లువంచిబొంకించినాగదత్తుండు తనబలంబులనెచ్చరించి పరుజులో నెడగం
డ్రపిడిపట్టుగట్టిగాహత్రించి పరుఁజించుపూనికకైపరుజించి తగ్గితగ్గిడగ్గరి
డిగ్గననంత్రతితనాట్యములుసేయుజగ్గునకుఁదమ్మకంటిబలంబంబువీడకగం
టిమిగంటిమిమేలుమేలని పొగడిగడలని గుడియెడతెగకంబొడిచివెంటడిమొ
లపిడెమ్మలు ఝరీనదిగిచి యత్రతీమిడుకదటిమి కుమ్మినచెమ్మటజెందకత
డబడకబడిబుడినడలనొకఁగ్గనీకుండ చూచినిలుచుక కఫాలు కఫాలున
చూరణిబడిబడిబెదాలునజొచ్చిబిడాబిడిసరిచిత్తరులమిడుకదటిమి హత్రినక
దాకడికరంబులయడిదంబులుబెడిదంబులుగానొకటొకటారని ఝల్లుఝల్లు

ల్లునమిదుగురులరాలుచు వింజామరల కోశ్రవుల తేవఁగోలమెఱుంగులతెఱుం
 గునఁగోలాటమ్ములాడుబొమ్మలకైవడి, మురహరునకుఁబురవిజయేందరర
 తనంపుటాచతురై త్తిన జోతులరీతిఁగన్పట్టియుండగండుమీటి రెండులెగల
 నంబులఁజలంబులవ్వందయుద్ధంబునకుసన్నుద్ధులై, యంతటంతటనందండు
 నక్కడక్కడ నాడాడ జోడులుగూడి, పాచికలచొప్పున, జంట
 కరుల్లపోలిక, పాములదారి, తాళపుఁజిప్పలభంగి, కస్త్రాశ్రీ, కుంతాకుం
 తి, దండదండి, ఖడ్గాఖడ్గి, గదాగది, బాహాబాహీ, ముష్టాముష్టి, కచాకచి,
 యోహరి సాహరించెనంగుచు, మేనులువంచుచుఁడటాలున నేడుఁబందుల
 చాద్దున నెఱకలునిట్టిబాధువనొగ్గుళ్లు ఝాడించుచుమగరుచు కొనరుచుఁ
 దిట్టుచుఁగొట్టుచుఁ బాయుచు డాయుచు జడియుచు నొడియుచుఁగదలు
 చుఁబొదలుచు మిదుకుచు మెడుకుచు వ్రేయుచు రోయుచు విసరుచుఁ గ
 సరుచుఁ జిమ్ముచు రెమ్ముచుఁ బొడుచుచు విడుచుచు నఱుకుచు బెరుకుచు
 నాఁబోతుల కుమ్ములాటమర్యాదను, బెబ్బులులుతారసించినవరుసను, లు
 లాయంబులు తలపడిలవడువునను, తగరులు సన్నలచార్కొన్నవీక, తు
 లువలపోట్లాటమాడ్కి, రక్కాము పుంజులుకఱచి కాట్లాట్టులు గఱచుక
 నారెలుచుస్సిపాటువరుస వ్రేటులువ్రేసినమెరవడిని, చలముఁగలిగినపికిలి
 పిట్టల కెరకిర పెక్కులొక్కని మలపములిడుచుఁగిలకొట్టుచుఁతొక్కలార్పు
 చులవిఱిలఁద్రిప్పుచుఁవింశములుసేయుచుఁ దలలాడి పుచుఁ గటుకుకటుక్కు
 నఁబల్లుచోఁకెదిరదిరఁజాట్టుకొని వెలియైనతావులుముడిగిసరసుకకఱచినకా
 టులువిడక కాళ్లుపట్టుకఁడియెగరోజాసవతునను, పిచ్చుకలుకాట్లాడిపట్టుప
 ట్టడిజోడున నొండ్లారువులతనువులుజర్పిరితంబులై చిత్రగతరుణముననరు
 ణమునజొత్తిల్లిజొత్తుపాపలవగనుభ్రుంచిన మోదుగులలాగున రొద్రరస
 మువెల్లిబర్వినయందంబునమించుచుమతియుఁబెక్కువిన్నానంబులుసేయుచుఁ
 బిక్కటెమ్ములువమ్ముగా మోకాల్లనూకుచు తలతలందాకుచు కేలుకే
 లునుజాట్టియందుకొనుచు రొమ్మరొమ్మనఁగఁదియిరుచుఁభజిచు భజిమున
 నొత్తుచు నడుగడుగునఁదాటెంపుచు వీరిజోడులనుబడాయింపుచు మెదుల

నెదుగరోసమ్ములఁజెంపుచు వెదరి బెదరికాంచుచు నలసిపాలసి యలఁతఁజెం
 దించితఁజెంది బడలికనొంది వడమించి నేదగాంచి దిటముడిగిరుటమడఁగి
 లావులుసఱలుచుఁ గొంతకొంతయడలుచు మిడిగ్రుడ్లుబిరబిరఁచిప్పుచు చక్ర
 మ్ములనీటునజిరజిరఁదిరిగి దగలనెగరొప్పుచుఁ జమురునడలినదీపంబులకర
 జితాల్చిన ప్రత్తివత్తులరూపుననలచిన నిశ్శాపండ్లసూటిమధించినరసమువి
 ధానదారుచుదూరుచు మెడలునలసియు, తొడలుబడసియు, మూపులుబ
 గిలియు, వీచవులునొగిలియు, ముక్కులుచదిసియు, చెక్కులుగదిసియు,
 ప్రక్కలువీలియు, డొక్కలుచీలియు, బిభత్సాద్భుతరసంబులు బెనంగొ
 నఁబరస్పరవిజయేచ్ఛలఁజిక్కుదీసినటుల, దాయాదులపాశ్శృంబించినయు
 పమను, రాలువీలినహవణిక, సంజవేళజక్కవలుకవలెడబాసినచందం
 బున, తెరప్రతిమలతులను, కాంతలుపొలయల్కలమాటు మొగంబులుబె
 ట్టిన సాగసునదిరువాగిరువైజోడువట్లువీడిన జాడతోడనెజబలంబులఁబ
 ద్భాతుండుజిటునగవు మొగమునఁజెంగలింపకొంతస్వాంతంబుతోదయదై
 వాఁడగనుంగొని కాయంబుల గాయంబులు మాయంజేసిదొమ్మికయ్యమా
 నకుసెలవిచ్చిన మోహరమ్మగుననిమొనలో నావేళదననేగుఁబెండ్లి శృం
 గారరసంబు సంబరాలదినుసున దిక్కులుదిక్కిట్లెనుల్లరవుబిరుదధ్వజప
 టపటలపటపటాత్కారంబులు, స్వందనఘటిత ఘంటికాఘణఘటాత్కా
 రంబులు, మావంతులహుంకారంబులు, రధికుల సీంహనాదసారంబులు,
 మదావశులఘీంకారంబులు, వాజిహేషాచమత్కారంబులు, రాహుత్తు
 లరూఢాత్కారంబులు, వీరభటహంపూర్వక కహకహారభటివారంబులు,
 దండిచారులకలకలారవంబులు, క్రైక్కిలకైవారంబులు, సింజినులటంకా
 రంబులు, నిస్సాణంబులధగంధణలు, ధమామీలదిందిమ్మలు, విజయశం
 ఖంబులఘుమంఘుమలు, ఫిరంగులధిఁధమ్మలు, జబరుజంగులఖంగురింగు
 లు, గుంటికోవ్రేవులడబ్బుడబ్బులు, తుపాకీలకేళికేళలు, బాణములచిరచర
 లు, లకోరీలరింగురింగులు, పెల్లగోవ్రేవులవరుగలఖంగుపెత్తీ ఢిమిరింగుక
 తీర్థమీర్థాంగుఖిణీర్థగభుత్ చతాత్థాంధంకరణశబ్దంబులబ్బంబులగర్జ

లఁదర్శించి, యొక్క మొగిఘానభోతరంబు భోరుకలంగనకొల్లాహాలం
 బువిని మునుపనిచేసినపీరులపీరరసంబుగని యొకనిల్వరాదని యందునాగ
 దత్తుండుమందుగాఁగొందఱుపుల్లిందులుదక్కఁదక్కినబోయలు, మందిభ
 యమందిభయానకకనుకారసంబులు కళవళమందనదరి దెదరికన్నెదరి,
 యళికి, బిట్టుళికి, తలఁకి, దెసచెడి, కలగుండుబడి, హల్లకల్లోలమై, అతల
 కుతలమై, యట్టిట్టై, యుట్టుగ్రాఁతెలూఁగి, హతాత్పలాయనంబుగా నెక్కడ
 నున్నవారక్కడనుంచి కలవస్తువులుడించి, లక్షోపక్షులు, కోటానకోట్లు,
 తంహోపతండబులు, పుంఖానుపుంఖంబులు, శాఖోపశాఖలు, నేలయానిన
 టుల, మున్నీరు వెల్లివిరిసినవైఖరి, వుట్టుయిసుళ్ళకరణి, కాకులజోక, కొం
 డముచ్చులబాగున, గాడ్పుచేబోవుచాక్కాకులరేక, బుట్టివాయివెడ
 లుపులుగులమట్టున, చట్టంబులనెగయు నాకాశ బాణంబులదురుసున,
 నిచ్చలిచ్చల విచ్చు మొగ్గ విరాలిమొగ్గ గాకంచుమించై, చిందరవందరై, చీ
 కాతై, తారుమారై, పంచబంగళమై, చెల్లాచెదరై, గజబిజియై, పెం
 డాదెడలై, కకావికలై, పటాపంచలై, యథాయథలై, జలకట్టెలతందం
 బులై, గొట్టెదాటులై, జరుకుబండమీది పోకలై, జల్లించి యొకడుపో
 యినతోవనొకడుబోక, నొకనివెంటనొకడంటక, నొకనిపల్కునొకడు
 వినక, నొకనిమొగంబొకడుసూడక, గొందఱుపిలపిలంచాటి యీచారిద
 ప్పినబలుసాకుఁదని బ్రతుకవచ్చుననుచుఁదిరిగిచూడక కాలికోర్దివడిఁజూపు
 వారును, గొందఱుబిరబిరబోలేక పొట్టిపొట్టలబరువున ముసకొట్టుచునడు
 గులుదడబడబోరగిలఁబడియతనిభక్తులసూటి పొర్లదండంబుల వగలఁబొర్లి
 పొర్లిపోవువారును, కొందఱుదులదులబరలెంచి దడదడగుండెలు దల్లడము
 లందగన్నులఁజీకట్లుగ్రమ్మఁజెరవులుగానకనిండు చెఱువులుజొచ్చియుట్టుల
 బంటనోళ్లలోనిలచి తెలివిదప్పి డప్పి డప్పియనువారును, కొందఱుదుడి దుడి
 బోయిపడము పడమున దాకి మొగ్గిదిగ్గునలేచి కాటేడాయాతూకుదరి
 జేర్చి లేనినీపాలమచుట్టు కొల్పివ్వనమెకంబులకఱకుట్లుతోరణంబులు గట్టించి
 తాతరలుసేయించెదమని వేడుకొనువారును, కొందఱుబుడిబుడి జనిదూప

ను జాలిబట్ట తెప్పిరిలి తమయాకిరాండ్రనూడంగలిగినఁ జాలుకంటమురా
 యానీకుగలపఞ్చోరములు సాగింతుమనుచు జగ్గుజగ్గునపరువు లే త్తి తొడలు
 వడంకతోట్రిటి మొగ్గితగ్గుచుదగ్గుచు గేకరించి నాలు కలఁ దడిలేకనుమియకు
 లోఁజిక్కి-గుట్టుగుట్టునమూల్గుచు నీలుచుఁబోవువారును, కొందఱుగునగున
 నేగిచేరువఁబుట్టులఁజేరువారును, కొందఱు నోటివీగముల చానళ్ళపెల్లన
 నోరులఁబూరులుగఱచువారును, కొందఱుతిరుణాళ్ళప్రజనిజముననోవేంక
 టేశ్వరణుశరణు కావుకావుమని గోవిందలిడువారును, కొందఱు బిరబి
 రగట్టు లేకు-వారును, కొందఱు దొందుమేనులనిటు నటుకదలలేక జీని
 పండులపొందికను రక్షార్ద్ర వస్త్రంబులతో చాణోచారంబుల మేళకువ
 నొదిగి తలక్రిందఁజేతులిడికొని యోవడ్డికాసులస్వామీ యీమాఱుగాచిన
 బిడ్డలంగని మీపేరుఁ బెట్టెదమని మ్రోక్కుచుఁగన్నులు మోడ్చుకొని యుం
 డువారును, కొందఱు దొమ్మరులగులుతున నహహోయనిబడితీఁగలవెంబడి
 నెగఁచాఁకువారును, కొందఱు బెరుకు చాపనపిసాసిబోయల నమ్మించి
 తోడుకవచ్చిలచ్చిమగనితోఁబోరు వెట్టుకొని యండఱఁజంపనెసురుఁ బెట్టె
 ననిమోమోటములేక చుల్లరపువాకువాకులదెప్పిచెప్పి శరబడులంజేరువా
 రును, కొందఱానాగదత్తునింగనుంగొని యోరిపాటుబోయీ నీగొనంబో
 రబోయె, బెండుమునుఁగుట, గుండుదేలుట, కప్పుకాటు, చాపనపోటు, గ
 లదానీవుచింబోతు గంబీరంబున గూబజంకెనలుసేయుచు నిన్నాళ్ళవలెని
 న్నాళ్ళలో తెరవాటుగొట్టి పొట్టసాకుచు కక్కి-వమేరసీవలె దిరుగకప
 రుసుబుద్ధిపొడమికోఱనిఁ దలరాచుకొనువైపుననగ్గితోమిడుత యొరసినబ
 ధ్ధతి, గారుతో దోమఢీకొనుతోవ సింగంబుతో జాగిలంబుగవయుజాడ,
 బెబ్బలితోసిఁగపులియెదిరించినపాలుపునఁ, దమ్మికంటిఱలంబుతోఁగంటుబ
 లాదూరనియెంవక బలాదూరనిన నీనడుమంత్రపు దొరతనము నీబంటునె
 ఱతనముహాస్యరసంబునకాస్పదంబయ్యె, నీవేగెలుము, పెగ్గెలుమునుపుగ
 వదలుము, యింకనినుగొల్పిన వడిగలతనంబుదక్కదని, మిడిసిపడుమీనుక
 రణి, నీటముంచివిడిచిన సొరకాయ యొగసిననిక్క-న, విగిసిమిట్టిపడికేర

జంబులుబట్టు గారుడంబులు సాలించి, మెల్లమెల్ల నేయవ్యలికివచ్చి, యడిదంబులువిడిచి గరుడగంబంబులడంబున, గంధారంబులబొమ్మలరహిని, మానుల తేవను, చక్కగా మేనులుని సుమంతగదలనీకనిలుచువారును, కొందఱు వంకనీగలూడ మొలఁజుట్టినదట్టులువీడదిశ్శ మెట్లవాళ్లుతునకలైచీరాడ సొక్కువీడెంపుచొంగలు సెలవులపైఁజెందులాడమిడిగదలికనుక న్నె లేళ్లవ తఁజెంగుచెంగునదాటి తమపరువులంటువారిలఁగలరేయని కిలార్చి కొలిచిన కొలువులువీటఁబోనిమ్మిపాటిగీములంజేరిన మేరలుదక్కుననిగ్రక్కుననూడనిచాచువారునునై, తనబలంబువదరంగబలమువంటి హరివతురంగబలంబున కూరకయెడారునంబెగ్గడిలనెగ్గి వేటకాండ్రుచోపుడువెట్టఁబొదలువెల్వడిపిట్టలెగిరిపోవుచాడ్పున గట్టులగుట్టల చెఱువులకురువుల డొంకలవంకల నీరంబులఁదీరంబులఁ గోనలఁగానలఁగలసిన యందుకావంతవం తఁజేందక బలవంతుండైన నాగదత్తుండు దనపొత్తునహత్రిసావాసంబుచేసి సాహసంబుగఁగొలుచుబోయజాతంపు పెద్దవాండ్రతోమీరుకంటిరో కానలేదో పెక్కుండ్రు జాతిబోయలీయెడనీలగాయెనైననేమాయెనా మాయలింకనూడుండీనూడుమీకుదిరుగమీకొప్పని వారికొప్పనినణఁగింతు మీరున్నఁజాలుననిననామేటితోవారలోరప్పరవ్వనీయుప్పునిన్నవారముగావున తారునీతోటివారము యెందుకాకరుమపుసాకిరిలేకున్ననువంటిజన్ని గట్టులుసాకిరియని సెప్పనేల నీనేలనీనేలచెఱువులెగివెల్లువఁబోయెడినీళ్ళరి గట్టఁగూడునా పోయిన ప్రాంతంబులు మగుడునాయి త్తడిపు త్తడివలె యుఱకువచ్చునా సామిదోగులై పాఱిపోయెడివారు తిరుగరానేర్తురా హరిదళంబు హరిదళంబు చాయచూతంతేయితంతేయని పురికొనిపలుకుపలుకులకతండునిచ్చ మెచ్చి యీపరియందఱ మొక్కచిదుమై వెంటనే గుంపులుడ్డలుతుటుములుమూకలు గా డాకమీఱ నాలుగుకోపులతో నీనినపులుల చాల్చిని, యూతలుగ్రమ్మినలీలను పొంగువారినిచాయను, వలలువేసినపొందికను, నుడిగాలివీచుడెప్పరంబున, కొంగలకుదూఱుబైరేడేగలగఱిని, కణితిరీఁగలుముసురుకొనుభూతిని, చుల్లరంబుల మొత్తంబున, నీవంగులుచుట్టు

కొనుహరువున, సరవత్తులవేగమున, రంజకంబుదినుసున, సురటిదిప్పిన
ట్లు, తోకచిచ్చునాఁగనెదిర్చిన పగరగుండెలుచిదురపలుగ విదిర్చవలె ని
లనేదుర్జననుచుఁ దమతమము స్త్రీదులతో సింహుగాఁగ న్నిచుట్టుముట్టికోపా
టోపంబున॥ ...

❀ పాసభేదము. అపూర్వప్రయోగము. ❀

౨౮౯. క॥ మీసలుమెలిబెట్టుచుఁగడు । రోసమ్ములు గ్రమ్ముకొనఁబురో
భాగములం । దాశలదుర్జవకేకలిడుచును । దూసినకత్తులను త్రిప్పడులుగు
డుసువడక॥ ...

౨౯౦. ఉ॥ వ్రేసినలేదుబంతి యనివ్రేటునవెంబడి జొచ్చిబిత్తటిక । దాని
బెళాన లాగెను తటాలున వ్రేసిగుణఁబురాటముక । సీసముకత్తిహంగ
ణవృసింహముకొక్కనకెల్లిబెట్టుయ । భ్యాసివిధంబుజూపుచుఁ గిలార్పు
చుమేల్లెగజెట్లుకైవడిక॥ ౨౯౧. గీ॥ వింగళించియాటవెలఁది చందంబున ।
కోపులందుమీటియేపుతోన । మిత్రగణములతి విచిత్రతంబైకొన । దైవగణ
ములెమరఁదారసించె॥ ...

❀ భిభత్సరసము. ❀

౨౯౨. ఉ॥ తారసమైనయంతబెడిదంబుగలో వెలిదప్పితెప్పక॥
మోరలుబోరలల్ల చనుముక్కులు ముక్కులు చెక్కికేలివాల్ । దారులు
దప్పనీకననిదారులెఱింగి తముకబిరా, దునే । దారులు మెచ్చశాత్రవని
దారులునైజయమందియున్నెడక॥ ...

౨౯౩. క॥ తప్పినవారలుపాటుడు । దప్పినవారలునుగోలితల్లడప
డుచుక॥ దప్పటడుగులిడుచప్పడు । తప్పటబాగెములటంచుదలఁపుచుమ
దులక॥ ౨౯౪. గీ॥ సేకరించుకతక్కిన మూకనెల్ల । మాయలెడపగలచు
క్కుబోయమిన్న । కొదమసింగమనాయకగూటికురుజ । ముచ్చదొరకో
లుసన్నాసిచిచ్చు పిడుగ॥ ౨౯౫. క॥ అనియేసబాసఁబిలుచుచు । ననికిమ
రలఁబరికొల్పినబలమ్ములుసౌ । జనమించుక నెనరించుక । గనఁగొంచములం
చునెంచకయెప్పిలితమి॥ ...

చక్రవాక రంజకుండైన సూర్యునికిని, రాజ=చంద్రునికిని, రాజ=యక్షులకును, రాజరాజ=కుబేరునికిని, రాజ=ప్రభువైనవాడా? కంజకంజపానపానవీన, కంజ=అగ్ని హూతునికిని, కంజపానప=అమృతపానముచేసెడు దేవతలచాలించుచుందునికిని, అనవీన=అద్యుండైనవాడా? వీనకాండ, వి=పక్షులకు, ఇన=ప్రభువైనగురుడుండే, కాండ=గుఱ్ఱముగాఁగలవాడా? కాండభాగభాగమందమందరాగ, కాండ=జలముయొక్క, భాగ=ప్రదేశమును, భాక్=పొందిన, అమంద=అధికమైన, మందరాగ=మందరపర్వతముఁగలవాడా? రాగధారిధారిదానదాన? రాగ=మాతృస్వమును, ధారి=ధరించిన, ధ=చంద్రునికి, అరి=శత్రువైనరాహువుయొక్క, దాన=ఖండనముచేత, దాన=శ్రేష్ఠమైనవాడా? లోకలోకపాలా, లోక=జగములను, లోక=జనులను, పాలా=పాలించేవాడా? (నిఘంటుసృయోగములు) తళబ్దఃపుంసినంభోగే । నిశ్చయేకోపపుచ్చయోః । ధాతువాదవిదాహోరే॥ (ఇతినానార్థరత్నమాలా). రాజాప్రభాన్మపేచంద్రే । యత్తక్షత్రియశుక్రయోః ॥ పీయూషపద్మయోఃకంజం । కంజోమూర్ధనివేళసి ॥ నానా॥విహరపతత్రిణః ॥ (ఇత్యమరః). ధంపుంసీంద్రేధ్వనోధ్వానే । శ్రీదేధన్వంతరాఘటే॥ దానంగజమచేత్యాగే । శుద్ధిఖండనయోరపి॥ (ఇతి, నానా, ర) .

{ ఆదిద్విప్రాసదశమధ్యత్రిప్రాసనియమాంత్యద్విప్రాసదశచరణాక్కిలివడిసీసము. }

౮౦౬॥ పురహరాదికసురాసురదురాసదధరాధరవరామితభరాళరణదారి । మదవదాకృతిముదాస్పదమదావళరదాగ్రదగదా ఖుజవదావదజనాఘ । ఖిలపలాశనబలాతులబలాహకకలాఖిలపలాయనకలానిలనిభాస్త్ర । భయరయానమదయాన్వయనియామకజయాలయవయా రసమయాళయవిలాస । హేమధూమసముజ్జ్వలతౌమధామ । దీనమానసకృష్ణాభిమానదాన । నక్రవిక్రమహరకరావక్రచక్ర । పావనావసవేంకటగ్రావదేవ॥ *

❀ పైపద్యమునకర్థము. ❀

పురహారాదిక = ఈశ్వరుఁడు మొదలు గాఁగలిగిన, సుర = దేవతలకు
 ను, అసుర = దానవులకును, దురాసద = పొందశక్యముగాని, ధరాధరవర =
 పర్వత శ్రేష్ఠమైనగోవర్ధనమనెడు, అమిత = అధికమైన, భర = అతిశయము
 గలిగిన, ఆభరణ = ధూషణమును, ధారి = ధరించినవాఁడా? మద = మద
 యుక్తమైన, మదావళి = కువలయాపీడమనుయేనుఁగయొక్క, రదాగ్ర =
 కొమ్మతుదను, ద = ఖండించిన, గదాభుజ = గదాసదృశభుజమును, వ
 దావద = పలుకునట్టియనఁగాస్తోత్రముఁజేయు, జనాఘ = జనసమూహముఁ
 గలవాఁడా? ఖల = దుర్మార్గులైన, పలాశనబల = రాక్షసబలమనియెడు, అ
 తుల = సమానరహితమైన, బలాహకకుల = మేఘసమూహమును, అఖిల =
 ఖిలముగాని, పలాయన = పలాయనముచేయునట్టి, కల = విద్యయందు, అని
 లనిభ = వాయుసమానమగు, అస్త్ర = బాణముఁగలవాఁడా? భయ = భీతిచే
 త, రయ = శీఘ్రముగా, ఆనమత్ = నమస్కరించువారికి, అయ = శుభా
 వహవిధియొక్క, అన్వయ = కూటమిని, నియామక = అవశ్యకముగాఁజే
 యుచున్న, జయ = జయమునకు, ఆలయ = ఉనికియైన, దయారసమయ =
 దయారసవికారమైన, ఆశయ = హృదయముయొక్క, విలాస = విలాసముఁ
 గలవాఁడా? (కడమ, సుగమము.) ... ❀

{ భుజంగప్రయాతస్త్విణీవృత్తగర్భితదండకరూప }
 చిత్రసీసము - యెత్తుగీతిద్వ్యక్షురి.

౮౦౭ || పూతనాదాసురభ్రాతృసంతానిసూర్య ప్రకాశాకృతీ
 యప్రమేయ । శేషతల్పాకరస్థితశంఖారి గాంభీర్యవాన్ధీనితాభీమవంద్య ।
 దంతితూపరాద్వైతమార్గప్రభావాత్తచిత్రాధికాయద్రైర్య । కంజనే
 త్రాశరఖ్యాత జీమాతసంకాశవర్ణాతిగాకంబుకంఠ । మున్నుమునిమనన
 మ్మననెన్నినోమి । నెమ్మనమ్మననిమ్మనేనమ్మిచాను । నేమముననేమమున
 నెమ్మనీమనమున । మేననున్నని నెమ్మనిమీనుమిన్ను ॥ ❀

పైపద్యమునందలిగర్భితవృత్తములు.

❀ గర్భితభుజంగప్రయాతము. ❀

1. సురభాతృసంతానసూర్యప్రకాశా । కరస్థితశంఖారిగాంధీ
ర్యవాధీ । వరాద్వైతమార్గప్రభావాత్తచిత్తా । శరఖ్యాతజీమూతసం
కాశపద్మా॥ ... ❀

❀ గర్భితస్రగ్వణీవృత్తము. ❀

2. భ్రాతృసంతానసూర్యప్రకాశాకృతీ । స్థితశంఖారిగాంధీ
ర్యవాధీసితా । ద్వైతమార్గప్రభావాత్తచిత్తాధికా । ఖ్యాతజీమూతసం
కాశపద్మాతిగా॥ ... ❀

బహువిధచిత్రకంకణ బంధద్విగుణితసీసవరణ చతుష్ట
యగర్భిత, ద్విపద, కందద్వయ, సమవృత్త, చౌపదయుగళా
టవెలది, తేటగీతి, మదనవిలసిత, తురంగవృత్త, బహువిధతా
శవృత్తాష్టక, ధవళ, శోభాన, గానారాత్రిక, గానజంపె, త్రి
పుటార్థచంద్రిక, సువ్వాల, లాలిపజేలా, మంజరి, సమతాడిం
డిమతాళవృత్త, మణిగణనికర, తురగవల్లనరగడోదాహరణ
సంబుద్ధి కళికోత్కృతికార్థాహారీరాగదళ, ముఖారిరాగాటతా
ళదళ, కాంభోదిరాగరూపకతాళదళ, కాంభోదిరాగసమప
ద, కన్నడరాగసాంగత్య, కొరవంజిదళరేవగు పిరాగసమపద
సావేరిరాగైకతాళదళ, విలహారిరాగాటతాళసమపద, పుష్ప
మాలికాబంధ, గోమూత్రికాబంధ, శార్ఙ్గబంధ, మోడశదళపద్మ
బంధ, పాదుకాబంధ, నవరంగబంధ, ఖడ్గబంధ, గుచ్ఛబంధ,
ఛత్రబంధ, చామరబంధ, గదాబంధ, చక్రబంధ, శకటబంధ,
నాగబంధ, రథబంధ, వీణాబంధ, శంఖబంధ. మృదంగబంధ,
పాదభ్రమకబంధ, పాదార్థభ్రమకవింశంతిబంధ భేదకందాసు
ష్టువ్జ్లోకాంతర్గత, చతుర్బద్ర, నవరంగ, సర్వతోభద్రాందో
రికాబంధయుక్తానులోమవిలోమకంద, భాషాశ్లేషకంద, కందా
టవెలదిగర్భితాంత్యతేటగీతియుక్తచౌపష్టిభేదచిత్రసీసము..❀

౨౦౩. సారాగ్ర్య సారససమనేత్రయుగళ నారదరుచికాంతినరఘనప

నిత । సారాగధీరవిశదవీనతురగభైరవభవజైత్రభరశుభకరణ । సారా
తిహారవిసరచారణహరిసారసహితచంద్రశరజజయసుత । వారాశినార
దవరపూజితపదగౌరవకటిఖడ్గగరళగళసఖ । హరినగనిలయగరిధరయసు
రదళన । మణిమయమకుటసురమణిమధువిశరణ । కరివరదకువరరుచిత
రవసనన । రహరిలసితదరనిగమవిహరణహరి॥ ... *

❀ పైపద్యమునందలి గర్భితములు. ❀

❀ ద్వీపద. ❀

1. సారాగ్ర్యసారససమనేత్రయుగళ । నారదరుచికాంతినరఘనపనిత
సారాగధీరవి ❀ శదవీనతురగ । భైరవభవజైత్రభరశుభకరణ
సారాతిహారవిసరచారణహరి । సారసహితచంద్రశరజజయసుత
వారాశినారద ❀ వరపూజితపద । గౌరవకటిఖడ్గగరళగళసఖ॥

❀ ప్రథమకందము. ❀

2. సారససమనేత్రయుగళ । నారదరుచికాంతినరఘనపనితసారా
ధీరవిశదవీనతురగ । భైరవభవజైత్రభరశుభకరణసారా॥ *

❀ ద్వితీయకందము. ❀

3. హరివిసరచారణహరి । సారసహితచంద్రశరజజయసుతవారా
నారదవరపూజితపద । గౌరవకటిఖడ్గగరళగళసఖసారా॥... *

❀ సమవృత్తము. ❀

4. సారాసారససమనేత్రయుగళ । సారాధీరవిశదవీనతురగ
సారాహరివిసరచారణహరి । వారానారదవరపూజితపద॥*

❀ ప్రథమ, మహానవమిచౌపది. ❀

5. సారాగ్ర్యసారససమనేత్రయుగళ । నారదరుచికాంతినరఘనపనిత
సారాగధీరవిశదవీనతురగ । భైరవభవజైత్రభవశుభకరణ॥...*

❀ ద్వితీయ, మహానవమిచౌపది. ❀

6. సారాతిహారవిసరచారణహరి । సారసహితచంద్రశరజజయసుత
వారాశినారదవరపూజితపద । గౌరవకటిఖడ్గగరళగళసఖ॥...*

❀ ఆటవెలది. ❀

7. నారదరుచికాంతినరఘనపనితసా । భైరవభవజైత్రభరశుభకర
సారసహితచంద్రశరజజయనుతవా । గౌరవకటిఖడ్గగరళగళస॥

❀ తేటగీతి. ❀

8. సారససమనేత్రయుగళనారదరుచిధీరవిశదవీనతురగభైరవభవ
హరివిసరచారణహరిసారసహిత । నారదవరపూజితపదగౌరవకటి॥

❀ మదనవీలసీతవృత్తము. ❀

9. నరఘనపనితాభరశుభకరణా । శరజజయనుతా । గరళగళసఖా॥

❀ తురంగవృత్తము. ❀

10. తానాతానన॥ సారససమనేత్రయుగళనారదరుచికాంతినరఘనపనిత
ధీరవిశదవీనతురగభైరవభవజైత్రభరశుభకరణ
హరివిసరచారణహరిసారసహితచంద్రశరజజయనుత
నారదవరపూజితపదగౌరవకటిఖడ్గగరళగళసఖా॥ .. ❀

❀ బహువిధతాళవృత్తము. ❀

11. తానాతందనతానా॥ నారదరుచిధీరవిశద । భైరవభవహరివిసర
చారణహరిసారసహిత । నారదవరగౌరవకటి॥ ... ❀

❀ అష్టకము. ❀

12. సారససమనేత్రయుగళ । నారదరుచిరఘనపనితా
ధీరవిశదవీనతురగ । భైరవభవభరశుభా
హరివిసరచారణహరి । సారసహితజయనుతా
నారదవరపూజితపద । గౌరవకటిఖడ్గసా॥ ... ❀

❀ ధవళము. ❀

13. సారససమనేత్రయుగళ । నారదనరఘనపనిత
ధీరవిశదవీనతురగ । భైరవభవశుభకరణ॥ ... ❀

❀ శోభాన. ❀

14. సారససమనేత్రయుగళ । ధీరవిశదవీనతురగ

హరివిసరచారణహరి|నారదవరపూజితపద|| ... *

❀ హరితి అనఁగానారాత్రికము. ❀

15. సారాగ్ర్యసారససమనేత్రయుగళఘన|భైరవభవజైత్రభరశుభకర
సారాతిహరివి సరచారణహరిజయ । శౌరవకటి ఖడ్గగరళగళసఖ||

❀ జంపె ❀

16. సారాగ్ర్యసారస సమనేత్రనరసుత । శౌరవకటిఖడ్గ గరళగళసఖ||

17. హరివిసరచారణ హరిసారసహితచంద్రజయనుత
నారదవరపూజితపద శౌరవకటి
నారదరుచికాంతి నరఘనసారస సమనేత్రయుగళ
ధీరవిశదవీనతురగభైరవభవ|| ... *

❀ అర్థచంద్రికలు. ❀

18. కరివరదకువర| హరినగనిలయ|| ... *

❀ సువ్వాల. ❀

19. సారస సమనేత్రయుగళ । నారదరుచి నరఘన
ధీరవిశద వీనతురగ| భైరవభవ|| ... *

❀ లాలి. ❀

20. సారస సమనేత్రనారదరుచి । భైరవభవజైత్రభరశుభకరణ||

* వీల. *

21. ధీరవిశదవీనతురగ- సారససమనేత్రయుగళ
హరివిసరచారణహరి- సారసహిత- నారదవరపూజితపద||

* మంజరి. *

22. నారదరుచికాంతినరఘనపనిత । వీనతురగహరివిసరశుభకర
సారస సమనేత్రచంద్రజయనుత । శరజవారాశివిశదపూజితపద
మధు విశరణమణిమయ మకుటహరి| కరివరదహరినగ నిలయనిగమ||

❀ సమతాడిండిమతాళవృత్తము. ❀

23. తక్కుతోంగధిక్కుతోంగధిమితతోంగధిమితతా

తనన తనన తనన తనన తనన తనన తనన తనననా॥

సారస సమనేత్ర యుగళ, నారదరుచి నరఘనా

ధీరవిశదవీనతురగ, భైరవభవభరశుభా

హరివిసరచారణహరి, సారసహితజయసుతా

నారదవరపూజితపద, గౌరవకటిఖడ్గగా

హరిన, గనిల, యగిరి, ధరయ, సురద, శనమ, ణిమయమా॥... ❀

❀ మణిగణనికరము. ❀

24. నరఘననుతభవభరశుభకరణా । హరిజయసుతవరగరళగళనఖా

సురమణిమధువిహహరినగనిలయా । కరివరదకువరనరహరినిగమా॥

❀ తురగవల్లనరగడ. ❀

25. హరివిసరచారణహరి సారసహితచంద్రశరజ

నారదవరపూజితపద గౌరవకటిగరళగళన

ధీరవిశదవీనతురగ భైరవభవభరశుభకర

సారససమనేత్రయుగళ నారదరుచినరఘననుత॥

...

❀

❀ ఉదాహరణసంబుద్ధికళికార్థము. ❀

26. గౌరవకటిగరళగళన హరివిసరచారణహరి

సారసహితచంద్రశరజ నారదవరపూజితపద

భైరవభవభరశుభకర సారస సమనేత్రయుగళ

నారదరుచినరఘననుతధీరవిశదవీనతురగ॥

...

❀

❀ ఉత్కల్పికార్థము. ❀

27. హరినగనిలయగిరిధరయ । సురదళనమణిమయమకుట

సురమణి కరివరదకువర । నరహరిలసీతదరనిగమ॥

...

❀

❀ ఆహిరీరాగదరువు. ❀

28. సారాగ్యసారససమనేత్రయుగళ, సారాగధీరవిశదవీనతురగ॥

❀ ముఖారిరాగదరువు, ఆటతాళము. ❀

29. సారాగ్ర్యసారససమనేత్రయుగళి, భైరవభవజైత్రభరళుభకరణ॥

❀ ఎఱుకలకాంభోదిరాగదరువు, రూపకతాళము ❀

30. సారాతిహారవి సరచారణహరి । వారాశినారదవరపూజితపద॥ ❀

❀ కాంభోదిరాగసమపదదరువు. ❀

31. సారససమనేత్రయుగళి, నారదరుచికాంతినరఘనపనిత

సారాగధీరవిశదవీనతురగి, భైరవభవజైత్రభరళుభకరణ॥ ... ❀

❀ కన్నడరాగసాంగత్యదరువుపదము. ❀

32. సారాగ్ర్యసారససమనేత్రయుగళి । నారదరుచికాంతినరఘనపనిత

సారాగధీరవిశదవీనతురగి, భైరవభవజైత్రభరళుభకరణ॥ ... ❀

❀ కారవంజిదళరేవగు ప్తిరాగసమపదదరువు. ❀

33. సారాతిహారవిసరచారణహరి । సారసహిత చంద్ర శరజజయనుత

వారాశినారదవరపూజితపద । కారవకటిఖడ్గ గరళగళసఖి॥ ❀

❀ సావేరిరాగైకతాళదరువు. ❀

34. హరినగనిలయగిరిధర । యసురదళనమణిమయమకుట

సురమణిమధువిశరణ । కరివరదకువరలసితవర॥

❀ బిలహారిరాగాటతాళసమపదదరువు. ❀

35. సారాగధీరవిశదవీనతురగ । నారదరుచికాంతినరఘనపనిత॥

❀ వింశతిబంధకందము. ❀

36. సారవరహారవారా । సారహరీనరహరిహరశరకరసారా

కారధరధీరచారా । సారహరీసురహరినరసరసారధారా॥ ❀

❀ పైపద్యమునకర్థము. ❀

సారవర=న్యాయముచేత శ్రేష్ఠమైనవాఁడా? హారవారా=హర
సమూహముఁగలవాఁడా? సారహరీ=స్థిరాంశముఁ గలిగినస్వామి? నర
హరి=నరసింహవ తారా? హరశర=ఈశ్వరునికి బాణమైనవాఁడా? సరసా
ర=ధుజాబలముఁగలవాఁడా? కారధరధీరచారా=మేరువువంటి ధైర్యప్ర

భావముఁగలవాఁడా? సారహరీ=అతిశయమైననాగేంద్రునిఁగలవాఁడా?
సురహరి=అమరేంద్రునిఁగలవాఁడా? నరసర సారభరా=అర్జునునియొక్క
సరసముచేతమిక్కిలి యతిశయమైనవాఁడా? ... *
* అనుష్టుప్కోకము. *

37. సారాసారరసారాసా । రాగహరరహగరా

సాహాయసాసాయహాసా । రరసామమసారర॥ ... *

ప్రైశ్లోకమునకర్థము.

సార=స్థిరమైన, అసార=అవిభేదముఁగలిగిన, రస=శృంగారరస
మే, అ=భావణమైన, రాసా=రాసక్రీడఁగలవాఁడా? రాగహర; రా
గ=అనురాగమే, హర=హరిముఁగాఁగలవాఁడా? రహగరా; ర=శ్రే
ష్ఠమైన, హ=హంసలుగలిగిన, అగ=పర్వతమునందు, ర=మనోహరమై
న, అ=విష్ణువైనవాఁడా? సాహాయ; సా=కాంతిని, హ=ఈని, య=
నిలయమైనవాఁడా? సాసాయహాసార రసామ; అసాయ=నాశరహి
తమైన, హాస=నవ్వుయొక్క, అ=భావముచేత, ర=నిపుణులైన, రసా=
భూమితోడను, మ=లక్ష్మితోడను, స=సహితుఁడైనవాఁడా? ఈసవర్ణ
ముసమాసప్రథమాక్షరముగ నెఱుంగునది. మసారర; మ=ఈశ్వరునివం
టి, సార=బలముయొక్క, ర=గౌరముఁగలవాఁడా?
ఇందుకునిఘంటుప్రయోగములు. సారోబలేస్థిరాంశేర్థే న్యాయేక్లిబంవరే
త్రిషు । క్లిబమంబుని॥నానా॥ రాస్త్రియాంహేమ్నిశాలాయా । మాశం
సాయాంగతావసి॥నానా॥ హశ్వంకరేహరాహంసి । రణరోమాంఠవా
జిషు । గర్వేప్రచేతస్త్రిత్రి । హత్యాగేగతివీణయోః॥నానా॥యస్త్యాగే
నిలయేవాయా॥యమేదాతరియాతరి ॥నానా॥ భశ్వంభాభ్రమరేభావే శు
శ్రౌంశాజలదేవుమా॥నానా॥ అగోనగశ్చభుజగే । నాభాభూరుహభూ
ధరే॥నానా॥ సఃపుంస్యమాసుతేవాయా । దేహకాంతాతుసాస్త్రి
యాం । సంక్లిదేస్యంధనపథే । జ్ఞానేధ్యానేనివారణే ! సకసత్వేదిదు
షిశ్రేష్ఠే । సాధాభవతిచత్రిషు॥నానా॥ అకారోబ్రహ్మవిష్ణీవశ । కమతే

వ్యంగజేరణే | గౌరవేంతఃపురేహేతా | భూషణేంఘ్రాపుమేజ్యయోః |
అకారస్తుపదేభావే | పరితాపేపితామహే || నానా || మశ్యంభాధాతరిం
నానా || రాగోనురాగేమాత్సర్యే | లాత్మాదౌరక్తిమద్విషీ || *

* అందోఢికాబంధయుక్తానులోమవిలోమకందము *

38. మారామాసాదయభర | భారశరాసాజలజసువదననిజరసా
సారజనినదవసుజలజ | సారాశరభారభయదసామారామా ||

* పైపద్యమునకర్థము. *

మారామాసాదయః మారామ=లక్ష్మీదేవిని, అసాత్=పొందిన, అ
య=శుభమునుగలవాఁడా? భరభారశరాసా, భర=అతిశయమును, భా
ర=భరించినటువంటి, శరాసా=విల్లుగలవాఁడా? జలజసువదన=జలజ
మువలెశోభనమైనముఖముగలవాఁడా? నిజరసా= (స్వకీయమైన) సహ
జమైనరసముగలవాఁడా? సారజనినదవసుజలజ; సారజ=సారమువల
నఁబుట్టిన, నినద=ధ్వనిచేత, వసు=శ్రేష్ఠమైన, జలజ=శంఖముగలవాఁ
డా? సారాశరభారభయద; సార=బలవంతులైన, ఆశర=రాక్షసుల
యొక్క, భా=కాంతిని, ర=గ్రహించిన, భయ=భయమును, ద=ఇచ్చి
నవాఁడా? సామారామా? సామ=సామవేదమే, ఆరామా=ఉద్యానవ
నముగాఁగలవాఁడా? (నిఘంటుప్రయోగములు) వసుర్నారాభదేషు |
శ్రేష్ఠేష్ఠీంధనదాంతుషు | మధురేవాదనేహీమ్ని | సలిలేజీవరత్న
యోః || భారోభారేవివర్ధేచ | పలానాంద్విసహసీకే || నానా || భరోతిశయ
భారయోః || నానా || *

* భాషాశ్లేషకందము. *

39. మేలానాయకబలిరా | యేలాచలమానగానజేరాలివల

న్నీలాగీతీరగునా | వేలముదయకావగదరవేంకటరమణా || ... *

* పైపద్యమునకునాదిభాషార్థము. *

మేలానాయక, మా=లక్ష్మీకిని, ఇలా=భూమికిని, నాయక=నా
యకఁడైనవాఁడా? బలిరా, బలి=బలివద్దనుండి, రా=గ్రహించేవాఁడా?

౨౧౦ శ్రీప్రబంధరాజవేంకటేశ్వర విజయవిలాసము.

ఏలాచలమానగా నదేరాలివలత్, ఏలా=ఏలకీతీగలచేత, అచల=నిశ్చలమైన, మ=కాంతియే, అ=భూషణముగాఁగలిగిన, నగ=పర్వతముయొక్క, అ=అంగణమందలి, నద=నదముయొక్క, ఇరా=జలముయొక్క, ఆలి=సమూహమందు, వలత్ = సంఘరించువాఁడా? నీలాగీతరగు, నీలా=నీలాదేవియొక్క, గీతి=గానమును, ఇర=ప్రేరేచునటువంటి, గు=వాక్కులుగలవాఁడా? నావేలముదయ, నా=జ్ఞానముచేత, అవేల=అధికమైన, ముత్=సంతోషముగలవారలకు, అయ=శుభావహవిధియైనవాఁడా? కావగదర, క=బ్రహ్మయొక్క, అవ=రక్షణమును, గ=పొందిన, దర=శంఖముగలవాఁడా? వేంకటరమణ=వేంకటరమణుడైనవాఁడా? అ=విష్ణువైనవాఁడా॥ నాస్త్రీనాభాసుజ్ఞానవాద్యయోః॥ ఇతినానార్థరత్నమాలా॥

✽ ఎత్తుగీతియందలికందము. ✽

40. హరినగనిలయగిరిధరయ | సురదళనమణిమయమకుటసురమణిమధువీశరణకరి వరద కువరరు | చిరతరవసనసరహరి లసితదరనిగమా॥

✽ ఎత్తుగీతియందలిఆటవెలది. ✽

41. హరినగనిలయగిరిధరయసురదళన | మణిమయమకుటసురమణిమధువిశరణకరివరదకువరరుచిరతరవస | ననరహరిలసితదరనిగమవిహ॥

అంత (పై పద్యమునందలి గర్భితములును, బంధభేదములును జేరిచొషష్టిభేదములనియెఱుంగునది. మఱియు అనుష్టుప్ శ్లోకమునకు అనులోమవిలోమకందమునకు రెండువర్ణములును భాషాశ్లేషకందమునకు నాలువర్ణములును నీసీసములోనివికావని యెఱుంగునది.)

{ ఆచితశ్చరణగర్భితమత్రేభవికీడితావృత్తతదంతర్గత
{షడక్షరసమవృత్తోత్తరగీతి గర్భితకందవిభాసమానసీసము. }

౮౦౯ || సవినయాచారవిచారతత్పరమహావేదాంతవిద్వందితాదిదేవ |

సుజనవర్యామితశోభనైకఘటనాచాతుర్యలీలాస్పదాతతాత్మ్య | భవనచారిప్రతిపారికాంక్షిహృదయాబ్జాతద్విరేఫాకృతీతగాత్ర | భవనరాశీశ్వరపుత్రికాభినుతనదస్త్రప్రదానోత్సవాత్యుదార | గురుతరదయాసమాజ్ఞ ఎ

లయరిదరకర । దారితారిహస్తీవరదవారిరుహన । యనవసుఘటితాంబ
రధరఘననిభతను । విభఘణిగిరివాసానిత్యశుభవిలాస॥ ... *

❀ గర్భితమత్రేభవిక్రీడితవృత్తము. ❀

1. వినయాచారవిచారతత్పరమహావేదాంతవిద్వందితా । జనవర్యామి
తశోభనైకఘటనాచాతుర్యలీలాస్పదా । వనచారిప్రతిపారికాంతీ
హృదయాజ్ఞాతద్విరేఘాకృతీ । వనరాశీశ్వరపుత్రికాభినుతసద్వస్తుప్ర
దానోత్సవా॥ *

❀ గర్భితపడక్షరసమవృత్తము. ❀

2. వినయాచారవి । జనవర్యామిత । వనచారిప్రతి । వనరాశీశ్వర॥ *

❀ గర్భితకందము. ❀

వి. గురుతరదయాసముజ్జ్వల । యరిదరకిరదారితారిహస్తీవరదవా
రిరుహనయనవసుఘటితాం । బరధరఘననిభతనువిభఘణిగిరివాసా॥

{ అచిచతుశ్చరణగర్భిత మత్రేభవిక్రీడితవృత్తోత్తర }
గీతిగర్భితకందవిభాసమానసీసము.

౮౧౦ ॥ మహితనానామునిమండలీవిరచితా హీనాతివేల్లత్సవానుషం

౫ । వితతజన్యాంఽణవిక్రమక్రమలసత్క్రవ్యాదసంహారకానుభావ ।
వినతబర్హిర్ముఖవిస్ఫురన్మకుటరత్నశ్రేణిరాజత్పదాభిరామ । విగతవి
శ్రాణవిస్మయస్మయదివౌకశ్శాఖిజైవాత్మకాదిదాన । నిరుపమకృపాప
యోంబుధినిరతశుభద । ధీరచరితనిర్మలతరదేహగుచిజి । తనజలజలదా
యురగేంద్రధరణిధరవ । రయరుసుగుణనిధీపక్షిరాజవాహ॥ ... *

❀ గర్భితమత్రేభవిక్రీడితవృత్తము. ❀

1. హితనానామునిమండలీ విరచితాహీనాతివేల్లత్సవా । తతజన్యాం

౫విక్రమక్రమలసత్క్రవ్యాదసంహారకా । నతబర్హిర్ముఖవిస్ఫురన్మ
కుటరత్నశ్రేణిరాజత్పదా । గతవిశ్రాణవిస్మయస్మయదివౌకశ్శాఖి
జైవాత్మకా॥ *

❀ గర్భితకందము. ❀

2. నిరుపమకృపాపయోంబుధి । నిరతశుభదధీరచరితనిర్మలతరచే
హరుచిజితసజలజలదా । యురగేంద్రధరణిధరవరయురుసుగుణాధి॥

{ అత్యేవోత్పత్యతురంగవృత్తఘటిత
చతుశ్చరణసీసము. అపూర్వప్రయోగము. }

౮౧౧ ॥ పద్మసంభవశక్రపర్వత వరధర్మధరవచనస్తవ్యనరసహచర ।
సీరికినిక్షితికినివిరివినిజినినిచిసిరిగిరినివిచితిచిత్పితినిధి । బుధులునుగురులును
పుణ్యులుమునులును సుతులుంచుమురువుకుశుత్తులుగుఱుతు । లుగజగత్ర
యిధగద్ధగలగత్థగవరధ్వజమరుద్ధతిఖలధ్వజినిమ్రగ్గ । నమరుమరుగన్నజి
య్యద్వప్తమరుజియ్య । జియ్యవిశదాంతరీపనికాయ్యభజగ । శయ్యపా
పావళీసమిద్ధాయ్యసమితి । శాయ్యనర్మ్యగుణౌత్తయ్యవక్కనయ్య ॥ ❀

❀ చిత్రసీసము. ❀

౮౧౨ ॥ నీరజదేహకాంతిరజనీకరవక్త్రజలధిశయనరవిశశినయనయ ।
గారజనీచరవారదశారికరాఫణిసతికుధరవరనిలయ । గరుడతురంగచం
క్రమణకౌతుకచిత్రవారిజోదరనరవాసవనుత । మహిమయలర్ణేలుమంగా
హృదంబుజభృంగాయనాధాంతరంగకువర । పారికాంక్షీకరక్షపంకేరు
హోక్ష । చారుకౌస్తుభవక్షజన్యారిశిక్ష । పురహరణసఖయమరకింపురుష
గరుడ । సిద్ధసాధ్యవిద్యాధరసేవితపద॥ ... ❀

{ ఏకగణయుక్తైకనియమానుప్రాసపట్క
ఘటితచరణాక్కిలివడిసీసము. }

౮౧౩ ॥ తులలేని యలమేనికలవోనివలతేనిసాలపానికలనూనినిలగ
లాలడ । అరిదాపుతరియాపుకరిదాపుదరిఱాపునరివైపునెటిప్రాపుకరము
వాలడ । పొగరొందుతొగవిందుసిగబొందుతగఁజెందుమగపొందుసొగసొం
దుమగువతోడ । యలమించునలమించు తలమించుతలమించునలయించుచ
లమించువలపుతేడ । పాపరాపగజిగిబిగిపక్కిజక్కి । నెక్కునెక్కువ
తేవసొంపెక్కుదేవ । గిబ్బగుబ్బలినడుదిబ్బనుబ్బుకబ్బి । తమ్మిముద్దయ

గద్దీయతాతతాత॥

...

...

...

*

❀ ముక్తపదగ్రస్త విశేషాక్రిలివడిసీసము. ❀

౮౧౪. ఘనకీర్తిజితశరద్ధ్వనసార ఘనసారసారకుమారకాసారసారే ।
సారభట్టుద్ధతాశరవారశరవారవారణార్తిప్రతీకారకార । కారారిదళి
తశేఖరధీర ఖరధీర ధీరభక్తశుభదోదారదార । దారదాతిహ్రారదవచార
దవచార చారచరాపదుద్ధారధార । ధారణీధారధారరాధ్యార్యహార ।
హారసుతి పారపారమృదారితార । తారకాకారకారణాశ్మకవిహార ।
హారమతదూరమారశృంగారగార॥ ... *

❀ యతిభేదవిభక్తియుక్తసీసద్వయావకలివడి
సీసము. ❀

. ౮౧౫. అభిక్తన్యాతిభోగైకపారంగతమాంసాశనేశసంహారతేజ । ర
మృతరాదినారాయణ విగ్రహహరివైణవకలాలాపనినద । హేవాక
పాండురద్వీపమధ్యశయానఋషికులవినుతపద్ధిష్ఠమహిమ । తజ్జత్వరహి
తాస్మదవనకారణనామనాస్తివాదజనచేతోబ్ధమార । యిరువుగను పట్టు
చలువతెమ్మెరరతీమ్ము । దాడితత్తడిసాదికడంగరియ్య । హయసఖయలరు
మేలుమంగమ్మతేడ ॥ హెచ్చుసాన్నంపువల్వధరించుమేటి॥... *

❀ సంస్కృతవిభక్త్యంతసీసము. ❀

౮౧౬. తావకనగజలస్నాతపాపహరాయయతిమాత్రసాధనజ్ఞానదా
య । యాపద్దశాప్తివేదంధధిదళ నాయరాజితశ్రీవత్సలక్షణాయ । వా
జ్ఞానుభవగీతలగ్నచేతపాకయముచికుండ ముఖభక్తపూజితాయ । త
తవీచిమాలిబంధాగ్రనాశీకాయపార్వతీ ప్రాణేశవర్ణితాయ । జలజవాస్త
వ్యకలశీకుచప్రియాయ । పరశురామవిపాటన భంజనాయ । సవనధారీశ
రీరాయశంఖచక్ర । హస్తపద్మయుగ్మాయతుభ్యంనమోస్తు॥ ... *

❀ ౮౧౭. చతుర్విధకందము. ❀

1. వనజాయతాక్షవాసవ । వినుతాయురగేంద్రశయనవిశ్రుతచరితా
విసతాసుతాశ్వరజిత । వనధీతిరువేంకటేశవారణవరదా॥

2. క॥ ఉరగేంద్రశయనవిశ్రుతః । చరితావినతాసుతాశ్వశరజితవనధీ
తిరువేంకటేశవారణవరదావనజాయతాక్షవాసవవినుతా ॥
 3. క॥ వినతాసుతాశ్వశరజిత । వనధీతిరువేంకటేశవారణవరదా
వనజాయతాక్షవాసవవినుతాయురగేంద్రశయనవిశ్రుతచరితా ॥
 4. క॥ తిరువేంకటేశవారణ । వరదావనజాయతాక్షవాసవవినుతా
యురగేంద్రశయనవిశ్రుత । చరితావినతాసుతాశ్వశరజితవనధీ॥
- { నవాక్షరసమవృత్తకందద్వయమణిగణనికరగర్భిత
సరసిజవృత్తపంచవిధవృత్తము. }

౮౦౮. సరసిజవృత్తము ॥ శ్రీలోలాచంద్రాలయచేలాశ్రితసురచయ
తనుజితసజలఘనా । వ్యాళగ్రావావాలదయాశూహతదితిసుతపతిహరి
సమగమనా । బాలార్కాభాశైలదపాలాప్రతతభువనచయభరణనర
సఖా । జాలోద్వేలాఖేలన శైలీసతతముగొలుతుము సరవిమనువుమీ॥

ఈవృత్తము ననేకతాళియర్థదండికలెనిమిది టేకులు సరి గాఁబోం
దుపఱచియున్నవిగాన సరిచూచుకొనునది॥

* గర్భితనవాక్షర పాదసమవృత్తము. *

1. శ్రీలోలాచంద్రాలయచేలా । వ్యాళగ్రావావాలదయాశూ
బాలార్కాభాశైలదపాలా । జాలోద్వేలాఖేలనశైలీ॥ ...*
- *గర్భిత ప్రథమకందము.*

2. శ్రీలోలాచంద్రాలయ । చేలాశ్రితసురచయతనుజితసజలఘనా
వ్యాళగ్రావావాలద । యాశూహతదితిసురపతిహరిసమగమనా॥
- *గర్భిత ద్వితీయకందము.*

3. బాలార్కాభాశైలద । పాలాప్రతతభువనచయభరణనరసఖా
జాలోద్వేలాఖేలన । శైలీసతతముగొలుతుము సరవిమనువుమీ॥
- *గర్భితమణిగణ నికరవృత్తము.*

4. శ్రితసురచయతనుజితసజలఘనా । హతదితిసుతపతిహరిసమగమనా
ప్రతతభువనచయభరణనరసఖా । సతతముగొలుతుము సరవిమ
నువుమీ॥ *

❀ ఏకసమాససీసము. అపూర్వప్రయోగము. ❀

౮౧౯॥ కలిఁగెఁగానిపుడబ్బదళగళన్మకరంద ఝలతుందిలమిళిందకులని
నాద । డిండిమమండతీథిమిథిమిథిష్ఠిష్ఠవిలసితశోణకువలయముకుళ । కై
తవదినదీపికాశ్రేణి కాద్యుతిజాతవాతాహతచరితతుంగ । రంగత్తరంగ
స్ఫురచ్ఛామరాదిమమంగళబిరుదాంకమహిమకలిత । వర్లనీయాపగాఢ్య
సాత్వప్రభావ । ధుర్యగంగాగ్రజన్మహేతుప్రశస్తః హలకులిశమత్యైవ
ద్భాంకుశాతపత్ర । భవ్యమహనీయతావకపాదసేవ॥ ... ❀

❀ అన్యోథ. ❀

౮౨౦.సీ॥ కోరకైదువగుంపుగురికానిదాఁగిలి మూతలాటలకన్నచేత
మాటి । వారణేంఘ్రినిపైని నేరముఘటియించి చిటునవ్వుమోడిచేఁ
జెక్కుఁగొట్టి । దంష్ట్రినిబొలయల్గు దారిజూపుచుఁ దనుఁబేరుకోవలదని
వోనుమూసి । విమలకులాచలేంద్రమునెన్నకయఘనస్థితి జేవరంగగద్దించి
చూచి । కీర్తికాంతవిధాననీక్షితివధూటి । వలచినదాహుసంకేతతలముఁ
జేరే । నిసువువలిపగరాపేరిసేలదారి । నడియుదిరిమేడనడయాడుకొడిమె
లాడ॥ ... ❀

❀ ద్విపదమత్తకోకిలకందగర్భితసీసము. ❀

౮౨౧. సారసోద్భవశర్వసన్నతసారవారణరక్షణావసురమృనేత్ర
ధారుణీతనయాదిధర్మవిదారి దారుణశిక్షణాతతరూపసార । హారమాన
సయుక్తహారివిహరిసీరజవీక్షణానిధిరాజదాన । పారికాంక్షికసత్కృపా
రసభారపారసులక్షణాపటరమ్యకృతీస । సవిత్రబింబవసతిసారసమాద
క । విజయభూతరాజవిదితధీర । వేదవేద్యమభవవేదాంతతత్వజ్ఞ । య
సురనాశవేంకటాచలేశ॥ ... ❀

❀ గర్భిత ద్విపదము. ❀

1. సారసోద్భవశర్వసన్నతసార । వారణరక్షణావసురమృనేత్ర
ధారుణీతనయాదిధర్మవిదారి । దారుణశిక్షణాతతరూపసార
హారమానసయుక్తహారివిహరి । సీరజవీక్షణానిధిరాజదాన
పారికాంక్షికసత్కృపారసభారపారసులక్షణాపటరమ్యకృతీస॥

* గర్భితమత్తకోకిలము. *

2. సారసోష్ణవశర్వసన్నతసారవారణక్షణా | ధారుణీతనయాది
ధర్మవిదారిదారుణశిక్షణా | హరిమానసయుక్తహరివిహరిసీరజ
వీక్షణా | పారికాంతీకసత్కృపారసభారపారసులక్షణా || ... *

* గర్భితకందము. *

3. వసురమ్యనేత్రతతయా | పసారనిధిరాజదానపటురమ్యకృతీ
ససవితృబింబవసతిసౌ | రసమాదరవిజయధూతరాజవినుతఘ్నీ ||

❀ స్లోకగీతిగర్భితచంపకమాలికావృత్తము. ❀

౮౨౨. నరసఖనారశాయి నరనాథ నతామరనారదస్తుతా | దరకర
ధారదేహధరధారి ధరాధిపదారితాశరా | హరిబలహరికంఠహరహరి
హతాహితహర హృద్భిదా | స్థిరతరసీరపాణి శివశీలజితాసురసింధు
బంధనా || *

* గర్భితస్లోకము. *

1. నరనాథనతామరనారదస్తుతా | ధరధారిధరాధిపదారితాశరా |
హరహరి హతాహితహరహృద్భిదా | శివశీలజితాసురసింధు
బంధనా ||

* గర్భితగీతి. *

2. సారదస్తుతనరనాథనారశాయి | దారితాశరధరధారిధారదేహ
హరిహృద్భిదహరహరిహరికంఠ | సింధుబంధనశివశీలసీరపాణి ||

* అసంగత్యలంకారసీసము. *

౮౨౩. స్తంభంబులాదవెను దైత్యదేహంబులఁ బ్రళయముల్బాడమెఁ
దత్పట్టణముల | రోమాంఘములుమించెభీమవిక్రములెడఁబ్రభవిల్లె చెమట
లుపందలందు | మొక్కలిదొరలమోములవివర్ణతదోఁచెఁబగటువాలెగలఁ
గంపములుగలిఁగ | గడిమన్నెచెలుల కన్గవలనశుభ్రులూఁతె శతులసూక్తు
లనువెసఁగఁగఁజె | వింతయదిగాఁచె నినుఁజూచివిజయలక్ష్మి | పొందుగ

నుసాత్వికోదయమందునంత । కంటివిన్నులిదంటపేరింటిగుంటి! నదుమనె
లకొన్నవేంకటనాథశౌరి॥ ... *

{ కార్యకారణవిపర్యయరూపాతిశయో }
{ క్త్యలంకారైకావళి సంస్పృష్టి సీసము. }

౨౨౪. భవదీయబలరజః పాళిసంధ్యకుమున్నెతాఁగ్రంకుదను జప్ర
తాపహేలియాహేలియస్తాగమందుఁగ్రంకకమున్నెనలరుఁడ ద్రిపుదుర్య
శోంధకార । మాయంధకారాఘమాక్రమించకమున్నెబొడముఁదావకకీ
ర్తిపూర్ణ చంద్రుఁడాచంద్రుఁడుదయాద్రినవతరించకమున్నెకొమరొందు
సజ్జనకుముదనివహా మహాహహిమధరబహుతటకుహరవిహర! మాణసు
రసరిదురుతరమధురనినద । దళనచణజయదరరవకలితహృదయ! మానిత
శుభాకృతివిలాస శ్రీనివాస॥ ... *

{ కందద్వయగర్భితభాస్కరవిలసితవృత్తము }
మూద్రాలంకారము.

౨౨౫. పంకజదళనిభలోచన శంకాభావము నిహృదయసతతవిహారా
కుంకుమమృగమదసాంకవపంకోరస్థలకృతపదవననిధికన్యా । లంకృ
త మణిగణభూషణయంకీకృత మృదుగతిమరుదసితశరీరా । వేంకటగిరివ
రరుచ్యకలంకాభాస్కరవిలసితలగదరిహస్తా॥ ... *

* గర్భితప్రథమకందము. *

1. పంకజదళనిభలోచన శంకాభావమునిహృదయసతతవిహారా
కుంకుమమృగమదసాంకవ । పంకోరస్థలకృతపదవననిధికన్యా॥

* గర్భితద్వితీయకందము. *

2. లంకృతమణిగణభూషణ । యంకీకృతమృదుగతిమరుదసితశరీరా
వేంకటగిరివరరుచ్యకలంకాభాస్కరవిలసితలగదరిహస్తా॥

{ ప్రమితాక్షరవృత్త, కందగర్భిత, నాగ }
{ బంధయుక్త, చంపకమాలికావృత్తము. }

౨౨౬. ఘనఖగరాజమానహయగాయగదస్థిరనాగభోగహా జనజగ

తీతలేనవరసారకనన్నిజభోగమోదనా | నననగవాహలూనభయన్యాయ
గతీవ్రతరాగదీనపా | యనయగధీరమానజయదాయరిగర్వహరాగవా
తిగా || ... *
...

❀ పైవృత్తమునకర్థము. ❀

ఘన=ఘనమైన, ఖగరాజ=ఖగరాజనెడు, మాన=యుక్తమైన, హయ=హయముచేత, గ=నడచువాఁడా? యగద=ఆరోగ్యముచేత, స్థిర=స్థిరమైనవాఁడా? నాగ=కాళియుండనుసర్పముయొక్క, భోగ=పడగను, హ=కొట్టువాఁడా? జన=ప్రజలకును, జగతీతలేన=రాజులకును, వర=నాయకుండైనవాఁడా? సార=స్థిరమై, కనత్=ఒప్పుచుండెడు, నిజ=స్వకీయమైన, భోగ=భోగమును, మోదన=సంతోషముగలిగిన, ఆనన=ముఖముగలిగినవాఁడా? నగవాహ=పర్వతమునుభరించినవాఁడా? లూనభయ=భేదింపఁబడినభయముగలవాఁడా? న్యాయగతీవ్రత=నీతివార్గముగలవ్రతమందు, రాగ=అనురాగముగలవాఁడా? దీనపాయన=దీనులనురక్షించుమార్గముగలవాఁడా? అగధీర=పర్వతమువంటిదైర్ఘ్యుండైనవాఁడా? మానజయద=ఉత్సాహమునుజయించువాఁడా? అరిగర్వహరా=శత్రుగర్వమును హరించువాఁడా? గవాతిగా=చతురగోచరుండైనవాఁడా? ... *

❀ గర్భితప్రమితాక్షరవృత్తము. ❀

1. ఖగరాజమానహయగా | జగతీతలేనవరసారకన
న్నగవాహలూనభయన్యాయగతీయగధీరమానజయదాయరిగా ||

❀ గర్భితకందము. ❀

2. ఖగరాజమానహయగా | యగదస్థిరనాగభోగహజనజగతీ
నరవాహలూనభయన్యాయ | యగతీవ్రతరాగదీనపాయనయగధీ ||

❀ గోమూత్రికాబంధచతుష్కందము. ❀

౮౨౭|| 1. శరణాగతజనకాశీర | వరదానవకృష్ణఘనసుభతనూవివరా
వరభోగరాజభీకా | సురవారవిసయకృతఘనసువ్రతకవిరా ||

2. వరభోగరాజభీకా । సురవారవిసయకృతఘనసువ్రతకమ్మిరా
శరణాగతజనకాతర । వరదానవకృష్టఘనసుభతనూవివరా॥
3. నవకృష్టఘనసుభతనూ । వివరావరభోగరాజభీకాసురవా
రవిసయకృతఘనసువ్రత । కవిరాశరణాగతజనకాతరవరదా॥
4. రవిసయకృతఘనసువ్రత । కవిరాశరణాగతజనకాతరవరదా
నవకృష్టఘనసుభతనూ । వివరావరభోగరాజభీకాసురవా॥

❀ ధ్వని. ❀

౨౨౨॥క॥ దీనులయెడముంగిళ్ళని । దానమత్రైయన్యదేవతలొసంగఁగలే
రేనాటనెంచిచూచిన । యాననదరహాసవేంకటాచలవాసా॥

❀ వ్యతిరేకమాలికాలంకారసీసము. ❀

౨౨౯ ॥ తెల్లనైతళతళల్లలునందమెగానివల్లనగాదువజ్రంపుఁబలక ।
చల్లనై వెలిమిన్నల్లనిల్లనెకానివాసననీదుముల్తానరంబు । వాసనమించు
చల్వయుఁజూపునేకానియలరు నెతియ్యనైమలయజంబు । తియ్యఁదనముచ
ల్వతెలిస్తూతావిజెందునె కానియంతటఁదనరునెసుధ । చలువవెలయించు
దివ్యవాసనలునించుఁదియ్యఁదనముంచుజగములతెలివిఁగాంచు । నపురభ
వదీయమహనీయధవశక్తిర్తి । శేషశైలనివాసలక్ష్మీనివాస॥ ... ❀

❀ కటారికాబంధకందము. ❀

౨౩౦॥ సారతరళూరబుధమం । దారాహారాభిరామదాక్షిణ్యనిధి
ధీరాగ్రీసరిరిపుసం । హారాభీమప్రతాపయసురవిరోధీ॥

{ మంజరీగీతిగర్భితచరణవహమహా
నాగబంధసీసము.అపూర్వప్రయోగము. }

౨౩౧. సురభిభావగరాగసూరాగణితధామవర్ణితశాశ్వతైశ్వర్యధా
మ । వర్ణితదానవవారపారావారమధ్య మస్థామహామత్తవార । నమ్రతా
మరజాతనవ్యభవ్యయుతాసీరక్షితతాపస రత్నచక్ర । వర్ణిరూపారూఢ
వాసవాదరలాపహరగౌరద్యుతిసారహార । వరమరజదమితసుతహాసరస
హాస । రాసలీలాభిలాషవరతమపార్థ । భద్రవస్సురవారణాపారభయద ।

భణివరాచలపాలప్రభాతిరమ్య॥

...

...

✽

✽ గర్భితమంజరి. ✽

1. సురభిభావరాగసూరాగధామ । వర్ధితదానవవారపారావార ॥

✽ గర్భిత అటవెలండి ✽

2. సురభిభావరాగసూరాగణితధామ । నమ్రతారజాతనవ్యభవ్యవర్య
వర్ణి రూఢవాసవాదరలాపహీరగౌరసారహారమురజ॥ ... ✽

{ దశావతారగర్భిత గుణితవర్ణాచల జిహ్వకోత్యవర్ణ
భుజంగ ప్రయాతవృత్తగర్భితనిరోష్ఠ్యాచలజిహ్వస్ర
గ్వణీవృత్తగర్భితాష్ట్యాచలజిహ్వనిరోష్ఠ్యాచలజిహ్వ
సంకీర్ణవర్ణ సమగణదండకము. }

౮౩౨. జయహరిగిరిపాభవాకారబోధాగ మోధారణాభానుభృద్ధు
ర్యభిన్నేతరాత్మీయదంష్ట్రాధృతత్కూతలా, భీమయాపా, భుజంగేంద్రవా
సస్థదైతేయరాజ్యస్తవిన్యస్తపాశాంబుజా, భూరిరాజన్యమార్జతుకూతా
రప్రభాదేవచూడాతిభాస్వద్ధ సుర్భంగబాహుబలాభైరవాంగవలంబాశిర
జ్ఞేదనోదారణీరాయుధాభోగమోఘీకృతత్రైపురస్రైణపాతి వ్రతీధూ
మభామప్రసూవైరిసంహరి గంధర్వయాపాధికాభంజితశ్చైర్య కంసాసాభ
ర్మాంబరశ్రోణిభాగాపయోముగ్విభాభవ్య భాభాగ్విభావావయోభావ
యుగ్లోపవామా విభావ్యాభయోగ్యోపమాకుంభి పాపాపభీమావయో
గోపవాగ్భువా వాగ్భుమభూమీశరచ్చంద్ర చంద్రాశిసచ్చారదా, నార
దాదిత్యరాక్షంఠిసంతానధాత్రీజతారాద్రితారాశతారేశశారాచ్ఛనీరేజ
రాజిద్ధరాధారశక్రానిలారాశరాధీశనీరేశగంధాంతరాట్కిన్నరేశత్రి
నేత్రాదిదిక్షాధవంచత్కిరీటాగ్రనిర్వత్పరత్పచ్చటాసాంద్రనిర్వద్రజస్సా
రనీరేజితే ద్యాంఘ్రినీరేజ నానారతాశాంతనృత్య తటూతూంచలా,
నారదారాధనానారతాస్థాదితానీరదాళిలసన్నిలతేజశ్రితా, సారదైత్య
చ్చిదాచండవక్రాంచితా, శీరసాలంకృతా, శేషశైలస్థితా, భర్గవాద్దే
వతావల్లభస్తవ్యనైపుణ్యపుణ్యాభిదా, భక్తపారంపరీభూరివాంఛాఫలా

పాదిపాదాంబుజా, త్వంసమస్తాపరాధం సహస్వాద్యమేభూయసీందే
హిభక్తింభవత్పాదయోస్థైర్యయుక్తాంవిభూతిం నమస్తే నమస్తే నమస్తే
హరే|| ... *

{ గర్భితాచలజ్జిహ్వకోవ్యవర్జభుజంగ }
ప్రయాతవృత్తము.

1. పయోముగ్ధిభావ్యభావ్యాభావా | వయోభావయగ్ధోపవా
మావిభావ్యా | భయోగ్యోపమాకుంభిపాపాపభీమా | వయో
గోపవాగ్భూమవాగ్భూమభూమీ|| ... *

❀ గర్భితనిరోష్ఠ్యాచలజ్జిహ్వస్త్రిగ్విణేవృత్తము. ❀

2. నారదారాధనానారతాన్లదితా | నీరదాశీలసన్నీలతేజఃశ్రితా |
సారదైత్యచ్చిదాచండవక్రాంచితా | శీరసాలంకృతాశేషశైల
స్థితా|| ... *

{ హరిహరాభేదవర్ణనశ్లేషయుక్త }
కావ్యలింగసీసము.

౮౩౩|| రమణీయకమలధారణముచే రాణించియలవినాయకసేవ నతి
శయించి | హృదయంబుశోభిల్లశ్రీనివేడుకనానియజ్జ శేఖరమున నందమం
ది | యచలశరాసనమమరసంతోషించి కలధౌతమయవాస మలరంగాం
చి | గంధగజాసురక్షణదానగతిమించి పంచాననస్ఫూర్తిబరిధవిల్లి | హ
రుండుమీరనుభేదమేసరణిలేక | పూనిలోకంబులకునీశుడైనతండ్రి | కం
టివిన్న-లిదంటపేరింటిగుంటి | మదుమనెలకొన్నవేదకటనాథశరణు|| ❀

❀ దశాశ్వేకపర్యంతపదార్థసీసము. ❀

౮౩౪ || శ్రీమీనకమతపోత్రిన్యసించాకుబ్జభార్గవరామ బలబుద్ధకల్కులి
నహి | మకరకుజబుధ గురుకవిరవిజతమఃకేతు లిందానలారిక్రమహిగు
ణిం | శివసఖేశ్వరులు వసిష్ఠకౌశికజమదగ్నికశ్యపభరద్వాజగౌతమాత్రు
లుమధునిదాహుభ్రాతృశరద్ధిమశిశిరాగమములిలాకుశకుచిహరి | ఖముబుధర్మా
ర్థకామమోక్షములువిధివి | ధుభవులుక్షరాక్షరములద్యుధునుతుదయు |

సత్తసత్తుసువెలిలోనుసగుణనిర్గు । ణంబులంతయునీవెకా! యంబుజాక్ష॥

❀ అయగ్రాహి. నిందుర్పుంపె. ❀

౮౩౫॥ పంకజతనూజహరిశంకరముఖామరవిశంకటనవీననుతిసంకటి
తపాదా । లంకరణజహ్నుతన యాంకమునిమానసవశంకరరణాంగణని
రంకుశపలాశా । తంకదఖగేశ బిరుదాంకకమలాకుచవిటంకయుత సంకు
మదకుంకుమరసశ్రీ । పంకిలభుజాంతర మనోంకణమునందుఁగల సంకట
ముఁదాపఁగ దెవేంకటగిరిశా॥ ... ❀

❀ చతురక్షరాద్యంతైక నియమయమకము. ❀

౮౩౬॥ క॥ ధారాధరరుచివంశా । ధారాధరవైనతేనుధారాధర
రా । ధారాధరతానిబిడసు । ధారాధరవచనసేవ్యధారాధరదా॥ ..❀

❀ దుష్కరప్రాసము. ❀

౮౩౭॥ శా॥ కుధృద్విట్పృతిమల్లకర్చురవరకూరాసుహృత్సాయకా,
గృధ్రాద్యండజరాట్పండినగమనకీడాప్రియంభావుకా । లోద్రప్రిణ్ణిభ
కాస్తుభాభరణవల్లుప్లుక్షవక్షస్థలా । సధౌధిన్యసనోత్కటార్జునపటీస్సా
యత్క్రీరీటాంచలా॥ ... ❀

౮౩౮॥ క॥ ఇందీవరతనువిజితస । దిందీవరరాజరాజహితనుతవిత
తా । నందనిలయకనకమయా । నందనిలయమధ్యవాసనరవరవరదా॥ ❀

❀ పంచచామరము. అపూర్వప్రయోగము. ❀

౮౩౯॥ కబంధరాశిధైర్యశౌర్యఖండితాశరస్ఫుర । తక్రబంధగోత్రశ
తుప్రపుత్రగర్వహృద్భుజాపుష్ప । తక్రబంధకృష్ణలేంద్రజిద్భిదాముదావహా
నుజా । కబంధగంధసీంధురప్రకాండసింహకాండపా॥ ... ❀

❀ ద్విప్రాసము. ❀

౮౪౦॥ క॥ విభవరమణీయహాటక । విభవసనకటీరశశిరవిభవన్న
యనా । విభవావనమహిమహిమా । విభవారచితస్తుతాంఘ్రివిభవవి
లాసా॥ ... ❀

❀ కవిరాజవిరాజితము. ❀

౮౪౧॥ త్రిభువనపావనసస్త్రినిభావనదీనజనావనధీరగుణా । యభ
యసుధీవనమాధవజీవనదాభవనోవనజాప్తమ్మణౌ । యిభవిభుభావన
టద్భయలావనహేత్యనుభావనగోధరణౌ । శుభజితయావనయాశుగ
దావనశోషితజీవనరాదగణౌ॥ ... *

❀ గోమూత్రికాబంధవిశేషయుక్త చక్రీవాళచంపకవృత్తము. ❀

౮౪౨॥ హరిహరిభోగిభోగిశయనాశయనారజవక్రచక్రభృ । ధరధ
రధామధామశరదాశరదారితతారతారకా । ధరధరధారిధారివరదా
వరదానవదానదానశే । ఖరఖరమారమారజనకాజనకావనిధీహరీహరీ॥

❀ దుష్కురపాసము. ❀

౮౪౩॥ క ॥ దేహ్మాయమానధరధర । సీద్ధలకమలాకుచాగ్రశీలితక
రపా । పేద్ధహుతాశనవసలి । లాద్ధాతపయోదదేహహరిగిగేహా ॥

౮౪౪ ॥ క ॥ హల్లకచరిష్ణబంభర । మల్లకలితదృగ్విలాసమంజులకమ
లా । ఫుల్లకమలాంఘ్రిలాతా । యల్లకయతహృదయవేంకటాచలనిలయా॥

❀ చాదాద్యంతాక్షరకావ్యకర్తృనామగుప్త
పూర్వకవిగుప్తగీతిసము. ❀

౮౪౫ ॥ వెంటాడియసులవిదల్లించు దేవ వేంకటరాజితాభిదగ్రావతి
లక । టెక్కైనవేల్పుల సొక్కించునెఱజూట శయబలాతిశయాస్తశంభు
చాప । విబుధసుధాహృతివిశ్రుత నిజవీతిలావణ్యకారణలితతీలక । స
కలభక్తవాతసారసోదితరవిమునిజనానందకృస్తుఖ్యచరిత । వ్యాసనిగ
మోక్తదశశతాహ్వయధురీణ । సమరభజ్జానికీర్తనసారరాగ । పువ్వు
దీపించువిల్లలపోదతాత । రావణాహితదయమమ్మబ్రబలగనుము॥ ...

❀ సర్వత్రయమకము. ❀

౮౪౬ ॥ మ ॥ వలనాంచద్విజరాజగోత్రనియతిన్వ్యాపించు సత్కిర్తి
యుక్ । కలనాదద్విజరాజగోత్రవిహృత్స్థపట్టువిఖ్యాతియుక్ । జ్వలనా
భద్విజరాజగోత్రవినుత్సన్నర్తిల్లుకారుణ్యముక్ । గలనిన్నున్నజియించుమెప్పు
దుభుజంగత్సూచరాధీశ్వరా? ... *

* మైపద్యమునకర్థము. *

ఋజంగత్కాధరాధీశ్వరా? సంబోధనము. వలన=వలనముచేత, అం
శత్=ఒప్పుచుండు, ద్విజరాజ=వందుని, గోత్ర=రక్షించునటువంటి,
నియతిఁ=నియతించేత, వ్యాపించునట్టిసత్కీర్తియు; కల=అవ్యక్తమధుర
మైన, నాద=నాదముఁగలిగిన, ద్విజరాజ=గరుడునియొక్క, గోత్ర=ప
ర్యతమందలి, విహృతిఁ=విహరణముచేత, కన్పట్టు=కనుపడునట్టి, వి
ఖ్యాతియుఁ=ప్రసిద్ధియు; జ్వలన=అగ్నిహోమాత్మనియొక్క, ఆభ=కాం
తివంటికాంతిఁగలిగిన, ద్విజరాజ=ద్విజశ్రేష్ఠులయొక్క, గోత్ర=వంశ
ముయొక్క, వినుతి=స్తోత్రముచేత, వర్తిల్లునట్టిదయయుఁగలనిస్పృహ
దునుగొల్పెదము. *

* ఋజంగప్రయాతగర్భితస్రగ్వీణీవృత్తము. *

౮౪౭॥ పావనాత్కార్థిసంపత్ప్రదానాశ్రయా | దేవతానాధసందీప్త
పూజోఛ్రియా | భావనామేయసద్భవ్యరూపోదయా | సేవకవ్రాతదాక్షి
లాజయా॥ *

* గర్భితఋజంగప్రయాతవృత్తము. *

1. జయాపావనాత్కార్థి సంపత్ప్రదానా | శ్రయాదేవతానాధసం
దీప్తపూజో | ఛ్రియాభావనామేయసద్భవ్యరూపో | దయాసేవ
కవ్రాతదాక్షిణ్యశీలా॥ *

* మణిగణనికరవృత్తగర్భితకందము. *

౮౪౮॥ ధరణిధర భరణతతకర | సరసాశరవర విశనచణనిశితశ
రా | పురహరసుతనిజ ఋజబల | గరిమాఖరకరనిభవిభ గరుడగిరిపతీ॥ *

* గర్భితమణిగణనికరవృత్తము. *

1. ధరణిధర భరణతతకరసరసా | శరవరవిదళనచణనిశితశరా
పురహరసుతనిజఋజబలగరిమా | ఖరకరనిభవిభగరుడగిరిపతీ॥ *

* పాదభ్రమకకందము. *

౮౪౯॥ మానుతఘనాఘ తనుమా | యానతసుజనావభావనాజసు త

నయా! దీనఖదపాదఖనదీ! యానవిమదజయ విభావియజదమవినయా॥ ❀

❀ పైపద్యమునకర్థము. ❀

మా=లక్ష్మీదేవిచేత, నుత=స్తోత్రముచేయఁబడు, ఘనోఘ=మేఘ
సమూహమువంటి, తను=శరీరముయొక్క, మా=సంపదఁగలవాఁడా? ఆ
నత=ఆనతులైన, సుజన=సుజనులను, అవ=రక్షించునట్టి, భావన=తలఁ
వుఁగలిగిన, అజ=బ్రహ్మదేవుని, నుతనయా=సుపుత్రుఁడుగాఁగలవాఁ
డా? దీని=దీనులకు, ఖ=సుఖమును, ద=ఇచ్చువాఁడా? పాద=పాదమందుఁ
బుట్టిన, ఖనదీ=ఆకాశ గంగఁగలవాఁడా? యాన=వాహనమైన, వి=గ
రుత్సంతతునియొక్క, మద=ముదమును, జయ=జయమును, వి=వివేచము
గా, భావి=చేయువాఁడా? అజ=ఈశ్వరుని, ద=దమించు, మ=సంపదఁ
గలవాడా? వి=పరమాత్మస్వరూపమును, నయా=పొందినవాఁడా? ❀

❀ పాదగోపనకందము. ❀

౮౫౦॥ వెలిలియుదారమధురదయ | నిలుపుగుహృదస్థినలరునీవిడు
భుక్తికై గలినిఘనదేహశారీ | వెలిదామరయలుఁగుదనరువిభగనినహరీ॥❀

❀ (పైకందమునఁబ్రధమాక్షరము మొదలుగ నక్షరముఁడిచియక్ష
రమును మూడవ పాదాంతమువఱకుఁ జదివినఁ జతుర్థపాదమేర్పడును.)

{ పుష్పమాలికాబంధ, గోమాత్రికాబంధ, గుచ్ఛబంధ, }
{ హలబంధ, ఛత్రబంధ, పంచకనిరోష్ఠ్యకందము. }

౮౫౧॥ శ్రీనకనకనయనధన! జ్ఞానకనద్యాన సానసనకనదీనా! ధ్యా
నజననగనటన | స్థానజనస్థానహీనజనఘనహననా॥ ... ❀

❀ పైపద్యమునకర్థము. ❀

శ్రీ=లక్ష్మీదేవికి, ఇన=శాయకా? కనకనయన=హిరణ్యాక్షుని యొ
క్క, ధన=ధనమును, జ్ఞానమును, కనద్యాన=కనద్యానమును, సాన=
నశింపఁజేయువాఁడా? సనక=సనకమునికి, నదీన=దైన్యరహితమైన, ధ్యా
న=ధ్యానమును, జనన=పుట్టించువాఁడా? నగ=కాళియుండే, నలుస్థాన=

నాట్యరంగము గాఁగలవాఁడా? జనస్థాన=జనస్థానమందలి, హీనజన=ఖరదూషణౌది హీనులను, ఘన=అధికముగా, మాననా=హింసించినవాఁడా? (ధాతువు హేంతకర్తృణి.) *

{ చతుర్దశగర్భిత ద్వాదశదశపక్షబంధ, పాదుకాబంధ }
ద్వయమణిగణప్రవాళానుష్టప్ స్తోకము.

౮౫౨॥ రావదేవోవమాధారా! రాధామాహాత్మ్యసాగరా! రాగసాహిత్యవాజీరా । రాజీవాకారదేవరా॥ *

* పైస్తోకమునకర్థము. *

మాధార=లక్ష్మీదేవికియాధారమైనవాఁడా? రాధామాహాత్మ్యసాగరా=రాధయందుమాహాత్మ్యసముద్రముగలవాఁడా? రాగ=అనురాగము యొక్క, సాహిత్య=కూటమిని, వ=పొందిన, అజి=నారదునియొక్క, ఇరా=వాక్కులుగలవాఁడా? రాజీవాకార=మత్స్యవతారమైనవాఁడా? దేవరా=దేవతవైనవాఁడా? పోవక=రక్షించుకొఱకు, రావదే=ఏలరా కున్నావు? *

* శంఖబంధకందము-*

౮౫౩॥ మరకతమణిమయమహిమత । కరమలరుతను కళకలిమికలికిన తమ్మా! యురమునుభుజగవరధరా । ధరమునునమరుహారి మదనదమననుత పదా॥ *

* రథబంధకందము. *

౮౫౪॥ శ్రీమీవెంటన్నాడుక! రామకరిని టెక్కడంచెరమ్యగజేశ! గ్రామణిగావకలేదా । నీమాయాలీలసూ వెనీలనగపతి॥ *

* ఖడ్గబంధకందము. *

౮౫౫॥ సారసజాతస్త్రుతజయ! దారిద్ర్యాగ్రీశ దాసధరభరదమద! జ్యోరజ్యోదసదాశర! వారావారశరచక్రవదనవిలాసా॥ *

* పట్టెసబంధోత్సాహవృత్తము- *

౮౫౬॥ తారకారసారకీర్తిధారకారమారతా । తారకాచలేశసన్ను

తప్రసిద్ధిరాజితా తారకాత్మ రావణాది దండనోగ్రధీరతా తారకాసు
రారివంద్యదంతిరక్షణోన్నతా॥ ... *
* మురజబంధవిద్యున్నాలావృత్తము- *

౮౫౭॥ వీరోదారావేదారాధ్యా నారోదారానాదారాగా గా
రోదానాకాదాధారా వీరోదారావేదాధామా॥ ... *

* పైవృత్తమునకర్థము- *

వీర=వీరులయందు, ఉదారా=దాతయైనవాఁడా? వేద=వేదముల
చేత, ఆరాధ్యా=ఆరాధింపఁదగినవాఁడా; నార=నరసమూహమందు,
ఉదార=శ్రేష్ఠమైనవాఁడా? నాద=ధ్వనియొక్క, అర=అతిశయముగ
లిగిన, అగ=పర్వతమందు, అగార=ఇండ్లను, అ=గౌరవముగ, దాన=
ఇచ్చేవాఁడా? కాద=ఆదిశేషుఁడే, ఆధార=ఆధారముగాఁగలవాఁడా?
వి=విశేషమైన, ఇరా=భూమియనే, చార=భార్యను, ఆవేద=తెలిపె
దు, ఆధామ=తేజస్సుగలవాఁడా? (నిఘంటుప్రయోగములు.) ఉదారో
దాత్మమర్తతః॥అమరము॥ శైలవృక్షైనగావగా॥అమరము॥ అంగణంచ
త్వరాజిరే॥అమరము॥ అకారోబ్రహ్మవిష్టివశకమతేష్వంగజేరణే । గౌర
వేంతః పురేహేతా భూషణేంహ్రీపుమేజ్యయోః ॥నానా॥ ఇరాధూ
వాక్సురాపుస్యాత్ ॥ అమరము॥ గృహేగేహేచ్ఛిట్ప్రభావాధామసిం॥
అమరము॥ ... *
* త్రిశూలబంధపంచచామరము- *

౮౫౮॥ సతీపతీరసారసాసు సారకాఘనాయతా నతాయనాఘకా
రకాఘనాయతానదానసూ తతాజయాజ తాతసూనదామధారతా
రకా రతారధామదాసదాజరాధిరాజదాసదా॥ ... *

* పైపంచచామరమునకర్థము- *

సతీపతీ=పార్వతీపతియైనయీశ్వరునియొక్క, ఇర=వాక్కులవంటి
వాక్కులుగలవాఁడా? సారస=సరససమూహమును, అనుసారకా=అను
సరించువాఁడా? ఘన=నిరంతరమైన, ఆయత=విస్తృతమైన, అనత=న

మృలుగాని శత్రువులయొక్క, అయిన=మార్గమునందు, అఘ=దుఃఖమును, కారకా=చేయువాఁడా? ఘన=ఘనులకు, అయి=శుభావహవిధిని, తాన=విస్తరించునట్టి, దాన=దానముఁగలవాఁడా? సూతతా=సారభ్యముచేత, జయ=జయముగల, అజ=బ్రహ్మకు, తాత=జనకుఁడైనవాఁడా? సూనదామ=పుష్పమాలికను, ధార=ధరించినవాఁడా? తారకా=తారక బ్రహ్మరూపమైనవాఁడా? రత=శ్రీడచేత, అర=అధికమైన, ధామ=గృహమును, దా=ఇచ్చువాఁడా? సదా=ఎల్లప్పుడు, అజర=జీవతలకు, అధిరాజ=కర్తయగు యింద్రునియొక్క, దాన=క్షీణమును, దా=ఖండించువాఁడా? ఈవృత్తమందలి, దాన-దాన-ద- తానఅనుశబ్దములకు ధాతువులు. తసురవక్షయే- దసువ. దాన-దో- అవఖండనే, దాన- దదదానే. తనువిస్తారే. తాన॥ *

శత్రుబంధకందము. *

౮౫౯॥ సారకరధీరవరదా । తారావీనపనవీనతతపరిపరిప । తూరూధాగోరాధీ । ధీరాగోపతిదరవరధీరాకరసా॥ *

పైకందమునకర్థము. *

సార=శ్రేష్ఠమైన, కర=కానుకఁగలవాఁడా? ధీర=విచ్ఛాంసులకు, వర=వరములను, దా=ఇచ్చువాఁడా? తార=రజితమైన, అవీన=వైలరాజమును, ప=పాలించుహరునియందు, నవీన=నూతనమైన, తత=విస్తృతమైన, పరిపరి=నానావిధములైన, పక్ష=స్నేహమును, అరూఢా=వహించినవాఁడా? గో=రత్నములను, రా=స్వీకరించెడు, ధీ=బుద్ధిని, ధి=ధరించునట్టి, ఇరా=భూమిఁగలవాఁడా? గోపతి=ఆవులఁబాలించువాఁడా? దరవర=శంఖశ్రేష్ఠముఁగలవాఁడా? ధీర=ధీరులకు, అకర=ఉనికియైన, సా=శరీరముఁగలవాఁడా? (నిఘంటుప్రయోగములు.) సారోబలేస్థిరాంశేస్యాత్ । పుమాన్ న్యాయేవరేత్రిషు । క్లిబమంబుని॥ నానా॥ (పైనుదహరించిన పదునాఱుబంధముల నిదవఱకుఁడెనుఁగుప్రబంధకర్తలెవ్వరు సుడివిన వారుకారుగానవినిఁటవింతగఁబొందుపఱచినాను.)

{ అనుపాత్త వాచక సాధర్మ్యపమాన లుప్తగుణిత }
 { యుక్తదళావతార మత్రేభవిక్రీడితవృత్తము. }

౮౬౦ || కగరూపోన్నతకామతోద్ధకిటిరేఖాకీర్తితోగ్రాంఘకు । బృగ
 కూర్వాహస్యకేసరిప్రభవరక్షైకైటభార్యాగ్రకో । పగుణోద్యజ్జినకౌశ
 లార్వమణికంపర్యంకకర్ణాహిపా । నగభిద్వహ్నియమాశరాంబుషమరు
 న్నాదేశముఖ్యార్చితా ॥ ... *

❀ చక్రబంధశాస్త్రాలవృత్తము. ❀

౮౬౧ || సత్యాకల్పకప్రస్ఫుటాశరభిదాచారావిశంకక్రమా । మత్యా
 విష్కృతబంధురాదరణఘామాజంతుకూటాశ్రితా । దిత్వావేంధనధర్మ
 సారసతమూర్తిముత్యరాద్రిక్షమా । మాత్యుల్లాసపదామహావిదితధా
 మాసాధుతారక్షమా ॥ ... *

❀ నాగబంధవంపకమాలికావృత్తము. ❀

౮౬౨ || కరివరదానశూరసురశౌరవసజ్జితపాదసారసా । ధరధర
 ధారిసునినరతారకనిత్యనశోకదాసభా । స్వరమదకాశలారహరసార
 కుభృద్వరధీరమానిభా । సురశుకగీతమారనిభాశోభనరమ్యశరీరసంభృతా ॥

{ పుష్పమాలికాబంధయుక్త, కందమదనవిలసితశ్లోక }
 { గర్భితస్రగ్ధరావృత్తము. }

౮౬౩ || శ్రీరామేరానురాగస్థితరమురళీస్మేరసారస్వరశ్రీ । తారా
 దారాధరాస్యాదరభరహరణాదానితానిత్యనిష్ఠా । తారాపారాబ్జరా
 వాదరభరణరతాద్రౌపదీపస్వపత్నా । సారాచారాభిరామాశరవరశ
 రణాచారుకారుణ్యుచ్చా ॥ ... *

❀ గర్భితకందము. ❀

1. శ్రీరామేరారాగ । తారాదారాధరాస్యదరభరహరణా
 దారాపారారావా । సారాచారాభిరామాశరవరశరణా ॥ *

❀ గర్భితమదనవిలసితవృత్తము. ❀

2. స్థితరమురళీ । దరభరహరణా । ధరభరణరతా । శరవరశరణా ॥

❀ గర్భితశ్లోకము. ❀

౩. స్థిరతరముగల్గి స్థిరసారస్వరశ్రీ! దరభరహరణాదానితానిత్యనిష్ఠా
దరభరణరతాద్రాపదిపస్వపత్నా । శరవరశరణాచారుకారుణ్యరూచ్యా

❀ దుష్కరప్రాసకందములు. ❀

౮౬౪॥ దంష్ట్రీశరీర మాధవ । దంష్ట్రీభినవదంతచణవదనవింబఖరా
దంష్ట్రీశుగదధితాసుర । దంష్ట్రీనగాద్యక్షవికచతామరసాత్నా ॥
౮౬౫॥ వ్యక్తాభరణభరరమాసక్తాయితసదయహృదయసన్మనిచేతో
మక్తాశయకుత్సితమత । భక్తాకృతికృష్ణరజ్జృపద్మదళాత్నా॥
౮౬౬॥ దృఢనక్తంచరదరకర । దృఢగోవర్ధనగిరిపరిబృఢదృఢవత్తో
దృఢసింధూదృఢవచరణా । గ్రథాకమానాధ్రగంగగరుడతురంగా ॥
౮౬౭॥ అశ్లేచరవరదాయక । తర్థరమావణముఖారిదళనపటీయో
వర్థరసాయకధారా । మూర్ఖజనాత్యంతదూరముదిరశరీరా ॥

❀ దుష్కరప్రాసశాస్త్రాలవృత్తము. ❀

౮౬౮॥ సేర్వ్యాదిశ్యవిరోధినాధదళనాహీనాహించచద్భుజా
వాత్స్యభ్యక్షవరప్రదానచతురావమార్థజానిస్తుతా
సార్వ్యాంచద్విధుతుల్యమాక్తివిరాజత్కర్ణభూషాననా
తార్వ్యాశోవృత్తమవేంకటేశ్వరరమాదాంపత్యనిత్యోదయా॥

❀ మాలినీవృత్తము. ❀

౮౬౯॥ వరశుభదశరాసా వల్లవీహారిరాసా । సురుచిరదరహాసా
సోల్లసచ్చంద్రహాసా । గరుడతురగలాసా కంధిజాహృద్విలాసా । తిరు
మలగిరివాసా దీపితస్వర్ణవాసా ॥ ... ❀

❀ విద్యున్మాలావృత్తగర్భితస్రగ్ధరాష్టదశపద్మబంధము ❀

౮౭౦॥ రామా రత్నోదలప్రాగ్ర్యదర కదనసత్రాసపథ్యారమారా
రామా రథ్యాప సత్రాప్రకటగుణసముద్రా పవిత్రాసమారా
రామా సత్రావిపద్రా రవినిభకరచక్రా శరణ్యాగమారా
రామాగణ్ధారశక్రా రథితఖగవరా ప్రాల్లదత్తోర మారా॥

❀ పైపద్యమునకర్థము. ❀

రామా=రాముఁడైనవాఁడా? రక్షః=రాక్షసులను, దల=ఖండించు నటువంటి, పాగ్ర=మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైన, దర=శంఖముగలవాఁడా? కదన=జగడమందు, నత్రాస=భయములేకుండుట, పథ్య=హితమైనట్టి, అర=శత్రుసమూహమును, మా=సంహరించువాఁడా? రామా=మ నోహరమైనవాఁడా? రథ్య=రథాశ్వములను, ఆప=వ్యాపించినవాఁడా? సత్=సత్పురుషులను, త్రా=రక్షించువాఁడా? ప్రకట=ప్రసిద్ధి కెక్కిన, గుణ=సద్గుణములకు, సముద్రా=సముద్రుడైనవాఁడా? పవిత్ర=పవిత్ర మై, అసమ=ఈడులేని, అరా=అతిశయముగలవాఁడా? రా=బంగార మునిచ్చునట్టి, మా=సంపదగలవాఁడా? సత్ర=యజ్ఞములయొక్క, అవి పత=ఆపదలేకుండుటను, త్రా=సంపాదించువాఁడా? రవి=సూర్యుని తో, నిభ=సమమైన, కరచక్రా=కరచక్రముగలవాఁడా? శరణ్య=ఇట్లు చేసుకోదగిన, ఆగమ=వేదాంతములయొక్క, అరా=అంతముగలవా ఁడా? రామా=గోపికాస్త్రీలచేత, గణ్య=యెంచదగినవాఁడా? ర=స మర్థుఁడైన, శక్రా=ఇంద్రునిగలవాఁడా? ప్ర=ప్రకృష్టమైన, అ=భూషణములను, ల=స్వీకరించుటయందు, దక్ష=సమర్థుఁడు, ఉర=వత్ససల ముగలవాఁడా? మా=లక్ష్మీని, రా=గ్రహించువాఁడా? *

❀ గర్భితవిద్యున్నాల్పవృత్తము. ❀

1. రామారక్షోరామారథ్యా । రామాసత్రా రామాగణ్యా
రామా రక్షోరామాగణ్యా । రామాసత్రా రామారథ్యా ॥

❀ పైపద్యమునకర్థము. ❀

రామా=రామభద్రుఁడా? రక్షః=రాక్షసులయొక్క, రామా=స్త్రీలకును, రథ్యా=రథసమూహమునకును, రా=బంగారమునకును, మా=ఇందిరకును, సత్ర=యాగములకును, ఆరామా=ఆరతిని సేయువాఁడా? రక్షః=రక్షణమందు, ఉ=ఈశ్వరుడైనవాఁడా? రామా=పరశురాముఁడైనవాఁడా? అగణ్య=ఎంచకృముగానివాఁడా? రామా=బలభద్రుఁ

డా? సత్ = సత్పురుషులను, తా = రక్షించువాఁడా? రామ = మనోజ్ఞుడైన, అ = అంతఃపురముందలి, రథ్యా = విధిగలవాఁడా? ఆరతియనవాతనము, (నిఘంటువు) ఆరత్యవిరతివిరతయ | ఉపరామే || ... *

❀ చౌపదములు. ❀

౮౭౧|| మునులమనోంబుజముల నెఱచీవి | దనరుగుణమణులందగుబలుతీవి
మీనుకువిరులలో మెలంగెడుతావి | చెనంటులననిగెల్చినమాయావీ? || *

దినమునువనిలోఁదిరిగెడుబాళి | యెనయఁజెంచెతలయెదలవిరాళి
బెనచియలుకలిడివేబతిమాలి | తనియనేలిదయఁదగువనమాళి? || *

వహిగనుబృందావనమునజూడ | విహరింపుచువేవెలఁదులతోడ
రహి కెక్కినయలరాసక్రీడ | విహితముగాఁదగవేడ్కఁగలాఁడ? || *

దినమొలుగువ్రే తెలవనభూమి | దొసఁగిడివలువలుదోచుకనోమి
పొసఁగనెక్కిఁసురపొన్ననునోమి | ముసిముసినగుమొగమునందగుసామీ ||

❀ తురగవల్లనరగడ. ❀

౮౭౨|| రామరామవారిచారిః|| రామరామసదవతార

ధామధామజైత్రచిత్రః|| ధామధామవిదభితార ... ౧

మారమారరక్షణక్ష|| మారమారమణ్యధీశ

సారసారవాభిశోభి|| సారసారహితసదేశ ... ౨

కాండకాండజఠరపిఠర|| కాండకాండనతసముద్ర

దండదండనప్రదీప్ర|| దండదండవక్రభద్ర ... ౩

రాజరాజమానదాన|| రాజరాజచాన్యమాన్య

రాజరాజమానదాన|| రాజరాజతావదాన్య ... ౪

తారతారకాజిభోజి|| తారతారకీర్తిదీప

వారవారకీలిహేళి|| వారవారకప్రతాప ... ౫

రాగరాగసరళమురళ|| రాగరాగహృద్వికాస

నాగనాగవాహనేహ|| నాగనాగతనువిలాస ... ౬

గోపగోపసేవ్యభవ్యగోపగోపసదయభావ

గోపగోపనోపతాపగోపగోపదప్రభావ

... 2

జాలజాలసాలసాలజాలజాలకవనఖేల

నీలనీలమణ్యగణ్యనీలనీలయుగహితైల ||

... ౮

✽ మైరగడకర్థము. ✽

రామ=ఓప్పదమగు, రామ=పరశురామునియొక్కయు, వారిచారి= మత్స్యకమతాదులయొక్కయు, రామ=శ్రీరాములయొక్కయు, సదవ తార=మంచియవతారములుగలవాడా? ధామధామ=సూర్యుని, జైత్ర=జయించునట్టి, చిత్ర=ఆశ్చర్యమైన, ధామ=రూపముయొక్క, ధామ=ప్రభావముగలవాడా? విదళిత=ఖండితమైన, అర=అరిసమూహముగలవాడా? మారమార=ఈశ్వరునియొక్క, రక్షణ=రక్షణమందు, శ్రమా=సమర్థుడా? రమారమణి=లక్ష్మీదేవికి, ఆధీశ=ఈశ్వరుడవైనవాడా? సారస=బెడ్డురులయొక్క, ఆరవ=ధ్వనిచేత, అభిశోభి=ప్రకాశించునట్టి, సారస=సరస్వతీమూహముచేత=అరహిత=ఎడబాయని, సదేశ=సామీప్యముగలవాడా? కాండకాండ=బ్రహ్మాండసమూహములు, జతరపితర=ఉదరమునగలవాడా? కాండ=బాణముయొక్క, కాండ=ప్రయోగసమయమున, సత=సమమైన, సముద్ర=సముద్రునిగలవాడా? దండ=యమునియొక్క, దండన=దండనయందు, ప్రదీప్ర=ప్రకాశించునటువంటి, దండ=మదముచేత, దండ=శేష్ఠమైన, చక్రము, భద్ర=భద్రముగలవాడా? రాజరాజ=కుబేరునితో, మాన=సమానమైన, దాన=దానముగలవాడా? రాజ=చంద్రునివలె, రాజత్=ప్రకాశించినట్టి, ఆస్య=ముఖముచేత, మాన్య=కొనియాడదగినవాడా? రాజరాజ=దుర్యోధనునియొక్క, మాన=గర్వముయొక్క, దాన=ఖండినముగలవాడా? రాజ=ఇంద్రునికి, రాజతా=ప్రభుత్వమును, వదాన్య=ఇచ్చువాడా? తార=వెండి, తారక=నక్షత్రములు, ఆజిభోజి=నారదుడు, తార=మత్స్యములు, వీటివలె, తార=స్వచ్ఛమైన, కీర్తి=కీర్తిచేత.

దీప=ప్రకాశించు వాఁడా? వాఁ=జలముచేత, అవార=వారింపఁ
 గూడని, కీలి=బడచాగ్నికిని, హేళివార=సూర్యసమూహములకును, వార
 క్=నిరోధమైన, ప్రతాప=ప్రతాపముఁ గలవాఁడా? రాగ=రాగముల
 యొక్క, రాగ=మాధుర్యముచేత, సరళ=సరళమైన, మురళ=మురళము
 యొక్క, రాగ=గీతమందు, రాగ=అనురాగముఁగల, హృద్వికాస=
 హృద్వికాసముఁగలవాఁడా? నాగ=శేషుడు, నాగ=ఏనుగుమొదలైన,
 వాహ=వాహనములయందు, ఈహ=ఇచ్ఛగలవాఁడా? నాగ=పర్వతస
 మూహమందలి, నాగ=మేఘములవంటి, తను విలాస=శరీరసంపదఁగ
 లవాఁడా? గోప=ఘూమిని పాలించువాఁడా? గోప=రాజులచేత, సే
 వ్య=సేవింపఁబడువాఁడా? భవ్య=భవ్యుడైనవాఁడా? గోప=ధర్మమును
 పాలించువాఁడా? గోప=సముద్రనియందు, సదయ=దయతోఁగూడిన,
 భావ=మనస్సుఁగలవాఁడా? గోప=గొల్లవాండ్రయొక్క. గోపన=చూ
 చుటచేత, ఉపతాప=సంతాపము గలిగిన, గోప=వాక్పతియైన బ్రహ్మ
 కు, గోపద=అక్షిగోచరముగానటువంటి, ప్రభావ=ప్రభావముగలవా
 ఁడా? జాలజ=పద్మసమూహమందు, అలసాలస=మిక్కిలీ అలసమైన, అ
 ల=ఆళిసమూహమును, జాలజాలక=మొగ్గల గుంపులునుగలిగిన, వస=
 వసమందు, ఫేల=క్రిడించువాఁడా? నీల=నిధివిశేషముచేతను, నీలమణి=
 నీలమణులచేతను, అగణ్య=అధికమైన, నీల=నల్లనైన, నీల=ప్రత్యంతప
 ర్వతములతో, యుక్=కూడుకొన్న, అహితైల=శేషశైలముఁ గలవా
 ఁడా?— (నిఘంటుప్రయోగములు.) గృహదేహత్విట్ప్రభావాధామనీ॥అ
 మరము॥ కాండ్లోస్త్రీదండబాణార్వవర్గావసరవారిష॥ నానా॥ మారుతే
 వేథనిబ్రధ్నేపుంసికః కంశిరోంబునోః ॥ అమరము. ॥ దండ్లోయ మేదాన
 భేదే । లగుడేమదసైన్యయోః! పూహభేదేప్రకాండ్శ్వే! కోణమందాన
 యోపి ॥ వైజయంతి॥ రాజరాజకుబేరస్యా । త్సార్వభౌమేసుధాకరే॥వి
 శ్వము. ॥ రాజాప్రభౌన్యపేచంశ్రే । యత్కేతుత్రియశక్రయోః ॥ నానా॥
 తారోమ్యుచ్చైస్సర్వరేతారా । విశుద్ధేశుద్ధమోక్తికే । తరణౌచాథతార

స్వా । తుస్సగ్రివ గురుయోషితా । కనీనికర్షయోస్త్యేషా । ద్వయోస్తా
 రంతురాప్యకే ॥నానా॥ రాగస్నేహాధికేగీతే । మాతృర్యేలోహితాదిషు ।
 అనురక్తవమాధుర్యే ॥శాశ్వతము॥ రాగోసురాగేమాతృర్యే । గానాం
 గేరోచనాదిషు ॥శేషము॥ నాగోహస్తినిసర్పేచ । మేఘవృక్షేమృగేపి
 చ ॥విశ్వము॥ గార్వాగేవృషభేచండే । వాగ్భూదిగ్ధేనుషప్రియాం । ద్వ
 యోస్తురశ్చిదృగ్భాణ । స్వర్గవజ్రాంబులోమసు ॥వైజయంతము॥ స్వగ్ధేషు
 పశువాగ్వాజీ । దిక్షేత్రఘృణిభూజలే ॥నానా॥ జాలంజాలకమిత్యేతా । గ
 వాత్రానాయయోగ్గణే । రంభకుట్టలయోశ్చాభ ॥నానా॥ నీలకపిశేడి
 భేదే । కృష్ణేనాతదవతిత్రిషు ॥ నానార్థరత్నమాలా॥ ... *
 ౮౭౩.క॥తుదకనుపదని మొగలిపూ । సొదిపాపనిజోడువేల్పుబుడుతపగరతే
 రదిమెదిరనచూకలడంచ । మదిగలియనికిడగుముదురుమాయలమనికిక॥

❀ త్రిమూర్త్యాత్మకత్ర్యర్థికందము. ❀

౮౭౪॥ స్థిరసత్యాసక్తాశయ । నరకచ్ఛేదనధురీణనగరాజకరా
 సరసాదరకమలోదయ । హరిహాయతనయామజాహ్వయాపరమాత్మా॥

❀ పైకందమునకర్థము. ❀

(బ్రహ్మపరము.) స్థిర=స్థిరమైన, సత్య=సత్యలోకమందు, ఆసక్త=
 ఆసక్తిగలిగిన, ఆశయ=మనసుగలవాడా? నరక=నరకముయొక్క, ఛే
 దన=నశ్చకుటయందు, ధురీణ=భారమువహించినవాడా? నగరాజ=
 కిరణములకురాజైనసూర్యునివంటి, కరా=కాంతిగలవాడా? సరస=అ
 మృతపానులైనదేవతలయందు, ఆదర=ఆదరముగల్గినవాడా? కమలో
 దయ=తామరయందభ్యుదయముగలవాడా? హరి=చంద్రునివంటి, హ
 య=వాహనమును, తనయా=పుత్రునిగలవాడా? లజ=బ్రహ్మయను,
 ఆహ్వయ=పేరుగలవాడా? పరమాత్మా=ఉత్కృష్టమైనప్రయత్నము
 గలవాడా?

(విష్ణుపరము.) స్థిర=స్థిరమైన, సత్య=సత్యభామయందు, ఆసక్త=త

గులుకొన్న, ఆశయమునస్సుగలవాడా? సరక=సరకాసురుని, ఛేదన=హరించుటయందు, ధురీణ=సమర్థుడైనవాడా? సగరాజ=గోవర్ధనమును, కరా=హస్తమునందు గలవాడా? సరస=భూమియందలి, ఆదర=ఆదరముతోఁగూడుకున్నవాడా? కమల=లక్ష్మీదేవియొక్క, ఉదయ=అభ్యుదయముగలవాడా? హరిహయ=శుకవాహనుడే, తనయా=పుత్రునిగాఁగలవాడా? అజ=విష్ణువనే, ఆహ్వాయ=పేరు గలవాడా? పరమాత్మ=పరమాత్మస్వరూపమైనవాడా? *

(ఈశ్వరపరము.) స్థిర=స్థిరమైన, సతీ=పార్వతీదేవియందు, ఆసక్త=తగులుకొన్న, ఆశయ=మనస్సుగలవాడా? సర=బ్రహ్మయొక్క, క=శిరస్సును, ఛేదన=ఖండించుటయందు, ధురీణ=సమర్థుడైనవాడా? సగరాజ=సర్పశ్రేష్ఠుడైన శేషుఁడు, కరా=హస్తమునఁగలవాడా? సరస=విషమందలి, ఆదర=ఆదరముతోఁగూడుకొన్నవాడా? కమల=లేడియొక్క, ఉదయ=అభ్యుదయముగలవాడా? హరి=యముని, హ=సంహరించిన, యత=సియతమైన, నయా=నీతిగలవాడా? అజ=ఈశ్వరుడనీ, ఆహ్వాయ=పేరుగలవాడా? పరమాత్మా=ఉత్కృష్టమగుబుద్ధిగలవాడా? *

* చతుర్దశయమకచూర్ణిక. *

౮౩౫॥ శ్రీహరే, సకలలోక శరణ్యకారుణ్యసింధో- దీనబంధో, భక్తాగమసందోహవసంతం- భవంతం; కృష్ణాధిమానసంరక్షణం - సర్వశుభలక్షణం, కష్టాతిరామణీయకవిగ్రహం - దైత్యవిగ్రహం, కృష్ణానుసారిణం- మిత్రవిందామనోహరిణం, కృష్ణావతార మోహితవల్లవీజనం- శృంగారభాజనం; గోపజనకనాభీపరికేరుహం- గోవర్ధనావహం, గోపకన్యాలమాలికాడోలికాఘనవిహారం- నిర్వికారం, గోపసోదరం - వేణుగీతినాదరం, గోపవేషధారిణం- కుమతవిదారణం; అబ్జసంకాశవదనం - అంభోధినదనం, అబ్జదళనోత్కంఠం- అడ్యుషితవైకుంఠం, అబ్జసఖచంద్రనేత్రం- మ్రోమనేత్రం, అబ్జప్రముఖదిక్పాల కస్తూయమాన విజయవిలాసం- భాసమానదరహాసం; నాభీక బాణజనకం - నాసాజితకనకం, నాభీకసింధుల

కొమ్మభమణిరమణీయక్రోడం - పురాతనక్రోడం, నాళీకపదనగోచరం. స
తభేదరం, నాళీకదళితసంక్రందననందనం - నిఖిలావయవలిప్త హరిచంద
నం, పుష్కరచరపాపత్యమాణబిరుదాంకం - నిష్కళంకం, పుష్కర ధర
ప్రతిమానతనూవిలసనం - ఆరచితచాణూరనిరసనం, పుష్కరగంగాదిసక
లతీర్థవితతీప్రతివర్ష సేవ్యమానకామారసరసీతటనివాసినం - శబర తరుణీవి
లాసినం, పుష్కరసమానచరణం - కుచేలశరణం; తారకావీననేత్రస్థభీష్మ
సూజననదేశపాదాంగుష్ఠనఖరం - ఖండితఖరం, తారకాధీశోద్భవకారణ
హృదయం - సదయహృదయం, తారకమంత్రసారం ధర్మాధారం, తా
రకాసురాచారిత్రేవితం తపోధన కదంబసంభావితం; ధనంజయమపి నమ
తాండదానం - జగన్నిదానం, ధనంజయజేజోమయస్వరూపం - అప్రతిమ
ప్రతాపం, ధనంజయప్రముఖపురాతనసుకవికావ్యావలోకనప్రాథమ దస్తు
దీయవాక్యసరణిపవిత్రీకరణపాగీణశుభచరిత్రం - మణిగణదేదీప్యమానఫ
ణిణణాయతాతపత్రం, ధనంజయసారధిం - బాణాగ్రకీలికీలాలేహ్యమాన
వారిధిం; పుండరీకప్రభృతిపరమభాగవతజేషీయమానానంతలిలావితానం -
సేవకనితాంతసంతానం, పుండరీకామరహరసఖం - అవ్యయసుఖం, పుం
డరీకనామకరికరోపమానవతుర్భుజం - రక్షితప్రజం, పుండరీక విశాలేక్ష
ణం - కాలీయశిక్షణం; భద్రకుంభిసీప్రముఖస్త్రైణ భోగానుసంధానుభో
గాభిరామం - మురవిరామం, భద్రకుంభీనసాధిపతైలేశానం - భుజంగ
పుంగవశయానం, భద్రకుంభిచిరత్పరత్పసందానితగోపురప్రాకారమంట
పాలంక్రియమాణనిజదివ్యప్రాసాదమధ్యమధ్యాసీనం - పాలితానేకహరి
సేనం, భద్రకుంభీంద్రావనం - చరితబృందావనం; చంద్రకాంతదర భాసు
రకరం - ప్రపన్నజేమంకరం, చంద్రకాంతఖచితవీధిరారజ్యమానకాంచన
రథసంచారం - నవనీతచోరం, చంద్రకాంతవిభాసమాన బద్ధావతంసం -
దండితకంసం, చంద్రకాంతమనోనాథం - నీలాసనాథం; కవిరాజమస్త
న్యస్తైకపాదం - శీతలతులశీదళమాలికామోదం, కవిరాజు సూయమానత్రి
లోకవిద్రావణ రావణబలఘనాఘనసంఘవిధ్వంసనాశుగదాశుగధారా

హిండితచండకోదండం- కబంధబాహుకదలికాఖండన వేదండం, కవిరాజ
 నోసూయమానావార్యశార్యం- కోటికందర్పసాందర్భం, కవిరాజవిరాజిత
 ముఖవృత్తినిబంధనప్రబంధరాజవిలాసం - గోపికావిరచితరాసం; కమలా
 సనాథబాహుంతరాళం - సత్యామానసమరాళం, కమలాసనాతన శాబ
 కవిలోలలోచనోజ్జ్వలకలాగజ్జేయమహిళాసహస్రపరివృతం - యశోదో
 పలాలితం, కమలాసనర్తుమార్తాండసాహాయదాయిబాహుళ్యాంగం- గ
 రుడలింగం, కమలాసనాదినిర్మాణవజ్రప్రభావం - మహానుభావం; కలా
 పాలికావిజ్ఞానశాలినం - వనమానినం, కలాపాలీకాదంబినీ నీలకణకలా
 పం - భంజితశివచాపం, కలాపాలికాఘటిత భవ్యకావ్యరసానుభవశో
 భినం - రాధాధరసుధారసధారాలోభినం, కలాపాలికాలంకృతసకలాం
 గం - నిర్భిన్నకపటకనకసారంగం; హృదయ విలసదలమేల్కంగం - కరు
 ణాతరంగితాపాంగం, సనకసనందనాది మునిజనాంతరంగం - వనజసా
 రంగం, ఆనందనిలయమానందనిలయవాస్తవ్యం - శివాస్తవ్యం, దివ్యం, శ్రీ
 వేంకటేశ మతి విశంకట ప్రకాశం - సకల దేవతాధీశం, అమీవయం,
 భజామః ॥ *

శ్రీ {ప్రాకృత శౌరసేని మాగధి మైశాచి చూళికా }
 {అపభ్రంశ సంస్కృత ఆంధ్ర అప్రభాషా సీసము. }

తాయమాణస్సీతోయద్మిశ్లపజ్జణ్ణయవిజ్ఞానాసరిసపాయ
 ఛాయ. నాకమనస్వినీలోకధమ్మిల్లపర్జన్యకవిద్యుతినదృశపాద
 పురవదేవవిదాణగరువమరట్టదుఃఖట్టజాదవిజేయ కళనసీహ
 ఛాయ. పూర్వదేవవితానగర్వమదోద్ధతగజజాతవిజవనకలనసింహ
 చళనశాళశనిశంతళభత్తచిందితపశశమస్తనకేళి పాళియాద
 ఛాయ. జరణసారసనిరంతరభక్తచిందితఫలసమర్థనకేళిపారిజాత
 మతనసూతనధేరతితశవల్లహముహగననిజ్జగల్లానగునదురీన
 ఛాయ. ఘదనసూదనధాత్మత్రిదశవల్లభముఖగణియకల్యాణగుణధురీణ

కందక చళాచలఖి-ణపంధుళాళి
 ఛాయ. గంధగజరాజరక్షణబంధురారి
 మహాయముఖధికరీ హేమమహాపడుర్పు
 ఛాయ. మఘవముఖాశ్చర్య హేతుమహాసమాహ
 ఆజవంజవజలధిమగ్నార్తతరణి
 మబ్బుపూపుట్టుపుబిడారు మగువ తోడ||

ఆదిపాదైకైకవరణానులోమప్రతిలో మోహ్యాచలజిహ్వికాగోపన
 గోమూత్రికాబంధతత్త్వాదార్థభ్రమకగోమూత్రికా బంధ పతకబం
 ధపాదుకాబంధ నవరంగసమపంచాక్షరఖండ చతుష్టయాశ్రయ ద
 లోపరిస్థిరోష్ఠ్యపూర్వవిధనియమద్విచరణదలోపరి పూర్వోక్తాను
 లోమవిలోమనియమనాత్రిక్మ్య దళాద్యక్షరనియమ పాదద్వయో
 పరిచరణద్వయప్రత్యైకానులోమనియమోపరి దళచతుష్కప్రత్యై
 క పాదద్వయభ్రమకగోమూత్రికాబంధతత్త్వాదగ్నప్రగోమూత్రికా
 బంధప్రక్రియకచక్రకీబంధురద్వాదశదళస్ఫుట
 సర్వలఘుద్విరదగతిరగడము.

- తి. భవిభవిభ భవభవభ భవభవభ భవిభవిభ
 వివిభవి విభవభవి * విభవభవి వివిభవివి ౧.
- జయనయజ జలజలజ * జలజలజ జయనయజ
 నయనయన నలదళన * నలదళన నయనయన ౨.
- వసువసువ వనదనవ * వనదనవ వసువసువ
 వసననవ వలదలవ * వలదలవ వసననవ ౩.
- మహిమహిమ మదనదమ * మదనదమ మహిమహిమ
 వహనహవ వరదరవ * వరదరవ వహనహవ ౪.
- సరసరస జయదయజ * జయదయజ సరసరస
 పరవరప వశితశివ * వశితశివ పరవర ౫.

పవనవప	భసలసభ	* భసలసభ	పవనవప	
కవనవక	కరకరక	* కరకరక	కవనవక	౬
కదనదక	ఘనఘనఘ	* ఘనఘనఘ	కదనదక	
పక్షకదప	వసుదసువ	* వసుదసువ	పక్షకదప	౭.
నమనమన	నవకవన	* నవకవన	నమనమన	
యమనమయ	హరియరిహ	* హరియరిహ	యమనమయ	౮.
జలజనయ	నపవిజయ	* సరసయశ	గరదలహ	
హలదరగ	శయసరస	* యజవిపన	యనజలజ	౯.
పరహజని	యమజనవ	* భరకరభ	దరసురవ	
వరసురద	భరకరభ	* వనజమయ	నిజహరప	౧౦
కరకరక	భరవనన	* ఘనజసుత	తరవరన	
నరవరత	తసుజనఘ	* నసవరభ	కరకరక	౧౧.
పరవిరస	హరవరద	* భవననగ	గరిహరద	
దరహరిగ	గననవభ	* దరవరహ	సరవిరప	౧౨.

* మైద్విరదగతిరగడకర్థము. *

భ - మేఘములయొక్క, విభ - శ్రేష్ఠమైన, విభ - కాంతివంటి కాంతిగలవాడా? భవ - ఈశ్వరునియొక్క, భవ - శ్రేయస్సుయొక్క, భ - ప్రకాశముగలవాడా? భవ - శుభమునకు, భవ - ప్రాపకమైన, భ - జ్ఞానముగలవాడా? భ - నక్షత్రములకు, విభ - నాయకుడగు చంద్రుడనెడు, వి - కంటియొక్క, భ - కాంతిగలవాడా? వి - విశేషమైన, వి - గర్భతంత్రుని, భవి - పొందినట్టి, వి - పరమాత్మ యైనవాడా? విభవ - విభవముయొక్క, భవి - సత్తుగలవాడా? వి - విగతమైన, భవ - సంసారముగలవాడునై, భవి - సంసారముగలవాడా? వి - ఆకాశజమైన, వి - పరమాత్మనై, భవి - జన్మముగలవారిని, వి - పొందినవాడా? జయన - జయమును, యజ - పొందినవాడా? జలనీటియందు, జలజ - మత్స్యమనైనవాడా? జల -

జమలగువారికి- జలజ-అగ్నిస్వరూపుడా? జయ- జయని, నయ పొంది
న, జ - ఇచ్ఛగలవాడా? నయ - న్యాయశాస్త్రములే, నయన - కన్ను
లుగాఁగలవాడా? నల - తృణరూపమైనదనుజుని, దళన , ఖండించిన
వాడా? నల - పద్మముయొక్క, దళ - దళమే, న - సాధనముగాఁగల
మరునియొక్క, నయ - నీతిని, నయన - పొందినవాడా? వసు - అష్ట
వసువులకు, వసువ - ధనమైనవాడా? వనద - మేఘమువలె, నవ -
నూతనకాంతిగలవాడా? వనత్ - భజించువారలకు, అనవ - ఆద్యుడై
నవాడా? వసు - అగ్నిహోత్రునికి, వసువ - రక్షియైనవాడా? వ
సన - ఉన్నట్టి, సవ - యజ్ఞములుగలవాడా? వలద - దేవేంద్రుడు,
లవ - అణువుగాఁగలవాడా? వలత్ - పొందినట్టి, అలవ - భేదనాభా
వముగలవాడా? వసన - వస్త్రరూపమైన, (కప్పుకొన్న) సవ - పుట్టు
వుగలవాడా? మహిమ - మహిమచేత, హిమ - చల్లనైనవాడా? మ
ద - మదయుక్తమైన, న - పురుషులను, ద - ఖండించునట్టి, మ - కాం
తిగలవాడా? మదన - మత్సరము, దమ - అడచినరుద్రునిగలవాడా?
మహి - ఉత్సవముగలిగిన, మహి - భూమిని, మ - లక్ష్మినిగలవాడా?
వహన - వహించిన, హవ - దానముగలవాడా? వర - వరములను,
ద - ఇచ్చునట్టివాడను, రవ, ధ్వనితోఁగూడిన, వర - శ్రేష్ఠమైన, దర్శ
శంఖమును, వ - పొందినవాడా? వహన - వహించిన, హవ - యజ్ఞ
మునుగలవాడా? సరస - అనురాగముతోఁగూడిన, రస - భూమినిగ
లవాడా? జయత్ . సర్వోత్కృష్టమైన, ఆయ - శుభావహవిధిచేత,
జ - పుట్టిన, జయ - జయము, దయ - దయయుగలవారికి, జ - కోరి
కయైనవాడా? సరస - రసికులకు, రస - ఆనందస్వరూపమైనవాడా?
పరవర - శత్రురాజులను, ప - పానముఁజేయువాడా? వశిత - అధీన
ముగాఁజేయఁబడిన, శివ - ముక్కంటినిగలవాడా? వశిత. కోరఁబడిన,
శివ - శుభముచేత, సర - ఉత్కృష్టమైన, వర - వరములను, ప . పా
లించువాడా? పవన . పవిత్రమైన, వప - వపగలవాడా? భసల

తుమ్మెదలవంటి, సభ - కాంతితోఁగూడుకున్నవాఁడా, భ - భావమున,
 సలస - కోరికతోఁగూడికొనిన, భ - ఈశ్వరునిగలవాఁడా? పవన , వా
 యువును, వ - వరుణుని, ప - పాలించువాఁడా, కవ - వర్ణించు,
 నవ - తొమ్మండైన, క - బహులుగలవాఁడా? కర - కానుకలను, కర-
 చేయునట్టి, క - వినుమానికముగలవాఁడా? కర - కరికరములవంటి, క
 రక-హస్తములుగలవాఁడా? కవన - కవిత్వముయొక్క, వ - స్వాంతనము
 చేతనగు, క - సుఖముగలవాఁడా? కద - మేఘమువలె, నదక - మో
 యనట్టి, ఘనఘన - మిక్కిలియెడలెగని, ఘ - కింకిణులుగలవాఁడా? ఘ
 న - పర్వతమువంటి; ఘన - గజేంద్రునియందు, ఘ - విశ్వాసముకొఱకు,
 కదన - జగదమును, ద - ఇచ్చునట్టి, క - బుద్ధిగలవాఁడా? పత్ , పా
 దమందు, అకత్ - కుత్సితముగాకయుండునట్టి, అప - ఉదకముగలవాఁ
 డా? వ - వాయువును, సుత్ - పుట్టించునట్టి, అసువ - ప్రాణములు
 గలవాఁడా? వసు - ధనములను, ద - ఇచ్చువారిని, సువ - కల్పించువాఁ
 డా? పద - రక్షణముచేత, క - వసువులను, ద - ఇచ్చువారలను, ప -
 పాలించువాఁడా? నమన - నమస్కరించువారియందు, మన - మనస్సుగల
 వాఁడా? నవ - నూతనమైన, కవన - కవిత్వముచేత, నవ - సుతించువార
 లనే, క - నెమళ్లకు, వన - వనరూపమైనవాఁడా? యమనమయ - యో
 గస్వరూపమైన, హరి - హరియైనవాఁడా? అరి - శత్రువులను, హ -
 హరించునట్టి, హరి - తురగముగలవాఁడా? అరి - చక్రమును, హ - పొం
 దినవాఁడా? యమ - యమముచేత, నమ - నమ్మవైసవారిని, య - పొరి
 దినవాఁడా? జలజనయన - జలజములవంటికన్నులుగలవాఁడా? సవి - వ
 జ్రాయుధమును, జను - జయించుటయందు, సరస - బలముతోఁగూడిన,
 యశ - కీర్తిగలవాఁడా? గర - విషమును, ద - ఇచ్చేవారిని, లగ్నిహించిన
 ఖలులను, హ - కొట్టివేసినవాఁడా? హల - హలరేఖను, దర - శంఖరే
 ఖను, గ - పొందిన, శయ - హస్తముగలవాఁడా? సరస - భూమితోఁగూ
 డినవాఁడా? యజవి - జపములేనివారలను, ప - పాలించువాఁడా? నయ

న - పొందిన, జలజ . పాంచజన్యశంఖమునుగలవాఁడా? పర - పరులను ,
 హ - హాసించినట్టి, జని - వుట్టువుగలవాఁడా? యమజ - ధర్మరాజును ,
 నవ - నూతనముగా, భర - భరించుటను, కర - చేయునట్టి, భ . కాం
 తిగల, దర - చిందముయొక్క, సు - శుభమైన, రవ - ధ్వనిగలవాఁడా?
 వర - శ్రేష్ఠములై, సు - లెస్సిన, రద - దంతములుగలిగి - భర - అ
 తిశయముతోఁ గూడిన, కరభ - కరభములు గలవాఁడా? వనజమ
 య . అగ్నిమయస్వరూపమైనవాఁడా? నిజ - స్వకీయుడైన, హర - ఈ
 శ్వరుని, ప - పాలించువాఁడా, కర - హస్తమున, కరక - కమండలుపుగ
 లవాఁడా? భర-అతిశయమైన, వసన- వస్త్రముగలవాఁడా? ఘన- ఘన
 నముగా, జ - వుట్టిన, సుతతర - కుమారశ్రేష్ఠులగలవాఁడా? వర -
 ముఖ్యమైన, న - సాధనముగలవాఁడా? నరవర. పురుషోత్తముడైనవాఁ
 డా, తత - విస్తృతమైన, సుజన - సత్పురుషులయందు, ఘన - నిబిడమై
 న, సవ - యజ్ఞములను, ర - గ్రహించునట్టి, భ - దీప్తిగలవాఁడా? కర-
 కాంతిని, కర - చేయునట్టి, క - బుద్ధిగలవాఁడా? పర - రిపులకు, వి
 రస - విరసమైనవాఁడా? హర - హరునికి, వర - వరమును, ద - ఇచ్చు
 వాఁడా? భవన - గృహమైన, నగ - పర్వతముగలవాఁడా? గరి - కార్తి
 యుఁగిని, హర - హరించినవాడనునట్టి, ద - ధ్వనిగలవాఁడా? దరహరి -
 నరసింహస్వరూపమైనవాఁడా? గగన - ఆకాశమువలె, నవ - నూతన
 మైన, భ . కాంతిగలవాఁడా? దర- భయమును, వర - శ్రేష్ఠముగా, హ -
 పోఁగొట్టువాఁడా? సర - గమనవేగముగలిగిన, విః - గరుడునియొక్క,
 ర - గౌరవమును, ప - పాలించువాఁడా?

(నిఘంటుప్రియోగములు.) భకారపుంసిజలదే। భ్రమరేభావ
 శూలినోః। భవస్సత్తాభద్రభగ్గ। పాప్రిస్సంసారజన్మసు॥ నానా॥ నక్ష
 త్రమృతంభంతారా॥ అమరము॥ విశ్వత్సపివోమ్నివాతే। పరమాత్మనిప
 షీణి ॥ నానా ॥ భాశ్యవిద్యుతిదీప్తయః ॥ అమరము. ॥ జలజఃకాస్త్రభేమి

నే । జలజంశంఖపద్మయోః ॥ విశ్వము. ॥ జలంసీరేజడేత్రిషు ॥ తృణేంబుజేన
 లంకాతు । రాజ్ఞీనా శేతునస్త్రియాంశ్చద్వార్ణవము ॥ నకారఃపుంసిహే
 రంబే । సాధనేపురుషేసరి । వసుర్కయాభేరశ్మేగ్న । ధనాధీశేచహ
 ట్టకే ॥ విశ్వము. ॥ ఘరికంవసుచంద్రకం ॥ అమరము. ॥ దేవభేదేనవేర
 శ్చా । వసురత్నేధనేవసు ॥ అమరము. ॥ మాస్త్రిమానేమృతావేలా । మే
 ధాశీమధ్యమాత్మషు ॥ నానా ॥ ఇందిరాలోకమాతామా ॥ అమర
 ము. ॥ మహాఉద్ధవఉత్సవః ॥ అమరము. ॥ మహేశాస్తిమహి । వరోభి
 ష్టేనేవతాదే । వరాజామాత్మపిద్మయోః । శ్రేష్ఠేవోధవ్యపివిభౌ । వ
 రంకాశ్చీరజంమతం ॥ శాశ్వతము. ॥ దరోస్త్రీశంఖధయయో । గర్తేపిద
 గుహాదరీ । జంత్వశ్యయమల్పార్థే ॥ నానా ॥ వఃపుమాన్సాప్త్వికేవాతే
 వరుణేసంయమేదశే । ప్రబోధేమదనేచైవ ॥ నానా ॥ రసాగంధరసా
 స్వాదే । తిక్తదావిషరాగయోః । శృంగారాదాద్రీవేపిర్యే । దేహే
 ధాత్వంబుపారదే ॥ విశ్వము. ॥ శృంగారాదాజలేపిర్యే । సువర్ణేవిషశు
 క్రియోః । ఆస్వాదేచరసప్రావళః ॥ హలాయుధము. ॥ శృంగరముఖ్య
 మధురాదిసువర్ణరేతో నిర్యాసరాగరశ్శద్రవ పారదేషు । ఆస్వాదన
 భ్యనిసుధాంబరసాఖ్యధాతు శ్విష్టో రసోధరసనాధరణీ రసాస్యా
 త్ ॥ నానా ॥ జపుమాన్విజయే కామే । నిస్తరేమత్సరేజలే ॥ నానా ॥ స్వ
 శ్రేయసంశివంధద్రీం ॥ అమరము. ॥ వశఆయత్తతాయంస్యాత్ । గజయ
 చ్చాప్రభుత్వయోః ॥ వైజయంతి ॥ సభాసమితిసంసదః ॥ అమరము. ॥ కస్యా
 త్పితామహబ్రథ్నై । మారుతేశమనేసరే । సితవర్ణేమయూరేచ । హరా
 వాత్సనివారిధా । రసావహతశబ్దేష్టా । ప్రకాశేబుద్ధిచేతసా । కోట్రహస్య
 త్తానిలారాగ్ని । చిత్తధీయమకేకిషు । విష్ణావాహతశబ్దేష్టా । సితవర్ణేశ
 నాద్యుతా ॥ నానా ॥ కరోవర్ణోపలేపాణౌ । శుండాయాంకిరణేబలే ॥ విశ్వ
 ము. ॥ కరోహస్తేభశుండాయా । ముపథాకరణాంశుషు ॥ వైజయంతము ॥ మే
 ఘేనిదాఘేకింకిణ్యోః ॥ ఘంటాయాంఘటనేచఘః । ఘుంపుంసిభోగినంవేగే ॥ ప
 రాక్రమనిదాఘయోః । ఘంటాహననయోగ్యేఘై ॥ వై శాఘేప్రత్యయేపిషు ।

నానా॥ ముస్తాముద్దరమే ఘోషం | గజశైలేపుమాకాఘనః॥ నానా॥ ప
దంవ్యవసితత్రాణస్థానలత్నాంఘ్రివస్తుషు॥ అమరము॥ కరకస్తుకరంకే
స్యా దాకోశేదకమండలే | పక్షిభేదకరేవ్యస్థి కరకావమనోభలే॥
విశ్వము॥ జయనేజయః॥ అమరము॥ యకారఃపుంసిపవనే | యమేదాత
రియాతరి | త్యాగేపాయేవశిష్యేచ యేనయేకల్పపాదపే॥దశపుమాకా
ఘనసారేందు | విరామేషుమహీధరే | సాహస్థానలనశబ్దేచ॥ భాభవ్య
లంకృతాదీప్తా | స్త్రియాంభాఃకిరణేద్యుతా॥ మకారఃపుంసిశ్రీకంఠే చం
ద్రవహ్నివిధాత్పుషు | సవ్యపాదేప్రకౌష్ఠేచ | చత్వరాక్షిమతేతథా |
కపిలేపింగలేవర్ణే | మంగళేబంధనేచమూః॥ హకారఃపుంసియజనే వ
రుణేంద్రహయస్త్పతః | ఈశ్వరేచాపలోపేచ | చరణేరోమరాజిషు॥
లఃపుంసిచక్రీలాస్వాదా | లఃఖండితేత్రిష్యాదానే॥ పవిత్రవజ్రేస్త్రధారా
యాం॥ నానా॥ పరందూరాన్యముఖ్యేషు | పరస్తత్పరఉత్తమే॥ యా
దవము॥ పరంపరాన్యముఖ్యేషు | పరోరిపరమాత్మనో॥ వైజయంత
ము॥ లవోలేశేవిలాసేచ ఛేదనేరామనందనే॥ కేశవము॥ నవంప్రత్య
గ్రసంఖ్యయోః॥ హలాయుధము॥ భరోతిశయభారయోః॥ నానా॥ భ
రోభరశ్యలాభేషు | భరేభరణరాగయోః॥ వైజయంతము॥ సకారఃక
ధ్యతేపుంసి పవనేపర్వతేక్షణే | ప్రాకారేశుభలగ్నైచ | హేతుకాస్తు
భయోరపి॥ నానా॥ వలంఛోన్మానమానయోః॥ విశ్వము॥ లవోభిలా
షోలవనే॥ అమరము॥ ✽

{ ఏకద్విత్రివతుఃపంచషట్పస్తాక్షర
క్రమపాదనియమసీసము }

౪౭౮॥ రారారరారరరూరూరరేరారరేరా రరీరరరూరరార | భా
భీరుభీభరభారభరీరేభిభూరిభాభాభిభూభూభరాభ | నలీనీనీనైనైకలల
నాకళానూనలాలనలోలాకళంకలీల | దరదారిదరధరకరదదాదోదర
జారకాదరకరోదారవరద | గోపదాలకపాలకపాపలోప | సాలకవి
లాసవేంకటశైలపాస | భవ్యభావభవాకారదివ్యరూప | రాధికాస్ను
టదిక్కరికాధరాంగ॥

శ్లోపైసీసమునకర్థము.

రా=స్వర్ణమయమైన, రా=శాలను, ర=గ్రహించిన, ర=ధ్యానమునకును, అరి=అరిషడ్వర్ణమలవల్లనైన, ర=భయమునకును, రూ=కామినులయందలి, రూ=ఇచ్చయొక్కయు, ర=క్షమయందు, ర=అగ్నియైన, ఇర=వాక్కులయొక్క, అర=వేగముచేత, ర=శ్రేష్ఠమైన, ఇర=భూమియందు, అరరి=రథముయొక్క, ఈర=ప్రేరణమందు, ర=నిపుణులునై. రూ=రూపముయొక్క, ర=గౌరవముచేత, ర=మనోహరులునైన, అర=సుహృత్తులుగలవాఁడా? భ=దేవేంద్రునివల్ల, అభిరు=వెఅవనిదైత్యులకు, భి=భయమును, భర=నింపునట్టి, భ=చక్రముయొక్క, అర=అంచులనెడు, భరి=భేరియొక్క, రేభి=ధ్వనిగలవాఁడా? భూరి=అధికమైన, భా=కాంతిగలిగిన, భ=మేఘములయొక్క, అభిభూ=తీరస్కారమునకు, భూ=స్థానమైనట్టియు, భర=అతిశయమైనట్టియు, ఆభ=కాంతిగలవాఁడా? నలినీ=తామరయందు, నిలీన=ఉన్నటువంటి, ఏక=ముఖ్యమైన, లలనా=స్త్రీయైన లక్ష్మియొక్క, క.శా=విద్యలయొక్క, అనూన=అధికమైన, లాలన=లాంచుటయందు, లోల=అసక్తిగలదియునై, అకళంక=నిష్కళంకమైన, వీల=వీలలుగలవాఁడా? దర=భయమును, దారి=కొట్టివేయునట్టి, దర=శంఖమును, ధర=ధరించిన, కర=హస్తముగలవాఁడా? దవ=కార్చిచ్చును, అద=భక్షించిన, ఉదర=ఉదరముగలవాఁడా? దారక=దారకునియందు, ఆదర=ఆదరముగలవాఁడా? కర=హస్తముచేత, ఉదార=అతిశయమైన, వర=వరములను, ద=ఇచ్చువాఁడా? గోప=గోపాలకులయొక్క, బాలక=పిల్లవాండ్రను, పాలక=పాలించినవాఁడా? పాప=పాపములను, లోప=పోగొట్టువాఁడా? సాలక=ముంగురులతోఁగూడుకొన్న, విలాస=విలాసముగలవాఁడా? వేంకటశైల=వేంకటాద్రియే, వాస=మందిరముగాఁగలవాఁడా? భవ్య=శుభస్కరమైన, భావభవ=మన్మథునియొక్క, అకార=అకారమువలెనే. దివ్య=ప్రకాశయుక్తమైన, రూప=చ

క్కుండనముగలవాఁడా? రాధికా=రాధికచేత, స్ఫుట=వ్యక్తమైన, దిక్=
దంతక్షతములును, కరిక=నఖక్షతములును గలిగిన, అధర=పెదవియు,
అంగ=శరీరమునుగలవాఁడా? (నిఘంటుప్రయోగములు.) రాస్త్రియాం
హేమ్నిశాలాయా । మాశంసాయాంగతాఽపి ॥ రఃపుమాకపావశే
హేమ్ని త్తయవశ్రేణయేద్యుతా । గౌరవేనిపుణేశ్రేష్ఠే వ్యాపకేపిమ
నోహలే । రక్తిబేరుధిరేమూర్ధ్ని ధ్యానవ్యోమాండకుక్షిషు । చక్రేభ
యేచత్రిషుతు । విరసేత్యాగతీక్షయోః ॥ స్త్రీరుక్మాలేచ్ఛయోఃకాంతౌ
రుక్మాయుద్ధేభయేధ్వనా ॥ రూస్తురూపేధ్వనాభితా భేషుసభేదనేద్య
యోః । స్త్రీకామినీవమికయో ॥ అరంతుశీఘ్రంబక్రాంకే శీఘ్రగామినితు
త్రిషు ॥ అరావర్సప్రభేదన్యాం మిత్రంసుహృదినారవౌ ॥ ఇరాసు
రాంబువాగ్భుషు ॥ లీలాకేలివిలాసశ్చ శృంగరప్రభవక్రియా ॥ భ
శృంభాభ్రమరేభావే శుక్రకంశౌజలదేవుమాక ॥ భాభవ్యలంకృతాదీ
ప్తే స్త్రియాంభాః కిరణవ్యతా । క్లిబేతుగగనేరాశౌ తారాయాం
పుండ్రవక్రయోః ॥ భిస్త్రీభిత్వాంఖగేపుంసి స్థానభూమ్యాస్తుభూస్త్రి
యాం ॥ నానా ॥ అరరియనుటకు. అరాశీరరశీరః ॥ మాఘము. ౧౯
సర్గ. ౧. రేభియనుటకు. ॥ భూభారైరభిరేభిరే । భేరీరేభిభి ॥ మాఘము. ॥
దిక్కరిక. అనుటకు. శ్లో॥ సతతమనుమతామగమ్యరూపాః । పరిణతది
క్కురికాస్తటిభిభ ॥ మాఘము ॥ ... *

{ సృగ్వణీవృత్త, మంజరి, ముక్తసదగ్రస్తద్విపద, చండకవృ
త్తిదండక, గర్భితదుర్భరద్విపా సత్తిస్తబకాంత్యనియ
మసమధికపదచిత్రాస్తదచిత్రచరణభాసమాససీసము. }

౮౭౯ ॥ వారణావారణావక్రసన్నక్రసత్పాదనాపాదనాగ్రధా
ర । కారవాధారవాగ్వారణాకారణార్హావనాధావనాయాసవాస । సా
రహంకారహంసారధామారధామానసాభ్యాసనాచాపచాప । మార
సంహరిసంభావ్యభానవ్యభాగాగమాంతాగమాంతాలవాల । పారదా
పారతారాజ్జతారతార । శారదాశారదాభ్రోరుప్పరపూర । హరినీ
హరినిర్భరభ్యాతిరితి । దీనపాదీనపాదీనదేవదేవ ॥ ... *

❀ గర్భితస్రగ్వణీవృత్తము. ❀

1. వారణావారణావక్రసన్నక్రస । తా-రవా-ధారవా-గ్వారణా-కారణా । సారహంకారహంసారథా-మారథా । మారసంహరిసంభావ్యభానవ్యభా ॥

❀ మంజరి. ❀

2. వక్రసన్నక్రసత్పాద ౨ పాద । కారవా-ధారవా-ధారణా-కార॥

❀ ముక్తపదగ్రస్తద్విపదము. ❀

3. సారహంకారసంసారథా-మార । మారసంహరిసంభావ్యభానవ్య॥

❀ సమస్కారశబ్దలక్షితకందద్వయగర్భితవచనము. ❀

౮౨౦ ॥ శ్రీవైకుంఠమండలివాసుదేవునకు మ్రొక్కు, యామోచస్థలమందలిసంకర్షణనకుఁజేమిగులు, ప్రమోచస్థలమందలి ప్రేయ్యమునకేడికోళ్లు, సమ్మోచమందలియనిరుద్ధనకుసలయు, సత్యలోకమందలివిష్ణునకేకిసలు. సూర్యమండలమందలిపద్మాక్షునకుజోడీలు, క్షీరాబ్ధిస్థలియందలిశేషశయనునకుఁజెంగనాలు, శ్వేతదీప్తమందలితారకస్వామికన్నులమ్రొక్కు, బదరీవనమందలినారాయణునకుజోతలు, నైమిశారణ్యమందలిహరికిజోహారు, హరిక్షేత్రమందలిసాలగ్రావస్వామికిసురతానిసలాము, ఆయోధ్యయందలిరఘుద్వహునకుదోయిలి, మధురనున్నబాలకృష్ణునకుసాంగిలి, మాయాస్థలమందలిమధుసూదనునకుఁగోళిగి, కాశీక్షేత్రమందలిభోగశయానునకునివాళి, యవంతియందలియవనీపతికిమేలు, ద్వారవతియందలియాదవేంద్రునకుఁగొలువు, వజ్రస్థానమందలిగోపీజనప్రియునకు గొబ్బిళ్లు, బృందావనమందలినందసూనునకుఁబొగడ్తులు, కాలీయహ్రాదవందలిగోవిందునకుగొండీలు, గోవర్ధనమందలిగోపవేషునకుఁడెంకనాలు, భక్తలోచనమందలి భవఘ్నుస్వామికిఁగొడీలు, గోమతపర్వతమందలిశౌరికిమోడ్కుఁగేలు, హరిద్వారమందలిఁగత్పతికిఁజేవిప్పు, ప్రయాగయందలిమూఢవునకుసాంఘుబలా, గయయందలిగదాధరునకుమోడ్కు, గంగాసారసంగమస్థలమందలి విష్ణువునకుఁగైమాపు, చిత్రకూటమందలిరాఘ

పునకుగిడిగిళ్లు, నందిగ్రామమందలిరాక్షసమునకుజేసే, ప్రభాస్థలివిశ్వ
 రూపునకల్లోనేలేడల్లో, శ్రీకూర్మమందలికూర్మమూర్తికెరగట, నీలాచ
 లమందలిపురుషోత్తమునకుఁజేసాపు, సింహాచలమందలిమహాసింహునకుఁ
 జిన్నిపువ్వు, తులసీవనమందలిగదాధరునకుఁగోడిగి, కృతకౌవమందలిపా
 పహరునకుఁదెలియుట, శ్వేతగిరియందలిసింహులొచనునకువెన్నెల, ధ
 ర్మపురియందలియోగానందునకుఁగొల్వమొక్కు, శ్రీకాకుళమంజులితె
 లుఁగురామసికిదండము, అశోకాబిలగరుడాద్రియందలిహిరణ్యసుర
 మర్దనునకునమస్కారంబు, పాండురంగమందలివిఠలునకుసాష్టాంగంబు,
 యాదవపర్వతమందలినారాయణునకునమస్కృతి, ఘటికాచలమందలిన్మ
 సింహునకునమోనమో, వారణగిరియందలివరదునకుఁబ్రణమి, కాంచీ
 యందలికమలలోచనునకువందనంబు, యథోక్తస్థలమందలియథోక్తకా
 రునకుఁబ్రణామంబు, పరమస్థలియందలిపరమేశ్వరునకుముకుళితహస్తం
 బు, పాండుభూస్థలిపాండవదూతకుఁబ్రణీపాతంబు, విక్రమస్థలిఁ
 ద్రివిక్రమునకుఁబుష్పాంజలి, కామాలియందలిన్మసింహునకునమస్మ
 తి, అష్టభుజస్థలమందలియష్టభుజునకానతి, స్రవాశస్థలమందలిప్రవాళ
 వర్షునకువినుతి, దీపాభస్థలమందలిదీపాభునకంజలి, గృధ్రోస్థలమందలివి
 జయరాఘవునకు శిరోనమ్రత, వీత్రూరణ్యమందలిశయానవీరరాఘవున
 కుశరణ, తోతాద్రియందలితుంగశయానునకునమోవాకంబు, గజస్థల
 మందలిగజార్తిఘ్నునకుశరణార్థి, బలిపురమందలిమహాబలునకారాధనం
 బు, భక్తసారమందలిమహాజగత్పతికిఁబూజ, యింద్రస్థలమందలిదేవదే
 వునకుక్రైంకర్యంబు, గోపపురమందలిగోపపతికినపర్య, అంతర్వేదివా
 సుండగువారసింహునకునమస్కారంబు, భద్రాచలమందలికోదండ
 రామునకుభద్రంబు, శోభనాద్రివాసుండగుసుబ్బరామసికిక్షేమంబు, మం
 గళగిరినరహరికివిద్యసేవనంబు, శ్రీముష్ణమందలియాదివరాహస్వామికి
 శుశ్రూష, మహితస్థలమందలిపద్మలోచనునకుఁబరిచర్య, శ్రీరంగమందలి
 రంగస్వామికినమస్య, శ్రీరామస్థలమందలిజానకీప్రియునకువర్సణంబు,

శ్రీనివాసస్థలమందలి పూర్ణమూర్తికభిక్షుతి, స్వర్ణమందిరమందలి స్వర్ణ
 స్వామికిసంస్తుతి, వ్యాఘ్రపురమందలి మహాబాహునకు స్తవంబు, యాకా
 శనగరమందలిహరికిస్తోత్రంబు, యుత్పలావతకమందలి శారికివినుతి, మణి
 కూటమందలిచుణిప్రభునకభివాదనంబు, విష్ణుపురమందలి మహావిష్ణునకు
 డాస్యంబు, భక్తస్థానమందలి భక్తిప్రదునకుదిగ్విజయంబు, శ్వేతహృద
 మందలి శాంతమూర్తికి విజయంబు, అగ్నిపురమందలిమూర్ధ్విఘనకుమం
 గళంబు, భార్గవస్థానమందలిభద్రునకుఁ గ శ్యాణంబు, వైకుంఠమందలిమా
 భవునకు శుభంబు, పురుషోత్తమమందలి భక్తసఖునకు భవ్యంబు, చక్ర
 తీర్థమందలి సుదర్శనునకుఁ గుళంబు, కుంభకోణమందలిశార్ఙ్గపాణికిజ్ఞే
 మంబు, భూతస్థానమందలిశార్ఙ్గస్వామికి శోభనంబు. కపిస్థలమందలిగ
 జేంద్రవరదునకు నిత్యోత్సవంబు, చిత్రకూటమందలి గోవిందునకుసేమం
 బు, యుత్తమస్థలమందలి యుత్తమస్వామికిభద్రంబు, శ్వేతగ్రావమందలి
 చద్వలోచనునకుఁ బరిణామంబు, పార్థస్థలమందలి పరబ్రహ్మనునకుసేవ,
 కృష్ణకోటయందలి మధుద్విఘనకభివృద్ధి, నందిపురియందలి మహానందు
 నకీడితంబు, వృద్ధపురియందలి వృషాద్విశయనకుఁబనితంబు, సంగమగ్రా
 మమందలి సంగమస్వామికిరీతంబు, శరణ్యమందలిశరణ్యునకు జయజయ,
 సింహజ్ఞేత్రమందలిమహాసింహునకు సన్మానంబు, మణిమంటపమందలిమ
 ల్లారిస్వామికి బహుకరణంబు, నిబిడమందలి నిబిడాకారునకుఁదక్కెడ
 ము, ధానుష్కమందలి జగదీశ్వరునకు తెంకలమయ్యెడము, మాహుర
 మందలి కాలమేఘునకు బంటులమయ్యెడము, మధురయందలిసుందరరాజ
 స్వామికి భక్తిజేసెడము, వృషభాద్రియందలి యశఘ్రికిదాసానుదాసుల
 మయ్యెడము, వరగుణస్థలమందలి నాథ స్వామినిఁబార్థింపెడము, కురక
 యందలిరమాసఖుని భజించెడము, గోష్ఠీపురమందలిగోష్ఠపతి సుపాసిం
 చెడము, దర్భసంస్తరణమందలి శయానస్వామినాశ్రియించెడము, ధన్విమం
 గళకస్థలమందలి శౌరినిఁగీర్తించెడము, భ్రమరస్థలమందలి బలాఘ్నినిఁ
 గొల్చెడము, కురంగస్థలమందలి పూర్ణస్వామి మమ్మరక్షించుఁగాత, వ

టస్థలమందలి విష్ణుండు మదీప్సితంబు లూసంగుఁగాత, ట్సుద్రసదియంచ
లి యుచ్యుతుండుమాద్యశులదయాదృష్టి వీక్షించుఁగాత, అనంతశయన
మందలి పద్మనాభుండు మత్తనువులుపావనత్వమొందసమకూర్చుఁగాత,
వేంకటశైలంబున శ్రీనివాసస్వామివై నూటయెనిమిది దివ్యతిరుపతుల
యందు నిస్సీరూపుల వెలయుటెన్న నీకుననంతసమస్కారంబులనిపొగ
డు “కరిమేషమహిషన్యమకర । హరిణహయవృషగతియుతులుహరికణ్ఠమ
నరా । డ్వరుణకధన్యులునగుతో । మరిదండ్యుదశిగుణి కేతుమద్గతిశూలు
త్” ॥ నిజాంఘ్రి సేవకులగుటనా దేవతలమీద నాదర మేదురంబైన తనవచ
నంబు వారలకందంబుగా ॥ “యమరపకుశలమెయనలకు । భమేశమన
గుఖంబెనిర్పతిభద్రమెపరిణా । మమెజలపరిమంగళమెప । వమానభవ్య
మెకు బేరస్వాగతమెహరా” ॥ యనికటాక్షణమ్ముల నాలోకించి తదావా
స్థమ్ములకనిచి వారివారికవ్వారిగా సేవయు సంపదలూసంగి రమాసంగి
యంత నందలంబుడిగి గరిమఁదిరంబైన యానందమందిగంబుఁ బ్రవేశించి,
కొమ్మూలతాల మేలితమ్మికెంపుచూనికపుజగడంపుబొగడల నిగుడివిడం
బించుపగడంపుఁబట్టెల నిచ్చలపుపచ్చల గచ్చున హెచ్చుకట్టాణి ముత్త్రీయం
పుఁజేరులయోరలఁజూచిన కప్పురాలదిండు తండంబులడంబైన పిల్లికన్ను
లఁబోలినరతనంపుషేట నడుచక్కిఁజెక్కిన చుక్కకెంపుటోవరాల నిగని
గలదెగడునాలకదుపునబొడము పసపువన్నియఁచెన్నగుచున్న నెలతాల
రవలరవణంపు తూఁగుటుయ్యెల నలరుటలరుపై నెలకొన్న యన్నుఁదలమి
న్నతోఁగూడనధివసించి, కస్తూరి, గంబూర, చాఁదు, జవ్వాది, యగరు,
పన్నీరు, తట్టుపునుంగు, శ్రీగంధంబులనియెడు యష్టగంధంబులలందిన ది
వ్యమంగళవిగ్రహుండా భోగంభోగబులనుభవించి, ప్రతిదిన హేవాకమ
హోమాత్సవసముత్సవంబై, సకలలోకపాలన పరాయణుండగుడు వెల
యు శ్రీవేంకటేశ్వరు కరుణా కటాక్షవీక్షణంబుల సకలకల్యాణసమే
తంబగు భక్తజనవ్రాతంబిట్లనిస్తుతియించె ॥ *

పైవచనమున గర్భిత కందద్వయము గనుపడుచున్నది.

జ్ఞాన పంచరత్నములు. ౫

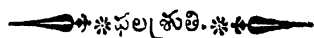
౮౨౧॥ సీ ॥ శ్రీమంచుబంగరుచీటుగజ్జెలదుగులువరదకరముకటివామ
పాణి । పీతాంబరమ్మనుపిడెముబొక్కటితమ్మివిశ్వంబులిడుబొజ్జచెడఁ
దయరము । ఔంగటనలమేలుమంగళీవత్సంబు శంఖచక్రాంకహస్తద్వ
యంబు । ఘజకీర్తులునుగళంబునతులనీదళమాళికవీనులమకరకుండ । అ
ములునునుమోచిచెక్కులకొమరుముక్కు । తీటుదయలీనుకన్నలు తేట
యగుమే । గముకీరీటంబుగలమిమ్మంగంటిమిపుడు । జలజహితధామవేం
కటశైలధామ॥ ౧

సీ ॥ తోమనిపశ్యాత్తోడజేటుదుబియ్యము పసాదముమేసంగుముదు
గుండలంచి । యెడ్డెలబెదరించియెడ్డికాసులతోన కానుకల్లానెడియాగడ
ముందలంచి । శ్రీవైష్ణవాగ్రణిసేయుకుళమునకు మనుమోయునంబేదతన
ముందలంచి । తనయంతకులకాంతనెనసియు వేతుక్కమగనాలింకైకొ
న్నయిగడుదలంచి । తాళునేయలమేల్మంగతాయియిన్ని । దలంచియేకా
దెమనఁటిబొందెలనునీకు । బుద్ధిజెప్పించెట్లెట్టిలోబద్ధమీటి । జలజ॥౨

సీ ॥ మునుపుగానెంగిలిండినిపించుశబరికిందండ్రెనై నేరముల్లలచిమను
ప । నెన్నలూసంగినయెటుకఅగమికానికేమాదులేంగోర్కెల్లెల్ల నొసఁ
గఁ । బడితరంబులకొంచపట్చి సొమ్ములునాచుపాదుమానీసరిపాలివాఁ
డె । చూజగానీమంతపాదుపత్యముసేయువాఁడునీకునుజెలికాఁడెతలంప ।
వారియేలికవీనానీవంటివేల్పు । వేతుకండాతెల్పవేకోల్పువెదకవలయుఁ
దప్పుతెన్నకరక్షించుదాతనొకనిజలజహితధామవేంకటశైలధామ॥....౩

సీ ॥ అతులితోన్నతతిరుపతిపరిపాలన విభవోన్నతుండవైవెలసికాక ।
యేరినిసేరుపునేరంబులెంచక సుభయలోకసుఖంబులొసంగిగాక । మహి
మయలర్చేలుమంగయిల్లాలుగామునునోచుపుణ్యవాసననుగాక । చేదో
డువాఁదోడునైదయనెవరుబిల్చినతోడమాటలాడననెగాక । దేవుఁడవట
న్నమారకతీటునెట్లు । చెల్లఁబోనీకునోకొనికొజెల్లుఁగాక । తండ్రీవివలమే
ల్లొగతల్లిచోకు । జలజహితధామవేంకటశైలధామ॥ ... ౪

సీ॥ ఆగమాం తాగ్ధరమాస్యమావాలంబు ప్రణవంబుకూకటి బలిమివే
రు । పెనుమొరల్ భువనమోహనమైనకాయంబు కరవతుష్టయముశా
ఖాచయంబు । వనమాలికయుఁబల్లవశ్రేణికొస్తుభముసుమంబువినువాచ
పువ్వుదేసె । పమునల్లులేతతీవియల మేల్బంగభక్తులఁబ్రోచుటఫలము
గాఁగఁగ । గలుఁగునీపేరవెలసినకల్పకంబు । నామనంబనునందనారామసీ
మ । పాదుకొనుగాకసకలవైభవసమృద్ధి । జలజహితధామవేంకటశైల
ధామ॥ ౫

౮౮౨॥ క ॥ ఇదివేంకటేశుపేరింట । నొడవించువిలాసమెవ్వరొకదిన
మేనిక ॥ జరివినవ్రాసినవినినను । మదికోర్కులుసంఘటించుమనుజులకె
ల్లక ॥ *

౮౮౩. చ ॥ గణపవరాన్వయాంబునిధికైరవబాంధ

పుండ్రపూర్వుల । తుణకవివేంకటార్చవణిసంత

తకోభనకీర్తిసంతతుల్ । గణనకునెక్క-

వేంకట నగప్రభుపేర నొనర్చెన

త్రవి ప్రణుతవిలాసరా

జముధరదగనా

విధుతారకం

బుగ్గె॥

సంపూర్ణము.

విజయము.

శ్రీశ్రీధరాయనమః.

విజ్ఞప్తి.

శ్రీప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసము ౨౫౩ వ, పుటతోడ
బరిపూర్తియైనది. ఈపత్రికానందాచార్యులలో నొకరగు షహరాజశ్రీ
పొన్నాడ భానుమూర్తిగారు తాము పాఠాపదముగ గడించియుండిన
దీని మాతృకనుప్రప్రథమమునఁ బంపినదేగాక యిది ముద్రింపఁబడుచుం
డుతఱి నీకృతివిషయమై వ్రాయఁబడిన టీకగల యొకతాటియాకులవారి
తఁద్రుతిని తర్వాత మాకార్యస్థానమునకుఁ బంపిరి. దానిం బరిశీలింపఁగా
నందుదహరింపఁబడిన కొన్నియు దాహరణములను నిఁఘంటువులను అ
లంకారవిషయములను గొంతటికను అదివరకు ముద్రింపఁబడిన కొన్నిప
ద్యముల టీకతోఁజేర్చవలసినట్లుగుపడిన కతన గ్రంథముపూర్తియగునంత
దనుక దానింజేర్చుటకు ననువుపడక యిపుడు “శ్రీప్రబంధరాజవేంకటేశ్వ
రవిజయవిలాసటీకానుబంధము” అను శీర్షికనుంచి పంపియున్నాము.
గాన దానినిపత్రమువెనుక జేర్చికొనవలయునని విన్నవించుచున్నాము.

1—8—92 }
నేట్లాయ. }

పూండ్ల రామకృష్ణయ్య,
శ్రీ “అముద్రితగ్రంథచింతామణి” పత్రికాధిపతి.

శ్రీ శ్రీధరాచార్యముః

శ్రీ ప్రబంధ రాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసటీకానుబంధము.

ప - 71॥ ఈపద్యము నాల్గు చరణములలో న్లేష. జారచోరదర
స్థితి నిత్యపరిశుద్ధుగుట అనునది వ్యతిరేకము. తిమిరకబళనము
న అనునది హేతూత్పేక్షకాఁగా నిది న్లేషవ్యతిరేకయుక్త హేతూ
త్పేక్ష అయినది॥ ప - 140. శ్రీనాయక తావక ఖడ్గమనిన దింతె
కానిఖడ్గభుజగమని ఖణివాచకము లేదుగాన యిదిఅస్ఫుటమనఁ బడును.
ప - 141. ఖడ్గ మేనిచ్చెనాయెననఁగా నిది పరిణామము. దీనిలక్షణము.
క ॥ “ధరలోనుపమేయమునను | నరుదుగనారోఽప్యమాణమగునుపమా
నం | బరయఁబ్రకృతోపయోగా | కరముగఁబరిణామమయ్యె”॥ ప-142.
ఉపాత్తక్రియానిమిత్తమున వేణివ లెనందకమనునది స్వరూపోత్పేక్ష ॥
ప - 302. అంటితోగారుకేలు అనుపద్యము ఉపమానోపమేయవ్యత్యా
సము. ప్రతిపభేదము. అంటితోఁగరికరమంటి యిది వ్యతిరేకాలంకారధ్వ
ని, పొరయొత్తిముడింగి అనునది ధ్వని. ఉపమానము పొరయొత్తైనని చె
ప్పలేదుగనుక అంటితో నెదిరితే యెట్లపోవుననునది సంభావన. క॥ “ధ
రనుపమానముకన్నను | నరుదగునుపమేయమధికమాననసామ్యం | బురు
భేదకారణంబై | యిరవుగవ్యతిరేకమయ్యె”॥ క ॥ ఉపమేయమెచాల్చుక
ధర | నుపమానంబేలయనఁగవానరుఁబ్రతిపంబు ॥ ప-306. చెలికిరతనా
లకమ్మలవెలసెన్. అనునదిసామ్యు. ఇది ఉద్దీపనభావాదులలోఁబేరు. “ఉ
ద్దీపనంబు ప్రియంబును సొమ్మును జేష్టయు మదనాదులుననఁదగు”॥
ప-308. జిగిమోము.....వాలెటనునిచి అనునపుడు వాలెటనూధు
ర్యము చెప్పలేదు గనుక రూపకాతిశయోక్త్యను ప్రాణితగమ్యాత్పే
క్షాలంకారము. అను ప్రాణితమనఁగా బలియింపఁజేయుట. ప 309.
హరినీచుభాగ్యసూచన అను పద్యములో దయారసమనునది గుణస్వరూ

౨ శ్రీప్రబంధ రాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసటీకానుబంధము.

పము, ఇంటనఁగా నుత్పేక్ష॥ ప-369. సతతంబుకువలయాహితము అ
నుపద్యములోఁ గువలయబాధ సేయుచున్నాడనది వ్యతిరేకము. ఇట్లు
సేయకుంటే సరివచ్చుననునది సంభావన॥ ప-373 భండనజ్యాఖండ అ
నుపద్యమునకు నిఘంటువులు. “భోగప్రబంధసుఖయోరుత్సాహేహేః
కాంగయోః । రాగోనురాగేమాత్సర్యేలాత్నాదారత్తిమత్విష । గాం
ధారధాపరాగావ ॥ నానార్థరత్నమాలికా ॥ దానంగజమదేత్యాగే శు
ద్ధాఖండేవరేత్రిష ॥ శానా ॥ ప-388. మడి కాసుచులనొంటియడుగు ని
క్కననిల్చి అను పద్యమునకును దాహరణము॥ క ॥ మురహరునికి ర్తిబోలఁ
గ । హరుండుతపముశేయుచుండుననువస్తువుచే । సరిగాదాతనికి ర్తికి
హరుండుననువస్తువలరువ్యంగ్యంబగుచు॥ ప-492. ఒడవుఁబోనొకచక్క
కదలికాస్త్రఃభంబు అనునది విభావన. కారణములేక కార్యము పుట్టిన
యెడల నిది విభావనాలంకారము॥ ప-501. ప్రతినదేఁగృష్టసర్పముశ్లేష.
పరికరాంకూరమనఁగా విశేషసాధిప్రాయమైతేను. ఇందుకులక్షణము॥
గీ॥ పరికరాంకూరమటుగానబడవిశేష్య । మమరథర్థార్థకామమోక్ష
ములనొసఁగు । ద్విజాలకెప్పుడుదాఁజతుర్బుజాడనంగ ॥ ఇది శిఖండి అ
నుష్ఠము. ॥ అబద్ధములకునికాయేఁగనుక అదిహేతువు. మలీమసుల
కేందు అనేది అర్థాంతరస్యాసము. అదియేలాగంటే సామాన్యముచేత
సమర్థనము. ఇందుకులక్షణము ॥ గీ ॥ మహివిశేషంబుచేతసామాన్యము
నుబ్ర । నక్తసామాన్యమునవిశేషముసమర్థి । తముగనర్థాంతరస్యాసము
వాయుచుండు ॥ ప-502. అదికినిహమునకుఁ జెప్పబడి యివిశేషణము
సాధిప్రాయమైనది గనుక పరికరాంకూరము. ప-545. మనసిజుండంబక
త్రయము, యిందుపనసిజబాణములన్ని యిట్లాయెను దానభయములే
దనునది కావ్యలింగము॥ ఇందుకులక్షణము ॥ గీ ॥ సాధనీయార్థమునుదీర్ప
జరుగుఁగావ్య । లింగమాత్మనుహరుండునాకుంగలండు । మందకందర్ప
యోడితివిందనంగ ॥ ప-549. గోధరగోధరగోధర అను పద్యమునకు ని
ఘంటువులు. గోక్రతావృషభేవంద్రేవాగ్భాదిగ్ధేనుప్రయ్యామ్ । ద్వ

యోస్తురశ్చిదృగ్బుజస్వర్గవజ్రాంబురౌమను || నానా || కృష్ణస్తుకేశవే
 వ్యాసేకోకిలాద్భువకాకయోః | శూత్రతామిత్రపత్రాగ్నికవినీలగుణేషుచ |
 కృష్ణాతులస్యపింత్యల్యాంకృష్ణమారీచలోహయోః || ఇతికేశవః || కృష్ణా
 తుద్రాపదనీవీహారకూరేషుకథ్యతే || ఇతితారపాలః || యమానిలేంద్ర
 చంద్రాగ్ర విష్ణునింహంశువాజిషు | శుకాహికపిభేకేశుమారిత్వామ||
 అగ్రోనగశ్చభుజగేభాసాభూరుహభూధరే || నానా || యోగఃపరార్థసం
 ప్రాప్తా సంగతిఛ్యానయక్తిషు || వపుశ్చైర్యప్రయోగేచ విష్ణుంభాదిషు
 భేషశే || ఇతిశాశ్వతః || యోగాస్సన్నాహనోపాయం ధ్యానసంగతియు
 క్తిషు|| ఇత్యమరః || విస్రంభసూతినిద్రవ్యో పాయసన్నాహనేష్వపి | కా
 రణేపిచయోగస్యాత్ || ఇతిశబ్దార్థవః || ప. 60. గోపికాకోపనా అనే
 టప్పుడు పికశబ్దముమీద సూర్యునివంటి తేజముగలవాడనేటప్పుడు వలె
 నే అనేపదములేదు గనుక మహారథాభీష్మధామానేది లుప్తోపమ. ఆత
 పోద్గారి అనేది రూపకాతిశయోక్తి, మృగమీదముచేత మేచకమయినద
 నేదే హేతువు, పదసరోజముపమారూపకసందేహాసంకరము, అను నె
 లికరాక్షవచనముఖానిలములు యిది యథాసంఖ్యము, పవనములందలచి
 యిదిస్త్పతి, మత్తశత్రుబలము పలాయనముగాఁబోవలయునని శత్రువు
 నువిడిచి తత్పక్షము పలాయనముచేస్తే ప్రత్యనీకము, అందుకుఁజెప్పేది
 అను అని హేతువు||ప-801. హరికీలిక అనేపద్యమునకు “ హరిపుమాన్
 పవనేతైలే ప్రకాశేశాస్తుభేక్షణే | శుభలగ్నేషు || అనియును, || కోట్ర
 హ్నిత్వానిలార్కాగ్ని చిత్తధీయమకేకిషు | విష్ణోవాహతశబ్దేభాశితవర్ణేవ
 సౌద్యుతౌ || మారులేవేధసిబ్రహ్మే పుంసీకంకంశిరోంబునోః | వ్యవహారే
 ద్యుతిశనయోఃపూతేషుచవిక్రయో|| ప-814. ఘనకీర్తిజితశరద్ధునసారల
 నుపద్యములో సారభట్ట్యుద్ధతా=ఆరభటితోఁగూడుకొన్నటువంటి=అ
 ద్భుతమయినటువంటి, ఆశరవార=రాక్షససమూహముయొక్క, “దాశత
 ధీకీశరధీ | యాశరనిర్వపణవేంకటాచలరమణా ” అనిప్రయోగము శ
 ర=దాణములను, వార=పోఁగొట్టువాండ. వృజ్జీవరణే. వారయతీతివా

౪ శ్రీప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసటీకానుబంధము.

రః. చారచరాపదుద్ధారధారః; చారచర—చరాచరసంబంధమైనటువంటి, ఆపత్—ఆపదలను, ఉద్ధార—ఉద్ధరించుటను, ధార—ధరించినవాడ॥ ప-823. స్తంభంబులాదవె అనేపద్యము జయలక్ష్మి నిన్ను బొందితే సాత్వికోదయము, నీయందులేక వైరులయందుఁ గనుపించుననేదే అసంగత్యలంకారము. ప-824. భవదీయ బలరజఃపాళి అనేపద్యమునఁ గార్యము పూర్వార్థము, కారణమంత రార్థము॥ ప - 864. దంష్ట్రీశరీరమాదృశలను పద్యమునకు దంశనేదంష్ట్ర - లశదర్శనే - నష్టఅనంష్ట్రఅనఁగా నశించినటువంటిదని అర్థము. దంష్ట్రీనదంష్ట్రే గాహేశాద్దూలే మూషికేకిటా॥ నానా॥ ప. 865. వ్యజ్ఞాభరణధర అనుపద్యమునకు ధాతువు.

తృహూహింసాయాం ॥ విశేషనిఘంటువులు. రూరేర్ఘరఘలశ్చపి॥ అమరశేషము ॥ స్యాద్గుచ్ఛస్తుస్తబకేగుచ్ఛోగుచ్ఛోగుచ్ఛచ్ఛకం ॥ భల్లుకకపిభల్లుక॥ అనిచింతామణి॥ సైరిభకాసరశృంగి । శ్యమఃకృష్ణోరజస్వలా ॥ అనిప్రతాపము॥ పారావతఃకలరవఃకపోతోరక్షలోచనే॥ ఇతిమాధవః॥ ధూమ్రాభఃచంచరణః కలహంసశృబంధురః । కాదంబోజాలపాదస్యాత్ ॥ ఇతిప్రతాపః ॥ పుష్పంధయో బంభరశ్చ భసలః పుష్పలోలుపః । భృంగభ్రమణ రోలంబ భయదభ్రమరాశయః॥ ఇతియోదవః ॥ బద్ధోస్త్రీప్రచలోకశ్చ కలాపశ్చ శిఖండకః ॥ ఇతిజయపాలకః॥ సీతా నభస్సరితిలాంగలపద్ధతౌచ సీతా దశాననరిపోస్సహధర్మిణీచ॥ ఇతితారపాలకః ॥ భోగప్రబంధసుఖయోరుత్సాహేహిఫణాంగయోః । సురాటక్షత్రియయోఃనాభిః పుంసిప్రాణ్యంగకేద్యయోః । చక్రమధ్యేప్రథానేచ స్త్రియాంకస్తూరికామచే ॥ ఇతిశద్ధార్ణవః ॥ కిసాలయంకిసలయంకిసాలయంకిసలంకిసంకువాలయంకువలయం కువాలంకువలంకువం ॥ అనిద్విరూపకోశము॥ ఫలంఫలేదనేబీజేనిష్పత్తాభోగలాభయోః॥ ఇతిహాలాయధః.

శ్రీప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసటీకానుబంధము

సంపూర్ణము.

శ్రీప్రబంధ రాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసములోని తప్పి ప్పలపట్టిక.

పుట. బంధి. తప్పు. ఒప్పు.

❖❖❖ పీఠికాపత్రములలోని తప్పి ప్పలు. ❖❖❖

౧	౨౪	వంతసమగు	వతంసమగు
౩	౧	లక్షణ	లక్ష్య
౪	౨౨	యప్పడుపుగూడు	యప్పడుపుఁగూడు
౫	౧	కొన్నపక్షమున	కొన్నపక్షమున
౬	౫	వాసము	వాసరము
౮	౨౩	ప్రప్రంచ	ప్రపంచ
౭	౬	బాలవేంట	బాలవేంకట
౭	౯	సుమక్తి	సుమక్తి
౭	౧౨	ప్రాసీయున్నారు	ప్రాసీయెయున్నారు
౧౦	౧౫	సంస్కృతాంధ్ర	సంస్కృతాంధ్ర
౧౦	౨౩	వేంకటా	వేంకటా
౧౧	౯	మంత్రి	మంత్రి
౧౨	౧౫	కాదు	కాదు.
౧౭	౨౦	జేయగలము	జేయఁగలము
౧౭	౨౧	కాబట్టి	కాబట్టి
౨౧	౨౨	నంగు	ననగు
౨౨	౭	“రథపదబంధ”పనియు	“రథపదబంధః”అనియు
౨౫	౭	జేచ్చిచదివిన	ఁజేచ్చిచదివిన
౨౫	౧౩	పద్యముల	పద్యముల
౨౬	౧౬	నిద్యత్క	నిద్యత్క

౨౦	౨౦	పథ	పథ
౨౪	౨౪	విశుత	విశుత
౨౫	౨౫	విస్కరి	విస్కరి
౨౫	౨౫	ధరణు	ధరణు
౨౭	౨౭	జన్మనపు	జన్మనపు
౨౭	౨౭	క్రీతల	క్రీతల
౩౨	౩	నిద్దపుటద్దపు	నిద్దపుటద్దపు
౩౨	౭	చొక్కపు	చొక్కపు
౩౨	౮	రపుసిద్ధపు	రపుసిద్ధపు
౩౩	౩	నిచ్చలపు	నిచ్చలపు
౩౩	౭	తానకపు	తానకపు
౩౩	౮	నవకపు	నవకపు
౩౪	౪	పదును	పదును
౩౫	౧౬	ముతైపు	ముతైపు
౩౬	౨	నిద్దపు	నిద్దపు
౩౬	౨	మొఱపపు	మొఱపపు
౩౬	౧౨	తేట	తేట
౩౭	౬	తేట	“
౩౭	౮	నిద్దపు	నిద్దపు
౩౭	౧౭	“	“
౩౭	౧౮	పగడపు	పగడపు
౩౮	౧౩	చెఱుకులు	చెఱుకులు
౩౮	౨౦	కాక	కాక
౩౮	౨౪	తూటలు	తూటలు
౩౮	౨౫	తీగ	తీగ
౩౯	౨౫	నీలపు	నీలపు
౪౦	౭	మొఱయదొంగ	మొఱయదొంగ
౪౧	౧	యక్తి	యక్తి
౪౧	౧౧	బంతపు	బంతపు
౪౩	౫	సన్నపు	సన్నపు
౪౩	౧౭	టారజపు	టారజపు
౪౪	౫	చెఱుకులపండ్లు	చెఱుకులపండ్లు

౪౪	౭	కపురపు	కపురపు
౪౪	౧౧	వింకపు	వింకపు
౪౪	౨౦	కోర	కోరి
౪౫	౧౯	వ్రాత	వ్రాత
౪౬	౧౪	చాటగు	చాటడుగు
౪౯	౮	కాశెలను	కాశెలను
౪౯	౧౮	కాశ	కాని
౫౦	౯	సంగీతపుమేళపు	సంగీతపుమేళపు
౫౧	౨౫	గారపు	గారపు
౫౧	౨౬	నీశ్చెపు	నీశ్చెపు
౫౨	౧	నుడిగపు	నుడిగపు
౫౨	౨	రువారపు	రువారపు
౫౨	౨౫	మెరుపాని	మెరుపాని
౫౪	౨౩	దోశెలు	దోశెలు
౫౫	౨౬	బృందములు	బృందములు
౫౬	౧౧	మానికపు	మానికపు
౫౭	౧౮	నీరాళపుం	నీరాళపుం
౫౭	౨౦	చెక్కడపు	చెక్కడపు
౫౭	౨౪	శిఖి	నీగ
౫౮	౨	కాశల	కాశెల
౫౮	౩	జేగురు	జేగులు
౫౮	౧౮	సన్నపు	సన్నపు
౫౮	౨౭	తెక్కలు	తెక్కలు
౫౯	౧	బలితపు... జేగురు	బలితపు... జేగులు
౫౯	౩	మందపు	మందపు
౫౯	౧౭	గంధపు	గంధపు
౬౦	౧౮	నిచ్చెనాయను	నిచ్చెనాయను
౬౧	౨౧	గుణతా	గుణితా
౬౨	౨౦	కొమరుడు/చిల్వల	కొమరుడు/చిల్వల
౬౨	౨౬	లాయపు	లాయపు
౬౩	౧౨	గుణ్ణపు... కేట	గుణ్ణపు... కేట

౬౪	౧౬	కొంచెపు	కొంచెపు
౬౬	౨	చయమ్మ	చయమ్మల
౬౭	౪	పొగడపు	పొడుపు
౭౦	౫	చల్లుతా	శల్లువతా
౭౨	౨	మారువము	మూపురము
౭౩	౨	గుడ	తుడ
౭౩	౨౬	కుల్	కురుల్
౭౩	౧౦	నిండ్రనీలపు	తీండ్రనీలపు
౭౩	౨౩	కాచి	కాచు
౭౪	౨౨	విస్కలి	విస్కరి
౭౫	౧	పులుగు	పులుంగు
౭౫	౧౭	చేయని	వాయని
౭౫	౨౪	నునుభాజ్ఞ	ంగలపాజ్ఞ
౭౫	౨౬	యిత్తికతలయెన్ను	యిత్తిగతలనెన్ను
౭౬	౪	గుడుగుపాల్	గుడుగువాల్
౭౬	౭	వానగు...వాకున	వాయగు...వాకిట్ట
౭౬	౫	చెక్కుడగు	తెక్కుగడగు
౭౬	౧౨	ననుమ్మను	ననుమ్మను
౭౬	౧౪	మద్దియ	గద్దియ
౭౬	౧౫	మయిమ	యిమ
౭౭	౩	నీవుమహా	వీవుమహా
౭౭	౧౧	నేరుముసామి	నేరుముసామి
౭౮	౨౪	హోహయజ్ఞా	హోహయజ్ఞా
౭౯	౧౭	దోరెపు	దోరెపు
౮౦	౧౭	యదనునదను	యదనునదనుజ్ఞ
౮౦	౨౩	హితుడై	హితుడై
౮౩	౧౦	కుచ్చెలల	గుచ్చెలల
౮౯	౭	గీతి	గీతివిషమసీసము
౯౬	౧౫	ల్పయనాభిధ	దల్పయనాభిధ
౧౦౦	౭	పడకయుం	పడక
౧౦౩	౧౪	౭౬౩	౩౫౩

౧౦౬	౧౧	కపడ	కపటడ
౧౦౬	౧౬	విలసి...చరణ	వికసి...నచణ
౧౧౧	౧౫	సమరు	సమర
౧౧౨	౫	నాదల	నాదల
౧౨౦	౧౦	ఖవర్ణ	వర్ణ
౧౨౨	౧౫	లక్షోజ	లవక్షోజ
౧౨౫	౮	నేగదా	నేగదా
౧౨౫	౧౬	వేట్కా	వేట్కా
౧౨౫	౨౭	మందమయ్య	మద్దమయ్య
౧౨౯	౩	శుష్ప	నిష్ప
౧౪౪	౭	టాక	టాక
౧౪౪	౨౩	చిలించ	చింలించ
౧౬౦	౮	తిరుపతి	తిర్పతి
౧౬౧	౧౫	జరియించె	జరించె
౧౬౪	౨౧	దీయకే	దియకే
౧౬౫	౭	ఏమనీ	ఏమనినీ
౧౬౫	౧౨	ఈలాగున	ఈలాగు
౧౬౬	౧౧	దీయమేవి	వియమేవి
౧౬౭	౯	స్థరిం	స్థరియిం
౧౬౭	౧౫	నవారి	వారి
౧౬౭	౨౩	దుఱుము	దుఱుము
౧౬౭	౧౭	జెంపు	జెంపు
౧౬౯	౨౨	స్ఫుర్తి	స్ఫుర్తి
౧౭౦	౪	గనిగనె	గనినె
౧౭౦	౧౪	సేత్కృతి	సేత్కృతి
౧౭౧	౧౫	గల్లునె	గల్లునె
౧౭౨	౨౩	దిరానేం	మదిరానేం
౧౭౫	౧౪	కుమా	కుమారాగ్రణీ
౧౭౫	౨౧	౨౦౬	౭౦౬
౧౭౯	౧౯	పాలవన	సాలవన
౧౮౦	౮	పాలా	సాలా

గూర	౨	మున్నము	మున్నము
గూర	౩	దేవింప	దేవింప
గూర	౪	రెంటికిని	రెంటికి
గూర	౫	పచ్చరమై	పచ్చరమై
గూర	౨౩	ననుసుగ్రావి	ననుసుగ్రావి
గూర	౨౪	నిగ్రంబు	నిగ్రహంబు
గూర	౧	హింసలెన్ని	హింసలెన్ని అన్ని
గూర	౧౪	కవేతనయా	కవేతనయా
గూర	౨	వెంటనన	వెంటనని
గూర	౧౯	పొడువే	పొడువ
గూర	౨౦	వడనడ	వడినడ
గూర	౨౧	నలఁదే	లఁదే
గూర	౨౨	తలపడిల	తలపడిన
గూర	౨	లక్షోపక్షులు	లక్షోపక్షులు
౨౦౨	౩	సురభాత్మ	సురభాత్మ
౨౦౩	౨౩	భవకుభవకరణ	భవకుభవకరణ
౨౦౨	౨	శీరికినిక్షీతికినివిరివిని	శీరికినివిరివినినిని
౨౦౩	౧౪	యతిమాత్ర	నతిమాత్ర
౨౦౪	౯	రాంరా	రాంరా
౨౦౪	౨౦	సురపతి	సురపతి
౨౦౪	౨౩	నరవాహ	నరవాహ
౨౨౦	౫	భవ్యపర్య	భవ్య
౨౨౦	౬	వర్ణియాధ	వర్ణియాధ
౨౨౦	౧౫	దారణీరాయుధా	దారణీరాయుధా
౨౨౦	౨౨	విజ్ఞాన	విజ్ఞాన
౨౨౧	౨౦	మహామ	నడుమ
౨౨౩	౨౫	తిన్దపట్టు	తిన్దపట్టు
౨౨౫	౯	వివేచము	వివేచము
౨౨౫	౨౫	నటస్థాన	నటస్థాన
౨౨౬	౨౪	శరచక్ర	శరచక్ర
౨౨౯	౨౪	దారాపారా	దారా

అంకం	౧౬	విరాజ	కవిరాజ
అంగం	౧౧	కటాక్షణముల	కటాక్షణముల

శ్రీప్రబంధరాజశేఖరేశ్వరవిజయవిలాసములోని తప్పిపులపట్టిక
సంపూర్ణము.

 ఈ గ్రంథముయొక్క తప్పిపులపట్టిక నేర్పరుచుటయందు మఱియొ
కటి మాతృకలసంప్రదించి శుద్ధప్రతినినర్చుటయందు నీపత్రికాపాఠకులలో నొకరగు
మహారాజశ్రీ పిట్టివేంకటరెడ్డిగారు మాకు విశేషసహాయమునర్పినకతన మేము కృత
జ్ఞులమగుచున్నారము.

పూండ్ల-రామకృష్ణయ్య.

10886

